

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

књ. LXXV, св. 2

ISSN 0350-185X

UDC 808

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
AND
SASA SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE

SOUTH SLAVIC PHILOLOGIST

Vol. LXXV, No. 2

Editorial Board:

*Dr Rajna Dragičević, Dr Victor Friedman, Dr Najda Ivanova,
Dr Vladan Jovanović, Dr Aleksandar Loma, Dr Alina Maslova,
Dr Sofija Miloradović, Dr Miroslav Nikolić, Dr Slobodan Pavlović,
Dr Predrag Piper, Dr Slobodan Remetić, Dr Jelica Stojanović,
Dr Sreto Tanasić, Dr Zuzana Topolińska, Dr Anatoly Turilov,
Dr Jasna Vlajić-Popović*

Editor-in-Chief

Rajna Dragičević

BELGRADE

2019

ISSN 0350–185X

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXV, СВ. 2

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Појковић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Владан Јовановић, др Александар Лома, др Алина Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Предраг Пијер, др Слободан Реметић, др Јелица Сијојановић,
др Срејто Танасић, др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов,
др Викџор Фридман*

Главни уредник
Рајна Драгићевић

БЕОГРАД
2019

Први број *Јужнословенског филолога* изашао је 1913. године, у Београду. Часопис су покренули Љубомир Стојановић и Александар Белић, чланови Српске краљевске академије. Први уредник *Јужнословенског филолога* био је Александар Белић. Од броја XVIII часопис издају Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.

СР - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

808

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ филолог = South Slavic Philologist / главни уредник Рајна Драгићевић. - Књ. 1, св. 1/2 (1913) ; књ. 2, св. 1/2 (1921)-књ. 11 (1931) ; књ. 12 (1933)-књ. 17 (1938/1939) ; књ. 18, св. 1/4 (1949/1950)- . - Београд : Српска академија наука и уметности : Институт за српски језик САНУ, 1913; 1921-1931; 1933-1938/39; 1949/50- (Београд : Чигоја штампа). - 24 cm

Полугодишње. - Друго издање на другом медијуму:
Јужнословенски филолог (Online) = ISSN 2406-0763
ISSN 0350-185X = Јужнословенски филолог

Секретар Уређивачког одбора
др Владан Јовановић

Рецензенти:

др Александар Лома, др Јасна Влајић-Поповић, др Божо Ђорић, др Рајна Драгићевић, др Људмила Поповић, др Марија Стефановић, др Jerzy Molas, др Далибор Соколовић

Израду и штампање финансирало је
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Прихваћено на седници Одељења језика и књижевности САНУ 29. октобра 2019. г.

Издају:

Српска академија наука и уметности, Кнез Михаилова 35, Београд
Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, Београд

Коректура
Дивна Продановић

Припрема за штампу
Давор Палчић (*palcic@eunet.rs*)

Штампа
Чигоја штампа,
Студентски трг 13, Београд

Решењем Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије, број 413-00-724/2002-01 од 17. 7. 2002. године, ова публикација је ослобођена пореза на промет.

САДРЖАЈ

Студије и расправе

Александар Б. Лома: Глагол <i>освети́ти</i> у Законику о рудницима	9
Александар Б. Лома: Глагол <i>освети́ти</i> в Законе о рудниках	17
Aleksandar B. Loma: The Verb <i>Osvetiti</i> in the Mining Code	18
Orsat L. Ligorio: Proto-Indo-European ‘Eat’ and ‘Mouth’	19
Орсат Л. Лигорио: Праиндоевропски ‘јести’ и ‘уста’	30
Орсат Л. Лигорио: Праиндоевропске ‘ест’ и ‘рот’	30
Юлија М. Балтова: Още веднџ за отношението между морфемени и словобразователен анализ.	33
Јулија М. Балтова: Још једном о односу између морфемске и творбене анализе	41
Yuliya M. Baltova: One More Time about the Relation between Morphemic Analysis and Word-Formation Analysis	42
Александр А. Лукашанец: Лексическая вариативность как фактор дифференциации близкородственных языков (к проблеме белорусско-русского языкового взаимодействия и взаимовлияния)	43
Александар А. Лукашанец: Лексичка варијантност као фактор диференцијације блискородних језика (ка разумевању проблема белоруско-руског узајамног деловања и утицаја).	57
Alexander A. Lukashanets: Lexical Variation as a Factor in the Differentiation of Closely Related Languages (on the Problem of Belarusian-Russian Language Interaction and Mutual Influence).	57
Радослава М. Трнавац: Изражавање евалуације и емоција у језичком систему	59
Радослава М. Трнавац: Выражение эвалуации и эмоций в языковой системе	80
Radoslava M. Trnavaц: The Expression of Evaluation and Emotions in the language system	81
Некролог	
Божо Б. Ћорић: Живојин Станојчић (1930–2019)	83

Хроника

Ненад С. Крцић: Международная научная конференция
Стилистической комиссии МКС. *Настоящее и будущее
стилистики*. Москва, 13–14. V 2019. г. 87

Прикази и критика

Предраг Пипер, Миливој Алановић, Слободан Павловић,
Ивана Антонић, Марина Николић, Дојчил Војводић,
Људмила Поповић, Срето Танасић, Биљана Марић.
Синџакса сложене реченице у савременом српском језику.
У редакцији Предрага Пипера. Нови Сад: Матица српска,
Београд: Институт за српски језик САНУ, 2018, 765 стр.
(Јасмина Московљевић Поповић) 97

Славянское языкознание. XVI Международный съезд славистов,
Белград, 20–27 августа 2018 г.: доклады российской делегации
Светлана Михайловна Толстая (отв. ред.). – Москва: Институт
славяноведения РАН, 2018, 544 стр.
(Стефан Д. Милошевић) 116

Z Polskich Studiów Slawistycznych. Językoznawstwo. Zbigniewa
Grenia (red.). Poznań: Wydawnictwo Naukowe. Prace na XVI
Międzynarodowy Kongres Slawistów w Belgradzie 2018.
Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza,
2018, 372 стр. (Далибор Соколовић) 127

Славянска филологија. XVI Меѓународен конгрес на славистите.
Белград, 20–27 август 2018 г. Маргарита Младенова (отг. ред.).
Софија: Институт за бугарски језик „Проф. Любомир
Андрејчин“ при БАН, 2018, 240 стр.
(Ивана Давитков, Кристина Манић) 132

Српска славистиџика (колективна монографија). Љиљана Бајић
(гл. и одг. ур.). Том I (Језик) – II (Књижевност, култура,
фолклор. Питања славистике). Београд: Савез славистичких
друштва Србије, 2018, 427 стр. (I) и 494 стр. (II)
(Владан З. Јовановић) 139

Александар Белић – српски лингвиста века. Књ. 1–3. 1) *О
Александру Белићу на Научном сасијанку славистија у Вукове
дане (1971–2016)*. Драгана Мршевић-Радовић, Бошко Сувајџић,
Александар Милановић (ур.). Београд: Филолошки факултет Уни-
верзитета у Београду, Меѓународни славистички центар, 2016, 382
стр.; 2) *Александар Белић и сџирани славистији*. *Под кровом*

Српске академије наука и уметности. Драгана Мршевић-Радовић, Бошко Сувајџић, Срето Танасић (ур.). Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, Међународни славистички центар, 2017, 382 стр.; 3) <i>Александар Белић и „београдски сџил“</i> . Драгана Мршевић-Радовић, Бошко Сувајџић, Александар Милановић (ур.). Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, Међународни славистички центар, 2018, 340 стр. (Н а т а ш а В у л о в и ћ)	154
<i>Слов'янське термінознаство кінця ХХ – початку ХХІ століть</i> (Slavic Terminology of the End of the 20th and the Beginning of the 21st Centuries). Виктория Иващенко (ред.). Київ: Видавництво „Жнець“, 2018, 652 с. (Ј о в а н а Ј о в а н о в и ћ)	162
Јасмина Московљевић Поповић. <i>Корелативне конструкције – теоријске основе анализе</i> . Београд: Филолошки факултет, 2018, 204 стр. (Б о р к о К о в а ч е в и ћ)	185
Драгана Вељковић Станковић. <i>Како мислимо речи</i> . Београд: Јасен, 2018, 274 стр. (В е с н а Н и к о л и ћ)	190
Регистри	
Регистар кључних речи LXXV књиге <i>Јужнословенског филолога</i> , св. 2	199
Регистар имена LXXV књиге <i>Јужнословенског филолога</i> , св. 2	201
Уређивачка политика	211
Editorial Policy	221
Редакционна политика	231
Упутство ауторима за припрему рукописа за објављивање	241
Manuscript Formatting Guidelines for the Authors	251
Инструкција инструкција ауторам по подготовке рукописей к печати	261

АЛЕКСАНДАР Б. ЛОМА*

Филозофски факултет у Београду

Институт за српски језик САНУ

ГЛАГОЛ *ОСВЕТИТИ* У ЗАКОНИКУ О РУДНИЦИМА**

Разматра се облик *осветѣѣ* у ћириличном препису Закона о рудницима. На основу писања са *æ = ѣ* у латиничном препису и контекста показује се да посреди није глагол *осветити* 'освештати, извршити одмазду' него иначе слабо посведочен *освѣтити* 'осветлити'.

Кључне речи: Закон о рудницима, старосрпски језик, лексика, замена јата, етимологија.

Проглашен 1412, Законик о рудницима деспота Стефана Лазаревића доспео је до нас у двама преписима, једном ћириличном, који се датује крајем XVI века, другом латиничном, насталом 1638. године у бугарском рударском месту Ћипровцу. Та су два преписа заснована на двема различитим редакцијама изворног текста, тако да се у основи међусобно подударују али у понечем и разликују, у погледу своје композиције (распоред појединих чланова или поглавља), па и саме садржине. Ћирилични препис откривен је крајем педесетих година двадесетог века и одмах потом издат (Радојчић 1962). То откриће убрзо је повукло за собом проналазак латиничног преписа, као и препознавање његових турских превода

* loma.aleksandar@gmail.com

** Овај чланак настао је у склопу рада на пројекту 178007 *Етимолошка исцртаживања српског језика и израда Етимолошког речника српског језика* финансираног од надлежног министарства за науку Републике Србије.

Члан Законика који нас занима сачуван је и у ћириличном и у латиничном препису. У ћириличној верзији он је тридесет пети по реду и гласи (РАДОЉИЋ 1962: 46):

35. ѿ фарнању рѣпамъ;~

Рѣпа да не волна фарнати прѣко поля друге рѣпе кромѣ ако би били едни гварци и тамо и тамо· а ѿт свое осмице прошѣдши прѣко поля слободнога, волна е фарнати или по прѣху или по старѣх шлаговѣх· а що е ѿвѣи чловѣкъ ѿставѣи и ѿсветѣи и рабѣта· тѣдеи се не може фарнати ере моу не ѿу закону:~

Наводимо постојеће преводе овог члана, српски Биљане Марковић (1985: 18) и немачки Јозефа Шица (Schütz 2003: 115):

35. О фарнању рупа

Рупа да не може фарнати преко поља друге рупе, осим ако би били једни гварци и тамо и тамо, а од своје осмице прошавши преко поља слободнога може фарнати или по пруху или по старим шлаговима, а што је овај човек оставио и осветио и радио, туда се не може фарнати, јер му није по закону.

35.

Vom Fahrweg der Grube: Eine Grube darf nicht über das Feld einer anderen Grube fahren, es sei denn, es sind hier wie dort die gleichen Gewerken tätig. Vom eigenen Achteil aus ist über freies Feld zu fahren erlaubt, ebenso über Bruch und alte Schläge. Über das, was einer zurückgelassen, bearbeitet und gebaut hat, soll man nicht fahren, denn das steht nicht im Gesetz.

У латиничном препису то је тридесети члан („глава“) који одговара, мада не сасвим дословно, ћириличној верзији (Ћирковић 2005: 25):

Rupa da ne volna farnati překo polja druge rupe, kromě ako bi byli edni gvarci i tamo i tamo. I ot svoje osmice pošđši překo slobodnoga polja voln ga e farnati. Akoj li e po pruhu, ili e po egie, ili po starěh šlagověh, što e ovay čl(ově)k osvětio i rabota tudey ne moxe farnat ere mu zakon ne dava.

Ћирковићев превод гласи (ib. 46):

Рупа не може *фарнаѣти* преко поља друге рупе, осим ако би били једни исти *гварци* и тамо и овде. Од своје *осмице* пошавши преко слободног поља слободна је да *фарна*. Ако је по пруху и или по егије? или по старим *шлаговима*, што је овај човек осветио и рабѣта, туда не може *фарнаѣти* јер му закон не даје.

Садржинске разлике у односу на ћирилични препис нису велике: *ѣош(ѣ)дѣи* према *ѣрошѣдѣи*, *вољ(ѣ)н га је* према *вољна је*,³ *закон не дава*

³ Увидом у факсимил вероватнијим се чини читање *volnja e*, које је у сагласности са ћирилским преписом и структуром реченице (са̄м Ћирковић преводи као да стоји

према *не у закону*, уметнуто нејасно *ро егие*,⁴ изостављено *осѿавија*. Важније су за нас овде правописне дистинкције. У латиничном препису поједина латинска слова кориштена су у транслитерацији ћириличног предлошка са посебним гласовним вредностима (*β* за ш, *ç* за ч, *x* за ж, па и *æ*, у Ћирковићевом издању предато знаком *ě*, за *ѣ*. Да на тај начин преписивач увећало спроводи дистинкцију између *e* и *ѣ* у свом предлошку промакло је Ивићу и Јовићу;⁵ Ћирковић је уочио много више таквих графика, а провера на снимку рукописа који је приложен његовом издању потврђује његова читања, бар у делу који нас овде занима. Суочавамо се са сазнањем да је изгубљени ћирилични предлошак латиничног преписа знатно боље чувао јат него до нас доспели ћирилични препис, и да је по тој особини свакако стајао ближе изворнику из 1412. године. У члану који нас занима, ћирилични препис има јат само у *ѿрѣко*, а латинични још у *kromě*, *starěh βlagověh* и *osvětio*, практично у свим речима где му је етимолошки место, осим што бисмо **освѣѿиѿио* морали просудити као хиперкорекцију ако је то заиста глагол *освѣѿиѿиѿи* < **obsvětiti* како се то у досадашњим преводима и интерпретацијама без резерве узимало.⁶ Додатну светлост на ово питање баца једно друго поглавље у латиничном препису,⁷ које нема свог непосредног пандана у ћириличном:⁸

Glava 33.

Ракy суд о βтоне у кљуѿтах. βтона која иде у сѣх да иде управ, да е put воде прав и фунтару да не свр'не ни долě [n]i⁹ горě, како то закон виѣе пиѣе, и к'd доגיע у сѣх правцем и освѣти и вѣтр да и воду пусти и сѣх осуѣи, да узмѣ деvцето от βта осуѣи.

волна уз руѿа). Или је преписивач хтео написати према стварном изговору *voljna* па је извршио пермутацију *j*, или је стварно постојао облик *вољња* према мушком роду *вољан*, са асимилацијом *љн > љњ*.

⁴ На факсимилу се чита *roegye*, грешка уместо **rotegye* = **ѿо међе*? В. ниже нап. 10.

⁵ Ивић 1964: 211 приметио је *æ* за *ѣ* само на два места, у споју *na družæh mæsteh* и на основу тога закључио да је за латинични препис, као и за ћирилични, карактеристичан „доследан екавизам“, што би указивало да је та особина била својствена већ изворнику, уп. Јовић 1969: 379.

⁶ У горе наведеним преводима на српски предаје се са *освѣѿиѿиѿи*, а Биљана Марковић осетила се побуђеном да уз овај члан напомене: „*Освѣѿиѿиѿи*: вероватно на неки начин означити да се радови настављају“ (1985: 18). Шицов превод на немачки „обработит“ чини се насумичним и плеонастичним поред „gebaut“ за *работи*.

⁷ На два става поделио ју је издавач. Доле ће бити показано како се други смисаоно надовезује на први.

⁸ Ћирковић 2005: 23, превод на 46. Уп. коментар на 66–67, где је истакнуто да је то „једна од највећих разлика између наша два преписа“.

⁹ Ћирковић пише (очекивано) *ni*, али на факсимилу је само *i*.

А рупе које трѣбују очи і пут на њтону, да си сама тера рупа расоћу својом спензом на њтону. Ако ли би дошла друга њтона под њу наніхе, законом коем і горна т' іе старѣа, њто осуѣи да іма ере се кје звати фунтаріца, а доѣја ке девето узет.

Поново суд о *шїолни* у *кљуфїиама*. *шїолна* која іде према *цеху* да іде право и да је пут води прав и штолну фунтару да не сврне ни горе ни доле, како закон горе піше. И кад дође у *цех правцем* и освети и *вейтар* да і воду пусти и *цех* осуши, да узме деветину од онога што осуши.

А рупе којіма су потребне очи и пут на *шїолну*, да сама рупа тера огранак својим трошком ка *шїолни*. Ако би дошла друга *шїолна* под њу наниже, законито као и горња, та је старија, и што осуши да је њено јер ће се звати *фунїарица* а доња ће узети деветину.

Ту дакле, у првом ставу, імамо поново істи глагол писан са јатом. Употреба јата у овом параграфу опет је ісправнија од оне у ћириличном препису (*dolě, gorě, větr, trěbuju, starěa*, једини екавизам је *ѡtone*, но он може бити морфолошки,¹⁰ псеудојекавизми су *сѣћ* 2× (али једном *сѣћ*), *узтѣ*, али мало ниже ісправно *uzet*. Ако потражимо істе или сродне речи у ћириличном препису, тамо је прилично доследно *вѣїрь* СС 1 (3×), 7, 22, 23, 46, 48, само једном *вейїрь* С 48, компаратив *сїарѣа* С 7, али ізведеница *сїарѣишина* С 7, *їребоуе*, *їоїребу* С 30, али *їоїрѣбных* у уводу, *їоїрѣбе* С 23, *їрѣбуюї* С 27, *цехь* СС 48, 49, али чешће *цѣхь*, у уводу и у СС 46, 47 (4×), 49, 50 (2×).¹¹ За *узтѣ* се у одсуству директних паралела могу навести други примери за *-ѣ* уместо *-е* у трећем лицу јединине садашњег времена: *идѣ* СС 42, 46, 47,¹² *наидѣ* 43, *боудѣ* СС 3, 24, 38, 49. То је, ізгледа, тако већ писало у ізворнику из 1412, што указује да је у њему било мешања етимолошког *e* (< **e*, **ę*) и јата, али се Ивићев и Јовићев закључак да му је у основи лежао чисто екавски говор може, на основу латиничног преписа, проблематизовати; вероватнијим се чини да треба поћи од претпоставке да је ізворник одражавао трансформацију локалног (новобрдског?) говора са још делимично очуваним јатом у екавски, а да даља екавизација, одражена у ћириличном препису, іде на рачун његовог или неког ранијег преписивача. Та претпоставка може бити потврђена или оповргнута систематским поређењем двају преписа по основи (не)писања јата, какво није било могуће спровести у овој при-

¹⁰ Уп. горе (нап. 4) **їо (м)еје*; такви локативи на *-е* од *a*-основа, и непалаталних и палаталних, својствени су косовско-ресавским говорима.

¹¹ Код ове последње речи на њено писање могла је утицати чињеница да се *ц* у основи домаћих речи по правилу јавља испред јата дифтоншког постања.

¹² Такође у члану VI Новобрдског градског закона інкорпоріраног у ћирилични препис.

лици. Но већ из размотреног узорка излази да писању *osvětio*, *osvěti* у латиничном препису треба поклонити веће поверење него облику **wcbetīa** у ћириличном, и да смо у оригиналу готово сигурно имали графије са јатом у корену.¹³ То пак указује да немамо посла са глаголом *освѣтѣиѣи* < **osvětiti*, него са *освѣѣиѣи* < прасл. **osvětiti* ‘осветлити’. Како се то уклапа у контексте, у којима, видели смо, тумачење глаголом *освѣтѣиѣи* ‘освештати, нпр. цркву, воду, нем. *weihen*, лат. *consecrare*’; ‘покајати, нем. *rächen*, лат. *ulcisci*’, посведоченим у том облику и у тим значењима још у старосрпском језику, не даје јасан смисао? Да би се до њега дошло, треба разумети техничке термине у наведеним члановима који су у њиховим приложеним преводима на српски остављени непреведени, јер су објашњени на другим местима.¹⁴ *Руѣа* је рударска јама, рудник; у истом значењу употребљава се *цех* (нем. *Zeche*),¹⁵ *осмица* је поље које припада једној јами, *шѣо(л)на* — хоризонтална галерија која полази са падине брда и пресеца вертикалне јаме (нем. *Stollen*), *шлаг* — бочни ходник који полази од штолне (нем. *Schlag*), *ѣрѣх* — мешавина ископаног камена и руде у штолни (нем. *Bruch*, досл. ‘лом’), *клуфѣа* ‘раселина у стенама, која се користила за копање штолни’ (нем. *Kluft*), *вѣѣр* — проветравање, *фарнаѣи* — ‘возити (се)’ (нем. *fahren*), *гварк* — удеолик у рударским пословима (нем. *Gewerke*). У 33. глави латиничног преписа „освећење“, тј. осветљење, наводи се као прва у низу од четири радње које означавају припрему јаме за експлоатацију, следе давање „ветра“, тј. вентилације, (ис)пуштање воде и исушење јаме, а у продужетку је реч о рупама којима су потребне *очи* и пут на штолну. Те очи свакако треба схватити као оно што се друкчије означава германизмом *леѣлох* (нем. *Lichtloch*, досл. ‘рупа за светлост’) — уска окна пробијена са површине земље надоле до штолне ради њеног проветравања, а, већ у складу са њиховим немачким називом, и осветљавања.¹⁶ По свему судећи, у претходној реченици два глагола употребљена су да означе исту предрадњу: *освѣѣи* и *вѣѣр* да —

¹³ Питање за себе је како је гласио радни глаголски придев у изворном тексту, *освѣѣиѣиѣ*, или, са *-л* > *-о* *освѣѣиѣо*, како је у латиничном, или са *-л* > *-а* *освѣѣиѣја*, одражен у ћириличном препису; *рабоѣа* које следи у оба преписа не говори децидно у корист *-л* > *-а*, јер се завршно *-а* могло развити контракцијом како из **рабоѣаа*, тако и из *рабоѣао*. За облике радног глаголског придева у Законику уп. Јовић 1969: 435.

¹⁴ Радољчић 1962: 67–90 („Речник“), Schütz 2003: 32–68 („Sachgruppen bergmännischen Bezeichnungen“, укупно четири појмовне скупине), Ђирковић 2005: 30–37 „Глосар“; Марковић 1985 даје за термин објашњење уз превод члана у којем се он први пут јавља.

¹⁵ Наводимо, ради лакшег поређења, савремене немачке форме, а не њихове средњевисоконемачке предлошке из којих се прецизније изводе старосрпски облици.

¹⁶ Ти отвори нису названи тако зато што је кроз њих у јаму продирала дневна светлост, већ стога што су у јами омогућавали струјање ваздуха потребно да би горео пламен у рударским лампама (<https://de.wikipedia.org/wiki/Lichtloch>).

пробије окна за осветљење и проветравање.¹⁷ Тридесет петим чланом ћириличног преписа (= С 30 латиничног) означава се као противзаконито залажење¹⁸ у поље туђе јаме, коју је претходно неко други „осветлио“, тј. припремио за експлоатацију, и „обрађивао“, тј. експлоатисао.¹⁹

Нажалост, у турским верзијама наведеним горе у нап. 2 не налазимо еквиваленте одговарајућим члановима ћириличног и латиничног преписа, да бисмо на основу њих могли потврдити исправност овде спроведене филолошко-семантичке анализе. Без обзира на то, из ње произлази чврст закључак да у изворном тексту Законика о рудницима није био употребљен глагол *осветиити*, него *освѣиити* ‘осветлити’, можда као превод за срвнем. *beliuchten* > нвнем. *beleuchten*. Тај је налаз за нашу историјску лексикографију занимљив јер је то једина потврда за **obsvētiti* у српском народном језику, како старом тако и савременом. У Даничићеву речнику s.v. **освѣтити** наводе се само две сумњиве и позне потврде.²⁰ РЈА I.c. допуњава их потврдама из двају старосрпских списа које је издао сам Даничић, али тек након завршетка свог речника: **по нѣже ѿгда богъ сътвори великоѣ свѣтило слънъце, и постави ѿго на вѣстоцѣ ѿко да просвѣтитъ днь ... и освѣтитъ горы и хълмы и доли** (ДОМЕНТИЈАН 5–6) и **се во слънъце исходить на тврѣди своѣ, хоте освѣтити вѣсоу вѣсельноу** (ЖКС 74, житије краљице Јелене). Могу се придодати и три српскословенске потврде из преводне књижевности које даје Миклошич s.v. **освѣтити, -штж** (LP 516). Све у свему, да није посведочен у Законику о рудницима, за глагол *освѣиити* могли бисмо рећи да је у старом српском језику био књишка, црквенословенска примеса.²¹ Сада, међутим, знамо

¹⁷ Није јасно да ли се и следећи пар *vodu pusti i ceh osuži* своди на исту радњу: спровођење дренаже, или су у питању две радње, при чему би се „пуштање воде“ односило не на испуштање сувишне воде него на снабдевање јаме потребном водом, које помиње један члан „Саског кануна“ (СРАНО 1913: 193), а сâмо „осушење цеха“ — на дренажу.

¹⁸ Било да *фарнање* треба схватити у дословнијем смислу превожења, тј. извлачења и транспорта руде, било у пренесеном значењу пробијања нових подземних ходника, уп. Ћирковић 2005: 36.

¹⁹ Глагол *рабоиити* је овде употребљен синонимно са германизмом *ѿаунаити* ‘копати, vaditi руду’ < нем. *bauen* (Ћирковић 2005: 34). У немачком се то значење развило из ‘обрађивати земљу’, за шта се у старосрпском употребљавао глагол *рабоиити*, те се он у овој употреби може сматрати калком.

²⁰ Обе су из истог писма које су 1618. хиландарски монаси упутили загребачком бискупу Петру Дмитривићу, где му се обраћају као **освѣтленомъ** [sic!] и **освѣтлена главо** (РКС 2: 233, по MS 559–560). Писмо је, по речима Томе Маретића (РЈА 9: 309 s.v. *osvijetiti*), писано рђавим црквенословенским језиком. Између осталог, на једном месту придев **свети** пише са са јатом: **свѣте ѡске цѣливамо**.

²¹ Као што је у новијем језику песнички славенизам, који РСА 18: 283 s.v. **освѣтити**³ даје примере из Његоша (*освѣиити*) и Светислава Стефановића, упућујући на рус. *осветить*, уп. Стиловић 1992: 182.

да је он до у XV век живео у народном говору, да би доцније био потиснут деадјективом *осв(ц)еӣлиџи*, делом свакако и због хомонимије са *освеӣиџи* < **obsvētiti* до које је дошло на екавском терену након замене јата.

Извори и лиџерату̀ра

- ДОМЕНТИЈАН. *Живо̄ӣ Све̄џога Симеуна и Све̄џога Саве*. Ђуро Даничић (изд.). Београд: Државна штампарија, 1865.
- [DOMENTIЈAN. *Život Svetoga Simeuna i Svetoga Save*. Ђуро Daničić (izd.). Beograd: Državna štamparija, 1865]
- ЖКС. *Живо̄ӣ краљева и архие̄џско̄џа ср̄џских*, написао архиепископ Данило и други. Ђуро Даничић, (изд.). Загреб, 1866.
- [ŽKS. *Životi kraljeva i arhiepiskopa srpskih*, napisao arhiepiskop Danilo i drugi. Ђуро Daničić, (izd.). Zagreb, 1866]
- ЗМСФЛ. *Зборник Ма̄џице ср̄џске за филологију и лингвистику*. Нови Сад.
- [ZMSFL. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*. Novi Sad]
- Ивић, Павле. „Никола Радојчић, *Закон о рудницима дес̄џо̄џа С̄џефана Лазаревића*“ (приказ). ЗМСФЛ VII (1964): стр. 207–214.
- [Ivić, Pavle. „Nikola Radojčić, *Zakon o rudnicima despota Stefana Lazarevića*“ (prikaz). ZMSFL VII (1964): str. 207–214]
- Јовић, Душан. „О језику Закона о рудницима деспота Стефана Лазаревића“. ЈФ XXVII 3–4 (1968–1969): стр. 365–455.
- [Jović, Dušan. „O jeziku Zakona o rudnicima despota Stefana Lazarevića“. JF XXVII 3–4 (1968–1969): str. 365–455]
- ЈФ. *Јужнословенски филолог*. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.
- [JF. *Južnoslovenski filolog*, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti i Institut za srpski jezik SANU]
- МАРКОВИЋ, Биљана. *Закон о рудницима дес̄џо̄џа С̄џефана Лазаревића. Превод и љравноисторијска студија*. Београд: САНУ (Споменик СХХVI, Одељење друштвених наука, књ. 24), 1985.
- [MARKOVIĆ, Biljana. *Zakon o rudnicima despota Stefana Lazarevića. Prevod i pravnoistorijska studija*. Beograd: SANU (Spomenik CXXVI, Odeljenje društvenih nauka, knj. 24, 1985]
- РАДОЈЧИЋ, Никола. *Закон о рудницима дес̄џо̄џа С̄џефана Лазаревића*. Београд: Српска академија наука и уметности, 1962.
- [RADOJČIĆ, Nikola. *Zakon o rudnicima despota Stefana Lazarevića*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 1962]
- РСА. *Речник ср̄џскохрватског књижевног и народног језика*. Београд: САНУ, 1959–.
- [RSA. *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*. Beograd: SANU, 1959–]
- СТИЛОВИЋ, Светозар. *Славенизми у Његошевим љесничким делима*. Сремски Карловци / Нови Сад: Издавачка књиџарница Зорана Стојановића, 1992.
- [STILOVIĆ, Svetozar. *Slavenizmi u Njegoševim pesničkim delima*. Sremski Karlovci / Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 1992]

- ЂИРКОВИЋ, Сима. *Латинички препис Рударског законика деспота Стефана Лазаревића. Увод, текст, превод и коментари*. Београд: САНУ (Одељење друштвених наука, Извори српског права XI), 2005.
- [ЋИРКОВИЋ, Sima. *Latinički prepis Rudarskog zakonika despota Stefana Lazarevića. Uvod, tekst, prevod i komentari*. Beograd: SANU (Odeljenje društvenih nauka, Izvori srpskog prava XI), 2005]

*

- BELDICEANU, Nicoară. *Les actes des premiers sultans conservés dans les manuscrits tures de la Bibliothèque nationale a Paris*. II. Paris / La Haye: Mouton, 1964.
- ЂУРЂЕВ, Branislav. „Turski prevod rudarskog zakona za Novo Brdo despota Stefana Lazarevića“. *Prilozi za orijentalnu filologiju* 25 (1975): str. 113–131.
- LP. *Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum emendatum auctum*. Edidit Fr. Miklosich. Vindobonae, Guilelmus Braumueller, 1862–1865.
- MS. *Monumenta Serbica, spectantia historiam Serbiae Bosnae Ragusii*, edidit Fr. Miklosich. Wien: Wilhelm Braumüller, 1858.
- RIZAJ, Skender. *Rudarstvo Kosova i susednih krajeva od XV do XVII veka*. Priština: Zajednica naučnih ustanova Kosova i Metohije. knj. 6, 1968.
- RJA. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–XXIII*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1880–1976.
- SCHUTZ, Joseph. *Der altserbische bergmannische Wortschatz. Sprachgeschichtliche Abhandlung*. Beograd: SANU (Посебна издања DCLIII, Одељење језика и књижевности књ. 54), 2003.
- СПАНО, Fehim. „Turski rudarski zakoni“. *Glasnik Zemaljskog muzeja* XXV 1–2 (1913): str. 133–194.

Александар Б. Лома
Философски факултет Белградског универзитета
Институт сербског језика
Сербској академији наука и уметности

ГЛАГОЛ *ОСВЕТИТИ* В ЗАКОНЕ О РУДНИКАХ

Резюме

Закон о рудниках (далее: ЗР), провозглашенный в 1412 году сербским деспотом Стефаном Лазаревичем, дошел до нас в двух списках, один из которых переписан кириллицей в конце XVI столетия а другой латинским алфавитом в 1638 году. С момента опубликования кириллской копии в 1962 г. стало понятно, что речь идет о ценном источнике по истории не только права и экономики, а и сербского народного языка. Значимость ЗР для языковедов не ограничивается тем, что в его языке проявляются черты раннего диалектного членения и что в нем отмечены многие термины, заимствованные из средневерхненемецкого говора

саксов (*Sasi*), пришельцев, которые во второй половине XIII века дали начало развитию горного дела в средневековой Сербии. Более того, в ЗР в первый раз засвидетельствовано немало исконно сербских слов, отчасти калькированных по немецким образцам. Одним из них является *осветити* в кириллской копии, на первый взгляд то же самое, что др.-серб. *осветити* ‘освятить; наложить санкцию; отомстить’ < прасл. **obsvetiti*, которое, все-таки, не имеет смысла в данном контексте. С другой стороны то, что в латиничной копии глагол дважды написан с *æ*, передающим ять, указывает на **obsvētiti* ‘осветить (шахту)’, значение которого соответствует контексту. Если так, в ЗР находим единственное засвидетельствование глагола *osvētiti* в сербском языке, за исключением текстов, писанных сербским изводом церковнославянского языка. В сербской народной речи он замещен вариантом *osv(ij)etliti*, одной из причин чего могло быть то, что в экavianских говорах совпал с *осветити*.

Ключевые слова: Закон о рудниках, древнесербский язык, лексика, рефлекс ять, этимология.

Aleksandar B. Loma
Faculty of Philosophy Belgrade
SASA Serbian Language Institute

THE VERB *OSVETITI* IN THE MINING CODE

S u m m a r y

Enacted in 1412 by Serbian Despot Stefan Lazarević, the Mining Code came down to us in two versions, a Cyrillic copy made in the late 16th century and a Latin-alphabet transliteration from 1638, as well as in several translations into Ottoman Turkish. Since the publication of its Cyrillic version in 1962, it has been recognised as a highly valuable source for the history not only of law and economics, but also of the Serbian language. Its linguistic relevance consists not merely in displaying traits of an early dialectal development and rendering a lot of terms borrowed from the Middle High German language of the “Saxons” (*Sasi*), settlers who after the second half of 13th century triggered the development of the mining industry in medieval Serbia: moreover, it provides the first attestations of many genuine words of spoken Old Serbian, some of them probably calqued on German patterns. One of these words is *osvetiti* of the Cyrillic version, apparently identical to Old Serbian *osvetiti* ‘sanctify; impose a legal sanction; revenge’ < Common Slavic **obsvetiti*, but making no sense in the given context. Yet in the Latin version it occurs twice written with *æ* rendering *ě* (“yat”), which points to **obsvētiti* ‘to light up (the mining gallery)’, and such an interpretation seems contextually plausible. If it is true, we have in the Mining Code the single attestation of *osvētiti* in Serbian outside of the texts written in Church Slavonic. In the vernacular, the verb was replaced by *osv(ij)etliti*, partly because in the ekavian speeches it became homophonous with *osvetiti*.

Keywords: Mining code, Old Serbian, vocabulary, yat reflexes, etymology.

ОРСАТ Л. ЛИГОРИО*
Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за класичне науке
Београд

PROTO-INDO-EUROPEAN 'EAT' AND 'MOUTH'

PIE $*h_1o\varrho-s-$ (= $*h_1oh_1-s-$) 'mouth' is derived from PIE $*h_1ed-$ 'to eat', as an *s*-stem *o*-grade postverbal, assuming that $*dC$ yields $*\varrho C$ (= $*h_1C$), which is a well-known phenomenon of the Glottalic Theory.

Keywords: Proto-Indo-European, Etymology, Glottalic Theory.

1. INTRODUCTION

Ever since it has been established that, within the Glottalic Theory, PIE $*dC$ under specific conditions yields PIE $*\varrho C$ (= $*h_1C$), it has been possible to recover cognates which otherwise wouldn't be deemed comparable with their respective Proto-Indo-European etyma; cf. e.g. PIE $*du-$ 'two', $*dekm$ 'ten' and PIE $*\varrho u-i+\varrho km-t-i-$ (= $*du-i+dkm-t-i-$) 'twenty' (> Av. *vīsaiti* id., G ep. ἐξείκοσι /ἐ(φ)ίκοσι/ id., etc.) (KORTLANDT 1983: 97) (= 2010: 100).

In this paper, I propose to consider whether, by the same token, PIE $*h_3oh_1-s-$ 'mouth' is to be compared with PIE $*h_1ed-$ 'eat' on the premise that PIE 'mouth' is in fact to be reconstructed as $*h_1oh_1-s-$.

2. PROTO-INDO-EUROPEAN 'EAT' AND 'MOUTH'

Typically, PIE 'mouth' is reconstructed as $*h_3oh_1-s-$ (NIL 387); cf. Hitt. *aiš* 'mouth' (gen sg *iššaš*), CLuw. *āaš* 'mouth', Skt. *āś-* 'mouth', Av. *āh-* 'mouth', L *ōs* 'mouth', and OIr. *á* 'mouth'.

PIE $*h_3oh_1-s-$ is an ablauting *s*-stem; it ablauts in both the root and the stem.

* orsat.ligorio@gmail.com

In the root, 1. the full *o*-grade, PIE $*h_3oh_1-$, is reconstructed by NIL 1a. on the basis of *a-* in Hitt. *aiš* and \bar{a} - (hyper-plene) in CLuw. $\bar{a}aš$, where the root is followed by the full grade *s*-stem, PIE $*h_3oh_1Vs-$, eventually resulting in a hiatus (which is due to PIE $*Vh_1V$ yielding PANat. $*V\?V$, q.v. KLOEKHORST 2008: 71), 1b. on the basis of \bar{a} - in Skt. $\acute{a}s-$ and Av. $\bar{a}h-$, where the root is followed by the zero-grade *s*-stem, PIE $*h_3oh_1s-$, eventually resulting in an acute length, and 1c. on the basis of \bar{o} - in L $\bar{o}s$ and \acute{a} in OIr. \acute{a} , where the root is followed either by the zero-grade *s*-stem, PIE $*h_3oh_1s-$, eventually resulting in an acute length, or by the full grade *s*-stem, PIE $*h_3oh_1Vs-$, eventually resulting in a contracted length; 2. and, the zero-grade, PIE $*h_3h_1-$, is reconstructed on the basis of Hitt. gen sg *iššaš*, where, according to RIEKEN 1999: 185ff., the root is followed by the full *e*-grade *s*-stem, PIE $*h_3h_1es-$.

In the stem, 1. the full *o*-grade, PIE $*h_3oh_1os-$, can be reconstructed on the basis of $\bar{a}š$ in CLuw. $\bar{a}aš$; 2. the full *e*-grade, PIE $*h_3oh_1es-$ or $*h_3h_1es-$, on the basis of $\bar{i}š$ in Hitt. *aiš* and $\bar{i}šš-$ in Hitt. *iššaš*; 3. and, the \emptyset -grade, PIE $*h_3oh_1s-$, on the basis of \bar{s} - in Skt. $\acute{a}s-$ and Av. $\bar{a}h-$. (L $\bar{o}s$ and OIr. \acute{a} may reflect either the full *o*-grade *s*-stem, PIE $*h_3oh_1os-$, or the \emptyset -grade *s*-stem, PIE $*h_3oh_1s-$; the exact grade cannot be determined because, based on the data, it is unclear whether the length in L $\bar{o}s$ and OIr. \acute{a} is a contracted length, as though from PIE $*h_3oh_1os-$, or an acute length, as though from PIE $*h_3oh_1s-$. (Incidentally, the length in Skt. $\acute{a}s-$ and Av. $\bar{a}h-$ must be an acute length, and not the contracted one, because one would expect Skt. $\acute{a}s-$ and Av. $\bar{a}h-$ to scan disyllabically if it truly were a contracted length — and they do not. In the Rigveda and the Avesta they in fact scan monosyllabically; cf. e.g. Skt. abl sg $\bar{a}sás$ (= 2 syllables) in RV VII 99, 7 or OAv. gen sg $\bar{a}\eta h\bar{o}$ (= 2 syllables) in Y 31, 3. See GRASSMANN 1873: 190 and KELLENS-PIRART 1988: 113. Therefore, Skt. $\acute{a}s-$ and Av. $\bar{a}h-$ point to PIIr. $*H\bar{a}s-$, not $*Haas-$.)

Based on Hittite (nom sg *aiš*, gen sg *iššaš*), RIEKEN 1999: 185ff reconstructs a proterokinetic paradigm; following Rieken, NIL posits the proterokinetic paradigm for Proto-Indo-European as well (nom sg $*h_3\acute{o}h_1s-\emptyset$, gen sg $*h_3h_1\acute{e}s-os$).

PIE nom sg $*h_3\acute{o}h_1s-\emptyset$ is reflected in L nom sg $\bar{o}s$ and OIr. nom sg \acute{a} provided these stand for PIE $*h_3\acute{o}h_1s-\emptyset$; alternatively, if they stand for $*h_3\acute{o}h_1os-\emptyset$ or $*h_3\acute{o}h_1es-\emptyset$, L $\bar{o}s$ and OIr. \acute{a} coincide with CLuw. $\bar{a}aš$ and Hitt. *aiš* (qq.v.).

PIE gen sg $*h_3h_1\acute{e}s-os$ is reflected in Hitt. gen sg *iššaš* provided NIL is right to reconstruct *iššaš* as $*h_3h_1\acute{e}s-os$.

(PIE $*h_3h_1\acute{e}s-os$ would regularly yield Hitt. *ešaš* /*ésas*/. Rieken assumes that *ešaš* /*ésas*/ developed into *iššaš* /*isás*/ under the influence of the /*gráits*, /*grítás*/-type nouns; in this scenario, the accent in /*ésas*/ is shifted forward leaving *e* unstressed in the protonic position, where it regularly yields *i*; see KLOEKHORST 2008: 97. However, this explanation accounts only for the *i-* of Hitt. *iššaš*, not for the $\bar{s}š-$.)

PIE nom sg $*h_3óh_1-s-ø$ is reflected in Anatolian and Indo-Iranian as well, though not exactly.

In Anatolian, it is reflected as $*h_3oh_1-os-ø$ and $*h_3oh_1-es-ø$ in CLuw. nom sg $\bar{a}aš$ and Hitt. nom sg $aiš$, respectively.

(In Cuneiform Luwian, the full *o*-grade was presumably introduced into the strong proterokinetic stem following other kinetic *s*-stems, such as the hysterokinetic or amphikinetic ones, which have the full grade instead of the zero-grade in the strong stem; on the other hand, in Hittite, the full *e*-grade must have been introduced into the strong proterokinetic stem from the weak proterokinetic stem, PIE $*h_1h_1-és-$. See KLOEKHORST 2008: 167. Therefore, the full grade in both $*h_3oh_1-os-ø$ and $*h_3oh_1-es-ø$ is secondary; if so, CLuw. nom sg $\bar{a}aš$ and Hitt. nom sg $aiš$ point to PIE nom sg $*h_3oh_1-s-ø$.)

In Indo-Iranian, PIE nom sg $*h_3óh_1-s-ø$ is reflected as PIIr. $*Hās-$; cf. Skt. $\bar{a}ś-$ and Av. $\bar{a}h-$.

(In both Sanskrit and Avestan, the Proto-Indo-European nominative singular was remade into a presumably non-ablauting stem, PIIr. $*Hās-$, which is recorded in the weak stem cases only, viz. genitive / ablative singular (Skt. abl $\bar{a}śás$, OAv. gen $\bar{a}ñhō$) and instrumental singular (Skt. $\bar{a}śā$, OAv. $\bar{a}ñhā$ (*Lentoform*), YAv. $\bar{a}ñha$).

The strong proterokinetic stem, PIE $*h_3óh_1-s-$, is also reconstructed by NIL in a number of derivatives; cf. e.g. PIE $*h_3oh_1-s-en-$ (Skt. $\bar{a}śán$ ‘in the mouth’), PIE $*pro(H)+h_3oh_1-s-n-o-$ (L *pronus* ‘leaning forward, bending down, inclined’), PIE $*h_3oh_1-s-eh_2-$ (L $\bar{o}ra$ ‘coast’), PIE $*h_3oh_1-s-i-o-$ (Skt. $\bar{a}śyā$ ‘mouth; throat’), PIE $*h_3oh_1-s-t-o-$ (Lith. $\bar{u}ostas$ ‘river mouth; haven’, Latv. *uosts* ‘river mouth; haven’), PIE $*h_3oh_1-s-t-eh_2-$ (Lith. $\bar{u}ostā$ ‘river mouth; haven’, Latv. *uōsta* ‘river mouth; haven’), PIE $*h_3oh_1-s-t-i-o-$ (L $\bar{o}stium$ ‘entrance’), PIE $*h_3oh_1-s-t-i-eh_2-$ (L $\bar{o}stia$ ‘river mouth’), etc.

However, PIE $*h_3oh_1-s-$ can *ceteris paribus* be reconstructed as $*h_1eh_3-s-$ or $*h_1oh_1-s-$ as well; thus e.g. ZUCHA 1988: 135 and MATASOVIĆ 2000: 39, 2009: 44, respectively.

(PIE $*h_1eh_3-s-$ is also reconstructed by e.g. KLOEKHORST 2008: 166 or KROONEN 2013: 394, who in fact reconstructs it as $*h_{1/3}eh_{1/3}-s-$.)

Hitt. $aiš$ and CLuw. $\bar{a}aš$ point to PAnat. $*\lambda o^2-s-$, Skt. $\bar{a}ś-$ and Av. $\bar{a}h-$ to PIIr. $*Hās-$, and L $\bar{o}ś$ and OIr. \acute{a} to PICelt. $*\bar{o}ś-$.

PIIr. $*Hās-$ and PICelt. $*\bar{o}ś-$ point to non-Anat. IE $*H\bar{o}ś-$.

Due to laryngeal colouring, PIE $*h_1eh_3-s-$ develops into $*h_1oh_3-s-$; thus, the choice between PIE $*h_3oh_1-s-$, PIE $*h_1eh_3-s-$, and PIE $*h_1oh_1-s-$ effectively becomes the choice between PIE $*h_3oh_1-s-$, PIE $*h_1oh_3-s-$, and PIE $*h_1oh_1-s-$.

In Proto-Anatolian, PIE $*h_3oh_1s-$, PIE $*h_1oh_3s-$, and PIE $*h_1oh_1s-$ all merge into $*\rho o\lambda s-$ since both PIE $*h_1o-$ and PIE $*h_3o-$ develop into PANat. $*\rho o-$ and PIE $*-h_1s-$ and PIE $*-h_3s-$ develop into PANat. $*\lambda s-$; see KLOECKHORST 2008: 75, 78.

In non-Anatolian Indo-European, PIE $*h_3oh_1s-$, PIE $*h_1oh_3s-$, and PIE $*h_1oh_1s-$ all merge into $*H\bar{o}s-$ since both PIE $*h_1o-$ and PIE $*h_3o-$ develop into non-Anat. IE $*Ho-$ and PIE $*-oh_1s-$ and PIE $*-oh_3s-$ develop into non-Anat. IE $*-\bar{o}s-$.

Therefore, PANat. $*\rho o\lambda s-$ and non-Anat. IE $*H\bar{o}s-$ can point to PIE $*h_3oh_1s-$, PIE $*h_1eh_3s-$ ($*h_1oh_3s-$), or PIE $*h_1oh_1s-$.

(Some authors reconstruct PIE $*h_3eh_1s-$ as well, e.g. SCHRIJVER 1991: 55, RIEKEN 1999: 185, DE VAAN 2008: 489, and KROONEN 2013: 394 (who in fact reconstructs $*h_{1/3}eh_{1/3}s-$). This, however, is an incorrect reconstruction because PIE $*h_3e-$ develops into PANat. $*Ho-$ (> Hitt. $ha-$, CLuw. $ha-$) (v. MELCHERT 1987, KLOECKHORST 2006: 85–96, 2008: 75); cf. e.g. PIE $*h_3eu-i-$ ‘sheep’ > Hitt. $h\bar{a}ui-$ id., CLuw. $h\bar{a}ui-$ id.)

Based on the data, it is impossible to determine which reconstruction is the correct one: PIE $*h_3oh_1s-$, PIE $*h_1eh_3s-$ ($*h_1oh_3s-$), or PIE $*h_1oh_1s-$.

However, if we interpret $*h_1oh_1s-$ as $*h_1o\lambda s-$ and assume that $*h_1o\lambda s-$ is the correct reconstruction for PIE ‘mouth’, it becomes possible to derive PIE $*h_1o\lambda s-$ from PIE $*h_1od-s-$, where, attractively, $*h_1od-$ seems to be the *o*-grade of the PIE root $*h_1ed-$ ‘to eat’ (> Ved. $\acute{a}tti$ id., G $\acute{\epsilon}\delta\mu\epsilon\nu\alpha$ id., L $ed\bar{o}$ id., Go. $itan$ id., Lith. $\acute{e}sti$ ‘feed’, OCS $jasti$ id., etc.) (LIV² 230).

Compare PIE $*h_2eu-$ ‘to see; to hear’ (Hitt. $au-i$, L *audio*, etc.) and PIE $*h_2ou-s-$ ‘ear’ (G $o\acute{\upsilon}\zeta$, L *auris*, OCS *uxo*, etc.) (SZEMERÉNYI 1960: 242) or PIE $*h_3ek^u-$ ‘to look’ (Skt. $\acute{ik}\acute{s}ate$, G $\acute{\omicron}\sigma\sigma\omicron\mu\alpha$, etc.) and PIE $*h_3ok^u-s-$ ‘eye’ (Skt. $ak\acute{s}$ -) (LIV² 297, NIL 370).

PIE $*h_1od-s-$ yields PIE $*h_1o\lambda s-$ by $*dC$ developing into $*\rho C$ (= $*h_1C$).

PIE $*dC$ develops into PIE $*\rho C$: 1. where $*C$ is PIE $*k$, cf. Skt. $d\acute{a}\acute{s}v\acute{a}ms-$ ‘devout, pious’ < PIE pt pf act $*de-d\acute{k}-uos-$ (KLINGENSCHMITT 1982: 129), G $\tau\rho\acute{\iota}\acute{\alpha}\kappa\omicron\nu\alpha$ (Ion. $\tau\rho\acute{\iota}\eta\kappa\omicron\nu\alpha$) ‘thirty’ < PIE num card $*tri-h_2+d\acute{k}om-t-h_2$, G $\pi\epsilon\nu\acute{\eta}\kappa\omicron\nu\alpha$ ‘fifty’ < PIE num card $*penk^ue+d\acute{k}om-t-h_2$, G $\acute{\epsilon}\kappa\alpha\tau\acute{o}\nu$ ‘hundred’ < PIE num card $*d\acute{k}m-t-om$ (KORTLANDT 1983: 97) (= 2010: 105); 2. where $*C$ is PIE $*u$ (i.e. $*y$) and the following syllable starts with a dental, cf. G $\acute{\epsilon}\acute{\iota}\kappa\omicron\sigma\iota$ ‘twenty’ (ep. $\acute{\epsilon}\acute{\epsilon}\iota\kappa\omicron\sigma\iota$ / $\acute{\epsilon}(\text{f})\acute{\iota}\kappa\omicron\sigma\iota$, Dor. Boeot. $\acute{f}\acute{\iota}\kappa\alpha\tau\iota$) < PIE num card $*du-i+d\acute{k}m-t-i-$ (KORTLANDT 1983: 97) (= 2010: 100), Skt. $\acute{a}vidhat$ (scanned long, $\acute{á}vidhat$) < PIE 3sg ind aor act $*h_1e-dui+d^h h_1e-t-\emptyset$ (LUBOTSKY 1994), OCS $v\acute{i}tor\acute{u}$ ‘second(ary)’ < PIE nom msg $*dui-tor-o-s$ (DERKSEN 2008: 532), Skt. adv $v\acute{i}tar\acute{a}m$ ‘further’, Av. adv $v\acute{i}tar\acute{e}m$ ‘further’ < PIE acc nsg $*dui-ter-o-m$, OPhr. $v\acute{i}taran$ ‘second’ (?) < PIE acc fsg $*dui-ter-eh_2-m$; 3. where $*C$ is PIE $*r$, cf. CLuw. $ya-a-ar$ ‘water’, Skt. $v\acute{a}r-$ id. < PIE $*uod-r-$ (LUBOTSKY 2013).

Also, PIE **dC* develops into PIE **ʔC* where **C* is an obstruent (most likely PIE **t*) in a number of verbal roots which appear to show the **...d- ~ *...h₁-* variation, cf. PIE **h₂ed-* (Hitt. *hāt-ⁱ / hāt-* ‘dry up, become parched’, G ἄζω ‘dry up’) (LIV² 255) ~ PIE **h₂eh₁-* (Pal. *hāri, hānta* ‘be hot’, Av. *āt(ə)r-* ‘fire’) (LIV² 257); PIE **med-* (OIr. *midithir* ‘to measure; judge’, YAv. *vī-mad-* ‘healer; physician’, G μέδω ‘rule’, Go. *mitan, miton* ‘measure; consider’, etc.) (LIV² 423) ~ PIE **meh₁-* (Skt. *mā-* ‘measure; measure out, assign’, L *mētior* ‘measure’, etc.) (LIV² 424); PIE **(s)pend-* (L *pendō* ‘weigh; pay’, Lith. *spęsti* ‘set a trap’) (LIV² 578) ~ PIE **(s)penh₁-* (G πένομαι ‘exert oneself, toil’, Lith. *pinti* ‘twist’, OCS *pęti* ‘stretch’, Arm. *henum* ‘weave’, Go. *spinnan* ‘spin’, etc.) (LIV² 578); PIE **tend-* (L *tondeō* ‘cut hair, shear’, G τένδω ‘gnaw at’) (LIV² 628) ~ PIE **temh₁-* (G ep. *τάμνω* ‘cut’, MĪr. *tamnaid* ‘cut’, L *temnō* ‘scorn, despise’) (LIV² 625). See LUBOTSKY 2013: 162f (and, now, also GARNIER 2014).

If the present proposition is true, it would suggest that PIE **dC* develops into **ʔC* before PIE **s* as well.

3. CONCLUSION¹

PIE **h₁oh₁-s-* (= **h₁oʔ-s-*) ‘mouth’ can regularly be derived from PIE **h₁ed-* ‘to eat’.

PIE **h₁ed-* [1] ablauts into either the zero grade, PIE **h₁d-* [2], or the full *o*-grade, PIE **h₁od-* [6], and thence forms an *s*-stem, PIE **h₁d-s-* [3] / **h₁od-s-* [7], where, before the zero-grade stem, PIE **h₁d-s-* / **h₁od-s-* allomorphs into PIE **h₁ʔ-s-* (= **h₁h₁-s-*) [4] / **h₁oʔ-s-* (= **h₁oh₁-s-*) [8], which is reflected regularly as PANat. **ʔʔ-s-* [5] / **ʔoʔ-s-* [9–11], PIIr. — / *Hās-* [12–14], and PICelt. — / **ōs-* [15–17]; the full *o*-grade allomorph, PIE **h₁oʔ-s-* (= **h₁oh₁-s-*), is also reflected in its various derivatives in Indic [18–21, 28–30], Latin [22, 23, 26, 27, 31, 36–40], Proto-Germanic [24, 25], and Baltic [31–35].

Based on the data, it seems unnecessary to reconstruct a full grade *s*-stem in Proto-Indo-European.

Even though PANat. **ʔoʔ-s-* is reflected as **ʔoʔ-es-* in Hitt. *aiš* and as **ʔoʔ-os-* in CLuw. *āaš*, these forms, **ʔoʔ-es-* and **ʔoʔ-os-*, are secondary to PANat. **ʔoʔ-s-*; see sec. 2. Therefore, they do not warrant the reconstruction of a full grade *s*-stem in Proto-Indo-European; cf. e.g. Hitt. *nēpiš-* and CLuw. *tappaš-* next to PIE **neb^h-s-* ‘heaven’. Likewise, the reconstruction of a full grade cannot be justified by PICelt. **ōs-* either, because it is simpler to derive it from the zero-grade, PIE **h₁oʔ-s-* (= **h₁oh₁-s-*); cf. PIIr. **Hās-*.

¹ Numbers in square brackets refer to lines in the Appendix (see below).

Moreover, the zero-grade *s*-stem must be reconstructed on the basis of *šš* in Hitt. gen sg *iššaš* as well because the geminate can only be explained as arising from the cluster **-h₁s-*; cf. Hitt. *āššu-* from PIE **h₁o-h₁s-u-* (KLOECKHORST 2008: 223). (The *i-* in Hitt. *išš-* is a prothesis.)

The exact paradigm, static or kinetic, is difficult to reconstruct because the data seems to be conflicted: the supposed strong stem, PIE **h₁od-s-*, is suggestive of a static noun and the supposed weak stem, PIE **h₁d-s-*, of a kinetic noun (hysterokinetic or amphikinetic).

The structure of the strong stem, PIE **CoC-s-*, is conspicuous, though; it reappears in other *s*-stem neuters which designate body parts, such as PIE **h₂ou-s-* ‘ear’ or PIE **h₃ok^u-s-* ‘eye’.

4. MISC

In the *o*-grade, PIE **h₁ed-* ‘eat’ apparently formed an *us*-derivative as well, PIE **h₁od-us-* [41] ‘mouth’, perhaps originally a participle (as e.g. PIE **h₃d-ont-* ‘biter’ > ‘tooth’, from PIE **h₃ed-* ‘to bite’), which was apparently subjected to allomorphy as well,² producing PIE **h₁oʔ-us-* (= **h₁oh₁-us-*) [42], whence a derivative was formed, PIE **h₁oʔ-us-t(H)-* (= **h₁oh₁-us-t(H)-*) [43], which, still further derived, is attested as PIE *h₁oʔ-us-t(H)-o-* (= **h₁oh₁-us-t(H)-o-*) [44] in Indo-Iranian [45–47] and Slavic [48], as PIE **h₁oʔ-us-t(H)-i-o-* (= **h₁oh₁-us-t(H)-i-o-*) [49–50] in Slavic [51], as PIE **h₁oʔ-us-t(H)-r-o-* (= **h₁oh₁-us-t(H)-r-o-*) [52–53] in Avestan [54], and as PIE **h₁oʔ-us-t(H)-eh₂-* (= **h₁oh₁-us-t(H)-eh₂-*) [55] in Old Prussian [56].

² The allomorphy must have originated in the strong stem, PIE **h₁d-uos-*, and was then spread by analogy to the weak stem, PIE **h₁od-us-*, since **h₁od-us-* would supposedly have remained unaffected by **dC* developing into **ʔC*.

APPENDIX

- PIE root **h₁d-* ‘eat’³ [1]
- :: *ø*-grade **h₁d-* id. [2]
- ⇒ *ø*-grade *s*-stem **h₁d-s-* ‘mouth’ (< ‘eat’) [3]
- allomorph **h₁ǵ-s-* (= **h₁h₁-s-*) id. [4]
- > Hitt. *iš-* id. (e.g. in gen sg *iššāš /iš-ša-a-aš/*)⁴ [5]
- :: *o*-grade **h₁od-* id. [6]
- ⇒ *ø*-grade *s*-stem **h₁od-s-* ‘mouth’ (< ‘eat’) [7]
- allomorph **h₁oǵ-s-* (= **h₁oh₁-s-*) id. [8]
- > PAnat. **ǵoǵ-s-* id. [9]
- >> Hitt. nom sg *aiš /a-i-iš/* n. (c.) id.⁴ [10]
- >> CLuw. nom sg *āaš /a-a-aš-ša/* n. id.⁴ [11]
- > PIIr. **Hās-* id. [12]
- > Skt. *āś-* n. id., ‘face’, abl sg *āsás*⁵ [13]
- > Av. *āh-* n. id., gen sg *āṅhō*⁶ [14]
- > PICelt. **ōs-* id.⁷ [15]
- > PIt. **ōs-* id. (L *ōs* n. id., gen sg *ōris*)⁸ [16]
- > PCelt. *ās-* (OIr. poet. *á* id., gen sg *á* (in *fer há* ‘man of the mouth’ (= ‘tooth’))⁹ [17]
- ⇒ *n*-stem derivative **h₁oǵ-s-n-* (= **h₁oh₁-s-n-*) id. [18]
- ⇒ *e*-grade *n*-stem noun **h₁oǵ-s-en-* (= **h₁oh₁-s-en-*) [19]
- loc sg **h₁oǵ-s-en-ø* (= **h₁oh₁-s-en-ø*) ‘in mouth’ [20]
- > Skt. *āsán* id. (in adj *āsánn-iṣu-* ‘having arrows in the mouth’)⁵ [21]
- ⇒ *o*-stem derivative **pro(H)+h₁oǵ-s-n-o-* (= **pro(H)+h₁oh₁-s-n-o-*) ‘facing forward’ (< ‘with mouth, face forward’) [22]
- > L adj *pronus* ‘leaning forward, bending down, inclined’¹⁰ [23]
- ⇒ *o*-stem noun **h₁oǵ-s-o-* (= **h₁oh₁-s-o-*) ‘river mouth, estuary’ (< ‘mouth’) [24]
- > PGM. **ōsa-* id. (ON *óss* m. id., Far. *ósi* m. id., Nw. *os* m. / n. id., ‘hole in the ice’, OE *ōr* n. ‘edge’, *ōra* m. id.)¹¹ [25]
- ⇒ *eh₂*-stem noun **h₁oǵ-s-eh₂-* (= **h₁oh₁-s-eh₂-*) ‘edge’ (< ‘mouth’) [26]
- > L *ōra* f. id., ‘coast’ [27]
- ⇒ *i*-derivative **h₁oǵ-s-i-* (= **h₁oh₁-s-i-*) id. [28]
- ⇒ *o*-stem noun **h₁oǵ-s-i-o-* (= **h₁oh₁-s-i-o-*) [29]
- > Skt. *āsya*^o id., ‘throat’ (in adj *āsýá-daghná-* ‘reaching up to the mouth’)⁵ [30]

- ⇒ *t*-derivative $*h_1o\acute{o}l-s-t-$ (= $*h_1oh_1-s-t-$) ‘mouth; river mouth’
(< ‘mouth’) [31]
- ⇒ *o*-stem noun $*h_1o\acute{o}l-s-t-o-$ (= $*h_1oh_1-s-t-o-$) id. [32]
> Lith. *úostas* m. id., ‘haven’, Latv. *uosts* m. id., ‘haven’¹² [33]
- ⇒ *eh*₂-stem noun $*h_1o\acute{o}l-s-t-eh_2-$ (= $*h_1oh_1-s-t-eh_2-$) id. [34]
> Lith. *uostà* id., ‘haven’, Latv. *uōsta* f. id., ‘haven’¹² [35]
- ⇒ *i*-derivative $*h_1o\acute{o}l-s-t-i-$ (= $*h_1oh_1-s-t-i-$) id. [36]
⇒ *o*-stem noun $*h_1o\acute{o}l-s-t-i-o-$ (= $*h_1oh_1-s-t-i-o-$) id. [37]
> L *ōstium* n. id., ‘entrance’ (< ‘mouth’) [38]
⇒ *eh*₂-stem noun $*h_1o\acute{o}l-s-t-i-eh_2-$ (= $*h_1oh_1-s-t-i-eh_2-$) id. [39]
> L *ōstia* f. id.⁷ [40]
- ⇒ *us*-stem $*h_1od-us-$ ‘mouth’ (< ‘eat’) [41]
.. allomorph $*h_1o\acute{o}l-us-$ (= $*h_1oh_1-us-$) id. [42]
- ⇒ *t(H)*-derivative $*h_1o\acute{o}l-us-t(H)-$ (= $*h_1oh_1-us-t(H)-$) ‘mouth;
lip’ (< ‘mouth’) [43]
⇒ *o*-stem noun $*h_1o\acute{o}l-us-t(H)-o-$ (= $*h_1oh_1-us-t(H)-o-$) id. [44]
> PIIr. **Hausť^ha-* ‘upper lip’ (< ‘mouth; lip’) [45]
> Skr. *ósťha-* m. id.¹³ [46]
> YAv. *aošta-* m. id.¹⁴ [47]
> PSl. **usta* ‘mouth’ (OCS pl *usta* n. id., Ru. pl *ustá* n. id.,
‘lips’, Cz. pl *ústa* n. id., Slk. pl *ústa* n. id., Pl. pl *usta* id.,
SCr. pl *ústa* n. id., Sln. pl *ústa* n. id., Bulg. *ustá* f. id.)¹⁵ [48]
- ⇒ *i*-derivative $*h_1o\acute{o}l-us-t(H)-i-$ (= $*h_1oh_1-us-t(H)-i-$) ‘mouth;
estuary’ (< ‘mouth’) [49]
⇒ *o*-stem noun $*h_1o\acute{o}l-us-t(H)-i-o-$ (= $*h_1oh_1-us-t(H)-i-o-$) id. [50]
>> PSl. *ustĭje* id. (Ru. *ust’e* n. id., ‘mouth; orifice’,
Cz. *ústí* n. id., Slk. *ústie* n. id., Pl. *ujście* n. id.,
Sln. *ústje* n. id., SCr. *ûšće* n. id., Bulg. *ústie* n. id.,
‘opening’)¹⁶ [51]
- ⇒ *r*-derivative $*h_1o\acute{o}l-us-t(H)-r-$ (= $*h_1oh_1-us-t(H)-r-$) ‘mouth; lip’
(< ‘mouth’) [52]
⇒ *o*-stem noun $*h_1o\acute{o}l-us-t(H)-r-o-$ (= $*h_1oh_1-us-t(H)-r-o-$) ‘lip’
(< ‘mouth; lip’) [53]
> Av. *aoštra-* m. ‘lower lip’ (< ‘lip’)¹⁴ [54]
- ⇒ *eh*₂-stem noun $*h_1o\acute{o}l-us-t(H)-eh_2-$ (= $*h_1oh_1-us-t(H)-eh_2-$)
‘mouth’ [55]
> OPr. *austo* id.¹² [56]

³ IEW 287, LIV² 230, NIL 208, 387.⁴ KLOEKHORST 2008: 166.⁵ MAYRHOFER 1992: 181.⁶ BARTHOLOMAE 1903: 345.

⁷ PICelt. *ōs- can reflect PIE *h₁oh₁-os- as well; cf. CLuw. āaš above.

⁸ SCHRIJVER 1991: 55, DE VAAN 2008: 436.

⁹ MATASOVIĆ 2009: 44

¹⁰ DE VAAN 2008: 489.

¹¹ KROONEN 2013: 394.

¹² DERKSEN 2015: 481. (Derksen takes Lith. *úostas* ‘river mouth; haven’ and Latv. *uosts* ‘river mouth; haven’ together with OP *austo* ‘mouth’ [56] and derives both from PIE *Hous-t- (> Skt. *óṣṭha-* ‘upper lip’) ascribing the aberrant vocalism of the East Baltic forms to the influence of PIE ‘mouth’, *h₁oh₁-s- (or, as he reconstructs it, *h₃oh₁-s-), whereas, in this paper, PIE *Hous-t- is taken to be a derivative of *h₁ed- (· *h₁eʔ-) ‘eat’ and reconstructed as *h₁oʔ-us-t(H)- (= *h₁oh₁-us-t(H)-) [43], whence OP *austo* would later arise, and Lith. *úostas* and Latv. *uosts* are taken to be descendents of a different derivative of *h₁ed- (· *h₁eʔ-) ‘eat’, PIE *h₁oʔ-s-t- (= *h₁oh₁-s-t-) [31], seen also e.g. in L *ōstium* ‘entrance’ [38].)

¹³ MAYRHOFER 1992: 282.

¹⁴ BARTHOLOMAE 1903: 44.

¹⁵ DERKSEN 2008: 509.

¹⁶ DERKSEN 2008: 510.

ABBREVIATIONS

*	— reconstructed form	→	— forms
:	— <i>is in ablaut with</i>	←	— <i>is formed from</i>
::	— <i>is in ablaut gradation with</i>	>	— <i>regularly yields</i>
..	— <i>is an allomorph of</i>	<	— <i>regularly derives from</i>
⇒	— <i>derives into</i>	>>	— <i>irregularly yields</i>
⇐	— <i>is derived from</i>	<<	— <i>irregularly derives from</i>
1, 2, 3	— tres verbi personae	ind	— indicativus
acc	— accusativus	loc	— locativus
act	— activum	m	— masculinum
adj	— adjectivum	n	— neutrum
adv	— adverbium	nom	— nominativus
aor	— aoristum	num	— numerale
c	— commune	pf	— perfectum
card	— cardinale	pl	— pluralis
f	— femininum	pt	— participium
fut	— futurum	sg	— singularis
gen	— genitivus		
Anat.	— Anatolian	OE	— Old English
Arm.	— Armenian	OIr.	— Old Irish
Av.	— Avestan	ON	— Old Norse
Boeot.	— Boeotian	OPhr.	— Old Phrygian
Bulg.	— Bulgarian	OPr.	— Old Prussian
CLuw.	— Cuneiform Luwian	Pal.	— Palaic
Cz.	— Czech	PAnat.	— Proto-Anatolian
Dor.	— Doric	PGm.	— Proto-Germanic
ep.	— epic	PICelt.	— Proto-Italo-Celtic
Far.	— Faroese	PIE	— Proto-Indo-European
G	— Greek	PIIr.	— Proto-Indo-Iranian
Go.	— Gothic	PIt.	— Proto-Italic
Hitt.	— Hittite	Pl.	— Polish
IE	— Indo-European	PSl.	— Proto-Slavic
L	— Latin	Ru.	— Russian
Latv.	— Latvian	SCr.	— Serbo-Croatian
Lith.	— Lithuanian	Skt.	— Sanskrit
MIr.	— Middle Irish	Slk.	— Slovak
Nw.	— Norwegian	Sln.	— Slovenian
OCS	— Old Church Slavonic	YAv.	— Young Avestan

REFERENCES

- BARTHOLOMAE, Christian. *Altiranisches Wörterbuch*. Strassburg: Karl J. Trübner, 1904.
- DERKSEN, Rick. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden — Boston: Brill, 2008.
- DERKSEN, Rick. *Etymological Dictionary of the Baltic Inherited Lexicon*. Leiden — Boston: Brill, 2015.
- DE VAAN, Michiel. *Etymological Dictionary of Latin and the Other Italic Languages*. Leiden — Boston: Brill, 2008.
- GARNIER, Romain. »Nouvelles considérations sur l’effet Kortlandt«. *Glotta* 90: pp. 139–159.
- GRASSMANN, Hermann. *Wörterbuch zum Rig-Veda*. Wiesbaden: O. Harrassowitz, 1873.
- IEW = POKORNY, Julius. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bd. 1. Bern — München: Francke, 1959.
- KELLENS, Jean, Eric Pirart. *Les textes vieil-avestiques*. Vol. I. Wiesbaden: Ludwig Reichert, 1988.
- KLINGENSCHMITT, Gert. *Das altarmenische Verbum*. Wiesbaden: Ludwig Reichert, 1982.
- KLOEKHORST, Alwin. Initial Laryngeals in Anatolian. *Historische Sprachforschung* 119, 2006: pp. 77–108.
- KLOEKHORST, Alwin. *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon*. Leiden — Boston: Brill, 2008.
- KORTLANDT, Frederik. Greek Numerals and PIE Glottalic Consonants. *Münchener Studien zur Sprachwissenschaft* 42, 1983: pp. 97–104.
- KORTLANDT, Frederik. *Studies in Germanic, Indo-European, and Indo-Uralic*. Amsterdam — New York: Rodopi, 2010.
- KROONEN, Guus. *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Leiden — Boston: Brill, 2013.
- LIV² = RIX, Helmut (ed.) & al. *Lexikon der indogermanischen Verben : die Wurzeln und ihre Primärstambildungen*. Wiesbaden: L. Reichert, 2001² (Bearbeitet von Martin Kümmel, Thomas Zehnder, Reiner Lipp, Brigitte Schirmer.)
- LUBOTSKY, Alexander. RV. *ávidhat. Früh-, Mittel-, Spätindogermanisch : Akten der IX. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft vom 5. bis 9. Oktober 1992 in Zürich*. (Eds. George E. DUNKEL, G. MEYER, Salvatore SCARLATA, Christian SEIDEL. Wiesbaden: Ludwig Reichert.) 1994: 201–206.
- LUBOTSKY, Alexander. The Vedic Paradigm for ‘Water’. *Multi Nominis Grammaticus : Studies in Classical and Indo-European Linguistics in Honor of Alan J. Nussbaum on the Occasion of his Sixty-fifth Birthday*, (Eds. Adam I. COOPER, Jeremy RAU, Michael WEISS. Ann Arbor — New York: Beech Stave Press.) 2013: 159–164.
- MATASOVIĆ, Ranko. *Kultura i književnost Hetita*. Zagreb: Matica hrvatska, 2000.
- MATASOVIĆ, Ranko. *Etymological Dictionary of Proto-Celtic*. Leiden — Boston: Brill, 2009.
- MAYRHOFER, Manfred. *Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen*. Bd. I. Heidelberg: C. Winter, 1992.
- MELCHERT, H. Craig. Reflexes of **h*₃ in Anatolian. *Die Sprache* 33, 1987: pp. 19–28.

- NIL = WODTKO, Dagmar, Britta IRSLINGER, Carolin SCHNEIDER. *Nomina im Indogermanischen Lexikon*. Heidelberg: Winter, 2008.
- RIEKEN, Elisabeth. *Untersuchungen zur nominalen Stammbildung des Hethitischen*. Wiesbaden: Harrassowitz, 1999.
- SCHRIJVER, Peter. *The Reflexes of the Proto-Indo-European Laryngeals in Latin*. Amsterdam — Atlanta, GA, 1991.
- SZEMERÉNYI, Oswald. *Etyma Latina I*. (1–6). *Glotta* 38, 3–4, 1960: pp. 216–251.
- ZUCHA, Ivo. *The Nominal Stem Types in Hittite*. Oxford: University of Oxford, 1988. (PhD Dissertation)

Орсат Л. Лигорио
 Универзитет у Београду
 Филозофски факултет
 Одељење за класичне науке

ПРАИНДОЕВРОПСКИ ‘ЈЕСТИ’ И ‘УСТА’

С а ж е т а к

Пие. $*h_1oh_1-s-$ ($= *h_1o\varrho-s-$) ‘уста’ (> хет. *aiš id.*, клин. лув. *āaš id.*, стинд. *ās- id.*, ав. *āh- id.*, лат. *ōs id.*, итд.) изводи се од пие. коријена $*h_1ed-$ ‘јести’ (> стинд. *atti id.*, грч. ἔδμεναι *id.*, лат. *edō id.*, гот. *itan id.*, стсл. *jasti id.*, итд.), као поствербал *s*-основâ степена $*h_1od-$, под претпоставком да, у оквиру глоталне теорије, пие. $*dC$ ($= *^2dC$) даје пие. $*\varrho C$ ($= *h_1C$), што бива и у којекаким другим случајевима, као нпр. у пие. $*\varrho u-i+\varrho km-t-i-$ ($= *h_1u-i+h_1km-t-i-$) ‘двадесет’ (> ав. *vīsaiti id.*, грч. ἐπίκοσι /ἐ(ρ)ίκοσι/ *id.*, итд.), од пие. $*du-i+dkm-t-i-$ (тј. од пие. $*du-$ ‘два’ и $*dek̑m$ ‘десет’), или у пие. $*\varrho o\varrho-r-$ ($= *uoh_1-r-$) ‘вода’ (> клин. лув. *ua-a-ar id.*, скр. *vār- id.*, итд.), од ие. $*uod-r-$ ‘вода’ (> хет. *wa-a-tar*, итд.).

Кључне ријечи: праиндоевропски, етимологија, глотална теорија.

Орсат Л. Лигорио
 Филозофски факултет Белградског универзитета
 Одделение класических наук

ПРАИНДОЕВРПЕЈСКИЕ ‘ЕСТЬ’ И ‘РОТ’

Резюме

Праие. $*h_1oh_1-s-$ ($= *h_1o\varrho-s-$) ‘рот’ (> хетт. *aiš id.*, клинопис лув. *āaš id.*, др.-инд. *ās- id.*, авест. *āh- id.*, лат. *ōs id.*, и т.д.) выводятся от ие. корня $*h_1ed-$ ‘есть’ (> др.-инд. *atti id.*, греч. ἔδμεναι *id.*, лат. *edō id.*, гот. *itan id.*, ст.-слав. *jasti id.*, и т.д.) в качестве поствербала *s*-основ степени $*h_1od-$, с предположением, что, в рамках глотальной теории, праие. $*dC$ ($= *^2dC$) дает праие. $*\varrho C$ ($= *h_1C$), а такое бывает и в разных иных случаях, как напр. в ие. $*\varrho u-i+\varrho km-t-i-$ ($= *h_1u-i+h_1km-t-i-$)

‘двадцать’ (> авест. *vīsaiti id.*, греч. эп. ἑξήκοσι /ἐ(φ)ῑκοσι/ *id.*, и т.д.) от праие. **du-i+dḱm-t-i-* (т.е. праие. **du-* ‘два’ и **deḱm* ‘десять’), или в ие. **uor-r-* (= **uoh₁-r-*) ‘вода’ (> клинопись лув. *ua-a-ar id.*, санскр. *vār- id.*, и т.д.), от ие. **uod-r-* ‘вода’ (> хетт. *wa-a-tar*, и т.д.).

Ключевые слова: праиндоевропейский, этимология, глоттальная теория.

ISSN 0350-185X. – Къ. 75, св. 2 (2019), стр. 33–42

doi: 10.2298/JFI1902033B

UDK: 811.163.2'273.611

COBISS.SR-ID 282057996

Примљено: 30. априла 2019.

Прихваћено: 18. јуна 2019.

Оригинални научни рад

Юлиа М. Балтова*

Институт за български език при Българската академия на науките

София, България

ОЩЕ ВЕДНЉЖ ЗА ОТНОШЕНИЕТО МЕЖДУ МОРФЕМЕН И СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЕН АНАЛИЗ¹

Един от базовите критерији при описание на повърхностната структура на производните лексикални единици е разграничавањето на морфемниот од словообразователниот анализ. Разграничавањето на двата вида анализ въз основа на принципите за *членимост* и *производност* на практика дава възможност да се избегне смесвањето на моновербалните лексикални деривати с непроизводни, но морфемно членими единици (думи), особено кога то е налице формално тјждество на одделни структурни елементи. Разграничавањето на морфемниот и словообразователниот анализ е възможно да се постигне при използване на подхода од форма към значење с цел да бјде одреден точниот број на словообразователните форманти във всеки оден език, в тоа число и в българскиот език. А тоа е од исклучително значење за лексикографската практика при изработвање на различни видове словообразователни речници, за постигање на точност и научна објективност в интерпретацијата и представяњето на езиковите факти и јавленија.

Клучови думи: морфема, морфемен анализ, коренна морфема, афиксална морфема, членимост, производност, производна дума, словообразователен анализ.

1.0. Преди неколку години в една моя статия, посветена на двата основни подхода, използвани в съвременното синхронно славјанско сло-

* julia.baltowa@abv.bg

¹ Отношението между морфемен и словообразователен анализ продължава да бјде актуален теоретичен въпрос в словообразувањето на славјанските езици поради силната интернационализација на лексикалните и словообразователните им системи од крај на 20. и началните десетилетија на 21. век. Изјаснувањето на тоа отношение е од исклучителна важност за објективното представяње на езиковите факти при создавањето на морфемни и различни словообразователни речници (вж. напр. Балтова 1999; Лопатин, Улуханов 2016).

вообразуване – от форма към значение и от значение към форма, обръщам внимание на значението на първия подход за разграничаването на морфемния от словообразователния анализ (вж. Балтова 2014: 34–46). Разграничаването на тези два типа анализ на формата на полиморфемните лексикални единици е задължителна теоретична база, върху която може и трябва да се създават различни типове морфемни и словообразователни речници. От друга страна, това разграничаване се основава на принципни положения, които не допускат отъждествяването на структурите на лексикалните единици, които принадлежат на две отделни езикови равнища: морфология (морфемика) и словообразуване.

2.0. В съвременната славистична лингвистика е прието, че основен теоретичен критерий, чието прилагане за установяване на разликата между морфемна и словообразователна структура, е опозицията *членимост – производност*. Тази опозиция, залегнала при анализа на повърхностната структура на полиморфемните словесни единици, позволява да бъдат разграничавани от словообразователна гледна точка същинските производни (мотивирани) думи от онези думи, които само на пръв поглед, поради формална (фонематична) близост на отделни свои структурни сегменти (части), наподобяват наличие на производност или мотивираност. Така например лексикални единици като българските *малина, градина, родина, народ, радетел, свидетел, зрител* и под. от синхронна гледна точка са членими само на морфемно равнище. Тяхната сегментация (*мал-ина, град-ина, род-ина, на-род, раде-тел, зр-и-тел, свид-е-тел* и т.н.) е възможна единствено въз основа на принципа за повторителност (фонематична тждественост) или на коренната морфема (срв. *род-ина* и *на-род*) или на онзи звуков комплекс, който само фонематично наподобява суфиксни морфемни в същински производни думи, без да се намират в мотивационни отношения с остатъчните коренни морфемни. Задължителна предпоставка за членимост е наличието на формалното фонематично подобие между една словесна единица и повтарящите се сегменти в други словесни единици. Задължително условие за *производност* е възможността за формално-семантично подобие между коренните морфемни на една морфемно членима единица и друга съществуваща в езика лексикална единица, по отношение на която първата обикновено е с по-сложна и по-богата морфемна структура. Доста точно отношенията и посоката на деривационната семантична и формална мотивираност са дефинирани например от полския езиковед Роман Ласковски: „Една дума е производна от друга, ако: 1) двете лексеми L_1 и L_2 са в такова отношение, че функцията (т.е. множеството от семантични и синтактични показатели) и формата (т.е. множеството от морфологични и морфонологични характеристики) на лексемата L_2 могат да бъдат изведени от L_1 с помощта

на определени операции и 2) ако е възможна инверсия в отношението между L_1 и L_2 , тогава може да се каже, че лексемата L_2 е образувана от лексемата L_1 “ (LASKOWSKI 1984: 200).²

3.0. Съвременните лингвистични изследвания обаче показват, че не е възможно да се постигне адекватно описание на формалната повърхностна словообразователна структура на производната (мотивираната) дума, ако нейното изследване се провежда само при строго разграничаване и противопоставяне на морфемния и словообразователния анализ. Така например, основан на принципите на сегментация и идентификация, морфемният анализ дава възможност да се определят различни типове сегменти, които представят основния инвентар в словообразователната деривация: сегменти със значеща стойност – различните афиксни морфемни; сегменти без значеща стойност, назовавани в словообразователните изследвания с най-различни термини – интерфикси, асематични морфемни, пусти морфемни, съединителни морфемни, структеми и т.н. (вж. напр. ЗЕМСКАЯ 1964: 40; ТИХОНОВ 1971; БОСАК 1987: 10–14; ЛОПАТИН, УЛУХАНОВ 2016 и др.). Въз основа на същите принципи, в резултат на морфемния анализ, може да се решат за всеки отделен език проблемите с такива сегменти, които в някои случаи имат функция на самостоятелни морфемни, а в други представят разширения на основните морфемни отляво или отдясно. Тези случаи обикновено се наблюдават при суфиксните морфемни, където разширенията могат да имат най-различна функция: *функционално-семантична, структурна* или *класификационна*. Например българският суфикс *-ач* е самостоятелна суфиксна морфема в производни от категорията *nomina agentis* като *бегач, носач, метач, свирач, косач, духач* и под. (за лица) или за предмети като *брояч, влекач* и под. В производни думи като *носачк(а), чистачк(а), косачк(а), отварачк(а)* и под. суфикс *-ач* е обединен с *-к* в самостоятелен сложен суфиксен формант, с който се образуват названия също от категорията *nomina agentis*, срв. *носачк(а)* ‘домашна птица, която се отглежда за снасяне на яйца’, *чистачк(а)* ‘предмет, който автоматично почиства предното стъкло на автомобил’, както и от категорията *nomina instrumenti*, срв. *отварачк(а)* ‘предмет, с който се отваря нещо (бутилка, консервна кутия)’ и под. Самостоятелното словообразователно функциониране на *-ачк-* го поставя в отделен ред на всеки речник на суфиксните форманти в българския език.

4.0. Чрез морфемния анализ се постига точно определяне статуса на сегментите без значеща стойност и без структурна самостоятелност. Тези сегменти нямат отношение към значението на производната дума, не влияят върху него и не го модифицират. Те могат да бъдат носите-

² Преводът от френския език е мой, Ю. Б.

ли на актуална деривационна сложност (срв. например *-ачк-*, *-телств-*, *-емост-* в производни като *отварачка*, *разбирателство*, *раждаемост*), реликти, сигнализиращи за изоставане на остарели форми в структурата (срв. *пришъл-* в *пришълец*), изравнители на едностранна асиметрия в думата (срв. *-в-* в *не-в-ец*, *-т-* в *муле-т-ар*, *-ат* в *ази-ат-ец*). Най-важната тяхна особеност е, че засилват контраста между производната и произвеждащата единица.

5.0. Резултатите от приложението на основни принципи от съвременната словообразователна теория показват, че не е възможно да се провежда синхронен формално-структурен анализ на производните думи, без да се имат предвид принципите на морфемния анализ. Това се потвърждава преди всичко при анализиране на повърхностната структура на лексикални единици от чуждоезиков произход и е особено актуално днес с оглед на постоянно протичащата интернационализация в областта на лексикалните и словообразователните системи на славянските езици. Разночтенията на формалните структури на заеманите и заетите лексикални единици показват, че адаптирането на тези единици към системите на езиците-реципиенти създават и определени затруднения за изследователите при тяхното интерпретиране: дали адаптираните единици може да се определят като производни думи и някои от техните структурни сегменти да се разглеждат като словообразователни форманти. На този въпрос – за затрудненията в интерпретациите на чуждоезиковите лексикални единици и техните формални структури в съвременния български книжовен език – обръща внимание още в края на 80-е години на 20. век Владко Мурдаров в изследването си „Някои проблеми при избора на връх на словообразователните гнезда“ (Мурдаров 1988: 114–120).

5.1. По традиция лексикални единици като *аспирант*, *асистент*, *кореспондент*, *абонат*, *медик*, *алтруист*, *масажист*, *моралист*, *редактор*, *директор*, *жонгльор*, *конспиратор*, *администратор*, *консуматор* и под. продължават и днес да се разглеждат в граматичната литература и в някои словообразователни изследвания като част от словообразуването на съвременния български книжовен език. В някои трудове се посочва, че в лексикални единици от посочения тип „се съдържат наставки от чужд произход, някои от които са станали продуктивни в българския език“ (Грамматика 1983: 54–55). В други се определя, че в тези лексикални единици или се съдържат чужди словообразователни форманти, или те (единиците) са образувани с тях (вж. напр. Радева 1987, 1991).

5.1.1. Изследването на съвременната словообразователна система на българския книжовен език налага на тези единици и на тяхното оформление да се обърне по-специално внимание, тъй като те (в по-голямата си

част) съществено се различават от останалите суфиксни производни. По този повод, във връзка със създаването на гнездови деривационен речник на българския език, Владко Мурдаров посочва, че „макар и да съдържат формален завършек, който асоциативно се схваща като идентичен общ елемент между езиковата им структура и друг структурен ред, от позициите на синхронното словообразуване те не могат да се разглеждат като производни“ (Мурдаров 1988: 114).

5.2. В редица словообразователни изследвания също през 80-е години на 20. век се посочва, че в българския книжовен език се срещат следните суфикси (наставки) от чужд произход, с които са образувани (или които се срещат в) названия на лица, на предмети, помещения (заведения): а) *-ант, -ент, -ат, -ер (-иер), -ист, -ор, -ьор, -тор, -джия (-чия), -ория* и *-ориум* – според академичната българска граматика (вж. Граматика 1983) или б) *-атор, -итор, -ор, -ьор, -ант, -ент, -ист, -ик, -ер/-онер, джия, -чия, -ция* (вж. Радева 1987). И според двата източника чуждите суфиксни форманти са 12, от които 8 се покриват (с разлика, че *-чия* у Радева е самостоятелен формант, а в граматиката – вариант, и пак у Радева *-ер* се представя и с разширение *-онер*). Само в академичната граматика като самостоятелни форманти са определени *-ат, -тор, -ория, -ориум*, а у Радева – *-ция* (в единици като *дирекция, експедиция, инспекция, регистрация* и под.), *-атор* и *-итор*.

5.3. Прилагането на принципите на морфемния анализ (сегментация и идентификация) върху единиците, съдържащи посочените финални елементи, и единиците с подобна формална структура, които функционират в българския език, водят до резултати, налагащи корекции в досегашните схващания за словообразователната същност на чуждоезиковите лексикални единици със сложна морфемна структура.

5.3.1. В резултат на морфемен анализ единици като *абонат, адвокат; браконьер, куриер, пионер, портиер; аспирант; студент, асистент, абсолвент, абитуриент, кореспондент; класик, критик, медик; турист, пурист, дуалист; директор, кондуктор, професор* и под. са членни само на морфемно равнище и по подобие на имена от типа *малина, градина* нямат място в синхронно изследване на словообразуването. Повтарящите се в тях финални елементи *-ат, -ер (-иер), -ант, -ент, -ик, -ист, -тор, -ор* не отговарят на условието да изразяват отношение към друга, свободно функционираща в езика дума. Сегментът, който остава след отделянето на финалния елемент, не се идентифицира със сегмент коренна морфема от пълнозначна свободно функционираща в езика лексикална единица (срв. напр.: **абон-* + *-ат*; **студ-* + *-ент*; **тур-* + *-ист*; **клас-* + *-ик*; **кондук-* + *-тор*; **профес-* + *-ор* и т.н.).

5.3.2. Принципите на морфемния анализ в съчетание с някои от принципите на словообразователния анализ (например: бинарно членение на произвеждаща основа и формант, на откриване на производност в резултат на формална и семантична мотивация) дават възможност сред някои от заеманите лексикални единици да се определят чуждоезикови словообразователни форманти, равностойни по функция на домашните афикси. Още по-голяма убедителност за такова заключение е наличието на производни единици, създадени от чужди елементи на българска почва или с възможност за установяване на мотивационно отношение между две думи с тъждествени коренни морфемни. Такива са например суфиксите *-ер*, *-ист*, *-ьор*, *-ант*, *-джия*, *-чия* и *-чик* (срв. *касиер* < *каса*, *балетист* < *балет*, *контрольор* < *контрола*, *дебютант* < *дебют*, *мозайкаджия* < *мозайка*, *бюфетчия* < *бюфет*, *апаратчик* < *апарат* и т.н.), като при някои (*-ист*, *-джия* и *-чия*) словообразователната им продуктивност през последните няколко десетилетия е значително нараснала в съвременния български книжовен език. За нарастващата производителна активност при някои чуждоезикови форманти в българската неологична производна лексика от последните няколко десетилетия вж. също в изследването на Цветелина Георгиева (ГЕОРГИЕВА 2013).

6.0. Прилагането на морфемния анализ като допълващ формалния словообразователен анализ, дава възможност за преразглеждане състава на домашния суфиксен инвентар. Така например сегментацията и идентификацията водят до извода, че в съвременния български книжовен език лексикални единици като *лъжица*, *ножица*, *паница*, *вилица*, *възел*, *въбел*, *стубел*, *дънер*, *стожер*, *тесла*, *жегла*, *весло* и др. не са производни думи, въпреки повторителността на крайните им сегменти. В тези случаи *-ица*, *-ел*, *-ер*, *-ла* не са суфиксни форманти, за каквито са представени например в академичната граматика на българския книжовен език. В параграфа за образуване имена на предмети тези названия са включени наред с названия като *мастилница*, *солница*, *духало*, *метла* и под., като се посочва (за всички), че „тези имена се образуват предимно от глаголни основи със следните наставки: ... *-ица*, *-ница*, *-ел*, *-ер*, *-ла*...“ (ГРАМАТИКА 1983: 59). От синхронна гледна точка тези названия, както и разглежданите досега думи от чужд произход, са непроизводни думи, но членими на морфемно равнище (срв. също с *малина*, *градина*). Остатъчните сегменти (след отделянето на повтарящия се финален елемент) са несъпоставими с коренните морфемни на други непроизводни думи, функциониращи в езика, т.е. не е налице отношение на производност (мотивационно отношение), срв. **лъж-ица*, **пан-ица*, **вил-ица*, **въз-ел*, **дън-ер* и под. От извършеното наблюдение и от анализа на тези лексикални единици може да се направят следните изводи: а) *-ица*, *-ло*, *-ла* са само формално

тъждествени със суфиксите *-иц(а)*, *-л(о)* и *-л(а)*, които функционират и са словообразователно активни в българската книжовна словообразователна система; б) *-ел*, *-ер* не може и не трябва да се схващат като суфиксни морфеми на синхронно равнище.

Направените преди и сега изводи се потвърждават в мнението на В. В. Лопатин и И. С. Улуханов, изказано в предговора на техния словообразователен речник по отношение съпоставката на словоформата и думата като линейни и нелинейни езикови единици (вж. Лопатин, Улуханов 2016: 13). Двамата автори подчертават, че „Наличие только формальной или только семантической общностью между словоформами не дает оснований для вычленения в них морфов“ [следователно и на морфеми – бел. моя, Ю. Б.] (Лопатин, Улуханов 2016: 13). В същия лексикографски труд, отново в предговора, те подчертават, че членението на моновербалните лексикални единици може да се осъществява само върху една тъждествена на себе си езикова система „как в хронологическом, так и в территориальном отношении. Нельзя выделять морфы [и морфеми – бел. моя, Ю. Б.] по соотношению со словами, утраченными литературным языком... Не выделяются и морфы заимствованных слов на основании соотношения со словами того языка, из которого заимствовано слово“ (вж. Лопатин, Улуханов 2016: 13 и приведените примери). Мнението на В. В. Лопатин и И. С. Улуханов³ има значение за определяне състава на словообразователния инвентар в даден език, както и за теоретичната база и нейното приложение при съставянето на морфемни и словообразователни речници.

7.0. Направленият в статията анализ, както и обобщените изводи показват, че във всеки етап от развоя на езиците настъпват и определени изменения в състава на средствата, които се използват в словообразуването. Това означава, че за да се избегнат неточности при определяне действителния състав на словообразователните средства, е необходимо по-детайлно анализиране на формата на производните лексикални единици, а това става възможно при комплексно прилагане принципите на морфемния и словообразователния анализ, а не при тяхното противопоставяне. Прилагането на комплексен подход при анализ на формалната структура на производните думи за българския книжовен език, от синхронна гледна точка, продължава да е актуална задача. И това се отнася не само за категорията на съществителните имена, а и за всички останали части на речта. Може би такава задача стои също пред изследователите и на други славянски езици.

³ В самия речник се срещат и отделни статии, в които тези теоретични принципи не са спазени докрай.

Цитирана литература

- БАЛТОВА, Юлия. „За отношението между морфемени и словообразователен анализ.“ *Prace filologiczne*, XLIV (1999): стр. 35–40.
- [BALTOVA, Ūliiā. „Za otnoshenieto mezhdū morfemēni i slovoobrazovatelēn analiz.“ *Prace filologiczne*, XLIV (1999): str. 35–40]
- БАЛТОВА, Юлия. „За мястото и приложението на подходите от значение към форма и от форма към значение в славянските словообразователни изследвания.“ *Slavische Wortbildung im Vergleich*. Sv. Mengel (Hg.). Martin-Luther-Uniwersität-Halle-Wittenberg. SVH = Band 12. Berlin (2014): стр. 34–46.
- [BALTOVA, Ūliiā. „Za miāstoto i prilozhenieto na podkhodite ot znachenie k'm forma i ot forma k'm znachenie v slaviānskite slovoobrazovatelni izsledvaniā.“ *Slavische Wortbildung im Vergleich*. Sv. Mengel (Hg.). Martin-Luther-Uniwersität-Halle-Wittenberg. SVH = Band 12. Berlin (2014): str. 34–46]
- БОСАК, Ян. „О так называемых интерфиксах в словацком языке в сопоставлении с русским.“ *Сопоставительное изучение словообразования славянских языков*. Г. П. Нещименко (отв. ред.). Москва: Наука (1987): стр. 10–14.
- [BOSAK, IĀn. „O tak nazyvaemykh interfiksakh v slovatskom iāzike v sopostavlenii s russkim.“ *Sopostavitel'noe izuchenie slovoobrazovaniā slaviānskikh iāzykov*. G.P. Neshchimenko (otv. red.). Moskva: Nauka (1987): str. 10–14]
- ГЕОРГИЕВА, Цветелина. „Нови суфиксални имена за лица в българския език.“ *Проблеми на неологията в славянските езици*. Д. Благоева, С. Колковска, М. Лишкова (ред.). София: АИ „Проф. Марин Дринов“ (2013): стр. 33–76.
- [GEORGIEVA, Tsvetelina. „Novi sufiksalni imēna za liāsa v b"lgarskiiā ezik.“ *Problemi na neologiiāta v slaviānskite ezitsi*. D. Blagoeva, S. Kolkovska, M. Lishkova (red.). Sofiiā: AI „Prof. Marin Drinov“ (2013): str. 33–76]
- Граматика на съвременния български книжовен език, т. 2. Морфология*. София: Издателство на Българската академия на науките, 1983.
- [*Gramatika na s"vremenniiā b"lgarski knizhoven ezik, t. 2. Morfologiiā*. Sofiiā: Izdatelstvo na B"lgarskata akademiā na naukite, 1983]
- ЗЕМСКАЯ, Елена Андреевна. „Интерфиксация в современном русском словообразовании.“ *Развитие грамматики и лексики современного русского языка*. Москва: Наука (1964): стр. 36–62.
- [ZEMSKAIĀ, Elena Andreevna. „Interfiksatsiā v sovremennom russkom slovoobrazovaniī.“ *Razvitie grammatiki i leksiki sovremennogo russkogo iāzyka*. Moskva: Nauka (1964): str. 36–62]
- ЛОПАТИН, Владимир Владимирович и Игорь Степанович Улуханов. *Словарь словообразовательных аффиксов современного русского языка*. Москва: Азбуковник, 2016.
- [LOPATIN, Vladimir Vladimirovich i Igor' Stepanovich Ulukhanov. *Slovar' slovoobrazovatel'nykh affiksov sovremennogo russkogo iāzyka*. Moskva: Azbukovnik, 2016]
- МУРДАРОВ, Владко. *Съвременни словообразователни процеси*. София: Наука и изкуство, 1983.
- [MURDAROV, Vladko. *S"vremenni slovoobrazovatelni protsesi*. Sofiiā: Nauka i izkustvo, 1983]
- МУРДАРОВ, Владко. „Някои проблеми при избора на връх на словообразователните гнезда.“ *Проблеми на съвременното българско словообразуване*. Й.

- Пенчев (ред.). Софија: Издателство на Българската академия на науките (1988): стр. 114–120.
- [MURDAROV, Vladko. „Niākoī problemi pri izbora na vr”kh na slovoobrazovatelните гнезда.“ *Problemi na s”vremennoto b”lgarsko slovoobrazuvane*. Ī. Penchev (red.). Sofiiā: Izdatelstvo na B”lgarskata akademiīā na naukite (1988): str. 114–120]
- РАДЕВА, Василка. *Българското словообразуване*. Софија: УИ „Св. Климент Охридски“, 1987.
- [RADEVA, Vasilka. *B”lgarskoto slovoobrazuvane*. Sofiiā: UI „Sv. Kliment Okhridski“, 1987]
- РАДЕВА, Василка. *Словообразуването в българския книжовен език*. Софија: УИ „Св. Климент Охридски“, 1991.
- [RADEVA, Vasilka. *Slovoobrazuvaneto v b”lgarskiīā knizhoven ezik*. Sofiiā: UI „Sv. Kliment Okhridski“, 1991]
- ТИХОНОВ, Александр Николаевич. *Проблемы составления гнездового словообразовательного словаря современного русского языка*. Курс лекций. Самарканд (1971).
- [TIXONOV, Aleksandr Nikolaevich. *Problemy sostavleniīā gnezdovogo slovoobrazovatel'nogo slovariā sovremennogo russkogo iāzyka*. Kurs lektiīī. Samarkand, 1971]
- LASKOWSKI, Roman. „De la grammaire du lexique (Quelques problèmes de théorie de la formation des mots).“ *Revue des études slaws*. Paries, LVI/2 (1984): pp. 199–211.

Јулија М. Балтова
Институт за бугарски језик Бугарске академије наука
Софија, Бугарска

ЈОШ ЈЕДНОМ О ОДНОСУ ИЗМЕЋУ МОРФЕМСКЕ И ТВОРБЕНЕ АНАЛИЗЕ

Резиме

Један од базичних критеријума у опису површинске структуре мотивисаних лексичких јединица је разграничење морфемске и творбене анализе. Разграничење ове две врсте анализе на основу принципа *сегментирања* и *мотивисаности* практично омогућује да се избегне мешање моновербалних лексичких деривата са немотивисаним, али морфемски рашчлањивим јединицама (речима), нарочито када постоји формално изједначење појединих структурних елемената. Разграничење морфемске и творбене анализе могуће је применом приступа „од облика ка значењу“ са циљем да се одреди тачан број творбених форманата у сваком језику, укључујући и бугарски језик. То је од изузетног значаја за лексикографску праксу приликом израде различитих врста творбених речника како би се постигла прецизност и научна објективност у интерпретацији и презентирању језичких чињеница и појава.

Кључне речи: морфема, морфемска анализа, коренска морфема, афиксална морфема, рашчлањеност, мотивисаност, мотивна реч, творбена анализа.

Yuliya M. Baltova

Institute of the Bulgarian Language at the Bulgarian Academy of Sciences
Sofia, Bulgaria

ONE MORE TIME ABOUT THE RELATION BETWEEN MORPHEMIC
ANALYSIS AND WORD-FORMATION ANALYSIS

S u m m a r y

One of the basic criteria when it comes to describing the surface structure of the derivative lexical units is distinguishing morphemic and word-formation analysis. Distinguishing the two types of analysis on the grounds of *divisibility* and *derivation* principles in practice makes it possible to avoid mixing up the monoverbal lexical derivatives with non-derivative ones, yet the morphemically divisible units (words) especially when we have formal equality of the individual structural elements. We could distinguish morphemic and word-formation analysis thanks to the usage of approach from form to meaning in order to define the exact number of the word-forming formants in each and every language, including Bulgarian. This is essential to the lexicographic practice when it comes to elaborating various types of word-forming vocabularies, in order to achieve precision and scientific objectiveness in interpreting and presenting the language facts and phenomena.

Keywords: morpheme, morphemic analysis, root morpheme, affixal morpheme, divisibility, derivation, derivative word, word formation analysis.

ISSN 0350-185X. – Кн. 75, св. 2 (2019), стр. 43–58

doi: 10.2298/JFI1902043L

UDK: 811.161.3'373

811.161.1'373

COBISS.SR-ID 282063628

Примљено: 22. маја 2019.

Прихваћено: 18. јуна 2019.

Оригинални научни рад

Александр А. Лукашанец
Национальная академия наук Беларуси

ЛЕКСИЧЕСКАЯ ВАРИАТИВНОСТЬ КАК ФАКТОР ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ БЛИЗКОРОДСТВЕННЫХ ЯЗЫКОВ (К ПРОБЛЕМЕ БЕЛОРУССКО-РУССКОГО ЯЗЫКОВОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ И ВЗАИМОВЛИЯНИЯ)

В статье с учетом особенностей исторического развития и функционирования современного белорусского литературного языка рассмотрены вопросы его лексической вариативности, охарактеризованы типы лексических вариантов и раскрыты причины и пути их развития; показано влияние внутриязыковой лексической вариативности на развитие и характер межъязыковой лексической вариативности (межъязыкового лексического параллелизма) в условиях близкородственного двуязычия; установлены основные типы различий соотносительных по значению лексических единиц близкородственных белорусского и русского языков и их роль в манифестации национальной специфики белорусского языка в сравнении с русским.

Ключевые слова: национальный язык, близкородственное двуязычие, языковой пуризм, лексическая вариативность.

I. Богатство лексического состава любого национального языка, наличие развитой системы национальной научной терминологии по широкому спектру современного знания не только свидетельствует о его номинативных и выразительных возможностях, но и обеспечивает функционирование во всех коммуникативных сферах жизни данного социума. Кроме того, лексическое разнообразие является отражением истории развития национального языка, особенностей его контактов с другими языками, сокровищницей истории и духовной культуры каждого народа и нации. В условиях дву- и многоязычия, а также близкородственного языкового окружения именно национальные лексиконы сосуществующих и взаимодействующих языков формируют их национальное своеобразие и обеспечивают необходимый уровень языкового пуризма (язы-

кового национализма) в конкретных социально-политических условиях становления и функционирования стандартных (литературных) языков и обеспечивают их использование в официальных сферах внутринациональной коммуникации. Именно поэтому богатство словарного состава языка и в первую очередь лексическая вариативность позволяют обеспечить необходимый уровень национального языкового пуризма и номинативные задачи современного социума.

Среди собственно лингвистических, исторических и социолингвистических факторов, обусловивших современное состояние лексической вариативности белорусского языка наиболее существенными являются, безусловно, следующие.

1. Особенности исторического развития белорусского языка, наличие длительной, но прерванной письменной традиции и богатое книжное наследие, что позволило новому белорусскому литературному языку использовать лексическое богатство старобелорусского языка. Так, например, 37-томный „Исторический словарь белорусского языка“ (ГСБМ 1982 – 2017), отражающий лексику памятников старобелорусской письменности XIV – XVIII веков, содержит более 75 тыс. реестровых слов.

2. Народно-разговорная основа современного белорусского литературно-письменного языка, сформировавшегося в XIX – начале XX века. Это обстоятельство обусловило включение в современный белорусский лексикон ресурсов разных диалектных массивов, что также способствовало развитию лексического параллелизма и укреплению национальной специфики белорусского языка в условиях близкородственного дву- и многоязычия.

3. Формирование и функционирование белорусского языка на протяжении XX – XXI века исключительно в условиях близкородственного дву- и многоязычия. Такая ситуация способствовала не только включению в национальный белорусский лексикон полонизмов и русизмов, но и стимулировала актуализацию собственных лексических средств.

4. Современная ситуация государственного белорусско-русского двуязычия, порождающая не только конкуренцию сосуществующих языков в коммуникативном пространстве Беларуси, но и взаимодействие и конкуренцию лексических ресурсов этих языков.

Все это в совокупности обусловило актуальность для белорусского языка как на начальном этапе его формирования, так и в современности проблемы языкового пуризма, связанного, с одной стороны, с внешним и внутренним признанием самого языка как самостоятельного образования, а с другой, формированием достаточной степени национального своеобразия языка на фоне других близкородственных. Достижению этих двух задач, как представляется, в немалой степени способствует лексика национального языка и характер ее лексической вариативности.

О характере и особенностях белорусского национального языкового национализма и пуризма писал в своей книге известный исследователь белорусского языка П. Векслер (WEXLER 1974). Характеризуя его взгляды на особенности белорусского и украинского пуризма, белорусский лингвист С. Запрудский пишет: “В заключительном 14-м разделе книги автор [П. Векслер. – А. Л.] обобщил свои наблюдения над белорусским и украинским пуризмом, а также повторно обратился к обсуждению некоторых теоретических вопросов, в частности, специально осмыслил роль пуризма в развитии литературного языка... П. Векслер сделал вывод, что важными критериями всех случаев направленного вовне пуризма являются временная продолжительность и охват пуристических тенденций, а также необходимость пуризма в развитии того или иного литературного языка. Автор выделил два типа пуризма. Первый имеет место в признанных самим сообществом и внешними наблюдателями языках (например, чешском, фламандском, африкаанс, албанском и др.). Закрытость к чужому материалу в таких случаях с точки зрения признания конкретного языка в качестве самостоятельного несущественна, и, например, турецкий или албанский языки могут вобрать в себя много арабского или турецкого материала соответственно. Второй тип пуризма возникает в языках, независимый статус которых может быть поставлен под сомнение как носителями этих языков, так и многими внешними наблюдателями. Когда существует риск, что какой-либо язык может не только быть заменен другим, но и утратить свой статус отдельного языка, то пуристические декларации имеют тенденцию быть широкими по своему охвату и длительными по времени (Запрудски 2017, 26–27).

Для современного белорусского литературного языка на начальном этапе его формирования в силу прерванности письменной традиции и социолингвистических условий его формирования и функционирования актуальным был именно второй тип языкового пуризма. В тогдашних условиях новый белорусский письменный литературный язык должен был не только формировать свои литературные нормы, но и доказывать свою самостоятельность и „отдельность“ как самим носителям языка, так и „внешним наблюдателям“. Как показывает более чем столетний опыт развития и функционирования белорусского языка, этот второй аспект оказался весьма существенным, а отдельные рецидивы проблемы как внешнего, так и внутреннего признания можно наблюдать и в наши дни. Также в условиях государственного белорусско-русского двуязычия для белорусского языка остается актуальной и проблема сохранения и „демонстрации“ национального своеобразия, как на лексическом уровне, так и с точки зрения графики и орфографии (Лукашанец 2018). Все это в значительной степени определяет пути и особенности формирования литературных норм белорусского языка, в том числе его лексического

состава и лексической вариативности номинативных ресурсов, а также объясняет его реальное место в современной коммуникативной ситуации.

Как представляется, лексическая вариативность современного белорусского литературного языка должна рассматриваться в двух аспектах. Первый аспект – это внутриязыковая вариативность, характеризующая богатство и достаточность собственных номинативных и выразительных средств и обеспечивающая функционирование белорусского языка как государственного языка во всех коммуникативных сферах. Второй аспект – это межъязыковая белорусско-русская лексическая вариативность, обеспечивающая достаточный уровень оригинальности и национальной специфики белорусского лексикона в условиях массового близкородственного белорусско-русского двуязычия.

II. В современном белорусском языке внутренняя лексическая вариативность находит свое проявление на разных уровнях, что позволяет выделить следующие ее разновидности (типы).

1. Фонетико-фонологическая вариативность: *амінь* и *амэн*, *віндсёрфінг* и *віндсерфінг*, *долар* и *даляр*, *камп'ютар* и *кампутар*, *класічны* и *клясычны*, *пафас* и *патас* (интернет-коммуникация), *яўрэй* и *габрэй* и т.д.

2. Словообразовательная вариативность (в особенности в сфере модификационного словообразования): *біблейскі* и *біблічны*, *бізнесаўскі* (*бізнесоўскі*) и *бізнесовы*, *выступальнік* и *выступовец*, *выступленне* и *выступ*, *дысконтны* и *дысконтавы*, *зіхоткі* и *зіхатлівы*, *канцэртны* и *канцэртны*, *пляцак* и *запlechнік*, *рыначны* и *рынкавы*, *коцік* и *каток*, *дочачка* и *дачушка*, *сыночак* и *сыночак*, *маленькі* и *маленечкі*, *маладзёжны* и *моладзевы* и т.д.

3. Словообразовательно-грамматическая вариативность: *выступовец* и *выступоўца*, *грантадавец* и *грантадаўца*, *мовазнавец* и *мовазнаўца*, *бізнесовец* и *бізнесоўца* и т.д. Вариативность словообразовательных формантов влияет на вариативность падежных форм, например: *выступовец* – [отсутствие следующего] *выступоўца*, но: *выступоўца* – [отсутствие очередного] *выступоўцы*.

4. Собственно лексическая вариативность (лексическая синонимия и лексическая дублетность): *вадзіцель* (автобуса) и *кіроўца*; *веласіпед* и *ровар*; *мабільнік*, *гутарык* и *далькажык* ‘мобильный телефон’; *тратуар* и *ходнік*; *працэнт* и *адсотак*; *тыраж* и *наклад*; *сабака*, *малпа* и *слімак*; *дача* и *лецішча*; *лагер* и *летнік* и др.

Причины и пути развития лексической вариативности в современном белорусском языке имеют комплексный характер и включают как собственно лингвистические (прежде всего номинативные возможности

системы языка, в том числе и словообразовательные), так и экстралингвистические (исторические и социолингвистические) факторы. Среди наиболее значительных для развития словарного состава современного белорусского языка в плане лексического варьирования тенденций целесообразно выделить следующие.

1. Реализация номинативных (в первую очередь словообразовательных) возможностей системы языка:

а) богатое историческое прошлое белорусского языка, давние традиции письменности и богатое книжное наследие, что в совокупности обеспечило белорусскому языку выработку и закрепление в языковой практике разнообразных и одновременных лексических средств номинации: *дойлід – архітэктар, атрамант – чарніла, асадка – ручка, гута – шклозавод, казальніца – трыбуна, мытня – таможня* и т.д.

Высокий уровень развития старобелорусского языка, возвращение в современное культурное пространство белорусов богатого письменного наследия, формирование научной и фактологической базы сделали возможным не только сохранение в лексиконе современного белорусского литературного языка значительного пласта лексики старобелорусского языка, но и возвращение в активный словарь устаревшей лексики уже в наше время. Исторический словарь белорусского языка, издание которого завершилось в 2017 году, отражает лексику письменных памятников старобелорусской письменности XIV–XVIII веков. Показательным примером данного процесса могут служить лексемы *таможня* и *мытня*. Если пятитомный Толковый словарь белорусского языка (ТСБМ 1977 – 1984) фиксирует только лексические единицы *таможня, таможник, таможны* (сравн. рус. *таможня, таможенник, таможенный*), то белорусские словари последних лет (СБМ 2012) дают только *мытня, мытник, мытны*, являющиеся единственными наименованиями соответствующих реалий в официальном общении. Таким образом, буквально на наших глазах целое словообразовательное гнездо (*таможня, таможник, таможны*) ушло из активного запаса в пассивный, а гнездо устаревших слов *мытня, мытник, мытны*, известных еще старобелорусскому языку, наоборот, возвратилось в активный запас белорусского языка в качестве единственных наименований соответствующих явлений действительности.

б) наличие развитой системы словообразования и параллельное образование дублетных лексических единиц – словообразовательных синонимов: *моцік* и *масток*, *запlechнік* и *пляцак*, *выступовец* (*выступоўца*) и *выступальнік*, *варатар* и *брамнік*, *вучылішча* и *вучэляня*, *далькажык* и *гутарык* (вместо *мабільнік*, совпадающего с аналогичным русским *мобильник*).

Данный процесс также в значительной степени иллюстрирует тенденцию к национализации лексикона современного белорусского языка

и направлен на избавление от русизмов, или слов, совпадающих с аналогичными лексическими единицами русского языка.

в) параллельное сосуществование заимствований и собственных языковых номинативных производных единиц: *тыпаграфія* и *друкарня*, *рукзак* и *запlechнік*, *спартсмен* и *спартовец*, *юрыспрудэнцыя* и *правазнаўства*, *сабака* (рус.), *малпа* (польск.) и *слімак* (бел.).

Объективно этот процесс также обусловлен усилением тенденции к национализации в белорусском языке и направлен на актуализацию собственно белорусской лексики, способствующей презентации как для внутренних, так и для внешних наблюдателей национального своеобразия белорусского языка в условиях белорусско-русского государственного двуязычия.

г) образование новых номинативных единиц, альтернативных существующим номинациям, имеющим в языковом сознании статус русизмов (белорусский языковой пуризм/национализм): *гулец* (от бел. *гуляць*) вместо *ігрок* (сравн.: бел. *іграць на піяніна*, но *гуляць у футбол* – рус. *играть на пианино*, *играть в футбол*), *заўзятар* замест *балельшчык*, *заўзець* (от бел. *заўзяты* ‘увлеченный’) вместо *хварэць*, *балець* [за футбольную команду] (сравн.: бел. *хварэць* (мед.), *балець* (спорт.) – рус. *болеть* (мед. и спорт.), *мінак* замест *прахожы*, *вітальня* замест *прыхожыя*, *вестыбюль і пачакальня і інш.*

Данный процесс, существенно активизировавшийся в конце XX – начале XXI века, обусловлен современной языковой ситуацией в Беларуси. Белорусско-русское двуязычие и реальное доминирование русского языка в большинстве сфер общения послужило стимулом для актуализации лексических средств белорусского языка, отличающихся от аналогичных русских.

2. Параллельное заимствование лексических единиц из разных языков: *веласіпед* и *ровар*, *партфель* и *тэчка*, *фэстываль* и *фэст*, *гума* и *рызіна*, *мерапрыемства* и *імпрэза* и под.

Активные экономические и культурные связи белорусов в других народами Европы на протяжении многих веков обусловили проникновение в лексику белорусского языка параллельных заимствований из разных языков, а также посредничество разных языков в процессе заимствования.

3. Взаимодействие разнодиалектных систем: *аруд* и *засек*, *бусел* и *бацян*, *калодзеж* (*калодзезь*) и *студня*, *сасна* и *хвоя* и др.

Действие данного фактора обусловлено народно-разговорной основой нового белорусского литературного языка в XIX – начале XX века, следствием чего стало включение в литературный лексикон фактически дублетных лексических единиц из разных диалектных массивов белорусского языка (юго-западного и северо-восточного).

4. Взаимодействие вариантов литературно-письменного языка (литературный язык – тарашкевица): *саюз* и *звяз* (*Еўрасаюз* – *Еўразвяз*), *газета* и *газэта*, *наклад* и *тыраж*, *экзэмпляр* и *асобнік* (*паасобнік*), *працэнт* и *адсотак* и под.

Актуализация данного фактора, влияющего на характер лексического параллелизма в современном белорусском языке, обусловлена таким социолингвистическим феноменом современного языкового пространства Беларуси, как сосуществование двух вариантов белорусского литературно-письменного языка. В 90-е годы прошлого века наряду с официальным белорусским литературным языком – языком школьного образования и официальных сфер коммуникации – в белорусском социуме получила распространение так называемая „тарашкевица“ – параллельный вариант белорусского литературно-письменного языка, ориентированного на нормы белорусского языка 20-х годов XX века и поддерживаемого устной и письменной практикой белорусского зарубежья. В конце XX века этот вариант письменного языка стал доступен белорусскому социуму, что нашло отражение в непосредственной языковой практике и привело к параллельному использованию дублетной лексики.

5. Этно-культурный параллелизм номинативных единиц, затрагивающий прежде всего профессиональную лексику: *царква* и *касцёл*, *прыход* и *парафія*, *епіскап* и *біскуп*, *епіскапскі* и *біскупскі*, *архіепіскап* и *архібіскуп*.

Названный фактор является совершенно естественным для современного культурного поля белорусского социума и сформировался исторически. Он обусловлен длительными традициями сосуществования православной и католической церковью на белорусских землях. Результатом этого сосуществования стала не только религиозная толерантность белорусов, но и развитие лексической вариативности религиозной лексики, а также формирование и параллельное функционирование трех именованных подсистем: православной, католической и народной (национальной) белорусской. Сравн.: *Иосиф* (правосл.) – *Юзаф* (католич.) – *Язэп* (нар. белор.).

Среди основных факторов, определяющих современные масштабы лексического варьирования в белорусском языке, наиболее существенными, таким образом, являются следующие.

1. Изменение концепции понятия „современный белорусский язык“ и расширение его временного диапазона (от начала XX века до современности), а также снятие политических и идеологических ограничений на фактологическую базу (текстовые источники) белорусского литературного языка. Последнее способствует существенному увеличению

разнообразия и вариативности в современной речи лексических средств с последующим закреплением их в лексикографических источниках.

2. Тенденция к национализации, которая в условиях белорусско-русского двуязычия имеет отчетливые черты дерусификации и способствует а) нормативной переоценке словарного состава белорусского языка; б) актуализации собственных номинативных ресурсов языка; в) специфике функционирования иноязычной лексики (например, расширение в современной речи белорусов полонизмов, которые отвечают принципам отталкивания от лексической системы русского языка).

3. Развитие системы национального белорусского языка и актуализация в языковом пространстве белорусов новых подсистем и функциональных стилей („тарашкевица“, молодежный и компьютерный сленг, профессиональный стиль и т.д.).

III. Белорусско-русская языковая вариативность (лексический параллелизм) в условиях государственного билингвизма играет важную роль в манифестации национального своеобразия белорусского языка и обеспечивает его признание как внешними, так и внутренними наблюдателями.

Сравнительный анализ словарных составов русского и белорусского языков позволяет выявить следующие типы соотношений между лексическими единицами в современных белорусском и русском языках (ЉUKASZANIEC 2011).

1. Лексические единицы (исконные и заимствованные, мотивированные и немотивированные), полностью различающиеся в русском и белорусском языках: рус. *карман* – бел. *кішэнь*, рус. *красный* – бел. *чырвоны*, рус. *зеркало* – бел. *люстра*, рус. *комната* – бел. *пакой*, рус. *янтарь* – бел. *буриштын*, рус. *бусы* – бел. *пацеркі*.

2. Лексические единицы (исконные и заимствованные, мотивированные и немотивированные), полностью совпадающие в русском и белорусском языках (системные фонетические различия в данном случае могут не приниматься во внимание как несущественные): рус. *концерт* – бел. *канцэрт*, рус. *рука* – бел. *рука*, рус. *взбудоражить* – бел. *узбударажыць*, рус. *переписываться* – бел. *перапісвацца*, рус. *организация* – бел. *арганізацыя*, рус. *демонополизация* – бел. *дэмананалізацыя*.

3. Лексические единицы, с различными корневыми и совпадающими аффиксальными морфемами.

3.1. суффиксальными: рус. *красноват(ый)* – бел. *чырванават(ы)*, рус. *кармани(ый)* – бел. *кішэні(ы)*, рус. *северн(ый)* – бел. *паўночн(ы)*.

3.2. префиксальными: рус. *безглаз(ый)* – бел. *бязвок(і)*, рус. *поужинать* – бел. *павячэраць*.

3.3. постфиксальными: рус. *гордиться* – бел. *ганарыцца*, рус. *обижаться* – бел. *крыўдзіцца*.

3.4. префиксально-суффиксальными: *бездбрежн(ый)* – бел. *бяскрайн(і)*, рус. *беззащитн(ый)* – бел. *безабаронн(ы)*.

4. Лексические единицы с совпадающими корневыми и различными аффиксальными морфемами

4.1. суффиксальными: рус. *носитель* – бел. *носьбіт*, рус. *сеятель* – бел. *сейбіт*, рус. *читатель* – бел. *чытач*, рус. *принципиальн(ый)* – бел. *прынцыпов(ы)*.

4.2. префиксальными: рус. *беспорядок* – бел. *непарадак*, рус. *уехать* – бел. *паехаць*.

4.3. префиксальными и суффиксальными: рус. *взавраду* – бел. *сапраўды*.

5. Лексические единицы с различающимися корневыми и аффиксальными морфемами: рус. *карманчик* – бел. *кішэнька*, рус. *карманный* – бел. *кішаньковы*, рус. *рассказчик* – бел. *апавядальнік*.

6. Лексические единицы, которым в другом языке соответствуют неоднословные номинации: рус. *казнь* – бел. *пакаранне смерцю*.

7. Лексические единицы с совпадающими корневыми и частично различающимися аффиксальными морфемами.

7.1. совпадают суффиксальные и различаются префиксальные морфемы: рус. *беспокои(ть)* – бел. *непакоі(ць)*.

7.2. совпадают префиксальные и различаются суффиксальные морфемы: рус. *бесстрасти(е)* – бел. *бястрашнасьць*.

8. Однокоренной лексеме одного языка соответствует сложное слово в другом: рус. *алый* – бел. *якра-пунцовы*.

9. Лексемы с несистемными фонетическими (графическими): рус. *аллергия* – бел. *алергія*.

Приведенные примеры различий соотносительных по значению лексических единиц близкородственных белорусского и русского языков как раз и формируют национальную специфику белорусского языка в сравнении с русским. Как можно видеть, эта специфика во многом обусловлена словообразовательными особенностями, что подчеркивает значимость славянского словообразования для формирования национальных лексиконов, обеспечивающих их национальное своеобразие и «отдельность» в глазах внутренних и, самое главное, внешних наблюдателей.

Необходимо отметить следующие существенные особенности развития этих близкородственных языков, которые определяют характер соотношения их словообразовательных систем. Таковыми, по нашему мнению, являются следующие.

1. Близкородственный характер русского и белорусского языков, что обусловило фактическое совпадение основных способов словообразования и наличие очень близкого корпуса словообразовательных средств практически для всех частей речи и основных лексико-грамматических категорий производных слов. Сравн., например, суффиксы одушевленных существительных, образованных от глаголов несовершенного вида: бел. **-Ø** (*баламут*) – рус. **-Ø** (*баламут*); бел. **-Ø(а)** (*абжора*) – рус. **-Ø(а)** (*обжора*); **-ок** (*ігрок*) – рус. **-ок** (*игрок*), бел. **-чык** (*абходчык*) – рус. **-чик** (*перебежчик, наладчик*), бел. **-шчык** (*бунтаўшчык*) – рус. **-щик** (*забойщик, тральщик*), бел. **-льшчык** (*нізальшчык*) – рус. **-льщик** (*нырляльщик, шлифовальщик*), бел. **-атар** (*агітатар*) – рус. **-атор** (*организатор, аккомпаниатор*), **-ник** (*працаўнік*) – рус. **-ник** (*наёмник*), бел. **-цель** (*вадзіцель*) – рус. **-тель** (*грабитель, учитель*), бел. **-эц** (*тварэц*) – рус. **-ец** (*боец, творец*) и т.д.

Сравн. также префиксы глаголов: бел. **аб-** (*аб'ехаць*) – рус. **об-** (*обкосить*), бел. **вы-** (*вызваліць*) – рус. **вы-** (*вынести*), бел. **да-** (*дачытаць*) – рус. **до-** (*договорить*), бел. **на-** (*назбіраць*) – рус. **на-** (*насобирать*), бел. **над-** (*надрэзаць*) – рус. **над-** (*надпилить*), бел. **па-** (*паехаць*) – рус. **по-** (*побежать*), бел. **пад-** (*падстрыгчы*) – рус. **под-** (*подвязать*), бел. **пера-** (*пераехаць*) – рус. **пере-** (*перевести*), бел. **пры-** (*прыбіць*) – рус. **при-** (*привязать*) и т.д. Такому близкому совпадению словообразовательных средств в немалой степени способствует наличие практически единого корпуса заимствованных словообразовательных средств (в том числе и очень близких по своему составу рядов производных единиц, образованных с помощью этих средств). Сравн., например, только инновации последних лет: бел. *дэнамінацыя, дэпалітызацыя, антыдэмпінгавы, антыкарупцыйны, антыманапольны, антыкрызісны* – рус. *деноминация, деполитизация, антидемпинговый, антикоррупционный, антимонопольный, антикризисный*. Фактическому сближению словообразовательных систем белорусского и русского языков также способствовали процессы интернационализации и русификации словарного состава белорусского языка во второй половине XX века. Сравн., например, образование лиц женского пола по профессии в белорусском языке, которое происходило под непосредственным влиянием русского языка: *наладчыца, крапаўшчыца, адкатчыца, матальшчыца, шліфавальшчыца, мантажніца, армаатурышчыца* и под.

2. Различия исторических путей развития белорусского и русского литературных языков. Опора на книжную традицию русского языка и, как следствие, наличие большого пласта старославянизмов, в том числе и словообразовательных, с одной стороны. А с другой стороны, перерыв письменной традиции и народно-разговорная база нового литературно-письменного белорусского языка. Все это предопределило неодинаковую

продуктивность одних и тех словообразовательных средств в сопоставляемых языках и их различную лексическую сочетаемость (словообразовательную валентность). Например, рус. *учитель* – бел. *настаўнік*, рус. *завоеватель* – бел. *заваёўнік*, рус. *грабитель* – бел. *грабежнік*, рус. *последователь* – бел. *паслядоўнік*, рус. *поджигатель* – бел. *падпальшчык*, рус. *избавитель* – бел. *збаўца* и т.д.

3. Социолингвистические условия формирования нового белорусского литературного языка в начале XX века и особенности его функционирования на современном этапе обусловили актуализацию пуристических тенденций на сохранение и увеличение национально-отличительных черт белорусского литературного языка в первую очередь по отношению к русскому языку. На современном этапе названная тенденция находит свое выражение в тенденции к национализации, которая проявляется главным образом в стремлении к отталкиванию от русского языка. Все это приводит в области словообразования к конкуренции словообразовательных типов в белорусском языке, а также к неодинаковой соотносительности мотивированных единиц. Сравн., например:

- альн-/-ов-: *нармальны* – *нармалёвы*; *цэнтральны* – *цэнтралёвы*;
- альн-/-ав-: *суфіксальны* – *суфіксавы*;
- ыўн-/-ов-: *спартыўны* – *спартовы*;
- енн-/-ов- *фірменны* – *фірмовы*;
- смен-/-овец: *спартсмен* – *спартовец*;
- альн-/-н-: *афіцьяльны* – *афіцыйны*;
- ісцк-/-ов-: *мадэрнісцкі* – *мадэрновы*;
- н-/-ов-: *рэкламны* – *рэкламовы*, *канцэртны* – *канцэрттовы*;
- асць/-ын(я): *большасць* – *большыня*;
- енн(е)/-Ø: *дасягненне* – *дасяг*;
- нн(е)/-Ø: *апавяданне* – *аповед* (нават *аповяд*);
- іст/-іст(а): *рэзервіст* – *рэзервіста*;
- к(а)/-анн(е): *размінка* – *размінанне*;
- Ø/-ый: *каментар* – *каментарый*, *парламентар* – *парламентарый*;
- ер/-ант: *міліцыянер* – *міліцыянт*;
- ірава-/-ава-: *функцыяніраваць* – *функцыянаваць* и т.д.

С одной стороны, подобная конкуренция ведет к увеличению в словарном составе современного белорусского языка мотивированных слов, которые по своей словообразовательной структуре отличаются от соответствующих эквивалентов в русском языке: бел. *нармалёвы* – рус. *нормальный*, бел. *цэнтралёвы* – рус. *центральный*, бел. *суфіксавы* – рус. *суффиксальный*, бел. *спартовы* – рус. *спортивный*, бел. *фірмовы* – рус. *фирменный*, бел. *спартовец* – рус. *спортсмен*, бел. *мадэрновы* – рус. *модернистский*, бел. *канцэрттовы* – рус. *концертный*, бел. *размінанне* – рус. *разминка*, бел. *міліцыянт* – рус. *милиционер*. С другой стороны, подобная

конкуренция внутри белорусского языка усложняет сопоставительное описание системы словообразовательных средств близкородственных языков, поскольку возникает дополнительная проблема соотносительности синонимических словообразовательных типов одного языка с тем или иным словообразовательным типом другого языка.

Таким образом, сопоставительное исследование словообразовательных систем близкородственных русского и белорусского языков должно во главу угла ставить не только и не столько фиксацию совпадающих и несовпадающих словообразовательных средств, или инвентаризацию словообразовательных средств той или иной словообразовательной категории или лексико-грамматического разряда слов определенной части речи, сколько выявление особенностей функционирования этих соотносительных средств в системе словообразования каждого сопоставляемого языка. Поэтому при сопоставительном исследовании (описании) словообразовательных систем близкородственных языков обязательно важно учитывать следующие типы словообразовательных отношений.

1. Наличие соотносительных пар лексем, когда немотивированному слову одного языка соответствует мотивированное слово другого языка: рус. *овощи* – бел. *гародніна* (от *агарод*), рус. *фрукты* – бел. *садавіна* (от *сад*).

2. Наличие разной членимости формально совпадающих мотивированных единиц сопоставляемых языков (следовательно, и выделение в таких парах слов разных словообразовательных формантов): рус. *метелица* (*мести* → *метель* → *метел-иц-а*) – бел. *мяцэліца* (*месці* → *мяц-еліц-а*).

3. Как разновидность предыдущего типа, наличие соотносительных мотивированных единиц с разной „словообразовательной историей“: рус. *спутник* (*путь* → *пут-ник* → *с-путник*) – бел. *спадарожнік* (*дарога* → *па-дарож-нік* → *с-падарожнік*). При этом русскому *путник* соответствует белорусское *вандроўнік*, а белорусскому *падарожнік* – русское *путешественник*.

4. Наличие одинаковых в сопоставляемых языках словообразовательных типов (словообразовательных формантов) с различной продуктивностью: рус. *тель* (*водитель*, *кормитель*, *слушатель*, *читатель*, *преподаватель*, *завоеватель*, *последователь*, *производитель*, *носитель*, *создатель*, *писатель* и т.д.) – бел. *-цель* (*вадзіцель*, *карміцель*, *слухач*, *чытач*, *выкладчык*, *заваёўнік*, *наслядоўнік*, *вытворца*, *носьбіт*, *стваральнік*, *пісьменнік* и т.д.). Последнее свидетельствует о различной морфемной дистрибуции совпадающих в сопоставляемых языках словообразовательных формантов, что также важно учитывать при сопоставительном исследовании словообразовательных систем этих языков.

5. Наличие различной морфной вариативности словообразовательных формантов в русском и белорусском языках: рус. *соучастник*, *соисполнитель* – бел. *саўдзельнік*, але *сувыканаўца*.

6. Наличие межъязыковой омонимии словообразовательных формантов: рус. *уехать* – бел. *ад'ехаць*, бел. *уехаць* – рус. *въехать*.

7. Принадлежность соотносительных словообразовательных типов к различным грамматическим моделям словообразования. Например, в русском языке образование наименований детенышей животных и птиц находится в пределах грамматических моделей **М** → **М** (*волк* → *волчонок*, *заяц* → *зайчонок*, *аист* → *аистенок*, *скворец* → *скворчонок*) и **Ж** → **М** (*лиса* → *лисенок*, *мышь* → *мышонок*, *белка* → *бельчонок*, *сова* → *совенок*). В белорусском языке образование этой категории мотивированных единиц происходит в рамках грамматических моделей **М** → **Ср** (*лось* → *ласяня*, *бабёр* → *бабраня*, *бусел* → *бусляня*, *шпак* → *шпачаня*) **Ж** → **Ср** (*сава* → *савяня*, *качка* → *качаня*, *ліса* → *лісяня*, *выдра* → *выдраня*).

Таким образом, приведенный выше фактический материал свидетельствует, что белорусский язык на протяжении XX столетия выработал целый комплекс лексических средств, обеспечивающих ему национальную специфику и самобытность, а также признание его отдельности как внутренними, так и внешними наблюдателями.

IV. История развития системы белорусского языка и особенности его функционирования в XX – начале XXI столетия в условиях близкородственного двуязычия и близкородственного языкового окружения показывает, что национальная специфика современных близкородственных славянских языков, способствующая признанию их независимого статуса внутренними и внешними наблюдателями, может успешно формироваться за счет их лексического разнообразия, реализации номинативных ресурсов языка, а также внутренней и межъязыковой лексической вариативности. Основными путями достижения этой задачи являются:

а) вовлечение в сферу литературного языка лексического богатства народных говоров;

б) актуализация и взаимодействие различных тенденций современного развития славянских языков (ОHNHEISER 2003) (например, одновременное сочетание тенденции к интернационализации и тенденции к национализации в одном языке);

в) дифференцированное использование собственных словообразовательных ресурсов и лексической вариативности номинативных единиц;

г) вовлечение в современную речевую практику исторического языкового наследия и т.д.

Также важным фактором манифестации национальной специфики соседствующих близкородственных языков служит национальная графика и орфография.

Литература

- ГСБМ: Гістарычны слоўнік беларускай мовы. Вып. 1 – 37. Мінск: Беларуская навука, 1982 – 2017.
[GSBM: Gistorychny sloŭnik belaruskaj movy. Vyp. 1 – 37. Minsk: Belaruskaja navuka, 1982 – 2017]
- ЗАПРУДСКІ, С. М. Гісторыя беларускай літаратурнай мовы (1918 – 1941 гг.): вучэб.-метад. дапам. Мінск: БДУ, 2017.
[ZAPRUDSKI, S. M. Gistoryiā belaruskaj litaraturnaī movy (1918 – 1941 gg.): vuchėb.-metad. dapam. – Minsk: BDU, 2017]
- ЛУКАШАНЕЦ, Аляксандр. Нацыянальная графіка і арфаграфія ў кантэксце міжславянскага моўнага ўзаемадзеяння і ўзаемаўплыву (беларускі вопыт). Мовазнаўства. Літаратуразнаўства. Фалькларыстыка: XVI Міжнар. з’езд славістаў (Бялград, 19–27 жніўня 2018 г.): дакл. беларус. дэлегацыі / Нац. акад. навук Беларусі, Беларускі камітэт славістаў. Мінск : Беларуская навука, 2018, стр. 80 – 97.
[LUKASHANETS, Aliaksandr. Natŭiānal'naīā grafika i arfagrafiā ŭ kantėkstė mizhslaviānskaga moŭnaga ŭzaemadzeiānniā i ŭzaemaŭplyvu (belaruski vopyt). Movaznaŭstva. Litaraturaznaŭstva. Fal'klarystyka: KHVI Mizhnar. z'ezd slavistaŭ (Biālgrad, 19–27 zhniŭniā 2018 g.): dakl. belarus. dėlegatsyi / Natŭ. akad. navuk Belarusi, Belaruski kamitet slavistaŭ. – Minsk : Belaruskaja navuka, 2018, str. 80 – 97]
- СБМ: Слоўнік беларускай мовы (навук. рэд. А. А. Лукашанец, В. П. Русак; уклад Н. П. Еўсіевіч [і інш]). Мінск: Нац. акад. Навук, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы; Навука, 2012.
[SBM: Sloŭnik belaruskaj movy (navuk. rėd. A. A. Lukashanets, V. P. Rusak; układ N. P. Eŭsievich [i insh]). Minsk: Natŭ. akad. Navuk, In-t movy i lit. imiā Iā. Kolasa i Iā. Kupaly; Navuka, 2012]
- ТСБМ: Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. У 5-ці тамах, 6-ці кнігах. Мінск: Беларуская Савецкая Энцыклапедыя, 1977 – 1984.
[TSBM: Tlumachal'ny sloŭnik belaruskaj movy. U 5-tŭi tamakh, 6-tŭi knigakh. Minsk: Belaruskaja Savetŭskaja Ėntsiklapedyiā, 1977 – 1984]
- ŁUKASZANIEC, Aleksander. О некоторых аспектах сопоставительного изучения словообразования в близкородственных языках. В. Elena Koriakowcewa (ред.), Aktualne problemy komparatystyki ŭłowiańskiej: teoria i metodologia badań lingwistycznych. Siedlce, 2010, стр. 81 – 88.
[ŁUKASZANIEC, Aleksander. О nekotorykh aspektakh sopostavitel'nogo izucheniiā slovoobrazovaniā v blizkorodstvennykh iāzykakh. В. Elena Koriakowcewa (red.),

- Aktualne problemy *komparatystyki słowiańskiej* : teoria i metodologia badań lingwistycznych. Siedlce, 2010, str. 81 – 88]
- ОHNHEISER, Ingeborg (red.). Komparacja współczesnych języków słowiańskich. Słotwórstwo/Nominacja. Opole : Uniwersytet Opolski--Instytut Filologii Polskiej i Opolskie Tow. Przyjaciół Nauk, 2003.
- WEXLER, P. N. Purism and Language: A Study in Modern Ukrainian and Belorussian Nationalism (1840–1967). Bloomington: Indiana University Press, 1974.

Александр А. Лукашанец
Национална академија наука Белорусије

ЛЕКСИЧКА ВАРИЈАНТНОСТ КАО ФАКТОР ДИФЕРЕНЦИЈАЦИЈЕ
БЛИСКОСРОДНИХ ЈЕЗИКА (КА РАЗУМЕВАЊУ ПРОБЛЕМА
БЕЛОРУСКО-РУСКОГ УЗАЈАМНОГ ДЕЛОВАЊА И УТИЦАЈА)

Резиме

У раду су размотрена питања лексичке варијантности у савременом белоруском књижевном језику с обзиром на његов историјски развој и савремено стање. Описане су карактеристике типова лексичких варијаната и истражени узроци и путеви њиховог развоја. У раду је показан утицај унутарјезичке лексичке варијантности на развој и карактер међујезичке лексичке варијантности (међујезичког лексичког паралелизма) у условима блискосродне двојезичности. Установљени су основни типови разлика корелевантних по значењу лексичких јединица блискосродног руског и белоруског језика и њихова улога у испољавању националне специфичности белоруског језика у поређењу с руским.

Кључне речи: национални језик, блискосродна двојезичност, језички пуризам, лексичка варијантност.

Alexander A. Lukashanets
National Academy of Sciences of Belarus

LEXICAL VARIATION AS A FACTOR IN THE DIFFERENTIATION
OF CLOSELY RELATED LANGUAGES
(ON THE PROBLEM OF BELARUSIAN-RUSSIAN LANGUAGE
INTERACTION AND MUTUAL INFLUENCE)

Summary

The article considers the issues of lexical variability in the modern Belarusian standard language taking into account the peculiarities of its historical development and function, describes the types of lexical variants and reveals the reasons and ways of their development; it shows the effect of intra-language lexical variability on the development and nature of cross-language lexical variability (cross-language lexical

parallelism) in conditions of closely related bilingualism; the main types of differences between the lexical units of the closely related Belarusian and Russian languages and their role in the manifestation of the national specificity of the Belarusian language in comparison with Russian are established.

Keywords: national language, closely related bilingualism, language purism, lexical variability.

ISSN 0350-185X. – Књ. 75, св. 2 (2019), стр. 59–81.

doi: 10.2298/JF11902059T

UDK: 811.163.41'42:004.738.5

159.955.072

81'23

COBISS.SR-ID 282046476

Примљено: 12. маја 2019.

Прихваћено: 18. јуна 2019.

Оригинални научни рад

РАДОСЛАВА М. ТРНАВАЦ*

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Катедра за славистику

ИЗРАЖАВАЊЕ ЕВАЛУАЦИЈЕ И ЕМОЦИЈА У ЈЕЗИЧКОМ СИСТЕМУ**

У раду се анализира место емоција у оквиру система оцене Мартина и Вајта (MARTIN, White 2005). На основу квалитативне анализе неколико онлајн коментара издања новина *Независимая.ру* и *Политика онлајн* на руском и на српском језику, као и на основу конструисаних примера, дефинише се положај емотивног подсистема унутар евалуативног система у језику.

Кључне речи: систем оцене, емоције, емотивни разговор, разговор о емоцијама, функционално-когнитивна лингвистика, психологија.

І. Увод

Циљ нашег истраживања јесте утврђивање одговора на следећа питања:

1. Како су оцена и емотивни процеси повезани у дискурсу?
2. Да ли су подсистеми лингвистичког система оцене (MARTIN, White 2005) довољни да се опишу и објасне емотивни процеси у дискурсу?

Главна хипотеза би била да тип емотивног система који је изражен у одређеној дискурсивној ситуацији има јасну везу са начином на који су саговорници оценили дату ситуацију, али емотивни параметри

* radoslava.trnavac@fil.bg.ac.rs

** Овај рад је написан у оквиру пројекта «Опис и стандардизација савременог српског језика» (178021), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

немају обавезно исту квалитативну вредност као и параметри оцене, иако диференцијација емоција зависи од евалуативног процеса.

Да бисмо одговорили на питања и тестирали хипотезу, одлучили смо се за емпиријску квалитативну анализу корпуса са онлајн коментарима. У оквиру пројекта о језику евалуације тренутно се анализирају коментари текстова за 2019. годину из области политике, економије и културе који су доступни на сајту онлајн издања новина *Независимая.ру* и *Политика онлајн* на руском и на српском језику. Илуструјући примере на српском и на руском језику из наведеног корпуса (тзв. метод асистирајуће корпусне анализе), као и наводећи конструисане примере, саопштићемо иницијалне закључке о односу између емотивног и евалуативног језика.

На почетку датог рада презентоваћемо различите приступе евалуативном и емотивном систему у језику у оквиру савремених функционалних и когнитивних праваца у лингвистици и психологији, а затим ћемо упоредити систем емоција и систем оцене, те одредити њихов међусобни однос.

II. Лингвистички приступи евалуативном систему у језику

У светској лингвистици постоји велики број термина који се користе за изражавање евалуативног језика, од којих су неки синонимични, док други покривају различите домене који се преклапају. Неки од термина који су се одомаћили у употреби су конотација (LYONS 1977), афект (VESNIER 1993), став (HALLIDAY 1994; TENCH 1996; CONRAD, Biber 1999 итд.) и оцена (MARTIN, White 2005). Први термин се фокусира на језичке објекте (речи су те које имају конотацију), док други, трећи и четврти обухватају перспективу језичког корисника (то су људи који имају ставове). Ове две перспективе истичу разлику коју је Лич (LEECH 1974) направио између конотативног значења повезаног са „стварним“ искуством које појединац асоцира са изразом и афективног значења које именује „персонална осећања говорника“ (CRUSE 1986). Обично се у литератури о евалуативном језику издвајају два домена: нешто о чему се пише и пишево размишљање о нечему.¹ У оба случаја размишљање може бити позитивно или негативно (*добро/лоше, сигурно/несигурно*). Једина потенцијално значајна разлика је та што се прва врста примера мишљења односи на ентитете, који су изражени номиналном групом, док се друга односи на пропозиције које су изражене клаузама. Други тип језичких алатки је више граматикализован него први. Наиме, он је више интегрисан у оквиру клаузе са својим засебним структурама (нпр. модал-

¹ Дата идеја потиче од Шарла Балија (BALLI 1961) и његовог разликовања модуса и диктума у исказу.

ним глаголима), док је први тип исказан кроз лингвистичке елементе као што су то придеви који се такође појављују и у функцији неизражавања мишљења. Међутим, истицање оваквих разлика може у неком смислу да буде узалудно јер у оба случаја изрази могу да деле заједничке структурне могућности:

(1) *Добро² је бићии њознаиј у светиу науке.*

(2) *Сигурно је да ће он уважити ваше разлоге.³*

Прва реченица изражава евалуацију нечег доброг и пожељног, док друга исказује говорникову сигурност у односу на радњу у зависној клаузи. То нешто у другом делу реченице у односу на које писац изражава мишљење у првом делу је пропозиционалне природе у оба случаја, те се истицање мишљења аутора у обе реченице може представити следећом конструкцијом „X је (виђен од стране аутора као) Y“. Ипак, то заједништво обе врсте евалуације је ограничене природе. На пример, мишљења која изражавају вероватноћу остварења нечега су, насупрот карактеристици „добар/лош“, усмерена на пропозиције и не односе се на ентитете.⁴ Поставља се питање на који начин функционише однос између два наведена типа евалуације. Постоје две опције: једна подвлачи разлике, и пружа сваком типу посебан назив, те их анализира као два сепаратна феномена; друга истиче сличности обједињујући их у оквиру једног термина и анализира их, барем делимично, као аспекте једног истог феномена.

Халидеј (HALLIDAY 1994)⁵ је представник прве опције: он засебно разматра феномен модалности у односу на феномен става према нечему. Поменути аутор анализира појаву модалности у виду две поткатеорије – прва је *модализација*, која се односи на вероватноћу и на регуларност, а друга је *модулација*, која је повезана са појмом обавезе и инклинације. Халидеј смешта модалност и значења става у категорију интерперсоналних значења, али та категорија такође укључује и друге домене, као што је то, на пример, домен глаголског начина. Дати аутор, дакле, не издваја посебан термин који би покрио само два домена, домен модалности и домен става. Мартин (MARTIN, White 2005) такође следи сепаратни приступ феномену евалуације, користећи термин *оцена*, у оквиру кога издваја

² Дати пример је илустрација евалуативног значења (експресивне модалности) које исказује аутор реченице.

³ Дати пример припада епистемичкој модалности.

⁴ Средства из домена обеју модалности, тзв. експресивне и епистемичке, спадају у модусни део. Та средства одређују говорников став у односу на оно што се износи у пропозицији, која чини диктумни део исказа.

⁵ Видети такође различите приступе феномену модалности код следећих аутора: Бондарка (BONDARKO 1990, 1996), Палмера (PALMER 1986) и Трбојевић-Милошевић (Трбојевић-Милошевић 2004).

три поткатогеорије: *афект*, *суд* и *естетичку евалуацију*. Други лингвисти, укључујући Бајби и Флајшман (ВУБЕЕ, Fleishman 1995), праве разлику између модалности, са две главне поткатогеорије, а то су, са једне стране, *ејистетичка* и *деонтичка модалност*, а са друге стране, *евалуација* која се односи на став говорника или писца према нечему што се оцењује као пожељно или непожељно.

У оквиру комбинованог приступа постоје бројни други термини. Конрад и Бајбер (CONRAD, Viber 1989) користе термин *сџав* да окарактеришу *ејистетички сџав* (модализацију у терминологији Халидеја) и *сџав њонашања* (у терминологији Мартина). Они такође укључују и термин *сџил сџава*, који је повезан са коментаром говорника или писца о начину на који је информација у клаузи презентована. Истраживање Стабса (STUBBS 1986) фокусира се на модалност о којој он говори у смислу привржености говорника, односно писца, информацији у оквиру пропозиције. Ова га формулација термина приближава концепту модализације Халидеја, али Стабс покрива много шири дијапазон појава, укључујући „нејасан“ језик, као и одређене лексичке црте које су веома блиске експресији става *њонашања*.

Томпсон (THOMPSON 2000) прихвата комбиновани приступ евалуацији који заступа експресију говорниковог или пишчевог става, гледишта или осећања у вези са ентитетима и пропозицијама о којима говорник или писац исказују своје мишљење.⁶ Тај став може да буде повезан са сигурношћу, обавезом, жељом или са било чим другим о чему говорник прича. Томпсон указује на модалност као на поткатогеорију оцене. У оквиру традиције дискурсивне анализе тај термин указује на елементе текстуалних образаца (ЛАВОВ 1972; НОЕУ 1983), а такође је понекад коришћен у рестриктивном смислу приликом анализирања лексичких израза који именују емоционални однос говорника или писца (CARTER 1987), што је мање или више еквивалентно термину *оцена* који употребљава Мартин или термину *сџав* у Конрадовој или Бајберовој терминологији. Повољност термина *евалуација* се састоји у његовој синтаксичкој и морфолошкој флексибилности: не само да дати термин изражава оријентацију корисника у смислу две перспективе које су раније поменуте већ нам и дозвољава да причамо о вредностима које се приписују ентитетима и пропозицијама које се оцењују.

Постоје три основне функције које евалуација реализује. Њих можемо дефинисати на следећи начин:

⁶ Више о појму ауторизације погледати у књизи Золотове (Золотова 1973), која је увела дати појам у руску лингвистику.

1. Евалуација изражава мишљење говорника или писца, и приликом тога она рефлектује вредносни систем дате личности и средине у којој та личност борави;
2. Евалуација конструише и одражава односе између говорника или писца и слушаоца или читаоца;
3. Евалуација служи за организовање дискурса.

Једно исто евалуативно средство у исто време може да испуњава две или три функције.

Најочигледнија функција евалуације је да се каже читаоцу шта писац мисли или осећа. Сваки чин евалуације изражава вредносни систем одређене средине, те се он одвија према том систему вредности. Поменути вредносни систем је заузврат компонента идеологије која лежи у основи сваког текста. На тај начин идентификовање онога шта писац мисли открива идеологију друштва у коме је произведен текст. Функција одражавања односа између писца и читаоца може да буде коришћена и да се манипулише читаоцем, да се он убеди да се ствари посматрају на одређени начин, те да се дели исти систем ставова, вредности и реакција (видети CARTER, Nash 1990). Писац не само што саопштава читаоцу да се десила одређена ствар и своје мишљење о датом догађају већ такође информише читаоца да нешто представља почетак текста, начин на који се аргументи међусобно уклапају, као и крај интеракције између писца и читаоца. Синклер (SINCLAIR 1987), на пример, тврди да евалуација приликом писања говора има тенденцију да се појави на граничним деловима дискурса, приказујући на тај начин организацију текста. Иако се евалуација појављује кроз цео наратив, евалуативна средства имају тенденцију да се групишу у различитим тачкама текста, највише на почетку наратива, као и на крају истог. Евалуација је та која омогућује монолошком наративу да буде интерактиван и да реализује комуникативну функцију.

У поступку лингвистичке идентификације евалуације могу се изложити три аспекта: лексички, граматички и текстуални. Нека лексика је чисто евалуативна. На пример, следеће врсте речи припадају тој групи:

Придеви: *сјајан, одвраћан, зачуђујући, очигледан, важан, могући, неистинити*

Прилози: *срећно, интeресантно, њошћуно*

Именице: *успех, трагедија, тријумф*

Глаголи: *успeти, победити, сумњати*

Иако постоји значајан степен консензуса у вези са евалуативним значењем речи као што су ове, није лако установити критеријуме за разликовање евалуативне од неевалуативне лексике. Ако, на пример, узмемо две реченице: *Свејлана је геније* и *Свејлана је студент*, можемо

се сложити да је прва евалуативна.⁷ Друга реченица може бити посматрана као дискутабилна у смислу евалуативности. Иако би неки посматрали реч *сїуденї* као неутралну и ван вредносног система, други би се сложили да она има позитивну конотацију. Реч може указивати на особу која припада интелектуалном слоју друштва, али може имати и негативну конотацију – може указивати на лењост или незапосленост. Дакле, наведени пример указује на то да оријентација евалуације која је асоцирана са одређеном лексемом није једнозначна. Контекст може пружити корисну информацију у погледу квалификације оријентације одређене лексеме.

III. Приступи изражавању емоција у лингвистичким и психолошким истраживањима

Антонио Дамазио (DAMASIO 2018), научник који се бави неуронауком, истиче да су емоције биле запостављене у науци дуже време, иако су оне свеprisутне у свим аспектима људског живота. Он истиче неопходност разматрања емоција као инструмената културе, сматрајући да је читав живот интелекта садржан у афекту. Радови Дамазија представљају најизразитију промену парадигме у хуманистичким наукама 21. века, тзв. емоционални обрт (Le Doux 2000), промену парадигме у односу на коју лингвистика није имуна – језик се не посматра као потпуно објективна и валидна репрезентација реалности; он се, напротив, посматра као интересубјективна експресија корелативне „истине“, где експресија емоције игра фундаменталну улогу.

Године 1872. делом *Изражавање емоција у човеку и животињама* Чарлс Дарвин је пружио оквире за касније теорије (на пример, видети DIXON 2001; PARR 2001; VEKOFF 2007) које се баве постојањем и природом емоција код животиња. Он је тврдио да емоције имају комуникативну функцију и код људи и код животиња, а њихово изражавање (вербално и невербално) представља спољну комуникацију онога што је представљено унутарњим стањем.

У лингвистици се прави разлика између конструкција *Осећам радосї* и *Ух!* коју је објаснила Беднарек (BEDNAREK 2008) у смислу дихотомије разговора о емоцијама (emotion talk) и емотивног разговора (emotional talk). Оваква разлика је раније била истакнута у формалном, логичко-семантичком приступу (CAPLAN 2004) када је Каплан посебно издвојио дескриптивно (пропозиционално) од експресивног (непропози-

⁷ Евалуација се може сматрати дискурсивним феноменом услед чега било која реч у одговарајућем контексту може имати евалуативни напон. Међутим, неке речи носе у свом значењу компоненту евалуације, док је друге добијају у одређеним контекстима. Метод сентимент анализе у рачунарској лингвистици ослања се управо на оне речи које у свом значењу носе компоненту евалуације.

ционалног) садржаја. За Каплана реченица *Ух!* има експресивно значење. Међутим, реченица као што је *Осећам радост!* такође има експресивни садржај. Томпсон (THOMPSON 2015) демонстрира разлику између *емоционалног разговора* и *разговора о емоцијама* (први представља врсту значења која је ближа Каплановом дескриптивном, а други експресивном значењу), истичући да разлика међу њима није толико јасно подељена, јер оба типа значења могу да се нађу заједно у једном изразу, као што је то израз *Свића ми се ђо!* где се интонација која кодира узбуђење (црту емотивног разговора) појављује у комбинацији са описом осећања говорника или његовог расположења у датом тренутку (разговор о емоцијама).

Велики број радова који су теоријске и емпиријске природе баве се везом између језика, когниције и емоција.⁸ Покушаји да се окарактеришу и разумеју емоције у језику не представљају само истраживања у оквиру функционалне лингвистике већ и истраживања у различитим доменима језичких наука, као што су то когнитивна лингвистика, психолингвистика, лингвистичка антропологија и конверзацијска анализа. Когнитивни лингвистичари виде емоцију као (когнитивни) систем знања који има додира са језиком (FOOLEN 2012). Тенденција у оквиру системске функционалне лингвистике, напротив, није била да се изучава емоција, већ да се она посматра као подсистем језика који је комплетно припојен и зависан од евалуативног система. У оквиру Мартинове и Вајтове (MARTIN & White 2005) теорије оцене, која је, по мишљењу аутора овог рада, једна од најпотпунијих и најартикулисанијих теорија евалуације до данас, и која се оријентише на системску функционалну лингвистику, емоција је део подсистема АФЕКТ у оквиру надређеног система СТАВА. Импликација тога је то што је АФЕКТ тип евалуације, и због тога емоција није дефинисана изван свог евалуативног потенцијала. Наравно да постоји чврста веза између евалуације и емоције – највећи број дефиниција из когнитивне и функционалне лингвистике или из других сфера, као што је то психологија, признају експлицитно или имплицитно да постоји чврста веза између ова два феномена. Когнитивно-лингви-

⁸ У почетку се тематиком емоционалног језика бавио првенствено прашки лингвистички круг (видети нпр. о експресивној функцији језика у монографији Јакобсона (1963) или видети Данешов реферат на 14. међународном конгресу лингвиста у Берлину (1987) о емоционалном аспекту језика). У савременој руској лингвистичкој литератури дату тематику обрађује Виктор Иванович Шаховски (видети нпр. монографију поменутог аутора из 2008. године). У српској литератури треба обратити пажњу на монографије Драгићевић (ДРАГИЋЕВИЋ 2001) и Трнавац (ТРНАВАЦ 2018). У лингвистичкој литератури на енглеском језику датом облашћу се баве многобројни радови следећих научника: Бринтон и др. (BRINTON et al. 2007), Ван Ланкер Сидис (VANN LANCKER SIDTIS 2008), Вјежбицка (WIERZBIŃSKA 2009), Ветерел (WETHERELL 2012), Девале (DEWAELE 2013), Алба-Јуез & Томпсон (ALBA-JUEZ, Thompson 2014), Клан Делиус (KLAN-DELIUS 2015), Шварц-Фризел (SCHWARZ-FRIESEL 2015) и Фулен (FOOLEN 2012, 2016).

стички правци, на пример радови Шварц-Фризела (на пример, SCHWARTZ-FRIESEL 2015: 161), дефинишу емоцију као комплексан унутарњи систем знања који има примарно евалуативну функцију у оквиру људског организма. У области психологије дефиниције као што су оне које нуди Фријда (FRIDA 1998) или Мајерс (MYERS 2004) указују на чињеницу да емоције представљају комплексан феномен који укључује физиолошку компоненту, оцену ситуације, експресивна понашања и свесно искуство. Дефиниције емоција у оквиру психологије не игноришу чињеницу да је један од круцијалних канала за манифестацију људске емоције језик. Научници у оквиру обе дисциплине (лингвистике и психологије) експлицитно или имплицитно подржавају идеју да људи осећају емоције или их изражавају на основу оцене ситуације у којој се налазе. На пример, ако неко оцени ситуацију као опасну, врло је вероватно да ће емотивни систем који је повезан са страхом бити активан или ако неко покаже знаке страха, његов саговорник ће закључити да се тај неко сусреће са опасном ситуацијом.

Као што је то већ било приказано у случају евалуације, емоција такође може да прожима све лингвистичке нивое. Аутори као што су Шнебелен (SCHNOEBELEN 2012), Мајид (MAJID 2012), Фулен (FOOLEN 2016) или Алба-Јуез & Мекензи (ALBA-JUEZ & MACKENZIE 2016) навели су бројне примере начина на које је емоција кодирана у језику на морфолошком, фонолошком, синтаксичком, лексичком, семантичком и прагматичком нивоу.

На лексичком нивоу знамо да речи немају само концептуално већ имају и евалуативно и експресивно значење, које може бити позитивно, негативно или помешано.⁹ Психоллингвистичка студија Ј. А. ван Беркума, Б. Холемана, М. Њувланда, М. Отена и Ј. Мура (VAN BERKUM et al. 2009) показује да афективна компонента речи утиче на најраније аспекте језичког процесирања. Као што то Фулен (FOOLEN 2016) истиче, емоционалне асоцијације које се приписују већини речи у оквиру одређене социјалне групе или културе имају тенденцију да буду исте за различите људе. На пример, реч *убисџиво* у нормалним околностима има негативно значење, а на исти начин би се могло рећи да је та асоцијација „објективна“, имајући у виду консензус међу говорницима истог језика. Ипак, знамо да за одређене индивидуе неке речи могу да имају специфично значење које се не поклапа са општим мишљењем других чланова њиховог дискурсивног система, друштва или културе. На пример, број *иџринаесџи* се асоцира са лошом срећом; ипак, постоје неки људи који

⁹ Иницијално позитивно значење имају речи типа *добар*, *иљемениџи*, док иницијално негативно значење носе речи *крађа*, *лојовлук*. Велики број речи у лексикону једног језика може имати или позитивно или негативно (помешано) значење у зависности од контекста, као што је то случај са лексемама *новац*, *иџиџула* итд.

асоцирају дати број са добром срећом као резултат сопственог позитивног искуства у прошлости.

Као са речима на лексичком нивоу, исти је случај са везаним морфемама, од којих многе имају позитивно или негативно афективно значење. У различитим језицима Европе деминутивни афикс има тенденцију да има позитивне афективне конотације (на пример, у руском примеру *Елочка мне нравится*¹⁰).

На фонолошком нивоу долази до појаве идеофоније која се карактерише као појава при којој маркиране речи описују сензорне слике (DINGEMANSE 2011). Оне су необичне што се тиче образаца звукова, морфологије и граматичког понашања и изгледа да су креиране да би изразиле унутарње искуство. Тако, на пример, у јапанском језику постоји реч *doki doki* (узбуђен).

Постоји много доказа да емоција може да буде изражена одређеним синтаксичким конструкцијама. Пример тога су емоције које су конвенционално кодирани у неким случајевима у виду инсубординације у различитим језицима (EVANS 2003), као што је то случај у српском језику *Да сам тио само раније знао!* или у руском језику *О, если бы она только пришла!*

На семантичком нивоу, због свог апстрактног карактера, емоције могу бити концептуализоване у виду метафора. Као последица тога се често може наћи емоционална метафора, као, на пример, у случају *Кий-тїео је од беса* (субјекат у реченици се концептуализује као посуда у којој ври, а бес се концептуализује као врело).

Научници у различитим дисциплинама које проучавају емоције користе различите термине да их опишу и дефинишу. Бејтсон, Шо & Олсон (WATSON et al. 1992: 25) кажу да се у психологији термини афект и емоција најчешће употребљавају као синоними. Ипак, таква употреба термина није прецизна. Психолог Томкинс (TOMKINS 1982: 354), на пример, издваја афект у односу на осећања, карактеришући га као „основни мотивациони систем“ (урођени биолошки механизам), док други термин представља свест о афекту. Он такође разликује афект од емоције, која се сматра комбинацијом афекта, осећања и сећања на прошло искуство афекта у настајању. Са друге стране, у оквиру неуронауке, Дамазио не користи термин афект у том значењу; он преферира термин емоције, које дефинише као „комплексне... аутоматизоване програме акција инициране од стране еволуције (DAMASIO 2010: 108) и изазване од стране спољних стимуланса који су повезани са чулима и који су део инстинкта.

У оквиру психологије постоји веома јасна граница између категоричких теорија емоција које се залажу за постојање скупа базичних,

¹⁰ Превод аутора рада: *Јелчица ми се свиђа.*

универзалних људских емоција које су настале захваљујући урођеном неуромоторном програму (Tomkins 1982; Izard 1977; Damasio 2003 или Ekman 1972) и теорија које представљају емоцију као процес (Ortony & Turner 1990; Scherer 2009), састављен од једноставнијих елемената са значењима оцена. Наведени други тип теорија гледа на емоционално искуство као на процес који се постепено мења, како се модификација оцене мења. Ортони и Тарнер (Ortony, Turner 1990: 322) истичу да је корисније да се анализирају емотивни изрази и одговори у смислу компонената него у смислу базичних емоција. Дакле, по овим ауторима, не постоји једна емоција радости, већ постоји много нијанси такве емоције, и много њених компонената. Емоција се посматра као процес, а не као стање.

Још један битан проблем настаје када говоримо о класификацији емоција у дискурсу, а он је повезан са терминологијом која се користи, имајући у виду да термини за различите емоције у различитим језицима укључују само једну или више компонената тих емоција, те генерално покривају њихов различит дијапазон. Границе између лингвистичке категорије емоција су нејасне и због тога је чланство унутар категорије пре ствар степена него нечега што се формулише кроз све или ништа. Размотримо следеће примере:

- (3) *Когда так любит девочка, еще не забывшая географию, или когда так любит женщина, беспомощная и прижавшаяся к жизни, – тяжело и страшно, но когда Л. Б., которая много знает о любви, крепкая, балованная и гордая, так любит – хорошо*¹¹ (*Независимая газета*, 25. 4. 2019)
- (4) *Люблю театр*.¹²

Ако анализирамо ове две реченице само на основу система оцене,¹³ емоције изражене у њима могу да се класификују као експлицитно изражени афект. Али сви знамо да је љубав исказана у овим двома реченицама различита. Емоција у првој реченици може бити описана као *сѣрасѣи* и *сексуална ѣривлачносѣи*, док у другој та љубав може бити у вези са *свиђањем*. Такође, уз помоћ мултимодалне анализе може се закључити да

¹¹ Превод аутора рада: *Када воли девојчица, која још није заборавила географију или када воли жена која је бесјомоћна и која се сѣисла уз живојѣ, ѣешко је и сѣрашно, али када воли Л. Б., која много зна о љубави, која је снажна, размажена и горда, – онда је ѣо добро (*Независимая газетѣа*, 25. 4. 2019).*

¹² *Волим ѣеатѣр*.

¹³ Разлика је такође семантичко-синтаксичког плана. У првом примеру глагол захтева аниматни објекат, а у другом инаниматни, који је заправо аргумент елидирног предиката *ходить*. Видети такође рад Апресјана (Апресјан 2000).

се телесни симптоми и мимика на лицу која прати ове две изјаве веома разликују.

Узимајући све изложено у обзир, емоције као систем укључују оцену ситуације, очекивања говорника, оне емоције које говорник перцепира да слушаца има, заједничко гледиште саговорника, гестове или емотивно-телесно понашање (на пример, плач или црвенило), поларитет итд. Треба такође запазити да ове варијабле могу да се промене уколико се мења дискурсивна ситуација и, према томе, емотивни системи демонстрирају прототипично „стање циклуса“ прагматичких динамичких система који укључују интеракцију између мозга (когницију), тела (телесно и вербално понашање) и контекста.

Имајући у виду лингвистичке и психолошке теорије оцене, може се рећи да емоције увек имају евалуативну компоненту, али да евалуација не мора да има чисто емоционалну компоненту. Иако су евалуација и емоција повезане једна с другом на фундаменталан начин, њима се не може методолошки приступити као да припадају истом лингвистичком феномену. У већини функционалних студија посвећених оцени не издваја се јасна разлика између два концепта, а понекада се посматрају као исти феномен (погледати радове HUNSTON & THOMPSON 2000; BEDNAREK 2006, 2008), док у когнитивно-лингвистичком приступу експресивном језику и емоцији (SWARTZ-FRIESEL 2015; FOOLEN 2012, 2016) тема евалуације је само површно дотакнута, кроз радове о емоцијама. Експресија емоције не укључује обавезно исти приступ као експресија евалуације, иако су оне међусобно повезане. О овој вези између експресије емоције и експресије евалуације ћемо више говорити у наредном одељку. Опширније ћемо описати три подсистема оцене и њихов однос, као и однос према појмовима која је увела Беднарек (2008) – однос евалуације према разговору о емоцијама и емотивном разговору.

IV. Евалуација и емоција у функционалној лингвистици и у систему оцене:

Следећи Томпсона (THOMPSON 2015), започећемо дискусију о односу између евалуације и емоције направивши разлику између *разговора о емоцијама* и *емоциивног разговора* (BEDNAREK 2008), који су приказани у примерима (5) и (6):

(5) *Значит, кто и что бы ни писал (стихи, музыку, картину) – счастлив*¹⁴ (*Независимая газета*, 25. 4. 2019).

(6) *Ура!*

¹⁴ Превод аутора рада: *Значи, когод и шћагод да сћивара (ћесме, музику, слику) – он је срећан!*

Говорник учествује у разговору о емоцијама онда када говори о својим емоцијама или емоцијама других људи. У оквиру функционално-системске перспективе, када говорник учествује у разговору о емоцијама, он представља одређену емоцију. Репрезентација емоције испуњава експеријенцијалну метафункцију у језику. Насупрот томе, употребивши термин *емоџивни разговор*, Беднарек (2008) указује на коришћење израза који конвенционално сигнализирају говорникову емоцију. У том случају говорник не презентује емоцију већ је одиграва и тиме испуњава интерперсоналну метафункцију.

Разлика између наведена два термина, ипак, није сасвим прецизна – истраживања Томпсона (THOMPSON 2015) показују да је домен преклапања између наведена два аспекта у језику већи него што је то показала Беднарек (BEDNAREK 2008). Илустрација вишеизреченог може бити и то да и један и други термин могу да се потпуно поклопе. Употреба узвичника, првог лица или узвика симулирају емоцију, док је конструкција (*мрзим кељ*) представља:

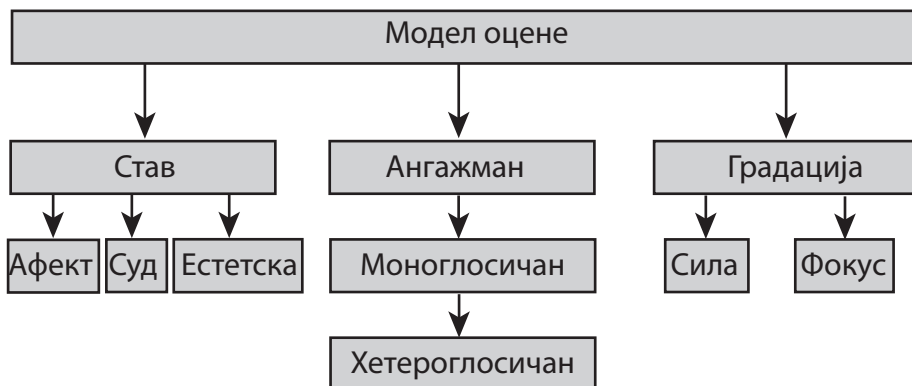
(7) *Бљак! Мрзим кељ!*

Илустрована врста поклапања може да се издвоји при покушају класификације различитих типова евалуације и емоција у оквиру система оцене Мартина & Вајта (2005). Ниједан до сада презентовани теоријски приступ у лингвистичкој теорији није пружио комплетну слику о свим евалуативним средствима која су присутна у језику. Главни изузетак представља теорија оцене (MARTIN & WHITE 2005), која садржи веома богату дескрипцију експлицитних и имплицитних средстава у тексту. Наведена средства се односе најчешће на лексички аспект језика.

Модел оцене припада системско-функционалној традицији коју је започео Халидеј (HALLIDAY & MATTHIESSEN 2014) и коју су развијали Џим Мартин, Питер Вајт и колеге (MARTIN 2000; MARTIN & WHITE 2005; WHITE 2012; MARTIN 2014). Мартин (MARTIN 2000) карактерише оцену као скуп средстава који се користи да би се изражавале емоције, судови и вредности заједно са средствима за амплификацију и за изражавање ангажмана говорника. Мартин, такође, сматра да средства за изражавање оцене креирају сопствени систем у оквиру језика (систем у оквиру системско-функционалне лингвистике) и да је систем оцене подељен на три различита подсистема, а то су: став, градиција и ангажман. Главна класификација у оквиру модела оцене је представљена дијаграмом 1:

Централни аспект модела оцене¹⁵ представља подсистем става који је опет подељен на сопствена три подсистема – афект, суд и естетску евалуацију. Афект се користи да би се окарактерисали емотивни став го-

¹⁵ Видети Трнавац (2018).

Дијаграм 1: Модел оцене (модификована форма дијаграма преузета из књиге Мартина и Вајта 2005: 54)

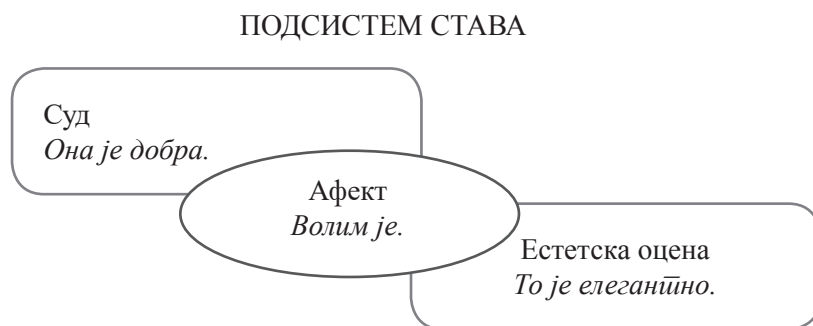
ворника или нечија туђа реакција (*счастье/срећа, грусть/ијуга, страх/стирах*). Суд симболизује евалуацију морала особе која није говорник (*лживый, храбрый*). Естетска евалуација обухвата естетски квалитет објеката или природних феномена (*новый*). Рачунарска обрада модела оцене обично укључује експлицитно присутне речи у тексту са позитивним или негативним значењем. Постоје и евалуације које су у тексту имплицитно изражене. На пример, фраза *талантливый ребенок / итален-ишовано дете* исказује експлицитну оцену. Са друге стране, суд *ребенок, который читает очень много / дете које чита веома много* представља имплицитну оцену. С обзиром на то да је лакше експлицитну оцену идентификовати у рачунарским применама, рачунарска лингвистика се углавном њоме и бави.

Осим централне теме, која је представљена моделом става, Мартин и Вајт (MARTIN & WHITE 2005) сматрају да друга два система играју круцијалну улогу у изражавању мишљења. Систем градације је одговоран за говорникову способност да интензивира или ослаби снагу сопственог мишљења, те има силу или фокус као подсистеме. Сила подразумева интензивирање или слабљење речи чије се значење може окарактерисати кроз меру, док фокус репрезентује начин на који говорници могу да изостре или омекшају речи које изражавају објекат који има значење немерљиве количине. Интензивирање се може демонстрирати примером *очень интересный / веома ињтересанџан*, док се процес слабљења може илустровати примером *несколько грустный / йомало ијужан*. У оквиру фразе *настоящий друг / ирави иријашель* оригинално значење речи *друг* не укључује у себи семантику мере, али се кроз придев *ирави* то значење

ставља у фокус. Са друге стране, фраза *что-то вроди друга / нешто по-иуди иријатеља* умањује евалуативно значење именице.

Систем ангажмана је до сада најмање истражен и представља скуп лингвистичких опција које дозвољавају да појединац преноси степен своје привржености мишљењу које је представљено. Постоји фундаментална разлика између хетероглосичних и моноглосичних израза који следе Бахтинову класификацију (Бахтин 1975). У оквиру хетероглосичних израза, међусубјективна позиција је отворена јер искази препознају, одговарају, предвиђају, ревидирају или проблематизују масу конвергентних и дивергентних алтернативних исказа (MARTIN & WHITE 2005; WHITE 2003, 2012). Друга опција је представљена моноглосијом, где не постоји алтернативна перспектива, односно постоји отвореност да се прихвати постојећа перспектива. Моноглосични искази се презентују као чињенице.

Емоције и емоционалне реакције припадају подсистему СТАВА, а у оквиру њега подсистему афекта, што је приказано дијаграмом 2:

Дијаграм 2: Подсистем става у теорији оцене Мартина и Вајта (2005)

Томпсон је показао да права слика ствари није тако прецизна као она која је представљена дијаграмом 2. Доста разговора о емоцијама и емотивних разговора делује заједно, обухватајући не само подсистем афекта већ и друга два подсистема СТАВА (суд и естетску оцену), као што је то приказано у дијаграму 3:

У даљем тексту ћемо говорити о комбинацијама које је приказао Томпсон (THOMPSON 2015) у дијаграму 3 и у исто време указати на друге могућности које су пронађене у оквиру корпусне анализе за потребе ове студије, што чини горе илустровану слику у дијаграму 2 нешто компликованијом.

- Емотивни разговор / имплицитни афект

У овом случају говорник проживљава емоцију, а не представља је. Дата комбинација се веома често исказује узвизима типа *Јој!* У њој је емоција (у овом случају емоција бола) имплицитна, а не експлицитна

Дијаграм 3: Илустрација односа између оцене и разговора о емоцијама / емотивног разговора

(говорник не каже директно, на пример, *Боли ме њрсџ!*). Из наведених разлога, горе илустровани пример се у оквиру система оцене сматра примером афекта. Такође, могуће је да се комбинује презентација заједно са проживљавањем емоције уколико је говорник употребио следећи израз: *Она је рекла „јој“!*, јер би говорник у таквом примеру навео нечије проживљавање емоције.

- Разговор о емоцијама / емотивни разговор / експлицитни афект

Постоје случајеви у којима је емоција презентована и проживљена у исто време, као у примеру следеће реченице:

(8) *Свиђа ми се химна „Боже њравде“ (Полиџика, 3. 1. 2019)*

Треба имати у виду да је у наведеном примеру емоција говорника експлицитна или изражена на директан начин. Узимајући у обзир контекст, овај пример би могао да илуструје естетску оцену у односу на објекат или ствар о којој говорник изражава своје мишљење, што показује комплексност система јер би у таквом случају комбинација елемената система оцене и система емоција била другачија – разговор о емоцијама / емотивни разговор / експлицитни афект / имплицитна естетска оцена.

- Разговор о емоцијама / експлицитни афект

Дата комбинација укључује случајеве у којима је емоција особе представљена, а не проживљена, као на пример, у реченици *Свиђа му се њо*. Узевши у обзир прави контекст, ово би могао да буде случај разговора о емоцијама/афекту/ имплицитном суду / имплицитној естетској оцени јер говорник може да имплицира својом изјавом да је личност којој се свиђа нека ствар добра или лоша управо из разлога свиђања и да је ствар која се њој свиђа заиста добра и допадљива.

- Разговор о емоцијама / имплицитни суд

Ова комбинација укључује случајеве у којима је емоција представљена и у исто време постоји елемент суда, као што се то налази у примеру *Учиџел воли децу коју њодучава*. Пример показује да осим презентације учитељеве емоције говорник може да имплицира да је учитељ добар или пријатан јер воли своје студенте.

- Емотивни разговор / имплицитни суд

У овој врсти примера говорник проживљава емоцију која се може дочарати средствима интонације, док се у исто време исказује и елемент суда, као у примеру (9):

(9) *Он? Добар глумац? (Полиџика, 8. 1. 2019)*

Датим примером говорник имплицира да он не сматра да је субјекат о коме се говори добар глумац.

- Разговор о емоцијама / емотивни разговор / естетска оцена

Дата комбинација омогућава говорнику да проживљава емоцију и да у исто време изрази сопствену евалуацију нечега. Пример *Вау! То је заиста фанџасџичан филм!* указује да разговор о емоцијама / емотивни разговор може да се поклопи са подсистемом суда јер ћемо оцењујући филм као фантастичан, можда индиректно (поново, имајући у виду подобан контекст) имати позитивно мишљење о режисеру датог филма или о његовом глумцу. У таквом случају би комбинација елемената система оцене и система емоција имала следећи карактер: разговор о емоцијама / емотивни разговор / естетска оцена / имплицитни суд.

Анализа свих наведених комбинација говори о великој комплексности односа између система оцене и система емоција.

V. Преклапање поља емоција са подсистемом ангажмана и градације

Преклапање између система емоција и система евалуације иде и ван домена става у друга два подсистема система оцене, наиме у домен ангажмана и градације, као што то илуструју примери (10) и (11):

(10) *Ја сам веома џужан због ове новосџи (Полиџика, 8. 1. 2019)*

(11) *Они кажу да је џо одвраџно. Ја нисам ниџиџа рекао.*

У реченици (10) може се запазити како се разговор о емоцијама поклапа не само са подсистемом афекта у оквиру подсистема става већ и са подсистемом градације (кроз реч *веома*) на основу осе силе, односно интензификације. У систему оцене (MARTIN & WHITE 2005: 35) градација припада феномену скале, где су осећања амплифицирана и где су категорије избрисане. Подсистем градације оперише кроз две осе скаларности – оне која се оцењује кроз интензитет или количину, или

оне која се ослања на прототипикалност и прецизност на основу које су категоријске границе повучене. Прва је оса силе, а друга је оса фокуса. У реченици (11) говорник се поиграва са акцентом и интонацијом, што је карактеристика емотивног разговора. Он се такође поиграва и са хетероглосичним и моноглосичним ангажманом да би ставио до знања чија се евалуација и емоција (њихова а не његова) разматрају. У ствари, врло честа стратегија је, посебно у корпусу публицистичког стила, да се говорник/писац поиграва са ангажманом да би експлицирао одређени суд. Пример стратешког коришћења хетероглосичног ангажмана у циљу изражавања емоције или суда о одређеној особи или ситуацији је приказана у реченици (12):

(12) *Русија њврди да ракетѝа 9M729 не руѝи сѝоразум са САД (Полѝѝика, 23. 1. 2019).*

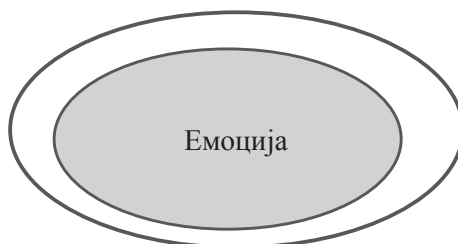
Из свих наведених опсервација можемо закључити да емоција утиче и прожима све подсистеме система оцене, што може да мотивише истраживаче на додатно питање: да ли су сви случајеви евалуације примери разговора о емоцијама или емотивног разговора? На основу изложених реченица може се закључити да емоције не постоје без евалуације јер свако изражавање емоције мора да се појави заједно са имплицитно или експлицитно израженом евалуацијом. Ипак је очигледно да може да постоји евалуација без емоције: ово би укључило случајеве тзв. описне оцене (PRICE 2014), односно неутралне евалуације (ALBA-JUEZ & MACKENZIE 2016), као што је то приказано у примерима (13) и (14), у којима не постоји очигледан разлог да се мисли да говорник или писац илуструје икакву емоцију или афект према ходнику или погледу. Ми можемо само да кажемо да су у обе реченице присутне оцене:

(13) *То је дугачки ходник.*

(14) *Еди Редмајн ѝогледа оѝѝѝро ѝублику на годишњој додели Оскара.*

Илустрација која би приказала дато стање ствари је представљена дијаграмом 4:

Евалуација

Дијаграм 4: Сваки емотивни језик је евалуативан, али није сваки евалуативни језик емотиван.

Чак иако наведени примери откривају много комплексности у односу између оцене и емотивних процеса, засад још увек недостаје истраживање које би представљало лингвистички елаборирани систем емоција. Једноставна класификација примера у оквиру разговора о емоцијама или емотивног разговора није довољна за истраживача који је заинтересован за добијање дубље слике везане за емотивне процесе који се прожимају заједно са елементима оцене. Узмимо, на пример, ситуацију коришћења узвика *Вау!* у примеру (15):

(15) А : *Имам десетике на свим исцртицима у овом року.*

Б: *Вау!*

Уколико се анализира израз *вау!* у смислу онога што систем оцене пружа, може се рећи да овај пример има позитивну евалуацију у оквиру подсистема става, односно подсистема афекта и подсистема суда (ради се о индиректном суду особе Б о радњи коју је учинила особа А). Можемо такође рећи да дати пример на основу система оцене и на основу Беднарекове класификације из 2008. године представља комбинацију емотивног разговора /афекта/ имплицитног суда. Међутим, дата нас анализа не информише о актуелној емоцији која је исказана, која је у овом случају повезана са исказивањем чуђења и поштовања. Лингвистици је потребна даља класификација система на различите типове емоција на начин на који би то дозволило истраживачу да идентификује не само емоције које су отворено изражене већ и оне које су испровоциране средствима имплицитног закључивања.

VI. Закључак

Презентовани рад представља иницијални покушај да се изгради метод за анализу емоција у дискурсу. Метод се ослања на функционалну лингвистику (посебно на систем оцене) уз учешће психолошких теорија емоција. Истраживање се такође бави анализом везе између оцене и емотивних процеса у дискурсу.

Изражавање емоција у нашем истраживању се не посматра само као индикатор специфичног емоционалног стања већ и као одговор на специфичне евалуације дискурсивне ситуације, те се компоненте дискурсивног емотивног садржаја не описују као део једног јединственог феномена, већ као део комплексног интерсубјективног релационог рада саговорника. Из тог разлога апликација евалуативног/емотивног функционалног односа треба да буде користан метод за анализу и за упоређивање евалуативног и емотивног садржаја који се налази у истој реченици или тексту. Поменути метод омогућује дисекцију феномена у оквиру различитих компонената или варијабли које могу бити коришћене као *tertium*

comparationis за разликовање емоција и евалуације. Тенденција да се неки системи оцене појављују заједно и регуларно са одређеним емотивним системима чини интересантну могућност за будуће истраживање у домену који би још више продубио изучавање односа између оцене и емоција.

Цитирана литература

- АПРЕСЈАН, Юрий Д. Многозначность и синонимия слова *любить* // *Etnolingwistyka*. Lublin, 2000 (12): стр. 77–95.
- [APRESIĀN, IŪrii D. Mnogoznachnost' i sinonimiiā slova liūbit' // *Etnolingwistyka*. Lublin, 2000 (12): стр. 77–95]
- БАХТИН, Михаил М. *Вопросы литературы и эстетики*. Москва: Художественная литература, 1975.
- [BAXTIN, Mikhail M. Voprosy literatury i ēstetiki. Moskva: Xudozhestvennaiā literatura, 1975]
- БАЛЛИ, Шарль. *Общая лингвистика и вопросы французского языка*. Москва: Изд. иностр. лит., 1955.
- [BALLI, SHarl'. *Obshchaiā lingvistika i voprosy frantsūzskogo iāzyka*. Moskva: Izd. inostr. lit., 1955]
- БОНДАРКО, Александр В. (отв. ред.) *Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность*, Ленинград: Наука, 1990.
- [BONDARKO, Aleksandr V. (otv. red.) *Teoriiā funktsional'noi grammatiki. Temporal'nost'. Modal'nost'*, Leningrad: Nauka, 1990]
- БОНДАРКО, Александр В. (отв. ред.) *Теория функциональной грамматики. Качественность. Количественность*, СПб.: Наука, 1996.
- [BONDARKO, Aleksandr V. (otv. red.) *Teoriiā funktsional'noi grammatiki. Kachestvennost'. Kolichestvennost'*, SPb.: Nauka, 1996]
- ЗОЛотова, Галина А. *Очерк функционального синтаксиса русского языка*, Москва: Наука, 1973.
- [ZOLOTOVA, Galina A. *Ocherk funktsional'nogo sintaksisa russkogo iāzyka*, Moskva: Nauka, 1973]
- Трнџавац, Радослава. *Кохерентност и евалуација у тексту у српском и руском језику*. Београд: Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности. Српски језик и књижевност у поређењу са другим језицима и књижевностима, 2018, књ. 4. стр. 215.
- [TRNAVAC, Radoslava. *Koherentnost i evaluacija u tekstu u srpskom i ruskom jeziku*. Srpska akademija nauka i umetnosti, Odeljenje jezika i književnosti. Srpski jezik i književnost u poređenju sa drugim jezicima i književnostima, 2018, knj. 4. str. 215]
- ALBA-JUEZ, Laura & J. Lachlan Mackenzie. *Pragmatics: Cognition, Context and Culture*. Madrid: McGraw Hill, 2016.
- BATSON, C. Daniel, Laura L. Shaw & Kathryn C. Oleson. Differentiating affect, mood, and emotion: Toward functionally based conceptual distinctions. In: M. S. Clark (Ed.), *Review of personality and social psychology*, No. 13. *Emotion* (pp. 294–326). Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc., 1992.

- BEDNAREK, Monika. "Evaluation and Cognition: Inscribing, evoking and provoking opinion." In: H. Pishwa (Ed.), *Language and Memory: Aspects of Knowledge Representation*, 187–221. Berlin: Mouton de Gruyter, 2006.
- BEDNAREK, Monika. *Emotion Talk Across Corpora*. New York: Palgrave Macmillan, 2008.
- BEKOFF, Marc. *The Emotional Lives of Animals: A Leading Scientist Explores Animal Joys, Sorrow, and Empathy – and Why They Matter*. Novato, CA: New World Library, 2007.
- BESNIER, Niko. Reported speech and affect on Nukulaelae Atoll. In J. H. Hill & J. T. Irvine (eds.), *Responsibility and Evidence in Oral Discourse*: 161–181. Cambridge: University Press, 1993.
- BYBEE, Joan & Susan Fleishman. *Modality in Grammar and Discourse*. Amsterdam: John Benjamins, 1995.
- BRINTON, Bonnie Spackman, Matthew P. Fujiki, Martin, & Jenny Ricks, J. "What should Chris say? The ability of children with specific language impairment to recognize the need to dissemble emotions in social situations." *Journal of Speech, Language, and Hearing Research* 50, 2007, pp. 798–811.
- CAPLAN, David. "The Meaning of ouch and oops: Explorations in the Theory of Meaning as Use." Ms. Los Angeles: University of California, 2004.
- CARTER, Ronald. *Vocabulary: Applied Linguistic Perspectives*. London: Allen & Unwin, 1987. CARTER, Ronald & Walter Nash. *Seeing through Language*. Oxford: Blackwell, 1990.
- CONRAD, Susan & Douglas Biber. "Adverbial Marking of Stance in Speech and Writing". In S. Hunston & G. Thompson (Eds.) *Evaluation in Text. Authorial Stance and the Construction of Discourse*, 56–73. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- CRUSE, David, Alan. *Lexical Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
- DAMASIO, Antonio. *Looking for Spinoza: Joy, Sorrow, and the Feeling Brain*. London: Heinemann, 2003.
- DAMASIO, Antonio. *Self comes to mind: Constructing the conscious brain*. New York, NY, US: Pantheon/Random House, 2010.
- DAMASIO, Antonio. *The Strange Order of Things*. New York: Pantheon Books, 2018.
- DEWAELE, Jean-Marc. *Emotions in Multiple Languages*. Basingstoke: Palgrave MacMillan, 2013.
- DIXON, Beth. 2001. "Animal Emotions: Ethics and the Environment." *Ethics* 6 (2): 22–30.
- EKMAN, Paul. "Universals and Cultural Differences in Facial Expressions of Emotions." In: J. K. Cole (eds.), *Nebraska Symposium on Motivation*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1972: 207–283.
- EVANS, Nicholas. *Bininj Gun-wok: A pan-dialectal Grammar of Mayali, Kunwinjku and Kune* (2 volumes). (Pacific Linguistics 541.) Canberra: Australian National University, 2003.
- FOOLEN, Ad. "The Relevance of Emotion for Language and Linguistics." In: *Moving Ourselves, Moving Others. Motion and Emotion in Intersubjectivity*,

- Consciousness and Language, ed. by Ad Foolen, Ulrike M. Lüdtke, Timothy P. Racine & Jordan Zlatev. Amsterdam: John Benjamins, 2012: 349–368.
- FOOLEN, Ad. “Expressives.” In: *The Routledge Handbook of Semantics*, ed. by Nick Riemer, 473–490. London & New York: Routledge, 2016: 473–490.
- FRIJDA, Nico H. “The Laws of Emotion.” *American Psychologist* 43 (5): 349–358, 1998.
- HALLIDAY, Michael A. K. *Introduction to functional grammar*, 2nd edn. London: Edward Arnold, 1994.
- HALLIDAY, Michael A. K. & MATHIESSEN, C. *Halliday’s Introduction to Functional Grammar* (4th ed.). Oxon Routledge, 2014.
- HUNSTON, Susan & Geoff Thompson (eds.). *Evaluation in Text: Authorial Stance and the Construction of Discourse*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- IZARD, Carroll E. *Human Emotions*. New York: Plenum, 1977.
- JAKOBSON, Roman. *Essais de linguistique g’en’erale*. Paris: Éditions de Minuit, 1963.
- LABOV, William. *Language in the inner city*. Philadelphia: University of Pennsylvania, 1972.
- HOEY, Michael P. *On the Surface of Discourse*. London: George Allen and Unwin, 1983.
- LE DOUX, Joseph E. “Emotion Circuits in the Brain.” *Annual Review of Neuroscience* 23 (2000): 155–184.
- LEECH, Geoffrey. *Semantics*. New York: Penguin. xii, 386 pages, 1974.
- LYONS, John. *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- MARTIN, James R. “Beyond exchange: APPRAISAL systems in English.” In: Hunston and Thompson (eds.), *Evaluation in Text: Authorial Stance and the Construction of Discourse*, 142–175. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- MARTIN, James R. Evolving systemic functional linguistics: beyond the clause. *Functional Linguistics*, 1(3), 1–24, 2014.
- MARTIN, James R. & Peter R. R. White. *The Language of Evaluation: Appraisal in English*. Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan, 2005.
- MAJID, Asifa. “Current Emotion Research in the Language Sciences.” *Emotion Review* 4 (4): 432–443, 2012.
- MYERS, David G. *Theories of Emotion in Psychology*. 7th edition. New York: Worth, 2004.
- ORTONY, Andrew & Terence J. Turner. “What’s Basic about Emotions?” *Psychological Review* 97 (3): 315–331.
- PALMER, Frank R. *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
- PARR, Lisa A. “Cognitive and Physiological Markers of Emotional Awareness in Chimpanzees.” *Animal Cognition* 4 (2001): 223–229.
- PRICE, Michael. “Profiles in Evolutionary Moral Psychology: Richard Joyce.” Available at <https://evolution-institute.org/article/profiles-in-evolutionary-moral-psychology-richardjoyce>, 2014.
- SCHERER, Klaus R. “The Dynamic Architecture of Emotion: Evidence for the Component Process Model.” *Cognition and Emotion* 23 (2009): 347–385.
- SCHNOEBELEN, Tyler. *Emotions are Relational: Positioning and the Use of Affective Linguistic Resources*. PhD Dissertation, Stanford University, 2012.

- SCHWARTZ-FRIESEL, Monika. "Language and Emotion. The Cognitive Linguistic Perspective." In: *Emotion in Language*, ed. by Ulrike M. Lüdtke, 157–173. Amsterdam; John Benjamins, 2015.
- SINCLAIR, John. *Collins' Cobuild English Language Dictionary*, University of Birmingham, 1987.
- STUBBS, Michael. *A Matter of Prolonged Field Work': Notes Towards a Modal Grammar of English, Applied Linguistics*, Volume 7, Issue 1, Spring 1986, Pages 1–25.
- TENCH, Paul. *The intonation systems of English*. London: Cassell, 1996.
- THOMPSON, Geoff & Susan Hunston. "Evaluation: An Introduction." In: *Evaluation in Text*, ed. by Susan Hunston, and Geoff Thompson, 1–27, 2000.
- THOMPSON, Geoff. "Emotional Talk, Emotion Talk, and Evaluation." Presentation given at the Jornada de Investigación Emo-Fundett. Madrid, 4 February 2015, later revised in July 2015. Madrid: UNED. 2015
- TOMKINS, Silvan S. *Affect, Imagery, Consciousness*. Vol 1: The negative affects. New York: Springer, 1962.
- TRBOJEVIĆ-MILOŠEVIĆ, Ivana. *Modalnost, sud, iskaz. Epistemička modalnost u srpskom i engleskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet, 2004.
- VAN BERKUM, Jos. A., Bregje Holleman, Mante Nieuwland, Marte Otten & Jaap Murre. "Right or Wrong? The Brain's Fast Response to Morally Objectionable Statements", *Psychological Science*. 20 (9): 1092–1099, 2009.
- WHITE, Peter R. R. Beyond modality and hedging: A dialogic view of the language of intersubjective stance. *Text*, knj. 23, sv. 2 (2003): 259–284.
- WHITE, Peter R. R. "Attitudinal meanings, translational commensurability and linguistic relativity", *Revista Canaria de Estudios Ingleses*, Canary Islands, University of La Laguna, 2012, pp.147–162.

Радослава М. Трнавац
Филолошког факултета Белградског универзитета
Кафедра славистике

ВЫРАЖЕНИЕ ЭВАЛЮАЦИИ И ЭМОЦИЙ В ЯЗЫКОВОЙ СИСТЕМЕ

Резюме

Целью данной работы является анализ функций эмоций в модели системы оценки (MARTIN & WHITE 2005). На основе анализа онлайн комментариев из газет *Независимая.ру* и *Полишика онлайн* в русском и в сербском языках, мы описываем существующие взаимосвязи между подсистемами, которые принадлежат модели оценки.

Ключевые слова: система оценки, эмоции, эмоциональный разговор, функциональная лингвистика.

Radoslava M. Trnavac
University of Belgrade
Faculty of Philology
Slavic Department

THE EXPRESSION OF EVALUATION AND EMOTIONS IN THE LANGUAGE
SYSTEM

S u m m a r y

The objective of this paper is to analyze the place of emotions within the Appraisal system (MARTIN & WHITE 2005). On the basis of the qualitative analysis of online comments from the newspapers *Nezavisimaja.ru* and *Politika Online* in Russian and Serbian, as well as on the basis of constructed examples in both languages, we define a relation between the subsystem of emotions and other subsystems within Appraisal.

Keywords: Appraisal system, emotions, emotion(al) talk, functional linguistics.

ЖИВОЈИН СТАНОЈЧИЋ (1930–2019)

Професор Универзитета у Београду Живојин Станојчић преминуо је 3. августа 2019. године. Неко ће рећи – у дубокој старости. Ми, који смо имали част да га дуже познајемо и с њим се чешће срећемо, посебно последњих месеци његова живота, доживели смо овај одлазак ипак с тугом и као изненађење.

Живојин Станојчић рођен је 14. децембра 1930. године у Крагујевцу. Основну школу похађао је у разним местима: Крагујевцу, Београду и Горњем Милановцу. Гимназију је похађао у Београду, где је и матурирао. Наставио је школовање на ондашњем Филозофском факултету у Београду, поставши студент на Групи за српскохрватски језик и југословенску књижевност. Дипломирао је 1957. године и одмах отишао на одслужење војног рока. Године 1959. Живојин Станојчић ће бити изабран за асистента на Филозофском (касније Филолошком) факултету Универзитета у Београду, започевши на тај начин своју наставну и научну каријеру. Држао је вежбања из Савременог српскохрватског језика (1959–1966), дакле из предмета на којем је тада суверено владао чувени професор Михаило Стевановић. Уз свог професора и блиског сарадника, Живојин Станојчић успешно ће проћи сва универзитетска наставничка звања.

Наравно, иницијални услов за такав развојни пут јесте докторска дисертација. Тема коју је Живојин Станојчић обрађивао тичала се језика и стила Иве Андрића, једног од највећих писаца са ових простора. Обимно и свестрано истраживање крунисано је докторском тезом, која је одбрањена 1965. године (баш у време када је писац ових редова почео своје студије на истој Групи Филолошког факултета у Београду). Две године касније научној јавности је презентована штампана монографија под називом *Језик и стил Ива Андрића*. Била је то прва, и код нас и у свету, лингвистичка дисертација која је посвећена једином нашем нобеловцу и која је (откако је и штампана 1967) била прва модерна научно-методно-

лошка основа за многа филолошка и лингвистичка испитивања језика уметничке књижевности, и уопште језика писаца у нашој филологији.

Живојин Станојчић отворио је овим делом професионални пут којим се крећу сви они који започну универзитетску каријеру, а на том путу су избори и реизбори у одговарајућа наставно-научна звања. Најпре је др Живојин Станојчић изабран у звање доцента, у којем је био у периоду од 1966. до 1973. године. У звање ванредног професора биран је 1973. године, да би 1980. био изабран за редовног професора, што је врхунац наставничке каријере на универзитету. (Ваља знати да је све до деведесетих година прошлог века реизбор у наставничка звања био саставни део провере успешности научног и наставног рада у универзитетским звањима сваког појединца). На Катедри за српско(хрватски) језик са јужнословенским језицима Филолошког факултета Универзитета у Београду предавао је два предмета – Морфологију са творбом речи и Синтаксу савременог језика.

На почетку своје каријере, као асистент, Живојин Станојчић је био лектор српскохрватског језика на Универзитету у Клермонферану (Clermont-Ferrand), у Француској, две школске године, 1961/1962. и 1962/1963. Било је то златно доба сербокроатистике, која је, у разним облицима, била присутна на многим светским универзитетима, што је свима, претежно млађим сарадницима, омогућавало да део свог универзитетског живота проведу у иностраној средини и врате се на матични факултет обogaћени новим сазнањима. Још један облик боравка на страним универзитетима користио је Ж. Станојчић: био је гостујући професор (visiting professor) за српскохрватску филологију на славистичкој катедри у Амстердаму (1967/1968) и на Универзитету државе Њујорк у Олбенију, САД (1969/1970).

Од 1973. године професор др Живојин Станојчић је више пута биран за управника Катедре за српски језик са јужнословенским језицима, а на тој дужности остао је све до пензионисања. Остао је упамћен по томе што је седнице већа Катедре водио изузетно ефикасно, без дугих и заморних дискусија и дигресија, а све то захваљујући томе што се претходно о свему прецизно информисао и за све тачке дневног реда добро припремио.

Када је седамдесетих година на Филолошком факултету у Београду основан Међународни славистички центар, било је сасвим природно да се Живојин Станојчић укључи у рад ове институције. Слободан Ж. Марковић, иницијатор оснивања Центра и први његов управник, за свог најближег сарадника одабрао је поузданог и свестрано образованог Живојина Станојчића. Од тада ће између МСЦ-а и Станојчића владати чврста стручна и емотивна веза, која ће се одржати све до краја његовог живота. Стога није чудо што ће професор Станојчић у два мандата бити

биран за управника ове познате славистичке институције (последњи пут од 1985. до 1987. године, и у то време је, управо под његовим руководством, и одржан велики међународни научни скуп посвећен двестотој годишњици рођења Вука Стеф. Караџића.

Професор Станојчић учествовао је на бројним стручним и научним конференцијама, домаћег и међународног карактера. Резултате својих научних истраживања редовно је излагао, практично до краја свог живота, на Међународном научном састанку слависта у Вукове дане, у организацији Међународног славистичког центра. Он је те наступе осећао као своју дужност и обавезу, једнако као што је са задовољством прихватао позиве да младим страним славистима на Скупу слависта у септембру држи сваке године стручна предавања из граматичког система српског језика, односно посебне курсеве о разним темама из српског језика. Веома је често учествовао на различитим скуповима у Подгорици (раније Титограду), посебно оним које је организовао академик Бранислав Остојић у просторијама ЦАНУ. Разуме се, одазивао се проф. Станојчић и на позиве страних научних институција и учествовао на научним конференцијама и симпозијумима у Прагу, Берлину, Гетингену, Њујорку, Чикагу, Ополу итд. Држао је он и појединачна предавања по позиву на Универзитету у Мичигену (Ann Arbor), те Универзитету у Амстердаму.

У току оснивања Наставничког факултета (касније Филозофског) у Никшићу, професор Станојчић био је члан Матичарске комисије за избор првих наставника на Катедри за српскохрватски језик и југословенске књижевности, а од тада је, практично, био и наставник овог факултета, на предмету Савремени српски језик – Морфологија са творбом ријечи. Више од две деценије ревносно је путовао у овај град, преносећи своја знања студентима сербoкpоатистике, касније србистике. Ништа га у томе није могло спречити: ни лоше време, ни нередован саобраћај, ни рат у окружењу, ни хладни вагони воза на линији Београд – Титоград (Подгорица) – Никшић. Писац овог некролога путовао је често са својим старијим колегом: пријатнијег сапутника и саговорника у животу није имао.

Деценијама је професор Станојчић био члан редакција часописа и редовних научних публикација као што су *Јужнословенски филолог*, *Наш језик* или пак едиција *Научни сасиџанак славистиџа у Вукове дане*. Рецензирао је велики број монографија, зборника реферата са научних скупова, уџбеника, те на стотине појединачних прилога у различитим публикацијама.

Када је, крајем прошлог века, почео пројекатски систем финансирања научне делатности у Србији, професор Станојчић је засновао

на Катедри за српски језик научни пројекат и био његов први руководилац.

Научним и стручним радом бавио се готово 60 година. Објавио је више књига, међу којима и значајне монографије (*Језик и стил Ива Андрића*, *Синтакса језика Лазе К. Лазаревића I и II*, *Грамаџика и језик*, *Синтаксичке студије*), бројне радове из разних области науке о савременом српском језику (синтаксе, морфологије, творбе речи, лексикологије, нормативистике, ортографије), али ће широј јавности остати упамћен по средњошколској граматици (у коауторству са Љ. Поповићем), која је доживела преко десет издања и служила као уџбеник генерацијама ђака на прелазу из другог у трећи миленијум. Написао је он, међутим, и самостално ту врсту језичког приручника (*Грамаџика српског књижевног језика*, 2010). Заједно са Асимом Пецом, био је редактор и уредник прве српске лингвистичке енциклопедије *Српскохрватски језик*, Енциклопедијски лексикон – Мозаик знања, 1972. Бавио се и нормом српског језика, па је са академиком Павлом Ивићем и другим лингвистима написао *Прилоге љавојису*, Нови Сад: Матица српска, 1989, а био је и члан редакције измењеног и допуњеног издања *Правојиса српскога језика*, у издању Матице српске, 2010. године.

Бистар ум и огромно знање пружили су проф. Станојчићу могућност да буде интелектуално активан све до краја живота. Тако је било и у јулу 2019: затицан је како, скупљен у кревету, држи преносиви компјутер у крилу и пише, прекраја, коригује своје чланке, рецензије, приказе.

Онима са којима је проводио више времена остаће у сећању као поуздан и веран пријатељ, ненаметљив, разуман, духовит, свестран, омиљен саговорник и сапутник, нежан и брижан родитељ и деда. За све нас био је он једноставно – *Циле*.

*Божо Ђорић**

Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за српски језик
са јужнословенским језицима

* coricbozo@gmail.com

Международная научная конференция
Стилистической комиссии МКС.
Настоящее и будущее стилистики.
Москва, 13–14. V 2019. г.

Научна конференција Стилистичке комисије Међународног комитета слависта *Настоящее и будущее стилистики* („Садашњост и будућност стилистике“) одржана је 13. и 14. маја ове године на Факултету журналистике Московског државног универзитета Ломоносов. Овај скуп окупио је велики број научника из готово свих словенских земаља, понајвише Русије, али и несловенских: Аустрије, Авганистана, Естоније, Казахстана, Турске, Кине, САД. Првог дана конференције одржана су два пленарна заседања, након чега је заседала и Стилистичка комисија МКС-а, а другог дана одржано је треће пленарно заседање и осам засебних секција. У оквиру скупа организован је и округли сто „Дискурсне и стилистичке методе анализе стила и дискурса“, на ком су учествовали и чланови Комисије за лингвистику дискурса МКС-а.

Теме првог пленарног излагања биле су Стилистика данас и сутра (С. Гајда), Генераторска стилистика (Б. Тошовић), Савремена стремљења стилистичких испитивања (Н. И. Клушина), Корпусно оријентисана дискурсна анализа: како и зашто се мењају интерпретативне могућности лингвиста (В. Е. Черњавска), Језички систем руске интернет мреже (М. В. Иванова), Стилска динамика савременог медијског језика (Т. Г. Доброклонска), Форме општења из позиције распрострањања нове лексике (Е. Г. Борисовна) и др.

Као „стилистичку антологију“ – досадашња стилистичка проучавања – С. Гајда (Пољска) издваја конкретно изучавање текстова, те језичког система, као и упуштање у проучавање индивидуалног и колективног стила, док у „епистемологији стилистике“ у разматрањима многих стилова уочава различита стремљења: натуралистичка, антиреалистичка, емпиријска. Такође, истиче неопходност повезивања индуктивног и дедуктивног, микростилистичког и макростилистичког при-

ступа у изучавању грађе, нарочито у времену јављања нових парадигми, када посебну важност добијају макростилистички аспект функционалне стилистике, с једне стране, те издвајање „психосоцијалних особности“ текста, с друге.

Б. Тошовић (Аустрија) бавио се проблемом стилистичког потенцијала и експресивности текстова које стварају различити компјутерски софтвери, уређаји и машине – које аутор једним именом назива *генератори*. Наиме, он истиче колико је далеко технолошки развој одмакао, наводећи примере (уметничких, публицистичких, научних) текстова које генератори стварају, за које се тешко може утврдити такво порекло.¹ На крају он даје и шест могућих будућих сценарија таквог развоја технологије, од чега је последње, шесто – катаклизмично: изумирање стилистике, уопште експресије и стила, хуманитета у уметности.

Н. И. Клушина (Москва), председник Стилистичке комисије Међународног комитета слависта, говорила је о раду саме комисије, одржаним конференцијама и објављеним монографијама, затим експанзији дискурсне терминологије у стилистици и сучељености два приступа у науци данас: стилистике и дискурсологије. Отуда, као једно од важних питања, према њеном мишљењу, и даље остаје: шта је стил, а шта дискурс? Ту она помиње два различита става: строго одвајање стилистике од дискурсологије (Б. Тошовић) и интеграцију науке, стварање тзв. *интегративне стилистике* (С. Гајда). Такође, уочава да развој технологије условљава и нове начине комуникације које треба испитивати, а као задатке о којима треба размишљати помиње и диференцијацију ’медијалингвистике’ и ’медијастилистике’ (Клушина је и аутор монографије на руском језику под називом *Медиастилистика*), као и ширење система функционалне стилистике.

М. В. Иванова (Москва) у проучавању језичког система ’рунета’ (руског интернета) издваја, између осталог, све чешћу употребу феминатива, затим појачану субјективност у интерпретацији у различитим журналистичким жанровима на интернету, као и доминантну чисто информативну функцију бројних интернетских жанрова. Надовезујући се на ову тему својим излагањем о савременом медијском језику, Т. Г. Добросклонска (Москва) корпус медијских текстова назива „стилистичким хаосом“, те поставља питање: може ли се текст на интернету посматрати као медијски текст? Полазећи од потврдног становишта, она разликује неколико врста: текст информативног карактера, блогерског и сл. Као

¹ Занимљиво је било и питање „Коју песму је саставио генератор?“ упућено страним славистима: понуђени су примери били „Лили Лалуна“ Иве Андрића и песма са строфичном организацијом и римом од постојећих лексема српског језика – коју је, како се очигледно испоставило, створио компјутерски програм.

један од закључака издваја и тенденцију измене стилова у медијским текстовима на интернету.

На другом пленарном заседању говорило се о неким стилским карактеристикама савременог медијског дискурса (М. А. Кормилицина, В. И. Коњков, Г. Г. Хазагеров), политичком дискурсу у медијима (В. И. Карасик, Н. Н. Панченко), 'црквено-религијском језику' и стилској парадигми руског језика (В. П. Москвин). Мада су нека запажања са овог пленума била инспиративна – попут довођења у везу политичког и религијског дискурса (В. И. Карасик) или слабљењу улоге метафоре у медијима и јачању метонимије (Г. Г. Хазагеров), посебно је занимљиво било излагање Т. В. Ларине о емоцијама и учтивости у стилу анонимне научне рецензије. Она уочава да емоционалност залази у све типове комуникације – по чему научни дискурс није изузетак – а проблематизује и питање жанра научне рецензије. Даље, поредећи стил рецензија британских научника (на енглеском језику) и руских (на руском), помиње да се у првима уочавају изграђене стратегије учтивости каквих нема у другим. Наиме, британски рецензенти усмерени су на аутора, личност, те имају позитиван, охрабрујући карактер ('емотивна учтивост'), чиме сама рецензија добија форму дијалога аутора и рецензента, док су руски рецензенти усмерени на текст, садржај, те истичу углавном негативне стране прегледаног рада, у чему ауторка препознаје својеврстан 'деструктивни' стил. Тако, она уочава *бесконфликтну* ситуацију у онима који примењују стратегије учтивости и *конфликтну* у овим другим.

На заседању Стилистичке комисије МКС-а, чији је рад на XVI међународном конгресу слависта у Београду акредитован за период од 2018. до 2023, расправљало се о плановима за организовање научних манифестација у току 2019. и 2020. године. Такође, чланови Комисије разговарали су о издавању новог броја часописа *Stylistika* и петог броја међународног годишњака „Актуелни проблеми стилистике“. У оквиру заседања решена су и питања чланства, те су новим члановима једногласном одлуком Комисије именовани Марек Пенезек (Пољска), Ванг Ђесинг (Кина) и Ненад Крцић (Србија).

Други дан скупа отпочет је трећим (последњим) пленарним заседањем. Сачињавале су га, између осталог, следеће теме: Експланаторни потенцијал концепта говорног система (Е. А. Баженова), Медијска лингвистика и улога стилистике у изучавању језичког факта као друштвене акције (В. И. Ивченков), Стилистичка специфичност иновација у руским електронским средствима масовног информисања (Ј. В. Раџиурска), Руски језик у административно-правној сфери: норме и традиције (М. Н. Панова) и др. Последње излагање на овом пленуму било је посвећено стилистици и реторици „lifestyle“ дискурса (С. В. Иванова). Ауторка примећује да овај дискурс постаје глобална тенденција,

а у њему уочава настајање нових жанрова (тзв. 'дискурсни жанрови') и реформисање старих. Он тежи 'стварању новог човека', реализује се пре свега кроз аналитичке текстове или форме интервјуа, а одликује се „безусловном атрактивношћу“. Као доминанта у њему искрсава лексема *корисити* у разним колокацијама (нпр. *корисити јоге*), на синтаксичком плану јављају се ублажене, меке фразе, модални изрази (*возможно, можеи биити* и сл.), док се на плану жанра уочава – хибридизација: институционално + индивидуално. Коначно, Иванова овај дискурс посматра као „меку“ пропаганду.

Секције скупа биле су тематски организоване око засебних стилистичких грана, што се види из њихових назива: Функционална стилистика и перспективе њеног развоја, Медијска стилистика, Интернет стилистика, Дискурсна стилистика, Прагмастистика, Стилистика књижевне уметности, Стилистика и реторика: интеграција vs. диференцијација, Примењена и методичка стилистика.

Функционална стилистика, како се наводи и у програму скупа, срж је словенске класичне стилистике. Она се не јавља у западној научној традицији, која оперише другим терминима и категоријама (регистар, жанр, формат, дискурс итд.) – због чега се ФС препознаје као наслеђе словенске науке. Њени основи установљени су радом Прашког лингвистичког кружока, Московске школе стилистике, радovima Виноградова, а разрађени трудом руских, чешких, пољских и других научника (Кожина, Солганик, Костомаров, Гајда, Тошовић, Хофманова, додали бисмо – и српских – Симић, Јовановић Симић, Ковачевић, Милановић, Кликовац и др.). Систем функционалних стилова данас се подвргава променама. Испитују се религијски, рекламни, интернетски стил, а своја објашњења чекају и нови стилови. На секцији се расправљало о и теоријским основама за модификацију система стилова – развоја основних стилова књижевног језика и нових стилова. Било је речи о научном стилу: А. Хофманова (Чешка) говорила је о научно-популарном стилу као хибридној врсти научног, а В. С. Ковалева о стилистици савремених колективних монографија. Један број радова био је посвећен религијском стилу: А. К. Гадомски (Пољска) бавио се проблемом тог стила у славистици, Ванг Ђесинг и Ма На (Кина) излагали су о одликама савремене православне посланице, а о сличним темама из перспективе различитих словенских језика говорили су и Т. В. Ицкович (Јекатеринбург), М. Макуховска (Пољска), М. Војтекова и Ана Петрикова (Словачка). И овде је, као и на пленарним заседањима, било тема о медијском дискурсу и средствима масовног информисања (Л. В. Ухова, В. Н. Степанов).

Посебан стилистички приступ представио је докторанд из Пекинга Ма Љенг. Наиме, тема његовог излагања била је перспектива „fuzzy“ (дифузне) стилистике као научне дисциплине. Почетак дифузне теорије

везује се за рад америчког математичара Задеха – *Fuzzy sets* (1965), у ком се запажа да у реалном свету међу предметима често не постоји чврста граница, а рад Џ. Лејкофа (1972) о примени ове теорије у изучавању лексике отворио је пут за њен улазак у сферу лингвистике. Данас је „фазичност“ језика, према аутору, општеприхваћен став у лингвистици. Први који је дао дефиницију те појаве, из перспективе лексичког значења, био је Шмельов, на ког се касније позивају и други аутори, када дифузност посматрају као категоријално функционално-семантичко својство, према ком се дифузне јединице одликују неопредељеношћу, ентропијом. Рад Тјепина (1979), који је овој теми посветио и монографију (*Дифузна лингвистика*, 1999), изазвао је велико интересовање кинеских лингвиста за то питање, који су то пренели и на план фонетике и граматике. Данас, она се истражује на материјалу разговорног језика, језика средстава масовног информисања, књижевности, фолклора. Коначно, Ђенг Јуђинг у монографији *Дифузна стилистика* (1991) утемељује нову област стилистичке науке, која испитује дифузност као средство појачане језичке експресивности, а то мишљење следе и други испитивачи. Како он примећује, мада се ‘фазичност’ на простору Кине истражује већ 36 година, још увек има нерешених питања. У Русији пак није утемељена као стилистичка дисциплина, за шта аутор даје конкретне предлоге. У вези са тим, подсетили бисмо да се на нашем подручју ‘фазичности’ лингвистиком подробије бавио М. Радовановић, на основу чијих учења би се, верујемо, могла развијати и ‘фазична’ стилистика. И сâм рад колеге Ђенга налазимо врло инспиративним и подстицајним за даља истраживања.

Друга секција била је посвећена новој грани стилистике – ‘медиастилици’ (стилици медија), која изучава функционисање језика у медијима. У програму скупа уочава се да пред том облашћу стоји много задатака: потребно је институционализовати медијску стилистику као нову научну оријентацију, допунити њен категоријални апарат, методолошки је обогатити, скицирати тенденције њеног развоја. На секцији су размотрене стилистичке особености медијских текстова, њихових жанровских и композицијских чинилаца, а посебна пажња усмерена је на ‘лингвоекологију савремене медијске комуникације’. Неколицина излагача са ове секције испитивала је кроз своје теме однос политичког и медијског – у жанру интервјуа (Е. В. Бикова), кроз стилске промене у XXI веку (М. Р. Желтухина) или емоционалност (А. Д. Гавриш). О. Н. Григорјева реферисала је о сакралној компоненти у језику средстава масовних комуникација, Е. В. Гнездилова о концепту *рајџа* у савременом медијском дискурсу, а Ј. В. Јаковљева о стилистичким дублетима у медијском тексту социјалне тематике.

Једна од највећих по броју радова била је секција о интернет стилици. На њој је покренуто више питања, у првом реду у вези са из-

менама у језику и стилу које су резултат утицаја технолошких и културолошких чинилаца интернета као новог начина комуникације. Посебно су разматрани нови интернетски жанрови, пре свега блог² (Л. А. Гаврилова, К. В. Клименко, С. А. Шумилина), влог, коментари итд., а К. М. Шилихина (Вороњеж) у свом раду проучава и пародију као потку за стварање нових жанрова. О утицају интернет комуникације на граматичку структуру језика и особености функционалних стилова на интернету проговарају теме Л. Ј. Мирзојева (Казахстан) – Ненормативност као основа експресивности у интернет тексту, Т. В. Чернишове (Барнаул) – Стил интернет комуникације (на примеру друштвених мрежа), М. В. Бусигине (Волгоград) – Стилске карактеристике мрежног дискурса. Друштвеним мрежама бавила се и Е. В. Ерзикова (САД) у раду о коментарима и „ефекту утапања“ (*drowning effect*), а о идиостилистици политичких интернет коментара говорила је Н. В. Мељник (Кемерово). Издвајају се и теме о интернет насиљу и говорној агресији (Г. Г. Слишкин, В. А. Ефремов). Е. Н. Молодиченко (Санкт Петербург) својим рефератом о два основна функцијама „лајфстајл“ медија у новој врсти „мушког магазина“ допунио је поменути сазнања Иванове о овом дискурсу, а А. В. Николајева (Москва) предочила је анализу лингвистичких маркера концепта „фејк“ (*fake*) на интернету. Занимљиво је колико се у управо поменутим темама – очекивано – уочава висок степен утицаја глобализације на стил и језик. И други излагачи у оквиру скупа били су инспирисани истом темом: већ поменути С. В. Иванова, а како ћемо видети, и Корјаковцева, Касперова, Куприна, Шеховић итд.

Дискурсна стилистика родила се на прелазу стилистике и дискурсологије почетком XXI века као резултат озбиљних научних дискусија о значају враћања комуникативног и дискурсног у окриље лингвистике. Укључивањем анализе дискурса у своје оквире, којом допуњује традиционалне стилистичке методе испитивања, она је усмерена на испитивање стилских особености различитих типова дискурса, уз строго разграничење термина „стил“ и „дискурс“. У секцији о тој дисциплини представљени су радови о савременој комуникацији из угла стилистике: политичком дискурсу (Т. Л. Каминска, Е. В. Малишева), спортском (Г. Ј. Богданович, П. П. Лебедев), рекламном – на примеру оцазионалних фразеологизама (Л. П. Амири), пословном – кроз лексичку стратификацију неологизама (Е. Н. Гекина), те полидискурсу на примеру антропонима у руској традиционалној култури (М. Л. Ковшова).

² Како смо приметили, у радовима руских истраживача често се јавља термин *блогосфера*, да значи блогове, њихове ауторе и читаоце који заједно чине засебну онлајн мрежу.

Посебна секција била је сачињена од радова који се занимају за прагматички аспект стила. Како се наводи и у програму скупа, ова нова научна област разматра прагматичке ефекте комуникације, директно повезане с адресантовим интенционалним избором лингвостилистичких средстава која треба да утичу на адресата поруче. На секцији су разматрана питања у вези са стварањем „успешних“ текстова, осветљени су разлози комуникацијских грешака и начина њиховог отклањања. Вођена је дискусија о актуелним питањима језичког обликовања медијских слика и брендова, али и другим важним питањима. Творбеном стилистиком у епохи глобализације (новим пејоративно-експресивним морфемама у руском и српском језику) бавила се Е. И. Корјковцева, а прагматичким особеностима творбе неологизама у форумском дискурсу Е. В. Шеникова. Остале теме на овој секцији тичале су се, између осталог, граматичко-стилистичких и емоционалних међујезичких лакуна (О. М. Акај), прагматичких својстава лингвокултуролошких концепата на материјалу средстава масовног информисања (О. М. Афанасева), стилистичке анализе брендова на примеру часописа *Форбс* (М. А. Василченко), прагматике употребе речи у савременим медијима (Ј. Е. Каневска).

Мада у програму издвојене у засебне, на самој конференцији су неке секције биле спојене, па су колеге из „дискурсне“ могли разменити искуства с колегама из секције чија је тема била књижевна стилистика. Стил уметничке литературе увек је имао посебан статус у функционалној стилистици. Њега нису сви научници укључивали у систем функционалних стилова, већ су га неки посматрали као засебан феномен. Стилистичка комисија МКС-а сматра га најважнијим за теорију стилистике, а он представља, упркос експанзији медија, и даље важан материјал за изучавање књижевног језика. С појавом нових литерарних форми – интернет литературе – и нових жанрова, ова истраживања добијају још већу вредност. Важан задатак секције, наравно, био је проучавање идиостила писца и песника. Неке од тема секције биле су Музикалност као особина поетског стила (С. А. Макарова), Језик и поезика савремене басне (А. В. Гик), Стилизација као техника формирања наратива на материјалу руске литературе с краја XX и почетка XXI века (А. В. Љуликова), а било је и пуно радова о стилским особинама дела појединачних аутора.

На секцији о стилистици и реторици, на којој се разматрала могућност диференцијације двају приступа, поред других излагања, З. Л. Новоженова (Пољска) реферисала је о високом стилу у јавном дискурсу, Н. Н. Вољска (Москва) о савременом 'медијатексту' из аспекта прецедентности, а О. А. Давидова (Москва) изложила је занимљиву тему о руковању као предмету описа у новинским текстовима.

Последња секција има, како организатори наводе у програму, велики значај за имплементацију основних теоријских начела стилистике у

наставу на универзитетима у Русији и словенским земљама са јаком стилистичком традицијом (Пољска, Чешка, Бугарска, Србија). На секцији је било речи о особинама дидактичког стила у пољској стилистици (Ј. Ноцоњ), стилистици и прагматици образовног интернет садржаја (Е. П. Буторина), лингвистичком образовању у Русији (О. Н. Зубакина), руском језику у епохи глобализације (Л. Т. Касперова, Т. В. Куприна) итд.

У оквиру конференције једним бројем радова била су заступљена стилистичка проучавања чланова Стилистичке комисије са јужнословенског простора, у различитим секцијама. Овде ћемо их укратко представити.

Данијел Дојчиновић (Бањалука) у свом излагању направио је осврт на стил „плетенија словес“ у српској, бугарској и руској средњовековној књижевности. Он подразумева, између осталог, лексичку кумулацију, тако што се централном члану придружује и по десетак придева. Поред акустичке, те емоционално-експресивне вредности тог поступка, аутор указује и на његову мотивацију, која није увек књижевно-уметничке, већ – теолошке природе. У раду се полази од „неповерења у језик“ источног богословља, које подразумева уверење да је увек семантички коректније рећи шта нешто није него шта јесте, јер се потврдним исказом иде само ка ограниченој, парцијалној истини. Кад Доментијан, на пример, уз име Стефана Немање да преко десет придева, он њима само ствара предосећај једне реалности која је, према таквом учењу, језиком неисказива.

Страхиња Степанов (Нови Сад) анализирао је фоностилеме у модерном прозном тексту Александра Рашића *Од 13 до 18 година*, писаном колоквијално-жаргонским језиком. Он региструје веома стилематичне поступке фонемске редукције: аферезе (нпр. *звиниџе* ум. *извиниџе*), синкопе (*шо* ум. *шиџо*), наводног епентетичког сигнализирања „говорне мане“ као средства карактеризације јунака – *злаџахра*, *џхродавница*, као и супстанционалних фоностилема – *роцене* ум. *рођене*, *брача* ум. *браћа*. Задржавајући се само на модификацијама фонемског састава лексема, анализа указује на нову врсту актуализације жаргона и нарочито говора као стилског средства – у прозном тексту.

Амела Шеховић (Сарајево) реферисала је о глобализацијским трендовима у часописима за младе са лексикостилистичког аспекта. Анкете спроведене међу студентима показују да највећи број њих англицизме користи због њихове 'веће експресивности' (45%), ради попуне лакуна у матерњем језику (28%) и на крају, због језичке економије (25%). На основу корпуса ауторка дели забележене примере у две групе: монолексемске англицизме (*хејџери*, *лајк*, *брендрави*; *cool*, *look*, *inbox*) и синтагматске комбинације с англицизмом у саставу (*internet igre*, *junk hrana*, *boy bend*), који се пре свега јављају у текстовима забавног карактера. Разлог томе што се не користи домаћа реч лежи, како сматра А. Шеховић, у тежњи ка

индивидуалној емотивно-експресивној употреби језика, а делом и у престижу који англицизми уживају међу млађом популацијом.

Лидија Тантуровска (Скопље) бавила се у свом реферату визуелним средствима – графичким и кинетичким – на примеру стилова македонског језика. Према њеном мишљењу, у писаној форми графичка презентација важна је семантичка компонента текста. Ауторка разматра графостилистичка средства попут величине слова, организације текста, присуства или одсуства илустрација, употребе боја и нарочито интерпункције. С друге стране, три групе кинетичких визуелних средстава – мимика, гестови и језик тела – у оквиру говорне реализације језика, издвајају се као важан и неизбежан део комуникације у различитим функционалним стиловима.

Диана Столац (Ријека) анализира је фигуративност на корпусу рекламних порука, конкретно примере персонификација и метафора (*аутомобил с осмехом на лицу, банкарство у њаучама*), парадокса (*мање је више*), те парафразирања (*Жуја боцу мења, али окус никада!*). Занимљива је констатација да се у свим персонификованим примерима у различитим медијима види како ствари раде нешто за нас – од капи за нос, преко банкарских производа до аутомобила. Управо је коришћење динамичних слика ефицијентнији стилски избор од низања техничких података, чиме се у рекламама поред апелативне функције развијају и естетска и експресивна. Ауторка уочава повећану фигуративност у рекламном дискурсу у последњој деценији, која служи олакшаној памтљивости, угодној визуализацији и издвајању одређеног производа из масе реклама.

Ненад Крцић (Београд) описао је средства формалног стила научне полемике (на примеру лингвистичких часописа) као што су метатекстуалност, еуфемизација (исп., на пример, „пратилачке одредбе“ ум. „увреде“) и формалне варијанте ословљавања другог аутора (титолом, презименом, апелативом *аутор* и сл.). Метатекстуалним напоменама често се опомиње језик и стил аутора с којим се расправља, а оне упућују и на постојање имплицитне жанровске норме. Мада је научна полемика формални репрезент полемичког дискурса, она је мање формална од чисто научног дискурса, чему је узрок пре свега антагонистички однос (вербални сукоб) који стоји у основи полемике и који појачава емоционалност текста. Средства попут еуфемизама или формалне говорне етикеције појављују се у овом жанру као својеврсни регулатори прикладности, тј. служе одржавању формалног односа, очувању формалног стила.

Пета међународна конференција Стилистичке комисије МКС-а показала је велико интересовање за стилистичка питања у славистици и донела нове погледе на правце у којима ова дисциплина треба даље да се развија. Једно од кључних питања које и даље окупира стилистичаре – како показују овогодишња тема округлог стола, неуједначеност у

употреби термина, па и интегративне тежње у одређеним поддисциплинама – јесте разлика између стила и дискурса. Очигледна је развијеност славистичке, нарочито функционално и медијски усмерене, стилистике. Видљива је и тежња да се у времену технолошког развоја испитају нови облици и стилови савремене комуникације, кроз интернетску, дискурсну, прагматичку стилистику, те изнедре иновативни методи изучавања. Посебно значајним у том смислу видимо развијање 'фазистилистичког' приступа, па и стилистике текста. Овај скуп потврдио је да стилистика, традиционална и модерна, интердисциплинарна и интегративна – са својим широким обухватом и сада ојачаним вишегласјем – може да се нада лепој сутрашњици.

Ненад С. Крцић*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за српски језик
са јужнословенским језицима

* nenadkrcic@gmail.com

ПРИКАЗИ И КРИТИКА

Предраг Пипер, Миливој Алановић, Слободан Павловић, Ивана Антонић, Марина Николић, Дојчил Војводић, Људмила Поповић, Сreto Танасић, Биљана Марић. *Синџакса сложене реченице у савременом српском језику*. У редакцији Предрага Пипера. Нови Сад: Матица српска, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2018, 765 стр.

Средином 2018. године је у издању Матице српске и Института за српски језик САНУ изашла из штампе дуго најављивана и у широј лингвистичкој јавности са нестрпљењем ишчекивана *Синџакса сложене реченице у савременом српском језику*. Реч је о дескриптивној граматички великог обима (764 страна), која је у целости посвећена опису сложених реченичних структура у савременом српском језику. Основни текст *Синџаксе* организован је у тринаест поглавља чији су аутори наши угледни лингвисти различитих генерација: Предраг Пипер, Сreto Танасић, Ивана Антонић, Слободан Павловић, Миливој Алановић, Људмила Поповић, Биљана Марић, Дојчил Војводић и Марина Николић. Граматика је објављена у редакцији академика Предрага Пипера, а њени рецензенти су академик Милорад Радовановић, академик Јасмина Грковић-Мејдор и проф. др Владислава Ружић. Садржај граматике обухвата широки опсег тема од круцијалне важности за сагледавање сложених питања која се односе на опис и анализу паратактичких и хипотактичких реченичних структура у савременом српском језику. Уз основни текст (5–686), књига садржи списак симбола и скраћеница (687–688), као и тематски (по поглављима) организоване регистре термина (689–700). У *Синџаксу* је укључена и библиографија радова посвећених сложеној реченици у српском језику у периоду од 1858. до 2014. године, коју су сакупили Мирјана Адамовић и Вукашин Стојиљковић (701–753). На крају сваког поглавља наводи се изабрана литература, као и извори из којих је ексерпирана грађа представљена и обрађена у датом поглављу.

У првом поглављу, чији је аутор П. Пипер, представљене су опште одлике сложене реченице. Сложена реченица дефинише се као „синтаксичка јединица која означава најмање две ситуације и однос међу њима, а

састоји се од најмање два предикацијска дела, који се могу налазити у напоредном односу (паратакса), [...] или у односу синтаксичке зависности једног дела од другог (хипотакса)...“ (5). *Предикацијски делови* одређују се као конститутивне јединице сложене реченице с једним граматичким предикатом и најмање једним семантичким предикатом, који представља главни део њихове семантичке структуре као предикатско-аргументске структуре (= пропозиције) (7). Однос међу предикацијским деловима може бити или равноправан (паратаксички), или однос једностране зависности (хипотаксички). Термином *основна реченица* означава се главни предикацијски део зависносложене реченице, њен управни део, док је термин *клауза* резервисан за зависни предикацијски део зависносложене реченице који допуњује или проширује основну реченицу, у коју је клауза укључена (8). Појашњава се шта се подразумева под врстом, шта под подврстом, а шта под варијантном реализацијом сложене реченице. Дефинишу се *конкретизајтори* везничког значења као „лексичко-граматичке јединице различитог степена општости које основном значењу везника додају компоненте које га спецификују...“ (9).

Посебна пажња посвећена је проблему разграничења између просте и сложене реченице, који у оквирима српске синтаксе досад није разматран на овај начин, као и разноврсним прелазним облицима који се између њих јављају, а који, по наведеној дефиницији, обухватају „све оне случајеве синтаксичке деривације када се неки део просте реченице може развити у клаузу (чиме се проста реченица преобликује у сложену), и обратно – када се нека клауза може преобликовати у део просте реченице који формално није граматички предикат, иако садржи семантички предикат...“ (11). Уз схватање сложене реченице прихваћено у овој *Синтакси*, представљене су и њене могуће уже и шире дефиниције (12–13). Сложене реченице са прикљученим предикацијским деловима издвојене су као посебан вид сложених реченица „који их у извесном степену приближава надреченичним синтаксичким целинама остајући у оквирима сложене реченице“. Овај тип реченица не сврстава се ни у напоредносложене ни у зависносложене реченице већ представља посебан облик који се од осталих издваја „пре свега по томе што имају у свом саставу предикацијски део који се осећа као накнадно додат у структури сложене реченице“ (13). У наставку текста разматрају се могућности *йарцелације* сложене реченице, укључујући и чиниоце који детерминишу њену целовитост.

У посебним сегментима дефинишу се темељни појмови анализе сложених реченица: координација, координацијски везници, субординација, субординацијски везници, синдетска и асиндетска координација и синдетска и асиндетска субординација. Потом се, у оквиру даље типологије зависнослужених реченица, а по узору на синтаксе руског језика из друге половине 20. века, издвајају *реченице шире зависности* (*рашчлањене ре-*

ченице), у којима клауза зависи од целог управног дела, и реченице *уже зависности* (*нерашчлањене реченице*), у којима клауза зависи само од једног члана управног дела реченице (18). Ортогонално у односу на ову дистинкцију, издваја се *ћрикључивање* као посебан вид односа између предикацијских делова сложене реченице. Овај однос се успоставља када се неки предикацијски део накнадно додаје већ оформљеној структури сложене реченице и може се реализовати како у оквиру напореднослужених, тако и у оквиру зависнослужених реченичних структура (§ 17, § 29).

У наредном сегменту овог поглавља детаљно се разматрају везничка средства синтаксичког повезивања предикацијских делова. У везничка средства се уз везнике, који се издвајају као централни експонент категорије везничких средстава, разматрају и егземплификују и везничке речи (односне заменице и прилози у везничкој функцији), везнички изрази, везнички спојеви, везничке групе и корелативне речи, као и различита анафорска, катафорска и кореференцијална средства (21–30). Поглавље се окончава летимичном анализом граматичке структуре и лексичког садржаја предикацијских делова као чиниоца од значаја за општи склоп сложене реченице и напоменама о њеним интонационим и интерпункцијским својствима. Издвајају се и наводе основне комуникативне функције сложене реченице (које се одређују као аналогне комуникативним функцијама просте реченице): обавештајна, вољна и упитна (32).

Како прво поглавље *Синтаксе* обухвата тематске блокове широког опсега и општег карактера, оно је не само уводно већ и кључно и неопходно за даље праћење текста – у њему су изложене дефиниције и основни теоријски постулати на којима граматички опис презентован у *Синтакси* почива. У овом поглављу уводе се и термини који се користе у наставку текста. Како су неки од њих нови (*ћредикацијски део*), а употреба других је специфична (*клауза*, *вољна комуникативна функција*), пажљиво ишчитавање овог поглавља није само пожељно већ и нужно да би се омогућило и обезбедило разумевање осталих.

Аутор другог поглавља, посвећеног опису својстава напореднослужених реченица, такође је П. Пипер. Као опште одлике напореднослужених реченица он наводи да се предикацијски делови у овом типу сложене реченице налазе у односу координације, „као појаве истог синтаксичког статуса“, те да ниједна од предикацијских јединица „није укључена у другу (као када је реч о зависном односу) и није јој потчињена“ (35). Разликују се *ћраве* и *ћримарне* напоредне реченице (у којима је могућа замена места предикацијских јединица) и *нећраве* и *секундарне* напореднослужене реченице (у којима таква замена није могућа и „које имају облик напореднослужене реченице, али значе однос зависности једне ситуације од друге“) (36). На основу другог критеријума, тј. у зависности од тога какав синтаксички низ могу формирати, разликују се

напореднословжене реченице *о̄ӣворене с̄ӣрук̄ӣуре* (начелно могу имати неограничени број предикацијских делова) и напореднословжене реченице *зай̄ворене с̄ӣрук̄ӣуре* (обично се састоје од два предикацијска дела).

Даља класификација напореднословжених реченица на врсте, подврсте и варијантне реализације врши се према везницима „као најважнијим граматичким показатељима специфичности појединих врста напореднословжених реченица, али и према другим синтаксичким одликама сложених реченица“ (39). Као посебне врсте, П. Пипер издваја: саставне, раставне, супротне и градацијске реченице. У оквиру саставних реченица посебно се разматрају реченице с везницима *и, ња, ње* и *ни* и *ниџи*, а у оквиру раставних, реченице с везницима *или, било, воља* и *час*. Унутар супротних напореднословжених реченица разликују се реченице с везницима *а, али, ња и ња* и *но али*. У посебне поткатегорије издвојене су супротне реченице са искључним значењем, као и реченице с везницима *него, већ* и *но него*. Градацијске напореднословжене реченице обухватају поткатегорије: а) еквативних реченица (у којима се у везничкој функцији реализују изрази *џо јесџи, односно, другим речима, дружчије речено, илиџи*), б) симилативних реченица (у којима су средство везе речи и изрази *односно, једном речју, украјко* и сл.) и в) диферентивних реченица, међу које се уврштавају и реченице за изразиту неједнакост и реченице са значењем највеће неједнакости (76–85). На самом крају поглавља разматра се линеаризација предикацијских делова у напреднословженој реченици.

У фокусу анализе у трећем поглављу, чији је аутор Миливој Алановић, налазе се реченице са допунском клаузом. Као основни критеријум за класификацију субординираних клауза Алановић узима валенцијска обележја одговарајућих управних речи. Допунска клауза дефинисана је као клауза „која се у сложену реченицу укључује као резултат јаке лексичке или категоријалне рекције одговарајуће, управне или главне, речи – у првом реду глагола, именице или придева“ (91). Допунским клаузама супротстављене су додатне, „које се по традицији сврставају међу одредбене – прилошке или пак атрибушке, где међу прве убрајамо временске, начинске, узрочне, последишне, намерне, погодбене итд., а међу друге – односне клаузе“ (*ibid.*).

По презентацији критеријума који омогућавају разликовање допунских од других врста зависних клауза (слободних односних, намерних, неких месних и начинских итд.), Алановић издваја и детаљно разматра основна граматичка и структурносемантичка обележја допунских клауза: а) инвентар везника, б) граматичку функцију – реченичну или синтагматску, в) темпоралну парадигму, г) реченичну линеаризацију, односно позицију у односу на управну реченицу или реч и д) њихово значење (99–113).

Други део овог поглавља посвећен је граматичким типовима допунских клауза, класификованим на основу функције коју врше у реченици – атрибутомским, предикативним, субјекатским и објекатским клаузама, а посебна пажња посвећена је утврђивању „лексичкосемантичких и граматичких одлика управних речи, те структурних и семантичких обележја клауза које их комплементизују“ (113).

У атрибутомске допунске клаузе сврстане су све оне реченичне структуре које се непосредно везују за именску реч у управној реченици, односно за именицу, придев и показну заменицу *што* у функцији просентенцијалног корелатива. Истакнуто је да се специфичност именичке синтагме са допунском клаузом огледа у томе што функцију управне речи не врше именице конкретног, предметног значења већ се у тој функцији реализују искључиво апстрактне именице. Алановић издваја неколико класа рекцијских именица које разврстава у различите семантичке класе према типу процеса или односа који означавају, а то су: а) (каузативно)-комуникативне радње (*весити, договор, молба, њрича, њриситианак*); б) (афективно)-когнитивне радње (*вера, закључак, идеја, свесити, сећање, сумња*); в) афективни процесии (*бојазан, брига, жалосити, жеља, ситрасити, ситрах*); г) модалне релације или категорије (*борба, дар, могућностити, најор, склоностити*); д) каузативне релације (*њрејрека, њрејња, смејња*). Уз разматрање особености појединих типова атрибутомских допунских клауза уз рекцијске именице, наводе се и њихове различите трансформационе могућности (117–119).

У атрибутомске се уврштавају и допунске клаузе које се реализују уз рекцијске придеве. М. Алановић издваја две основне класе оваквих придева: а) рекцијски придеви који „имају функцију предикатора, тј. непосредног експонента логичког/пропозиционог предиката, означавају процес у који је садржај допунске клаузе укључен, обично објекатски“ и б) рекцијски придеви који „иступају као модални оператори [...] изражавају став агенса или говорника према каквој радњи“ (124–126). У посебну поткатегорију издвојене су и анализиране допунске клаузе које се реализују уз корелативне речи.

Предикативне допунске клаузе обухватају све случајеве интегританости зависне клаузе у састав сложеног предиката. Допунска клауза овог типа реализује се у два основна реченична обрасца – као саставни део копулативних и семикопулативних конструкција и као саставни део модалних и фазних конструкција (129–132). У конструкцијама са модалним и фазним глаголима Алановић допунску предикацију одређује као *клаузоидну* (131).

Субјекатска допунска клауза дефинисана је као допунска клауза „која се у сложени реченични комплекс укључује као субјекатски аргумент финитног глагола управне реченице“ (133). Субјекатске клаузе

се с обзиром на лексичкосемантичка обележја управног глагола даље поткласификују на оне које комплементизују: а) медијалне глаголе (*до-идајџи се, свиђајџи се*), б) глаголе процене чињеничности (*деловајџи, изгледајџи, чинијџи се*), в) глаголе потврде дешавања (*десијџи се, догоди-јџи се*), г) глаголе условљености међу ситуацијама (*зависијџи*), д) глаголе проистацања (*и́роуси́ећи, следијџи*), ђ) глаголе нужнога избора (*оси́ајџи, и́реоси́ајџи*), е) глаголе процене вредности, сврсисходности (*вредејџи, сти́ајџи*) (134–143). У посебне поткатогеорије издвајају се субјекатске клаузе уз копулативне именске предикате и субјекатске клаузе уз копулативне прилошке предикате (143–154).

Насупрот семантичких критеријума на основу којих се издвајају субјекатске допунске клаузе, диференцијација објекатских клауза се у првом кораку анализе врши на основу примарно морфосинтаксичких критеријума. Тако се разликују: а) објекатске клаузе уз глаголе генитивне рекције (у оквиру којих се издвајају објекатска клауза као алтернант беспредлошког генитива и објекатска клауза као алтернант предлошког генитива), б) објекатске клаузе уз глаголе дативне рекције, в) објекатске клаузе уз глаголе акузативне рекције (са поткласом објекатских клауза као алтернаната беспредлошког акузатива, која обухвата допуне глагола говорења, односно комуникативних глагола, глаголе опажања, глаголе осећања, глаголе мишљења, каузативно-манипулативне глаголе и декаузативне глаголе, и поткласом објекатских клауза као алтернаната акузатива с предлогом *у*, с предлогом *на* и с предлогом *за*), г) објекатске клаузе уз глаголе инструменталне рекције (с поткласама објекатских клауза као алтернаната беспредлошког инструментала и алтернаната инструментала с предлозима *за* и *с(а)*); д) објекатске клаузе уз глаголе локативне рекције (с поткласама објекатских клауза као алтернаната локативних конструкција с предлозима *о*, *на* и *у*).

Поглавље се окончава анализом везе између значења и структурних одлика допунске клаузе, посебно уз глаголе *мислијџи, бринујџи, чекајџи*, глаголе говорења итд., и разматрањем проблема контроле и кореференције у комплексу са допунском клаузом.

Реченице с односном клаузом предмет су анализе у четвртом поглављу, чији је аутор Слободан Павловић. Односна клауза одређује се као „тип зависне реченичне структуре која је за предикат управне реченице везана посредно преко именског израза у коме функционише као адноминална одредба атрибутског или апозитивног типа“ (199). Поглавље је структурирано тако да се на његовом почетку разматра функционални статус типичне односне клаузе (адноминална одредба атрибутског или апозитивног типа), а одмах потом и функционални статус контекстуално модификованих односних клауза. Међу ове се сврставају релативне реченице са неименованим антецедентом који може бити: а) индиректно

идентификован формалним, потпорним антецедентом (у реченицама корелативне структуре), б) само имплициран, „када се говори о односној клаузи с *имплицитним антецедентом*, тј. о *слободној односној клаузи* на коју је сведен именски израз“ (200). Разматрајући међуодnose реченица са типичном односном клаузом и контекстуално модификованих односних клауза, С. Павловић изводи закључак да „могућност слободне замене имплицитног антецедента потпорним антецедентом, те морфосинтаксичка условљеност испуштања потпорног антецедента, даје слободним односним клаузама карактер позиционих варијанти реченичних структура с формалним антецедентом, што даље значи да слободне односне клаузе морају имати исту, адноминално одредбену функцију као и њихови потенцијални супституенти с потпорним антецедентом“ (203). Током даље анализе функционалног статуса односних клауза Павловић наводи да су у досадашњим приступима односној клаузи критеријуми њеног дефинисања врло често били мешани, па су „под појам односне клаузе свођене, с једне стране, све зависне реченичне структуре уведене односним заменицама и, с друге стране, све зависне реченичне структуре које су могле бити схваћене као атрибушке одредбе исказаног и(ли) неисказаног антецедента“ (204), укључујући и оне уведене прилошким везницима просторног, временског и начинског значења. Наводећи аргументе против оваквог ширења обима категорије односних клауза, Павловић се залаже за дефиницију релативне реченице као искључиво адноминално одредбене реченичне структуре. Ово подразумева да се као сасвим посебна категорија издвајају реченично одредбене клаузе уведене заменичким *што*, које су само формално зависне реченичне структуре, а заправо је реч о придруженим, односно прикљученим реченичним структурама (207).

У наставку текста Павловић анализира формалносинтаксичка својства именског израза с односном клаузом – његову типичну структуру, типове антецедента, типове релативизатора (придевске, именичке и прилошке; везнички релативизатор *што*) и формалносинтаксички и синтаксичко-семантички потенцијал релативизатора. Током разматрања синтаксичко-семантичког статуса односне клаузе дискутује о њеној испушности, о разлици између атрибушких и апозитивних клауза, о показатељима рестриктивности односних клауза и о утицају реализације различитих врста заменица (општих, одричних, неодређених, показних и присвојних) на рестриктивност односне клаузе (227–237). Следи детаљан и исцрпан опис синтаксичких параметара који детерминишу релативизацију субјекта, објекта (директног и индиректног), посесора, члана поређења, просторног, временског, начинског, узрочног, намерног, условног и допусног адвербијала (238–275). У посебном сегменту текста разматрају се правила линеаризације конституената у сложеној речени-

ци с односном клаузом. Поглавље се завршава напоменама о правилима интерпункције у овом типу реченица.

У петом поглављу, чији је аутор Ивана Антонић, описане су и анализиране сложене реченице с временском клаузом. Временска (темпорална) клауза дефинише се као „реченична (сентенцијална) формална јединица: $Cl_{Temp} \{Conj + V_{Sub}\}$ синтаксички, семантички и информативно несамостална, која функционише као синтаксичко-семантички елемент хијерархијски надређене, основне (матричне) реченице (S)“ (289). У структури сложене реченице, временска клауза врши функцију временског детерминатора (временске одредбе), и увек је, по мишљењу И. Антонић, праћена исказаним или неисказаним кореферентом (= корелативом) који „функционише заједно с клаузом иако формално није укључен у њену структуру, већ припада структури основне реченице“ (*ibid.*). Различити облици испољавања временске детерминације су: 1. *временска идентификација*, која подразумева издвајање одсека на временској оси и смештање реченичне предикације или унутар његових оквира (непосредна временска локализација), или ван његових оквира (посредна временска локализација); 2. *временска квантификација*, која подразумева временско одмеравање реченичне предикације у смислу дужине трајања, учесталости појављивања и брзине одвијања. У зависности од типа референтне тачке у времену разликују се апсолутна и релативна временска детерминација (290).

Основни структурни модел реализације временске клаузе је образац са непосредном једноступеном зависношћу временске клаузе у односу на основну предикацију. У вишепредикатским реченичним структурама, временска клауза може бити како у односу непосредне једноступене зависности, тако и у односу посредне вишестепене зависности (293). Као два основна граматичко-семантичка елемента за успостављање темпоралног односа између две предикације И. Антонић издваја везник и глаголски аспект (обе предикације), а као додатне наводи глаголско време управне и зависне предикације, семантику зависне предикације (фазност, модалност, импликација несвршености, пунктуалност/непунктуалност), одговарајуће лексичко средство, семантичко обележје динамичности, негацију уз пунктуалну предикацију, општу природу обе предикације, дистрибуцију синтаксичко-семантичких елемената и језички и нејезички контекст (297–298). Ауторка потом разматра глаголски вид и аспектску конфигурацију реченице у сложеним реченицама са временском клаузом, односно синтаксичко-семантичко понашање глагола у зависности од његових видских морфолошко-семантичких одлика.

У тексту који следи детаљно се и исцрпно разматрају бројни модели реченица којима се изражавају различити облици и видови временске идентификације (301–326) и временске квантификације (326–348).

Наводе се могући облици модификације значења временске клаузе и анализира апсолутна временска детерминација реченице с временском клаузом. У завршним сегментима овог поглавља анализира се статус ко-референата (корелатива) временских клауза, двострука (или вишеструка) временска детерминација, дистрибуција временске клаузе, везници и, на самом крају, правописна норма која се односи на сложене реченице с временском клаузом.

У шестом поглављу, чији је аутор Предраг Пипер, разматрају се реченице с просторном клаузом. У реченицама овог типа „садржај главне предикацијске јединице сложене реченице одређује се клаузом места или правца, као зависном предикацијском јединицом, којом се саопштава нов, или додатни просторни податак у односу на оно што је означено управним делом сложене реченице“ (365). Показавши примерима да спацијалну локализацију у сложеној реченици може изражава-ти било управна, било зависна клауза, или у њеном изражавању могу учествовати и главни и зависни део сложене реченице, П. Пипер наводи да се „тумачењу просторне клаузе може приступити или као аутономној хипотаксичкој категорији, што је уобичајено у србистици, или као специфичном виду односне клаузе ако се за критеријум узме начин на који се тај облик сложене реченице конституише“ (*ibid.*). Следи исцрпно излагање о заменичкоприлошким везницима са просторним значењем, прилошким просторним корелативима и просторним корелативно-везничким изразима. Посебна пажња посвећена је семантички конгруентном и семантички неконгруентном односу између чланова корелативно-везничког израза.

Анализирајући реченице у којима се адвербијална клауза реализује као одредба прилога (*Ти седи негде њозади, где је слободно*), П. Пипер разматра два различита могућа објашњења њихове структуре – по првом би просторна клауза одређивала просторни прилог у адвербијалној функцији у структури главног дела сложене реченице, паралелно одређујући и предикат главног дела, док би по другом, алтернативном објашњењу, адвербијалну одредбу могли имати само предикати, док би све одредбе непредикатских делова реченице биле сврставане међу атрибутске. У том би случају „појам атрибута био проширен на одредбу прилога прилогом [...] или прилога клаузом [...], а однос између главног дела зависносложене реченице и њене просторне клаузе био би сведен на однос: (а) непосредне интегрисаности... б) интегрисаности путем корелативне везе... в) интегрисаности употребом просторне клаузе у атрибутској функцији...“ (372).

Уз презентацију функција просторне клаузе у зависнослуженој реченици и анализу линеаризације предикацијских делова сложене реченице с просторном клаузом, у овом поглављу разматрају се и до-

пунске клаузе са просторним значењем (*Зна где су оишишли*), реченице са просторно-егзистенцијалном клаузом (*Имам где да се расишам// Немамо куд више*) и зависноложене реченице са презентивима и просторном клаузом (*Где где се сакрио// Ето где се он налази и где се све време крио*) (378–380). Реченице са клаузом апстрактно схваћеног простора обрађене су засебно од других типова реченица са просторном клаузом. Како П. Пипер наводи: „Локализација просторном клаузом има право конкретно-просторно значење само ако и сама клауза и адвербијал у главном делу који она одређује ... имају конкретно-просторно значење...” Насупрот томе, „основни услов за употребу просторне клаузе у значењу апстрактно схваћеног простора јесте да адвербијал у главном делу сложене реченице, на који се просторна клауза односи, нема конкретно-просторно значење“ (381). Као илустрацију, П. Пипер, између осталих, наводи и следеће реченице: *Живи у прошлости, где га све подсећа на њу* и *У излагању је дошао до места где је морао заспати*. Поглавље се окончава разматрањем генерализација које се односе на велики транспозицијски потенцијал израза са просторним значењем, како у српском, тако и у другим језицима.

Седмо и осмо поглавље *Синтаксе* посвећено је реченицама с поредбеном и начинском клаузом, а ауторка оба поглавља је Марина Николић. Као основни проблем при анализи реченица с поредбеном клаузом она издваја њихово идентификовање и разликовање од начинских клауза: „Иако се врло често заједно представљају, начинске и поредбене клаузе морају се раздвојено посматрати, јер је једнима тежиште на опису начина вршења радње основне реченице, док је другима тежиште на исказивању поређења с оним што је исказано основном реченицом“ (386). Она потом истиче да је начинско значење изразито „само тада када је реч о глаголским поредбеним клаузама“, нпр. у реченицама типа *Пуцали смо као да га нема*, у којима долази до начинско-поредбене хомонимије, док „у придевским, именичким и прилошким поредбеним клаузама нема начинског значења – *Висока је као што је висока и њена сестра*, или *Рецијује изражајно како само она то уме* (*ibid.*). Као праве начинске клаузе (оне у којима квалификативно значење доминира над поредбеним) издваја само реченице с везничким изразима *тако да*, *тако што*, *име да* (*што*) и *на тај начин да* (*што*). М. Николић даље разматра однос поредбених и релативних реченица и показује да је често поредбена клауза истовремено и односна: *Узела сам (онолико) хране колико ми треба за јуни// Кућила је исти онакав ситан какав је прошле године продала* (386).¹ Одређујући

¹ Међу примере који се овде наводе сврстане су, сигурно омашком, и реченице: *Радим то мало, сналазим се како знам и умем; Сивари су остале на јоду како их је оставио за собом; Све ће се на крају свршити како она жели*, које се не могу означити као односне.

критеријуме за разликовање поредбених реченица, ауторка као нужан услов истиче да свака од клауза у зависносложеној реченици мора садржати „јединицу која се може степеновати (градуелну јединицу): придев, прилог, или квантификатор (именички или прилошки)“ (387). И све наведене јединице морају имати обележја својствена скаларној семантици. Као средства везе у поредбеним реченицама јављају се везници (*као, него*), односне заменице и прилози (*како, колико*), везнички изрази (*као шићо, него да*), корелативне речи у основној реченици (*ишако, ићолико*) итд.

У односу на то шта се пореди, односно, у зависности од тога да ли се пореди иста обележја различитих субјеката, или различита обележја различитих субјеката, или исто обележје једног субјекта, или сама обележја, или степени обележја, М. Николић издваја два типа поредбених клауза. За први издвојени тип „карактеристичан је локализатор у односу степеновања са којим се објекат локализације пореди, а који је општепознат по дефиницији“ (388). Примери које наводи су: *иамејна као ићела, леја као слика, жуић као лимун* и сл.² У другом семантичко-прагматичком типу поредбених структура „поређење се успоставља између степена обележја или степена радњи, а у њима се поредбени елементи одређују у односу на лествицу количински изражених јачина, независно од начина њиховог остваривања, а то значи да је битна информација о квантитету, а не о квалитету“ (*ibid.*). Овај тип илуструју примери: *Даћу ићи онолико новца колико итражиши; Леја је као шићо је била у младости* и сл.

По типу поредбене конструкције, Николић разликује три категорије конструкција: а) поредбене клаузе којима се изриче једнакост (еквативне), б) поредбене клаузе којима се изриче неједнакост (диферентивне) и в) пропорционалне реченице, које могу изражавати и еквативне и диферентивне односе, а у чијој је структури облигаторна употреба компаратива (389). У оквиру категорије поредбених еквативних клауза анализирана су структурно-функционална обележја поредбених клауза у ужем смислу (с везницима *као шићо* и *као да*), количинско-поредбене клаузе (с везником *колико*), начинско-поредбене клаузе (с везником *како*) и начинско-поредбене клаузе (с везником *какав*). У оквиру поредбених диферентивних клауза размотрене су поредбене клаузе с везницима *него шићо* и *него да*, као и варијанте са везницима *него кад* и *него ако*, док су у оквиру реченица са значењем пропорционалности анализирани пропорционално-еквативне реченице и пропорционално-диферентивне реченице. Посебна пажња посвећена је утицају негације на компаративно-еквативне реченице (413–414).

² Ауторка чито сматра да је и ове синтагматске конструкције потребно анализирати као пуноправне поредбене клаузе.

У уводном делу поглавља посвећеног реченицама с начинском клаузом М. Николић детаљно се бави проблемом разграничења начинских и последичних клауза. Издваја десет параметара на основу којих је могуће извршити диференцирање ова два типа реченица, али истиче да њихова примена није увек лака и једнозначна. Као начинске клаузе у ужем смислу издваја само клаузе уведене везничким изразима *тако што* и *на тај начин што*. Међу начинске клаузе у ширем смислу сврстава начинско-инструменталне (*Хтели су, као и приватници, повећати свој иметак тиме што би постали предузимачи у обичним гранама трговине*) и начинско-околносне клаузе (*То није био никакав нарочити посао, окрећу руке су без грешке следили једни друге, вода је прскала и при том ме хладила*).³ У ове друге спадају и реченице за изражавање недостајуће околности у којима се као субјунктор употребљава (*а*) да + негација (*Овде можеш да појијеш тиће, а да не љатиш*) (426–428).

У деветом поглављу, сврстане у јединствену категорију *реченица са клаузама категоријалног комплекса условљености*, обједињено су приказане сложене реченице са узрочном, последичном, циљном, погодбеном и допусном клаузом. Аутор овог поглавља је Дојчил Војводић, који се у својим анализама водио првенствено теоријско-методолошким начелима, као и класификацијама зависнослужених реченица заступљеним у граматицима и синтаксама руског језика из друге половине 20. века. Ограничења оваквог приступа су, међутим, позната – недовољно јасно успостављени критеријуми класификације и мешање формалних и семантичких критеријума приликом диференцирања појединих типова и подтипова реченица нужно као резултат имају издвајање структурно изразито нехомогених категорија.

Уводећи категоријални комплекс условљености у систем синтаксичког описа српског језика, Војводић наводи да су „основни критеријуми за специфично издвајање зависнослужених реченица са условљеном синтаксичко-семантичком структуром међу осталим реченицама адвербијалнога типа [...] структурнога и семантичког типа“ (433). Потом као две основне категорије зависнослужених реченица издваја *нерашчлањене* и *рашчлањене* реченице. У *нерашчлањене* убраја оне „чија структура није рашчлањива, због чега се зову и једночлане, или пак прирјечне – јер им је зависни дио чврсто/валенцијски везан само за једну ријеч или синтагму у главној реченици“, док се међу *рашчлањене* сврставају оне „чија је структура рашчлањива, због чега се зову и двочлане, или пак неприрјечне – јер им зависни дио није чврсто/валенцијски везан само за једну ријеч или синтагму у главној реченици, већ за чи-

³ Ауторка наглашава да се реченице уведене везничким изразом „и притом“ могу анализирати и као „координиране напоредне конструкције“.

таву главну реченицу“ (*ibid.*). Кореспондентна са овом поделом је и подела на *реченице уже зависности*, које „према дефиницији приближно одговарају нерашчлањеним реченицама“, и на *реченице шире зависности*, које „приближно одговарају рашчлањеним реченицама“ (*ibid.*). Реченице са допунском клаузом Војводић сврстава међу нерашчлањене, реченице са односном клаузом се не помињу (па је тако њихов статус у наведеној класификацији нејасан), док унутар рашчлањених, односно реченица шире зависности, издваја две основне категорије: 1) корелативне и 2) детерминативне реченице (435). У категорију корелативних рашчлањених реченица сврстава се само један реченични тип – „пропојене (прикључне или дOMETнуте), или пак уметнуте – реченице (клаузе) са односним замјеницама или замјеничким речима, које се као допуна (или као дио допуне) главној реченици [...] реализују факултативно и само по смислу“ (435). Као пример за овакву реченицу наводи се: *Дара сву своју децу њази као очи у глави, како њо воли да каже њена свекрва* (*ibid.*). Категорија детерминативних реченица сложеније је природе. Унутар ње се издвајају: 1) временске, 2) просторне, 3) поредбене, 4) начинско-поредбене, укључујући и реципрочне, као и за меру и степен и 5) условљене реченице. Унутар последње издвојене категорије – категорије условљених реченица – разликује се пет поткатегорија: а) *узрочне*, б) *последичне*, в) *циљне*, г) *њогодбене* и д) *дојусне* реченице (436).

Представивши на овај начин општи класификациони оквир унутар кога врши своју анализу, Д. Војводић прелази на разматрање зависносложених реченица са условљеном структуром: „У оквиру детерминативног типа реченица посебно мјесто припада зависносложеним реченицама са условљеном структуром које чине окосницу детерминисаних каузално-импликативних односа клаузе и главне реченице“ (437). Следе сегменти посвећени узрочној, последичној, циљној, погодбеној и допусној условљености, при чему се за сваки издвојени тип условљености наводи којом се врстом зависносложене реченице реализује (440–484). Реченице са узрочном клаузом даље се спецификују преко везничких средстава која се у њима реализују (диференцираног и недиференцираног значења), модуса линеаризације и издвајањем семантичких подтипова (ефектор, стимулатор, повод, разлог и сл). Разматрање реченица с последичном клаузом такође укључује навођење средстава везе између управне и зависне клаузе, а затим се наводе критеријуми за њихово разликовање од начинских, поредбених и реченица које Војводић означава као релативно-последичне. И при анализи намерних (циљних, финалних) клауза прво се наводе везничка средства карактеристична за овај тип реченица, а затим се разматрају субјективна модалност у овом типу реченица, позиционирање клауза, основни подтипови значења (намера, намена, смерање, сврха) и излажу се критеријуми за њихово

диференцирање од формално сличних реченица (451–458). У оквиру потпоглавља о кондиционалним реченицама, уз навођење средстава везе, Војводић разматра и различите облике хипотетичке модалности који се у њима реализују, аспектуално-темпоралне односе и њихово моделовање у погодбеним реченицама, као и посебна средства изражавања хипотетичких односа која се у њима реализују (458–467). Приликом представљања сложених реченица са допусном клаузом, уз опсежне напомене о њиховој значењској структури, посебна пажња поклоњена је конверзивној асиметрији и принципу „изневереног очекивања“ у допусним реченицама, релативно-временским односима који се у њима реализују, епистемичком статусу допусних реченица и подтиповима допусних значења (467–478). Поглавље се завршава разматрањем синкретизма условљених клауза и напоменама о каузално-импликативним односима као начину структурирања текста (дискурса) (478–484).

Уз примарно семантичку анализу и семантички засноване критеријуме описа анализираних реченичних типова, оно што издваја ово поглавље је његова неусклађеност са садржајем осталих делова *Синтаксе*. Ова неусклађеност огледа се не само у различитој и недовољно јасно одређеној употреби појединих термина (па се, нпр., као корелативне означавају реченице без корелатива, о зависној клаузи у реченицама типа *Дара сву своју децу њази као очи у глави, како њо воли да каже њена свекрва* говори се као о допуни (435)) већ и у другачијем систему класификације зависносложених реченица, што је довело до тога да се, на пример, међу зависне последичне клаузе уврсте и оне са везницима *ње* и *ња*, које су у другом поглављу *Синтаксе* већ (исправно) сврстане у напоредносложене реченице (в. стр. 52–54), да се као последичне анализирају и реченице са везничким спојем *њако да* (*Ваше вријеме је истекло, њако да о њоме нема више смисла говори њи*), које су такође псеудозависне (тј. напоредносложене структуре), да се о реченицама са сложеним предикатом у чијем је саставу модални глагол говори као о изричним, што је у супротности са начином њихове класификације у трећем поглављу итд.

Десето поглавље, чији је аутор Људмила Поповић, једно је од најобимнијих и у целости је посвећено синтакси таксиса. Следећи начела теорије таксиса коју је развио Виктор Храковски, Љ. Поповић их примењује на анализу сложених реченица у савременом српском језику. Таксис се дефинише као „функционално-семантичка категорија која обухвата средства морфолошког, лексичко-семантичког и синтаксичког нивоа у функцији исказивања узајамне темпоралне оријентације у реченици

главне и зависне ситуације,⁴ које могу бити временски подударне и неподударне – симултане и асимултане. Притом се формално експонирање одређеног типа таксисног односа узима као предуслов издвајања таксисне конструкције“ (491). Љ. Поповић разликује три основна типа таксисних конструкција: а) невалентни примарни таксис, б) невалентни секундарни таксис и в) валентни таксис.

Примарни $\bar{\text{t}}$ аксис обухвата „прототипичне таксисне конструкције које нису ослободене семантичким релацијама друге врсте“, док се *секундарни $\bar{\text{t}}$ аксис* односи на „конструкције у којима је темпорална условљеност ситуација – последица реализације узрочних, условних, последичних, циљних, допусних и поредбених односа“ (493). *Невалентни $\bar{\text{t}}$ аксис* „обухвата конструкције са ситуацијама које нису везане валентним односима“ (494), док се *валентни $\bar{\text{t}}$ аксис* реализује у конструкцијама са ситуацијама у којима зависни финитни облици наступају „у улози предикатског актанта супраординираног предиката“ (582).

У оквиру *невалентног $\bar{\text{t}}$ римарног $\bar{\text{t}}$ аксиса* издвајају се таксис антериорности, таксис симултаности и таксис постериорности, сваки са низом различитих модуса реализације у оквиру реченичног комплекса. Тако се, на пример, у оквиру таксиса симултаности разматрају: конструкције које изражавају потпуну симултаност (са везницима *кад(a)*; *о $\bar{\text{t}}$ икад(a)*, *од кад(a)*, *о $\bar{\text{t}}$ икако*; *док*, *докле*, *докле год*), конструкције са делимичном симултаност $\bar{\text{t}}$ у (са везницима *о $\bar{\text{t}}$ икад(a)*, *од кад(a)*, *о $\bar{\text{t}}$ икако*), конструкције са еволутивном симултаност $\bar{\text{t}}$ у (са везником *како*), потпуна симултаност у конструкцијама са герундима и конструкцијама са девербативима, делимична симултаност $\bar{\text{t}}$ ₁ и делимична симултаност $\bar{\text{t}}$ ₂ (522–541). На сличан, врло детаљан начин, приказани су и невалентни примарни таксис антериорности и постериорности, као и типови реченица у оквиру којих се они реализују. Конструкције са *невалентним секундарним $\bar{\text{t}}$ аксисом* одликују се нетемпоралним значењем као примарним, док је таксисно значење у њима секундарно, пропратно. Тако је, како наводи Љ. Поповић, у реченицама са узрочном, условном, намерном, последичном, допусном и поредбеном клаузом таксис „само позадина на којој се реализују основна значења“, те оне „могу имати различита таксисна значења у зависности од везника, видско-временских показатеља глаголских облика, као и начина њиховог комбиновања“ (563). У конструкцијама секундарног таксиса са девербативима, таксисно значење маркирају предлози.

Кад је о *валентном $\bar{\text{t}}$ аксису* реч, Љ. Поповић све глаголе који отварају позицију предикатског актанта условно разврстава у пет гру-

⁴ Овде је, вероватно приликом форматирања текста, дошло до грешке. Реченица би требало да гласи: „... у функцији исказивања узајамне темпоралне оријентације главне и зависне ситуације у реченици...“

па. Прву групу формирају глаголи који у предикату основне реченице отварају позицију за предикат зависне клаузе без аспектуално-темпоралних ограничења. Другу групу сачињавају глаголи који, по тврдњи Љ. Поповић, „имају ограничену спојивост са предикатом клаузе у перфекту и футуру“ у које она сврстава и глаголе непосредне перцепције, али одмах наводи да уз ове глаголе „унутрашњи предикат⁵ може бити у облику несвршеног презента, што укида било које аспектуално-темпорално ограничење на облик спољног предиката“ (584),⁶ што доводи у питање дефиницију ове глаголске групе наведену у претходном параграфу. Трећу групу формирају глаголи који уводе предикатски актант у презенту, а четврту глаголи „који се спајају са предикатским актантном у облику футура I или презента“ (587). У пету групу сврстани су глаголи комплексне рекције којима се реализују говорни чиновни типа похвале, покуде и оптужбе (588). Као посебан случај реализације валентног (актантног) таксиса Љ. Поповић издваја конструкције „у којима ситуације P_1 и P_2 заузимају валентне позиције специјализованог „службеног“ таксисног глагола. То су глаголи *īрейходийи, следийи/уследийи, ірайийи/іройрайийи*“ (588). За реченице са овим глаголима ауторка наводи да су, иако формално просте, семантички сложене и „лако се могу трансформисати у потоње“ (*ibid.*).

У наредном, једанаестом поглављу, С. Танасић се бави анализом асиндетских реченица. На почетку поглавља представљене су опште одлике овог типа реченица, а потом су издвојене њихове подврсте. Нагласивши да „асиндетске реченице представљају област синтаксе која је код нас најслабије описана“ (597), упркос њиховој честој употреби у различитим функционалним стилевима, аутор издваја два, по њему, најважнија питања за анализу овог реченичног типа: да ли асиндетске реченице треба посматрати као засебну скупину сложених реченица или као подврсте напореднослужених и зависнослужених реченица са везником, док се друго питање односи на категоријални статус асиндетских реченица, односно: „да ли се уопште ради о сложеним реченицама или је реч о простим реченицама у тексту“ (598). С. Танасић заступа став да је одговор на прво питање позитиван, тј. да су асиндетске реченице посебан реченични тип, док је одговор на друго питање да „није оправдан приступ према коме се асиндетске реченице не сматрају сложеним реченицама, већ се смештају у просторе текста“ (599).

Као две основне категорије асиндетских реченица Танасић издваја *имплицитно зависне асиндетске реченице* и *имплицитне најореднослужене реченице*. У имплицитно зависне асиндетске реченице убраја

⁵ Одн. предикат зависне (допунске) клаузе.

⁶ Одн. предиката надређене (управне) клаузе.

управни говор, неуправни говор – изричне реченице (функционално подударне са везничким изричним реченицама), сажете изричне реченице (у којима се после прве предикацијске јединице може увести још једна, с глаголом опажања, према којој друга предикацијска јединица постаје изрична; нпр. *Погледам кроз њрозор: сунце се већ њойело изнад шуме*), као и реченице са синсемантичким (деиктичким) речима (*Тако је у живоју: увек се може очекивати неко изненађење*) (606–607). Категорија имплицитних напореднослужених реченица слојеније је грађе – конституишу је реченице отворене и реченице затворене структуре. Међу прве се сврставају саставне, раставне и градационе, док се у другу поткатојорију убрајају „супротне, објаснидбене и реченице којим се исказују значења која исказују везничке зависнослужене реченице“ (609). Следи приказ саставних, супротних, раставних и узрочних асиндетских реченица (али градационих и објаснидбених нема). Затим се, по другом критеријуму, издвајају асиндетске реченице без ослонца на лексичко-семантичке односе међу предикацијским јединицама у којима се „узрочно-последични однос међу предикацијским јединицама не може видети на основу лексичкосинтаксичког значења њиховог, већ на основу смисаоне повезаности двеју предикација или ширег контекста, наше искуствене спознаје таквог односа“ (613). Као пример за овај реченични тип наводи се, између осталих, и реченица: *Биће њромена времена, жига ме у коленима*. Следи сегмент посвећен вишезначним асиндетским реченицама. У посебну категорију издвајају се напореднослужене асиндетске реченице са семантичким конкретизатором. У њих се увршћују закључне, искључне и супротне асиндетске реченице, као и асиндетске реченице с временским, узрочно-последичним, допусним, начинским, просторним, градационим, пропратнооколносним и објаснидбеним значењем (614–627). Последњи сегмент овог поглавља посвећен је вишечланим реченицама са асиндетском везом хоофункционалних напоредних предикацијских јединица зависних од исте управне (627–631).

Дванаесто поглавље, чији је аутор Биљана Марић, посвећено је управном и неуправном говору и другим средствима изражавања туђег говора. Ауторка анализу врши у оквиру репрезентологије, лингвистичке дисциплине која се налази на граници двеју синтаксичких дисциплина – синтаксе реченице и синтаксе већих, надреченичних целина (635). Управни говор се, за разлику од анализе понуђене у претходном, једанаестом поглављу, у овом анализира као асиндетска независнослужена реченица (636). После разматрања позиционе мобилности реченица са управним говором, Б. Марић издваја једанаест различитих семантичких категорија глагола уз које је реализација управног говора могућа. Приказ реченица са директним говором обухвата и сегмент који се односи на правила

интерпункције у реченицама овог типа, као и на могуће недоумице које се јављају у вези са навођењем туђег говора.

За разлику од реченица са управним говором, „конструкција с неуправним говором представља зависносложену реченицу чији је основни део представљен реченицом с глаголом говорења и његовим нужним аргументима, а зависни – зависном изричном клаузом уведеном везницима *да, како* или најразноврснијим упитно-односним заменицама у везничкој функцији“ (644). Зависна клауза којом се изриче садржај неуправног говора у надређеној реченици врши функцију објекатског аргумента предиката из основне клаузе.

После разматрања репертоара глаголских лексема којима се уводи индиректни говор и везника који се употребљавају у реченицама овог типа, Б. Марић подробно анализира структурне промене до којих долази у реченицама у којима се директни говор замењује индиректним. Као четири основна облика оваквог структурног прилагођавања, ауторка издваја: а) промене комуникативног типа зависне клаузе; б) промене глаголског облика у зависној клаузи; в) промене граматичког лица и г) промене на лексичком плану (646–651). Посебно се анализирају измене до којих долази у функционално специфичним конструкцијама са обраћањем, тј. ословљавањем, као и у конструкцијама чији су конституенти модална и експресивна језичка средства.

Наредни сегмент овог поглавља посвећен је различитим могућим облицима модификације управног и неуправног говора: неуведеном управном говору (као реплици у дијалогу), слободном управном говору, цитирању (у књижевноуметничком и научном дискурсу), деиктичком цитирању, неуведеном неуправном говору, полууправном говору и слободном неуправном говору. Значајан број овде издвојених категорија први пут се на овакав начин разматра у лингвистичкој литератури на српском језику. Поглавље се завршава анализом лексичких показатеља туђег говора и напоменама о облицима и функцијама понављања туђег говора (ехо-репликама).

У тринаестом, завршном делу *Синџаксе*, Б. Марић (која је аутор и овог поглавља) разматра процесе синтаксичке деривације и кондензације сложене реченице, односно разноврсне и сложене односе који се могу успоставити између просте и сложене реченице. Праћење оваквих облика синтаксичког паралелизма изузетно је значајно јер омогућава системски увид у поље синтаксичке синонимије. *Синџаксичка деривација* сложене реченице одређује се као „процес проширивања нереченичног садржаја у реченични, што подразумева подизање комуникативног ранга споредних чланова нереченичне конструкције у ранг главних чланова реченичне структуре“ (663), док се *синџаксичка кондензација* дефинише као „процес сажимања реченичног садржаја у нереченични, што под-

разумева снижавање комуникативног ранга главног реченичног члана у споредни“ (664). Следи разматрање видова синтаксичке деривације реченица са допунском, релативном, темпоралном, узрочном, циљном, кондиционалном, допусном, начинском и последичном клаузом, при чему се уз сваки реченични тип наводе одговарајуће кореспондентне синтагме и конструкције које се реализују унутар паралелних реченица просте структуре. Анализом процеса синтаксичке деривације заокружује се скуп тема и тематских области обухваћених у *Синтакси сложене реченице*.

Већ сам обим и ширина тематског опсега *Синтаксе* указују да је реч о јединственој публикацији од изузетног значаја. Представити и анализирати сваколике језичке чињенице које паратаксу и хипотаксу савременог српског језика обухватају у целости изузетно је приметан и сложен задатак који није било нимало лако испунити и успешно окончати. Ауторима *Синтаксе* и њеном редактору то је ипак пошло за руком, а лингвистика српског језика добила је референтну дескриптивну синтаксу сложене реченице, која јој је дуго недостајала. Чињеница да су приликом обраде појединих типова реченица и тематских области аутори имали различите полазне основе и различита теоријско-методолошка упоришта, која су некад експлицитно, а некад мање експлицитно наводили, представља посебност и предност ове граматике, која читаоцу омогућава да се са разноврсним могућим приступима анализи сложених реченичних структура и појава које су са њима повезане упозна из више различитих углова и теоријских перспектива. Уз то, у *Синтакси* је презентована изузетно богата, концентрована језичка грађа, пореклом из свих функционалних стилова, која читаоцу омогућава да и сам испита, додатно истражи и провери изнете генерализације.

На крају, свакако се мора нагласити и следеће: којим год правцем даља испитивања паратаксе и хипотаксе српског језика буду текла, и без обзира на то да ли ће се будући истраживачи сложити са ставовима и решењима изнетим у *Синтакси сложене реченице*, или ће заступати нека нова и другачија, неспорно је да ће им ова граматика представљати нужну, прву и основну упоришну тачку, на коју ће моћи (и морати) да се осврну и ослоне.

*Јасмина Московљевић Појовић**

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Катедра за општу лингвистику

* jasmina.moskovljevic@fil.bg.ac.rs

Славянское языкознание. XVI Международный съезд славистов, Белград, 20–27 августа 2018 г.: доклады российской делегации Светлана Михайловна Толстая (отв. ред.). – Москва: Институт славяноведения РАН, 2018, 544 стр.

Почев од 1963. године, када је одржан V међународни конгрес слависта у Софији, Институт за славистику РАН под насловом *Славянское языкознание* објављује реферате руских учесника ових међународних славистичких окупљања. Таква традиција објављивања реферата пружа могућност сагледавања развоја руске славистике, доминантних праваца истраживања словенских језика и интересовања руских слависта као представника значајне славистичке средине.

Представљање зборника реферата руске делегације на XVI међународном конгресу слависта има нешто ужи задатак – да укаже на актуелне правце истраживања у области славистичке лингвистике, теоријске приступе и методолошке поступке. Тај задатак може се проширити сагледавањем специфичности њихове примене при проучавању словенских језика како у оквиру руске славистичке традиције, тако и у односу на поставке опште лингвистике. Методи које су формулисали руски слависти при опису старословенског језика, реконструкцији прасловенског језика, скупљању, бележењу, опису и анализи различитих врста језичког материјала често су коришћени, проверавани и унапређивани у другим славистичким срединама. Многи приступи проучавању различитих аспеката руског језика често су коришћени и при проучавању осталих словенских језика (самостално или у оквиру контрастивне анализе), што је обогатило како сазнања о руском и осталим словенским језицима, тако и уопште о историјско-типолошким карактеристикама словенске језичке породице.

У односу на зборник реферата са претходног конгреса у Минску 2013. године, зборник за београдски конгрес садржи нешто мање радова – њих 27.¹ Тематски је подељен на четири дела: започиње радови-

¹ Та околност се може објаснити тиме да је на београдском конгресу било више учесника тематских блокова и округлих столова, чији ће реферати бити објављени у посебним публикацијама током ове године.

ма из области етимологије и ономастике, следе граматичко-типолошка испитивања словенских језика, затим радови који обрађују нешто уже теме из области историје језика, дијалектологије и контрастивне лингвистике, а заокружују га студије из етнолингвистике. У оквиру сваке групе радови су наведени по азбучном реду презимена аутора.

Радови у првом делу зборника припадају различитим аспектима *етимологије*, како по предмету интересовања, тако и по коришћеним методима. Татјана И. Вендина у свом раду „Прасловенска лексика на раскршћу времена и простора“ (стр. 60–81) даје преглед рада на изради *Ойшійесловенског лингвистичког айласа* и истиче његов значај за даљи рад на реконструкцији прасловенске лексике. Ареална слика прасловенске лексике, која се даје у атласу, омогућава да се на другачији начин сагледа проблем еволуције прасловенске језичке заједнице и одговори на бројна питања која се тичу рушења старих словенских ареала и образовања нових, те самим тим ареални подаци чине палеославистичка истраживања методолошки прецизнијим уз могућност праћења развоја лексике како на дијалекатском плану у оквиру посебних ареала, тако и језичких контаката међу различитим ареалима.

Реферат Светлане М. Толстој (стр. 98–116) посвећен је анализи и класификацији прасловенских глаголских основа и њиховој лексичкој подели. Ауторка закључује да су прасловенски глаголи чинили систем у чијој су основи били примарни коренски глаголи, од којих су образоване све друге врсте основа, а систем су заокруживали секундарни имперфективни глаголи на **-ivati*, **-yvati*, **-ěvati*, који немају даље глаголске деривате. Такав систем у целини карактеристичан је и за савремене словенске језике. Без обзира на промене које су се одиграле у току развоја самосталних словенских језика и дијалеката, ауторка закључује да је најважнији структурни фактор развоја глаголске конјугације и система деривације управо прасловенски морфонолошки модел.

Жана Ж. Варбот (стр. 35–40) обрађује проблем дијалектизама и хапакса при реконструкцији прасловенске лексике, што је и основни циљ израде *Етимолошког речника словенских језика*. У раду се приказују два примера етимологизације хапакса при изради речника – изведеница од прасловенског **(v)ęz(a)ti* и **pata/pať* у вези са пољским дијалектизмом *patać*. Ауторка ове случајеве анализира као прасловенске дијалектизме на основу хапакса у појединим словенским језицима и, упркос могућој критици на рачун такве етимологизације, скреће пажњу на њих, јер такве лексеме могу бити обрађене као дијалектизми у датом речнику како би се могло приступити дискусији о дијалекатском стању прасловенског језика у различитим периодима његовог постојања.

На пољу испитивања балтословенских језичких веза на методолошком плану иновативан је рад Михаила Н. Сајенка „Опште иновације

у основној лексици прасловенског и прабалтског језика“ (стр. 82–97). Овом старом питању из упоредне граматике словенских и индоевропских језика аутор приступа из угла лексичке статистике, користећи Сводешов списак основне лексике од 100 речи, састављен на основу критеријума универзалности, тј. преводивости на све језике, и стабилности у смислу да се одабране речи ретко замењују позајмљеницама. Међутим, при таквом поређењу не разликују се архаизми и иновације, већ се добија само проценат сличности између поређених спискова. У списак су ушле лексеме различитих група: заменице (*ја, сви*), називи боја (*зелен, црвен, црн*), животиња (*јас, њишца*), делова тела (*враи, коса, нокаи, рука*), појава из природе (*камен, облак, Сунце, њесак*) итд. Аутор табеларно представља потврде ових речи из авестијског, санскрита, грчког и латинског заједно с реконструкцијама из прасловенског и прабалтског, при чему посебно означава заједничке иновације, не би ли отклонио недостатке статистичког метода у настојању да у анализу уведе и генеалогски критеријум. Све наведене лексеме пореде се и с праиндоевропским реконструкцијама, датим према Д. Адамсу и Џ. Малорију, као и према ауторовим етимологијама. И статистичка анализа показује висок степен сличности у балтском и словенском, које се не могу објаснити случајношћу или паралелним развојем. При поређењу балтског и словенског списка, проценат сличности је већи него што би се очекивало да нема заједничког периода, а поред тога, показује и 14 заједничких балтско-словенских иновација (*bēl/*baltas, *wъxъ/*wisas, *gwēzda/žvaigždē, *golwa/*galwā, *edinъ/weinas, *-jiti/*atejti, *kolēno/*kelis, *kōsati/*kansti, *pepelъ/*pelenaj, *pluti/plaukti, *pъta/*put- *rogъ/*ragas, *tukъ/*taukas), што се може упоредити са 16 заједничких иновација у авестијским и ведским списковима. Стога аутор предлаже коришћење лексичке статистике као један од могућих метода при генетској класификацији језика.

У овом одељку два рада посвећена су и питањима ономастике. Валериј Л. Васиљев (стр. 41–59) бави се јужнословенским везама новгородско-псковске топомастике, за коју налази бројне паралеле на јужнословенском (словеначком и српскохрватском) и карпатском простору. У раду се анализира око 50 топонима, при чему су топомастичко-апелативне сличности са словенским југом ограниченог карактера, али ипак важне, јер чувају прасловенску језичку архаику боље од северних руских дијалеката и указују на јужни пут насељавања Словена у будуће новгородско-псковске земље. За рад Јелене Л. Березович, посвећен асоцијативно-деривационој и фразеолошкој семантици словенских назива за становнике топонимског порекла (стр. 7–34), на први поглед би се могло рећи да припада области етнолингвистике. Ауторка на ширем словенском материјалу књижевних језика и дијалеката анализира имплицитне и експлицитне сигнале који указују да катајконими добијају

значење оцене по коме се карактеришу становници одређене регије или места. Указује на двосмерно деловање механизма преношења стереотипа с места на људе, становнике тог места, као и на преношење особина становника престонице на све становнике одређене земље или региона. Кроз те стереотипе могу се видети и етнографске особености одређеног региона, као и однос према суседима. Међутим, рад се ипак може подвести под етимолошка истраживања, јер таква анализа може послужити за решавање тзв. „тамних места“ при реконструкцији назива који се досада нису могли протумачити (нпр. рус. дијал. *керџаки*, *бухтмаринцы*, *ветчана*, *ошевень*). Како дата лексика често није предмет лексикографске обраде ни дијалекатских ни топономастичких речника, ауторка предлаже њихову лексикографску обраду у посебној врсти речника, који би имао за циљ да допуни те речнике и допринесе будућим дијалекатским и етимолошким истраживањима.

Други одељак је посвећен *граматичким испитивањима* словенских језика. Радови у овом делу зборника расветљавају различите аспекте словенске синтаксе, при чему је у већини радова доминантан типолошки приступ њеном проучавању.

Занимљив теоријски приступ и методолошки поступак примењен је у раду Татјане С. Гањенкове (стр. 119–129), која се бави испитивањем семантичких структура предлога у јужнословенским језицима на примеру предлога *на* у македонском језику и његових еквивалената у осталим јужнословенским језицима. За испитивање семантичке структуре ауторка користи метод „семантичких карата“, који почива на теоријској претпоставци да се значења која улазе у центар значењског поља неког предлога њиме изражавају и у осталим јужнословенским језицима, док употреба других средстава указује на то да се то значење налази на периферији. Као материјал за испитивање користи се Паралелни корпус словенских и других језика ParaSol. Употреба и значење предлога *на* анализира се на великом броју примера из романа *На Дрини ћурија*. Ауторка указује на бројне предности, али и извесна ограничења анализе корпуса, те истиче да је немогуће анализирати мање учестале појаве из корпуса без ближег објашњења из граматичких и лексикографских описа, а често и анкетних података. Кроз анализу примера ауторка долази до закључка да се у центру семантичке структуре наведеног македонског предлога налазе различити просторни односи који се у бугарском такође изражавају предлогом *на*, а у српском и словеначком предлошко-падежном конструкцијом *на* + локатив или акузатив (нпр. мак. *Сџоеше на мостџој, бел и неизменџи, на сонџејџо*. буг. *Стоџеше мостџт, бял и непроменен, на слџнџето*. срп. *Сџајао је мостџ, бео и неџромењен, на сунџу*. слов. *Ра је стал мост њ solncu, ves bel in nespremenjen*.) На периферији поља налази се велик број значења (адресат, бенефактив, посесивност

итд.), која се у осталим јужнословенским језицима изражавају широким спектром граматичких облика. На методолошком плану остаје нејасно зашто се ауторка у типолошкој анализи, чији је полазни језик македонски, одлучила да испитивану појаву посматра у преведеном делу на тај језик, а не оригиналном македонском делу и његовим преводима на остале јужнословенске језике.

Везник *да* у словенским језицима предмет је анализе у два рада. Иако Јелена Ј. Иванова у наслову свог рада „*Да*-конструкција као фактор синтаксичке диференцијације словенских језика“ (стр. 171–205) наговештава да ће посматрати наведене конструкције у свим словенским језицима, ипак су превасходан предмет њеног интересовања јужнословенски језици. На основу ове конструкције дели их на две типолошке групе – балкански (бугарски и македонски, који улазе у Балкански језички савез) и књижевни српски, који је овде ближи осталим словенским језицима. У раду се посматрају два типа конструкција – условне реченице уведене овим везником, које чине тзв. балкански кондиционал у бугарском и македонском језику (нпр. буг. *И десет година да бях тук, опитът ми едвали би бил по-богат.*) и у оквиру сложених везника који уводе зависне адвербијалне реченице. Ауторка долази до закључка да се условни начин у бугарском и македонском значајно сужава, а што се тиче зависних реченица, немогућност да се између *да* и зависног дела реченице уведе неки други реченични члан у бугарском и македонском сведочи да се граматикализација тог везника није завршила. За разлику од српског, реченице уведене везником *да* у тим језицима показују извесна ограничења на плану употребе глаголских времена. Сличне конструкције анализира и Максим М. Макарец у раду „*Да*-облици у словенским идиомима у Албанији. Ка типологији албанско-словенских језичких контаката“ (стр. 206–224). После краћег прегледа словенских говора у Албанији, аутор прелази на анализу анкете двојице испитаника из места Бабоштица, поредећи конструкције које користе с књижевним и дијалекатским албанским облицима, стањем у македонском језику и писменим потврдама овог дијалекта с почетка XX века. За разлику од стања, забележеног почетком прошлог века, у говору испитаника јавља се прошло време после везника *да*, али границе његовог ширења у систему не могу се прецизно утврдити, што би требало да буде предмет наредних испитивања.

Три рада посвећена су расветљавању различитих аспеката синтаксе глаголских облика. Олег Ф. Жолобов (стр. 145–170) разматра утицај прасловенског наслеђа на функционисање и развој староруских прошлих времена. Приликом анализе аутор полази од претпоставке да је развој нових облика имперфекта и перфекта условио настанак категорија вида и евиденцијалности. Ту претпоставку аутор потврђује анализом облика имперфекта глагола свршеног вида, који је имао значење завршено-

сти радње, али и хабитуалности или вишекратности. Старословенски је наследио прасловенски вид, а имперфекат свршених глагола сведочи о томе да су удвајање претериталних облика и развој новог имперфекта били одраз видског супротстављања у систему прасловенског презента, с којим је имперфекат у непосредној корелацији.

Два глаголска облика разматрају се на ширем типолошком плану. Јана А. Пењкова у раду „Словенски футур II: семантика, структурне карактеристике и еволуција“ (стр. 225–243) издваја три типа овог глаголског облика: српскохрватски или општесловенски тип (*биџи* + радни глаголски придев), бугарски или средњобалкански тип (конструкција *ще съм* потиснула је глагол *бѣда*) и македонски или јужнобалкански тип (глагол *имам* с непроменљивим партиципом, нпр. *ке имам дойдено*). Ова три типа конструкција пореде се са општеевропским моделом, при чему се долази до закључка да се стари словенски тип овог облика, који нема временско значење, чува у српскохрватском језику, док је у македонском и бугарском ново предбудуће време организовано према општеевропском моделу транспозиције перфекта на план будућности. Ауторка даје и поређење са старословенским, староруским и старочешким језиком, а њене типолошке закључке сигурно би обогатила новија граматичка испитивања српског језика у којима се наводе и могући примери употребе футура II као глаголског облика са модалним значењем, који се може употребити и у простој реченици.

Напоследку, Дмитриј В. Сичинава (стр. 244–266) даје типолошке и ареалне карактеристике словенског плусквамперфекта преко коришћења вишејезичног корпуса ASPAC. У раду се системски описују временска употреба овог глаголског облика, његово резултативно, авертивно и експеријенцијално значење (искуство из прошлости које није актуелно због недавне ситуације), прекинута радња у прошлости и различите дискурсивне функције за означавање свих ситуација које на неки начин нису у основном току наративне структуре. На основу анализе заступљености свих ових значења у словенским језицима, аутор долази до помало уопштеног закључка да само горњолужички и у извесном степену бугарски чувају овај глаголски облик у временском значењу, док словеначки и чешки помоћу њега изражавају иреалну радњу у прошлости, а српскохрватски, македонски и делимично бугарски изражавају резултативност радње у прошлости и временски след. На словенском истоку облици су ретки и архаични.

Једини рад у овом поглављу који није типолошког карактера је „Према принципима описа синтаксичког устројства руског језика“ Михаила Ј. Димарског (стр. 130–144). У раду се на теоријском плану излаже концепција описа граматичког система савременог руског језика коришћењем учења о центру и периферији, што се показује на примеру

описа сложених реченица. Иако тај принцип у начелу није нов, јер су и раније руски лингвисти давали описе различитих граматичких и семантичких категорија по принципу функционално-семантичких поља, аутор показује да је такав начин могуће класификовати и описати традиционалне граматичке јединице попут сложених реченица. Такав опис може бити од значаја и за методику наставе јер дозвољава да се језичке јединице поделе по нивоима описа зависно од предмета наставе.

Треће поглавље садржи реферате из различитих лингвистичких дисциплина, које обједињује примена различитих врста *јоречења* у циљу ближег упознавања проучаваних феномена на различитим језичким нивоима у синхронијској и дијахронијској равни.

Сергеј Л. Николајев у свом раду „Ка реконструкцији староруских текстова у стиху“ (стр. 351–382) испитује метрику световних текстова из периода од X до XII века, користећи метод историјске акцентологије при утврђивању места акцента у неакцентованим текстовима. Стихове из *Похвале Свјатославу Игоревичу, Приче о Кожемјаки и Печењежину, Поуке Владимира Мономаха*, итд. пореди са две народне уралске билине, истичући да је основни принцип организације стиха неравномерна силаботника, што треба проверити и на осталим текстовима. Унутрашње, међујезичко поређење истог језика из различитих периода његовог развоја користи Ана В. Птенцова (стр. 402–414), која пореди два периода староруског језика (древнерусский и старорусский) у циљу сагледавања развоја конструкција са значењем приближне количине. Ауторка користи текстове из Историјског поткорпуса у оквиру Националног корпуса руског језика и долази до закључка да је у периоду од XI до XIV века најдоминантнија конструкција са предлогом *съ* и бројем у акузативу, док се у периоду од XIV до XVIII века њој придружују и генитив с предлогом *близь* и инверзија, која је данас основно средство изражавања приближне количине. Повремено, за потребе испитивања ауторка користи латински језички материјал као спољни трећи члан поређења.

Диференцијални приступ у дијалекатској лексикографији представља Сергеј А. Мизњиков (стр. 335–350), који у свом раду теоријски разматра проблеме израде *Речника руских народних говора*, попут веродостојности материјала, представљања хомонима, фолклорне лексике и ономастике, елемената арга.

Полазећи од појма острвског ареала, под којим се подразумева мања језичка заједница у лингвистичком и етнолингвистичком смислу у окружењу веће доминантне заједнице, Наталија Ј. Анањева и Сергеј С. Скорвид (стр. 269–300) пореде пољске и чешке острвске ареале у Русији. Њихов опис обухвата три задатка типолошке природе – треба да установи природу миграција које су довеле до образовања тих острвских ареала, пружи исцрпан лингвистички опис тих говора и на крају испи-

та њихово узајамно деловање с руским језыком у његовом књижевном и дијалекатском облику као језыку окружења. После исцрпних описа пољских и чешких говора у Русији, и њиховог међусобног поређења, аутори долазе до закључка да и код Пољака и Чеха на лексичком нивоу долази до највећег степена мешања кодова, док је тај процес нешто слабији у морфологији, а у фонетици готово неприметан.

Проблему развоја књижевног чешког и словачког језыка у XX веку посвећен је рад Константина В. Лифанова (стр. 316–334). Аутор посматра развој двају језыка за време постојања Чехословачке републике, користећи за њихов развој термин *асиметрична дивергенција*. За време постојања заједничке државе стање у чешком језыку готово се није променило, док је словачки био активни учесник дивергентног процеса због реакције на интензивне конвергентне процесе са стране чешког језыка, попут губљења глаголских прилога за прошло време, кратких облика трпних партиципа, губитка вокатива, преосмишљавања структуре сложених бројева и извесних промена у деклинацији и конјугацији. Као резултат конвергентних процеса у граматичности, на лексичком плану јавили су се дивергентни процеси, који су се огледали у замени заједничке лексике или словачким речима или позајмљеницама, променом значења речи и/или могућношћу да ступа у колокације, променом творбених модела или фонетског облика речи. Таква дивергенција, по мишљењу аутора, одиграла је важну улогу у развоју савременог словачког књижевног језыка, јер је била препрека за потпуну конвергенцију са чешким језыком.

Дарја Вашченко у раду „Квантификатори у језыцима западнокарпатског региона: ка проблему језычких контаката“ (стр. 301–315) на материјалу словачког, мађарског, а повремено и чешког језыка анализира неодређене заменице за изражавање количине. Испитивани део заменичког система посебно је занимљив за контрастивну анализу, јер се словачки систем неодређених заменица састоји од четири елемента (заменице с речцама *nie-*, *-si*, *da-*, *voľa-*), док је мађарски систем двочлан (заменице с речцама *vala-*, *né-*). Анализирајући бројне примере из Словачког националног корпуса и Паралелног корпуса словачког и мађарског језыка, ауторка заправо испитује двосмерне процесе позајмљивања и калкирања творбених елемената у два несродна суседна језыка.

Оксана А. Остапчук примењује теорију језычког рељефа на дијахронијски језычки план, испитујући заступљеност руског, пољског, украјинског и јидиша у украјинском Подољу почетком XIX века (стр. 383–401). Наведени историјски период омеђен је последњом поделом Пољске 1795. до 1831. године, када је угушен велики устанак Пољака у Руској царевини, те су им права, која су до тада уживали, укинута. Кроз анализу издавачке делатности и образовног система у том периоду, као и успомена истакнутих савременика, ауторка долази до закључка да је

пољски језик уживао висок статус, док је прокламована русификација носила само декларативни и административни карактер (поготово до 1824. године), и док се украјински и јидиш практично не користе у званичној и високој комуникацији у том периоду. Комуникативна експанзија украјинског језика одиграва се у овом периоду управо захваљујући делатности пољских књижевних посленика.

У последњем одељку зборника представљено је седам реферата из *етнолингвистике*. Сви представљени реферати по тематском и методолошком критеријуму припадају тзв. Московској етнолингвистичкој школи, која се формирала захваљујући настојањима академика Никите И. Толстоја и Светлане М. Толстој. Представљени радови сведоче да је појмовно-теоријски апарат етнолингвистике солидно изграђен за потребе проучавања плана садржаја традиционалне духовне народне културе, митологије и психологије преко сагледавања конструктивне улоге језика на њихово формирање и функционисање. При томе, у свим истраживањима успешно се комбинују етнологски материјали, материјали сакупљени током теренских истраживања, подаци и методи ареалне лингвистике, дијалектологије и етимологије.

Рад Ане А. Плотњикове (стр. 453–471) посвећен је карпатско-балканским етнолингвистичким паралелама. На низу фолклорних жанрова ауторка анализира магијску и митолошку лексичку, при чему налази извесне паралеле не само у њеном саставу и пореклу већ и заједничке фолклорне жанрове попут вилинских песама. На тај начин, етнолингвистички материјал потврђује раније изнете претпоставке лингвиста о другом таласу насељавања Балканског полуострва из правца источне Галиције. Сличној проблематици посвећен је и рад Марине М. Валенцове (стр. 417–435) у коме се анализира различита митолошка лексика истог региона (**vlko(d)lak*, *градњаник*, *градовник*) с циљем да се утврде позајмленице, које су Словени примили од својих суседа – Мађара и Румуна.

У раду „Концепт *љубав* у етнолингвистичком аспекту (на бугарском и инословенском материјалу)“ Ирине А. Седакове (стр. 472–489) дају се методолошка поставка и прелиминарни резултати испитивања овог концепта на словенском југу на основу лексичко-фразеолошког, фолклорног и етнологског материјала који треба да буде представљен на ширем словенском плану у виду посебне монографске студије. Ауторка испитује низ лексема (нпр. буг. *гадже*, *изгора*, *любе*, *мерак*, *ашик*), фолклорних текстова на основу којих издваја типове љубави, однос љубави и брака, што је посебно значајно, јер љубави и заљубљености пре брака, како истиче ауторка, у етнографији није посвећена посебна пажња. Зато ће у даљем испитивању у монографској студији кроз анализу лексема сличних корена испитивати лингвистичку, фолклорну и обредно-ритуалну специфичност овог концепта на словенском плану, при чему се

очекује да ће се списак лексема које ће ући у речник разликовати како у ареалном и контекстуалном смислу (различито простирање одређених лексема и постојање одређеног фолклорног жанра у оквиру испитиваних традиција), тако и у социјално-обредном смислу.

Предмет интересовања Ксеније В. Осипове су народне традиције везане за храну (стр. 436–452), које испитује пре свега на материјалу северних руских дијалеката, али у анализи наводи паралеле и из других словенских језика. Користи лексички материјал помоћу анализе унутрашњег облика речи, њихове творбене структуре, али и ширих системско-језичких веза. На тај начин се описују религиозно-обредна улога хране, стереотипи о другима на основу хране коју користе, а на основу улоге у трпези могу се реконструисати поједини елементи друштвених односа.

Предмет етнолингвистичких истраживања неких радова је мало ширег, могло би се рећи типолошког карактера. Тако Јелена С. Узењова (стр. 490–510) испитује терминологију народне културе муслиманског становништва међу Јужним Словенима, пре свега Помака и Архјана у Бугарској, али и муслиманског становништва у Босни и Херцеговини. На основу анализе лексике оријенталног порекла испитује које су обичаје попримили с примањем нове вере, а које су само другачије осмислили у односу на ранију хришћанску традицију. У раду Оксане В. Тохе (стр. 511–526) испитују се мотивациони модели назива месечевих мена код балканских Словена, при чему као трећи члан поређења служи грчки језик. На основу испитивања ауторка закључује да се овај простор може поделити на два дела: док су српска, словеначка и делимично македонска традиција назива за месечеве мена претежно антропоцентричне, јер се базирају на представама о животу и смрти месеца (нпр. срп. *млади/стари месец*, слов. *v mladih dnevih*), грчка, бугарска и делимично македонска традиција конципира месец као објекат који се смањује или повећава (нпр. буг. *нацърби се, уштан, уштин*). Марија В. Јасинска такође на ширем словенском плану испитује мотиве везане за вид у погребним обредима Словена и различитим традицијама парастоса (стр. 527–542). Ауторка у испитивању полази од опште претпоставке да се вид још од прасловенског доба везује за живот, а слепило за смрт. Зато многе словенске обреде, попут затварања очију покојнику, паљења свеће како би му се осветлио пут до правог места на другом свету, чишћења гроба и сл. ауторка сагледава као радње усмерене на поновно успостављање границе између живота и смрти, коју је смрт блиског нарушила, а са друге стране, обреди после смрти усмерени су на пробијање границе кроз тежњу да се успостави контакт с оностраним.

Мада зборник не садржи реферате свих руских учесника XVI међународног конгреса слависта, приказани радови сведоче да се руска

лингвистичка славистика развија у оквиру традиционалних славистичких дисциплина. Традицију у науци не треба схватити као скуп устаљених истраживачких поступака и метода, који онемогућава стицање нових научних сазнања, већ насупрот томе, богата традиција етимолошких, ономастичких, дијалектолошких и граматичких проучавања у руској славистици омогућава да актуелна истраживања из тих области прошире предмет и методе свог проучавања. Тако је усмереност на ареална истраживања у оквиру палеославистике отворила могућност етнолингвистичког описа проучаваних ареала. Приказани реферати из те области указују да се у оквиру Московске етнолингвистичке школе успешно развијају интердисциплинарна истраживања, чији су резултати значајни како за опис словенске народне културе, тако и за решавање појединих питања дијахронијске лингвистике. Уз то, израда различитих електронских корпуса учинила је материјал словенских језика доступнијим, што је дало нови замах типолошким истраживањима у славистици уз тенденцију да се, поред упоредно-историјске, опише и типолошка слика словенске језичке породице и место руског језика у њој. Надамо се да ће приказани радови руских слависта из различитих области лингвистичке славистике пружити подстрек за њен даљи развој не само у руској средини.

*Стефан Д. Милошевић**
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику

* stefan.milosevic@fil.bg.ac.rs

Z Polskich Studiów Slawistycznych. Językoznawstwo. Zbigniewa Grenia (red.). Poznań: Wydawnictwo Naukowe. Prace na XVI Międzynarodowy Kongres Slawistów w Belgradzie 2018. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2018, 372 стр.

Имајући у виду да се међународни конгрес слависта – најважнији научни скуп у области славистике у свету – одржава сваке пете године, радови представљени на њему пружају веродостојан увид у тренутно стање и смер развоја славистичких истраживања како у светским, тако и националним оквирима. Зборник који је предмет овог приказа садржи реферате пољских лингвиста са међународног конгреса слависта одржаног 2018. године у Београду. Група референата из Пољске је на сваком конгресу друга најбројнија, стога овај зборник садржи чак тридесет пет реферата.

Разумљиво, не изостају радови из традиционалних славистичких лингвистичких дисциплина. Тако је истраживање Јежђија Сјероћука посвећено функционисању дијалекатских деминутива у систему, првенствено у пољским пограничним дијалектима. Дијалектолошком проблематиком у свом раду бави се и Ана Цихнерска, анализирајући појаву сандхија у македонским дијалектима у Албанији, Гори и Северној Македонији. Искорак напред у убичајеној дијалектолошкој методологији чини Блажеј Осовски у раду „Словенски дијалекти у новој комуникационој средини – Интернету“. У свом реферату разматра питање како се друштвене мреже могу користити у савременим дијалектолошким проучавањима, а анализу концентрише пре свега на мотивацију настанка интернет-страница посвећених дијалектима.

Одређен број реферата посвећен је питањима језичке дијахроније. Пјотр Соботка сагледава настанак словенских прилога путем функционалне интерпретације етимолошких и историјско-синтактичких података, посвећујући посебну пажњу прилошкој класи у индоевропским језицима и механизмима адвербијализације у самим словенским језицима. Агњешка Слобода бави се синтактичким развојем основних бројева у словенским језицима, односно процесима и тенденцијама

њиховог развоја, а Јоана Собчикова односом латинског и пољског језика кроз векове пољске историје. Празнину у дериватолошком и семантичко-функционалном славистичком проучавању реконструисаних прасловенских придева испуњава Мариола Јакубович студијом „Из прасловенске творбе речи – анализа прасловенских придева на *-rъ*“.

У неколико радова поступак је заснован на синхронијској језичкој дескрипцији, првенствено на лексиколошком плану. Јан Соколовски се у прилогу под називом „Деминутиви у македонском и пољском језику у конфронтативној перспективи (у поређењу са осталим словенским језицима)“ бави увек актуелним питањима деминутивно-хипокористичке деривације. У центру интересовања Маријуша Гурњича је полисемија пољских медицинских термина, док Маћеј Гроховски анализира асиметрију семантичких и граматичких ограничења компарације придева у пољском језику. Одликама семантичких категорија из синтаксичке перспективе, на примеру бугарских, пољских и руских класа *verba mentalis* и *verba sentiendi*, посвећен је реферат Малгожате Коритковске и Александра Киклевича. Ана Кисјел се такође бави поређењем пољског, бугарског и руског језика у реферату под називом „Изражавање супротности. Од прилога ка метатексту“, у којем покушава да на маркерима категорије супротности докаже универзалну разлику између хомографских прилога и јединица метатекста.

Готово трећина укупног броја прилога посвећена је проблематици контаката словенских језика са другим језицима. Са становишта дијакхронијске контактологије, Адам Фаловски у раду „Источнословенске лексичке позајмљенице у старопољском језику“ анализира јединице из доступних речника старопољског језика и доказује тврдњу да је утицаја са словенског истока у најранијим фазама развоја пољског језика било веома мало. Променама у области флексије у говору руских старовераца који живе у региону Сувалки у североисточној Пољској бави се Дорота Пашко Конечњак. Долази до закључка да ове промене произлазе из утицаја пољског језика на њихов говор, као и из контаката носилаца овог дијалекта са књижевним руским језиком. Михал Глушковски нам осветљава појаву прекључивања кодова у контактима генеалогски блиских језика на материјалу проистеклог из пољско-источнословенског језичког контакта. Овај контакт је такође у центру интересовања Дороте Кристине Рембишевске и Јануша Сјатковског („Позајмљеница или наставак – проблематика пољско-источнословенског пограничја из угла дијалекатске лексике“), који покушавају да дођу до одговора до које мере у овом случају можемо говорити о утицају једног словенског језика на други, а колико је то резултат континуалног дијалектског развоја словенских језика.

Два реферата односе се на језичку ситуацију суседног белоруског језика. Мирослав Јанковјак сагледава опсег пољских утицаја на лексичком нивоу у савременим белоруским дијалектима у пограничним зонама према Пољској, Литванији и Летонији. Анализа католичке религијске лексике у савременом белоруском језику из лексикографске и социолингвистичке перспективе тема је рада Еве Голаховске, уз посебан осврт на механизме творења лексике за потребе католичке цркве (која у Белорусији броји око 1,5 милиона верника).

Зофија Савањевска Мохова доноси кратак преглед истраживања пољског језика у Литванији након 1990. године, док Ирена Савицка са позиција контактолошке балканологије говори о конвергенцијама на фонетском нивоу на словенском југу, међу језицима балканског језичког савеза: македонским, грчким и албанским. Информативни рад Јоланте Миндак Завацке усредсређен је на социјалне и културне специфичности језичке ситуације Горанаца, коју упоређује са ситуацијама осталих словенских дијалеката муслимана са словенско-албанског пограничног подручја. Тадеуш Левашкјевич контактолошкој проблематици приступа са још општијег нивоа, пишући о утицају пољског језика на лексичке системе свих словенских и бројних несловенских језика. Долази до закључка да је пољски језик одиграо улогу у обogaћивању лексичког фонда украјинског, белоруског, руског и чешког (нарочито у 19. веку), као и румунског, јидиш и литванског језика. Изводи закључак да су утицаји на лексичке системе осталих језика били незнатни.

Ана Зјелињска је свој реферат посветила језичким биографијама билингвалних особа са пољско-немачке границе. Питању приступа како теоријски, на основу радова пољских и светских истраживача, тако и практично на примеру двоје становника ове пограничне области. Ауторка нуди интерпретацију података прикупљених из њихових језичких биографија ослањајући се на методологију Бригите Буш, која препоручује анализу три компоненте: језичког репертоара, језичке идеологије и језичког доживљаја. Језичке биографије су методолошки поступак – који је истовремено и циљ истраживања – који је у лингвистику ушао тек крајем прошлог века,¹ премда је у осталим друштвеним научним дисциплинама био популаран већ неколико деценија. Овакав приступ анализи језичке ситуације у славистици поседује велики потенцијал, како квантитативни тако и квалитативни, и наговештава један од праваца њеног даљег развоја.

¹ Поменимо два аутора из словенских земаља: а) Nekvapil, J. *Z biografických vyprávění Němců žijících v Čechách: jazykové biografie v rodině pana a paní S.* Slovo a slovesnost 61/1 (2000), 30–46; б) Lewaszkiwicz, T. *Język powojennych przesiedleńców z Nowogródka i okolicy.* Poznań 2017.

Сасвим очекивано, више аутора из Пољске покушава да пружи одговоре на актуелна питања славистичке етнолингвистике и лингвокултурологије. Јежи Бартмињски, родоначелник лублинске етнолингвистичке школе, своју студију под насловом „Језик у контексту културе: шта данас означава метафора ‘европски дом’?“ заснива на претпоставци да су језик и култура уско повезани на аксиолошком нивоу. Еминентни аутор пажњу посвећује културним концептима *дом* и *Европа*, анализира их са становишта когнитивне етнолингвистике и долази до закључка да се са концепта *дом* на концепт *Европа* преносе само одређене карактеристике – родни дом/кућа, грађење дома, али и дом као тврђава, тј. изолација према спољним утицајима. Александра Њевјара („Универзалност и релативност кључних речи и појмова словенских култура“) даје свој одговор на питање шта је то што повезује Словене са језичког становишта с једне стране, и културног с друге, ослањајући се на истраживања Херта Хофстеда спроведена седамдесетих година 20. века о димензијама националних култура европских народа. Збигњев Грењ, иначе уредник читавог зборника, у раду „Етнички и религијски стереотипи – међусобни односи“ користи превасходно пољски материјал и доноси историјске изворе настанка ове врсте стереотипа (Пољак-католик, Рус-православни и сл.) међу Словенима. Халина Курек обрађује тему глобализације и језичко-културних трансформација пољског села, Јоланта Лубоха Круглик говори о перцептивним текстовима и полимодалности људске перцепције, а Оксана Малиса разматра жанровску диференцијацију у оквиру словенских култура концентришући се превасходно на руске и пољске текстове.

Поред информација о индивидуалном научном усмерењу учесника конгреса, зборници овог типа прикладно су место за презентацију групних славистичких подухвата. Јадвига Вањакова представља пројекат „Етимолошки речник дијалекатских назива биљака“, који је у настајању и планира се да садржи корисне информације за разне профиле слависта – дијалектологе, етимологе, лексикологе, али и етнологе, ботаничаре. Вредно похвале је што се у центру интересовања налазе сви регистри једног језика, не само стандардни. Још један пројекат, који би могао бити од користи првенствено славистима етимолозима и ономастичарима, јесте „Дигитални репозиторијум средњовековних пољских судских књига“ (ауторка прилога Марија Травињска). У зборнику се нашао и реферат ауторства Михала Коздре посвећен „Руско-пољском речнику лексичких паралела“, чија је израда у току на Институту за русистику Варшавског универзитета.

Три рада из области стилистике дотичу се тематике са саме границе лингвистичке славистике, са прелаза у књижевно-уметничку текстуалну анализу, што доприноси тематској разноврсности приказаног зборника. Аутори ових радова су Ивона Леве са радом „Стил у медијима или стил

медија. Медијални дискурсе“, Кшиштоф Скипски „Елиптичност у слободном стиху у савременој пољској поезији“ и Ана Козловска „Пољска истраживања језика писаца“, из истраживачке области коју Козловска назива идиолектологијом и сматра је једним од важнијих праваца развоја савремене полонистичке лингвистике.

Као што је раније речено, највећи део лингвистичких радова пољских учесника конгреса у Београду бави се контактолошким питањима. Предњаче контакти пољског са другим словенским (а у оквиру њих између западно и источнословенских језика), али и са бројним европским језицима. Обухваћени су скоро сви језици са којима је пољска заједница имала контакте, што овај зборник, посматрајући га као целину, чини репрезентативним пресеком контактолошких процеса који су се одигравали у региону Средње Европе. У готово општеприсутној испреплетаности интересовања националне (пољске) филологије са ширим славистичким проучавањима, што је свакако одлика и многих других славистичких средина, не изненађује истраживачка наклоност пољских слависта ка питањима утицаја развоја друштва на језик и улоге језика у формирању друштва. Друштвено и културолошки развијен осећај за интерпретацију језичких чињеница традиционалан је у пољској славистици.

Представљени зборник доноси веран пресек актуелних лингвистичких занимања пољских слависта, резултате досадашњих подухвата појединаца и група истраживача, наговештаје наставка започетих и настанка нових пројеката, али без сумње представља и извориште нових идеја у свету славистике који наступа.

*Далибор Соколовић**
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику

* dalibor.sokolovic@fil.bg.ac.rs

Славянска филологија. XVI Међународен конгрес на славистите. Белград, 20–27 август 2018 г. Маргарита Младенова (отг. ред.). Софија: Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН, 2018, 240 стр.

Зборник научних радова *Славянска филологија*, том 26, који као уредник потписује др Маргарита Младенова, објављен је 2018. у издању Института за бугарски језик БАН. Овај зборник састоји се од 22 рада, настала на основу изложених реферата на Међународном конгресу слависта, одржаном у Београду од 20. до 27. августа 2018. године. У зборнику су објављени радови универзитетских професора и истраживача са Универзитета у Софији и Пловдиву, центара за стране језике и примењену лингвистику Универзитета за архитектуру, грађевинарство и геодезију и Универзитета за националну и светску економију и истраживача из Бугарске академије наука – института за бугарски језик, књижевност, етнологију и фолклористику, из Кирило-Методијевског научног центра.

У зборнику су најзаступљенији радови истакнутих бугарских истраживача из различитих лингвистичких дисциплина, које обједињује компаративни приступ истраживаној проблематици углавном у синхронизацијској равни. Треба истаћи и велико присуство радова из области теорије и праксе превођења и преводне рецепције, а не изостају ни радови из области књижевности.

Зборник почиње радом „Организациони модели чувања културног наслеђа у бугарским заједницама у страној етничкој средини“ (стр. 5–11), чији је аутор бугарски фолклориста и етнолог Владимир Пенчев. У овом раду посебна пажња посвећује се такозваним „новим бугарским мигрантским заједницама“, насталим пре свега као резултат индивидуалних миграција. Фокус је с једне стране на културној баштини и њеном очувању, а с друге, на институционалној организацији ових заједница, које у страном етничком и културном окружењу успевају да изграде целовите системе институција које представљају и манифестују бугарски етнокултурни идентитет. У оквиру активности наведених институција од примарног је значаја очување културних вредности уопште, као и верске

припадности. У темељу ове скале је језик који представља језгро колективног памћења, међутим, религијске специфичности и традиционалне фолклорне форме нису мање значајне.

Значајну заступљеност имају радови истакнутих бугарских истраживача из области лексикологије Василке Радеве, Јулије Балтове, Цветанке Аврамове и Маргарите Младенове, у којима се разматрају питања творбе речи и семантике у поређењу са другим словенским језицима. У раду „Творбени процеси у словенским језицима и њихов однос према језичкој економији“ (стр. 18–28) Василка Радева се бави проблемом језичке економије која се третира као израз тренда ка оптималној подударности између денотативних и комуникативних функција језика. Тенденција међународног трагања за економичнијим начином изражавања повезана је са специфичном функцијом говора у савременој комуникацији. Језичка економија обликује творбени систем на посебан начин активирањем расположивих средстава и модела и допуштајући варијације у њиховој употреби. Присутност компонената из страних језика, сегментираних из позајмљеног вокабулара, илуструје тенденцију ка интернационализацији у којој се универзалност језичке економије остварује у складу са природом појединих словенских језика. Предмет анализе Јулије Балтове у раду „Активни творбени процеси у савременим словенским језицима и типолошке тенденције ка аналитизму и синтетизму“ (стр. 29–36) јесте учестала префиксација именских речи, учестала композиција и проширена универбизација у творбеним процесима савремених књижевних језика у последњих 50 година. Циљ овог важног истраживања је да се утврди у којој мери наведене иновативне карактеристике утичу на типолошке специфичности система за творбу речи и у каквом односу стоје са тенденцијом кретања ка аналитичности/синтетичности које поједини аутори сматрају „глобалним“ у развоју словенских језика. Овај рад покреће важна теоријска и практична питања на која истраживачи творбе речи у словенским језицима нису дали одговор – однос облика, функције и значења код мотивисаних речи, однос између граматичког облика и лексичког значења, однос између творбе речи и синтаксе на формалном нивоу. Рад Цветанке Аврамове „Деминутивност и експресивност у творби речи у бугарском језику (у поређењу са другим словенским језицима)“ (стр. 37–45) представља анализу семантичке категорије деминутивности у односу на експресивност. Као једна од компонената универзалне категорије количине, деминутивност има значење „количине мање од просечне норме“. Ауторка полази од претпоставке да у структури изведене речи творбени формант може имати само једну функцију. Из ове перспективе постоји јасна разлика између диминутива и експресива, који касније постају само евалуативни. С друге стране, лексеме чија експресивност зависи од творбеног форманта разликују се од експресивне употребе де-

минутива који представљају готове лексичке јединице – феномен који припада говору. Предмет анализе Маргарите Младенове у раду „Лексичка семантика и њени прагматички међуодноси“ (стр. 84–93) представљају неке промене у лексичком значењу основних полисемантичких глагола из семантичког поља посесивности, узрокованог њиховом употребом у различитим дискурсима. Расправља се о бугарским, руским и чешким глаголима, а анализа је усмерена на различите посесивне и непосесивне употребе ових глагола. Дискурсни фактори се сматрају кључним за модификацију њиховог лексичког значења. У закључку се истиче да посесивно и егзистенцијално семантичко поље у наведеним језицима узајамно утичу једно на друго, а основни глаголи посесивног значења могу имати и егзистенцијално значење, које је за њих споредно значење у односу на посесивно, али датира из ранијег историјског периода који претходи настанку најстаријих словенских писаних споменика. Дијахронички аспект проучавања лексиколошке проблематике налазимо у раду „Системски односи у старобугарској лексици. Питања лексичке антонимије у старобугарском језику (на материјалу класичног корпуса и споменика, сачуваних у каснијим руским списима)“ (стр. 152–164), у којем се Татјана Илијева бави антонимијом у старобугарском језику као систематским односом из два аспекта: творбе речи семантичких антонима у старобугарском језику и односа између антонимије и синонимије, као и антонимије и полисемије.

Два рада посвећена су проблематици система бугарског глагола, која би се могла одредити као стално актуелна како код бугарских, тако и код страних лингвиста. Контрастивни приступ глаголској проблематици налазимо у радовима „Егзотична значења бугарског глагола у поређењу са осталим словенским језицима“ (стр. 46–61), чији је аутор истакнути бугарски лингвиста и истраживач бугарског темпоралног и модалног система Иван Куцаров, и „Развој и савремене функције аориста у бугарском и српском језику“ (стр. 62–71), чији су аутори Вера Маровска и Светлана Рускова-Ђермановић. У првом раду се истиче сложеност бугарског глагола, који има више од 1500 облика, што је резултат великог броја граматичких значења, а самим тим и великог броја граматичких категорија у бугарском језику. Међу словенским језицима егзотична значења бугарског глагола (нпр. резултативност, релативност, конклузивност, ренаративност и др.) у потпуности дели македонски књижевни језик, кодификован 1944. године на основи југозападних бугарских дијалеката, док се у осталим словенским језицима може говорити о делимичном изражавању резултативности у језицима у којима се чувају перфекат и плусквамперфекат – српски, хрватски, горњолужичкосрпски, доњолужичкосрпски, чешки, пољски, словачки, белоруски, украјински; релативности или зависног таксиса у језицима у којима се чувају имперфекат, плусквамперфекат

или релативни кондиционал – српски, хрватски, горњолужичкосрпски, доњолужичкосрпски, чешки, пољски, словачки; доживљеност радње у језицима у којима се чувају аорист и имперфекат – српски, хрватски, горњолужичкосрпски, доњолужичкосрпски. Од великог значаја за контрастивна истраживања система глаголских времена је и други рад о овој проблематици, у којем Вера Маровска и Светла Рускова-Ђермановић разматрају питање употребе аориста у савременом бугарском и српском језику, који у наведеним језицима има различите емотивно-експресивне функције, настале као резултат различитог историјског развоја облика аориста, што је кључна чињеница која је привукла пажњу истраживача за овај рад. За разлику од бугарског језика, у којем се аорист одликује учесталом употребом, у српском језику аорист није глаголски облик у честој употреби. У раду се поред стилске функције аориста у српском и савременом бугарском језику.

Значајно истраживање са становишта словенске компаратистике представља рад „Граматицка средства за изражавање забране у словенским језицима“ (стр. 72–83) аутора Красимире Чакарове. Циљ овог истраживања је представљање и анализа граматичких средстава за изражавање модалног значења забране у бугарском, руском и пољском језику са фокусом на појави међујезичке симетрије и асиметрије. Коментарише се семантичка варијабилност у употреби различитих формалних типова, а посебна пажња посвећена је и питању односа модалног значења ‚забране‘ и специфичног значења ‚негативности‘.

У раду „Свет глобализације и словенски свет“ (стр. 94–104) доајен бугарске социolingвистике Михаил Виденов и Катја Исса су посветили пажњу новој оријентацији у развоју бугарског и других словенских језика, која је резултат масовне инвазије енглеских лексема и конструкција на територију словенских земаља и деформације језика словенских емиграната као последица глобализације. Захваљујући развоју нових технологија, свет се претворио у велико село и глобализација прожима све сфере људског живота, а амерички манири и обичаји свакако утичу и на говорно понашање словенских народа. Аутори овог рада у закључку изражавају своју забринутост због уништавања културних специфичности словенских народа као резултат процеса глобализације, који по њима представља опасност за мале словенске језике.

Расветљавањем модела говорног понашања у настави руског језика као страног бави се Димитрина Лесневскаја у раду „Прагмалингвистичке особености епистолярног дискурса в сопоставительном аспекте (на материале руских и болгарских коммерческих писем)“ (стр. 105–112). У раду се примењује компаративна анализа перформативних исказа у текстовима комерцијалних писама на руском и бугарском језику на основу теорије образаца говорног понашања и комуникативно-прагматичног поља.

У раду се идентификују основни модели обрасца говорног понашања у руским и бугарским комерцијалним писмима. Ауторка предлаже прагматичку класификацију бугарских и руских комерцијалних писама у циљу стандардизације савременог епистоларног дискурса и допуне теоријске основе међукултурног образовања из страног језика.

Различити проблеми теорије и праксе превођења привукли су пажњу великог броја истраживача. Примењујући један од најпродуктивнијих приступа савремене когнитивне лингвистике – теорију концептуалне метафоре, чији су творци амерички научници Џ. Лејкоф и М. Џонсон, Јулиана Чакарова у раду „Руски концепт *ТОСКА* у дискурсу А. Платонова: Концептуално-метафоричко обликовање и паралеле у преводу на бугарски“ (стр. 113–128) разматра својеврсност руског културног концепта *ТОСКА* у дискурсу Андреја Платонова са аспекта проблема и могућности у превођењу водећег номината (лексеме *тоска* и њених деривата). У овом раду истиче се једна од важних особина превода која се тиче лексема етноспецифичног концепта који у преводу често немају најтачније речничке еквиваленте, што се у анализираном случају огледа у немогућности да концептуални садржај у целини буде пренесен на језик на који се преводи, па би због тога, како истиче ауторка, преводилац требало да се усредсреди на очување доминантног аспекта концептуалног садржаја. Текстолошким и лингвистичким особинама првог новобугарског превода Старозаветне књиге Постања из 1857. К. Фотинова бави се Диана Иванова у раду „Новобугарски преводи старозаветне *Књиге Постања* у XIX веку (из угла словенске традиције)“ (стр. 129–140). Рад је нарочито плодотворан због паралеле са два каснија превода, настала 1860. и 1871. године и паралеле са грчким изворима. С друге стране, из дијахронијског аспекта, преводне верзије *Књиге Постања* пореде се са *Јелисаветском библијом* и ранијим текстовима с обзиром на континуитет словенске традиције. У раду „Чинилац језичке сродности у превођењу класичних поетских дела на примеру бугарских превода Горског вијенца (1847) Петра Петровића Његоша“ (стр. 141–151) Најда Иванова анализира разлоге за концепцију превођења са једног словенског језика на други, што се може сматрати специфичном врстом превода. У раду се истражују структуралне и језичко-стилске карактеристике транслацијске кореспонденције која проистиче из генетског сродства између изворног и циљног језика на основу три бугарска превода поеме „Горски вијенац“ која су настала у различитим периодима бугарског културноисторијског развоја. Маријана Цибранска-Костова у раду „Византијско кривично право у Прохирону и његова словенска рецепција“ (стр. 165–173) разматра словенски превод 39. поглавља „О кажњавању“ из византијског правног зборника *О прохејрос вонос*, који одражава норме византијског кривичног закона. У Иловичкој крмчији из 1262. године појавио се први

потпуни словенски превод целокупног грчког текста, као и у виду одломака у руским и јужнословенским (бугарским) збиркама. Главни циљ овог рада је да се анализира словенска рецепција овог важног законодавног зборника и како је то обогатило терминологију грађанског права.

Преводна рецепција предмет је радова „Процеси и модели преводне рецепције (словенске књижевности у преводу на бугарски језик и бугарска књижевност у преводу на словенске језике после 1989. године)“ (стр. 219–228) Ани Бурове и „Рецепција лирике Десанке Максимовић у Бугарској“ (стр. 229–236) Елене Дараданове. Први рад бави се преводном рецепцијом словенских књижевности (осим руске) на бугарски језик и бугарске књижевности у истим словенским земљама од 1989. године до данас. Истраживањем је обухваћено неколико основних аспеката: хронолошки, жанровски, однос класична – савремена књижевност. Анализом се издвајају две главне фазе – деведесете године, када се рецепција одликује дисконтинуитетом, и од почетка 21. века до данас, када се примећује њен постепени опоравак. У раду се истражују модели критичке рецепције. Други рад се бави рецепцијом поезије Д. Максимовић у Бугарској у вези са културним контекстом превода и естетиком читалаца. Анализирају се различите стратегије рецепције у публикацијама, као и улога критике и фигуре преводиоца-песника у процесу рецепције у вези са специфичностима ненационалне рецепције. Циљ рада је да се идентификују перцептивне сличности и разлике у случајевима синхроне и ретроспективне рецепције.

У зборнику је представљено пет радова из области књижевности. Од великог значаја за приступ у предавању и истраживању словенских књижевности као страних је рад Запрјана Козлуджова „Компаративизам у књижевној интерпретацији – проблеми и перспективе“ (стр. 12–17), у којем се анализирају основни методолошки принципи приступа страног књижевности која је као текст и контекст непозната рецепцији стране читалачке публике. Фокус је на најважнијим факторима који одређују разумевање и интерпретацију различитог у страног књижевности. Аутор заступа став према коме компаративни приступи у истраживању словенских књижевности као страних претпостављају поређење свих фактора који одређују разумевање, интерпретацију и оцену сличних књижевних феномена. Христина Тончева у раду „Словенска евхологијска традиција у трбницима из Зографског манастира (према рукописима из XII–XVIII века)“ (стр. 174–184) бави се досад необјављеним подацима о новообјављеним словенским копијама старобугарских текстова, о чему сведочи глагољски Синајски евхологиј из X–XI века. Они су ексцерпирани из рукописа Зографске дигиталне библиотеке при Софијском универзитету „Св. Климент Охридски“, која је направљена уз дозволу монаха из Зографског манастира на Светој Гори. Подаци се анализирају у односу

на рукописе (бугарске, српске) из других библиотека. Нина Гагова у раду „Премудрост у *Житију Св. Симеона* од Св. Саве“ (стр. 185–200) говори о значају лика св. Симеона у његовом најранијем житију, анализирајући библијске и књижевне цитате и везе које се тичу теме мудрости. Житије је смештено у контекст најстаријих православних словенских традиција афирмације сопствених светаца и, кроз своје култове, потврду сопствених хришћанских институција. Жоржета Чолакова се у раду „Митско поетска генеза баладизованог пејзажа у поезији западнословенског романтизма. Опсервације над фигуром језера“ (стр. 201–209) бави пејзажом као основним концептом романтизма (укључујући чешки и пољски) који одражава аксиолошку рехабилитацију фолклорне традиције и митолошке масовне свести. Узимајући у обзир значење идеје космогонијског јединства природе и субјекта у формирању романтичне митологије, ауторка представља своја запажања о поезији К. Х. Махе, К. Ј. Ербена, А. Мицкјевича и Ј. Словацког. Предмет анализе Славеје Димитрове у раду „Чешко-словачко јединство у периоду Препорода – идеологија, емоције, национална судбина“ (стр. 210–218) јесу различите фазе и емоционални ставови кроз које пролазе Чеси и Словаци за време народног препорода. Истражује се често поларизована перцепција чешко-словачке идеје.

Нажалост, зборник не садржи реферате свих бугарских учесника XVI међународног конгреса слависта. Ипак, представљени радови сведоче како о основним правцима развоја бугарске славистике, тако и о богатој разноврсности тема, које овај зборник чине јединственим и корисним за развој славистике уопште, а не само у бугарској средини.

Ивана Давићков и Кристијина Манић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за српски језик
са јужнословенским језицима

Српска славистиџика (колективна монографија). Љиљана Бајић (гл. и одг. ур.). Том I (Језик) – II (Књижевност, култура, фолклор. Питања славистике). Београд: Савез славистичких друштава Србије, 2018, 427 стр. (I) и 494 стр. (II)

Колективна монографија у два тома под насловом *Српска славистиџика* представља зборник радова чланова српске делегације који су на XVI међународном конгресу слависта били представљени као секцијски реферати из области лингвистике, књижевности, културе, фолклора и славистике.¹ Одржавање XVI међународног конгреса слависта у Београду била је велика част за српску лингвистику, која се на достојан начин представила светској славистици – поред секцијских излагања, научни садржаји представљани су и у оквиру тематских блокова, округлих столова о одабраној теми, преко излагања у оквиру заседања комисија при МКС-у, изложбама, предавањима, презентацијама, представљањем научних публикација итд. За домаћу славистику овај догађај имао је и наглашену моралну димензију, јер су генерације српских слависта стремиле ка овом циљу – да се највећи скуп слависта одржи у Београду, граду којем је далеке 1934. године поверено да буде домаћин Конгресу слависта 1939. године. Нажалост, због ратне опасности која се надвила над Европом, Конгрес у Београду био је отказан упркос чињеници да су у време доношења тешке и драматичне одлуке све припреме биле обављене. Тај циљ да Београд поново буде изабран за домаћина одржавања конгреса слависта напoкон је постигнут после успешно одржаног XV конгреса слависта у Минску, где је „духовна заједница“ Конгреса Београду предала у руке достојанство домаћина наредног окупљања слависта. Тако се XVI међународни конгрес слависта одржао у Београду од 20. до 27. августа 2018. године, у организацији Међународног комитета слависта и Савеза славистичких друштава Србије, док су његови суорганизатори били Филолошки факултет Универзитета у Београду и Српска академија наука и уметности. На конгресу је било око 1000 учесника.

¹ Реферати српских представника који су били изложени на тематским блоковима и округлим столовима објавиће се у другим публикацијама, које излазе у Европи и шире.

Посматрано из угла значајних историјских догађаја који су битно утицали на судбину словенских народа, година одржавања Конгреса у Београду, 2018, пала је на 100-годишњицу од завршетка Првог светског рата и стварања самосталних словенских држава на темељима некадашњег Аустријског и Руског царства. Управо после ослобођења словенских народа и процвата њихове културне и језичке еманципације дошло је до наглог развоја славистике, услед чега се јавила потреба за чвршћим повезивањем слависта. Тако је у част Јозефа Добровског, у Прагу 1929. године одржан Први међународни конгрес слависта, где је и основан Међународни славистички покрет. После неодржаног Трећег конгреса слависта у Београду, чије су све претходне припреме биле обављене и материјали уредно одштампани, одржало се до 2013. године укупно још 12 конгреса, док се, коначно, Београду поново, после осам деценија, није пружила прилика да буде домаћин сада XVI међународног конгреса слависта.

Објављивање колективне монографије секцијских реферата под насловом *Српска славистика* јесте новина у српској славистици, будући да су се раније реферати домаћих учесника са конгреса објављивали у референтним домаћим часописима, а не обједињено у посебно приређеним издањима. У првој књизи монографије објављени су радови из лингвистике, у којима су обухваћена бројна питања у областима савремене србистике и славистике, разматрана како са синхроног тако и са дијахроног становишта. Уредници прве књиге су проф. др Рајна Драгићевић и проф. др Вељко Брборић.

Књигу отвара рад академика Предрага Пипера под насловом „О српској лингвистичкој славистици друге половине XX века“ (7–36). Реч је о веома драгоценом раду за српску лингвистику јер је у њему садржан сумарни преглед њеног развоја, уз оцену о томе шта је у њој досад урађено и које место српска лингвистика заузима у славистичком и ширем лингвистичком контексту. Српску лингвистичку славистику у другој половини XX века аутор види као период „којим је у великој мери одређено савремено стање српске лингвистичке славистике и који се на позадини рељефа историје науке по неколико критеријума јасно издваја како од претходног периода српске лингвистичке славистике прве половине XX века, тако, мада мање изразито, и од српске лингвистичке славистике почетка XXI века, а и од паралелног развоја науке о словенским језицима у другим земљама и научним срединама“ (8). Посматрајући српску лингвистику на ширем плану славистике и, још шире, светске лингвистике, аутор је у изнео више вредних закључака, међу којима ћемо споменути неке.

У погледу развоја српске лингвистике, аутор констатује да је, слично другим европским националним филологијама, српска филологија

стара око два века. Издвајајући научнике чији је допринос посебно наглашен у погледу разноврсности и обима научног рада, као и утицаја њиховог научног наслеђа на даљи ток развоја домаће лингвистике, аутор двовековни развој српске лингвистике дели на неколико раздобља. Прва половина XIX века и почетак друге половине представљају *вуковски њериод*, у којем централно место заузима реформа српског књижевног језика, коју је спровео Вук Караџић, разуме се, не сâм, него са ослоном на доприносе многих својих претходника и савременика. Друга половина XIX века јесте *даничићевски њериод* у развоју српске филологије, и уже науке о српском језику, која је била превасходно обележена трудом најистакнутијег настављача реформе српског књижевног језика Ђуре Даничића. *Белићевски* период пада на прву половину XIX века, када се у науци о српском језику и српској лингвистичкој славистици у целини уочљиво издвајала фигура Александра Белића, научника разгранатог и обимног опуса, једног од истакнутих европских слависта свога времена. Најистакнутији печат српској лингвистичкој славистици друге половине XX века дали су Павле и Милка Ивић, због чега том раздобљу развоја српске лингвистичке славистике најпре припада назив *ивићевског* периода, обележеног највише њиховим теоријско-методолошким доприносима, проблемски врло разуђеним истраживањима, модерном лингвистичком школом коју су основали у Новом Саду и научним угледом који су стекли не само у европским лингвистичким круговима него и у даљим научним срединама, од Сједињених Америчких Држава до Јапана. Њихово наслеђе, сматра аутор, развија се и даје плодове и у првим деценијама XXI века у различитим областима науке о српском језику и лингвистичке теорије.

Аутор се у раду критички осврнуо на употребу писма оцењујући као парадокс чињеницу да је ћирилица, „иако службено писмо српског језика, у језичкој стварности озбиљно угрожено, а српскохрватска латиница, иако није службено писмо, у реалности је у Србији изразито доминантно“ (11). У детаљно изнетом сумарном прегледу развоја српске лингвистике није се могао заобићи проблем разградње српско-хрватске књижевнојезичке заједнице. Аутор каже да је питањима новије историје српског књижевног језика, употребе глотонима српски, српскохрватски, хрватски, као и социолингвистичким аспектима употребе ћирилице и латинице био „посвећен велики део лингвистичке продукције у Србији, али и у другим републикама, данас, државама, у којима се тај језик говори“, што је за последицу имало заостајање у другим лингвистичким областима и дисциплинама. Закупљеност лингвиста социолингвистичким питањима разградње српско-хрватске језичке заједнице „знатном делу лингвиста“ одвлачила је „пажњу и снагу од интензивнијег бављења неким другим научно актуелним питањима науке о српском језику“ (11).

За разлику од рада академика П. Пипера, који уједно представља текст пленарног предавања на отварању Конгреса, и у којем је у целини дат осврт на српску лингвистику друге половине 20. века, укључујући корене њеног развоја и перспективу савременог стања, у осталим радовима колективне монографије аутори су се трудили да осветле граматичке и семантичке проблеме у српском језику у оквиру ужих или ширих тема. Обрађиване су теме из разних лингвистичких области на синхроним и дијахроним плану – морфологије, синтаксе, творбе речи, лексикологије, стилистике, правописа, историје српског језика, дијалектологије и других лингвистичких дисциплина.

Морфолошким питањима посвећена су два рада, у којима се језички материјал сагледава из угла дијахроније. У коауторском раду Гордане Јовановић и Мирослава Вукелића „О партиципу у српкословенском спису *О осам врста речи*“ (117–123) аутори говоре о партиципу као језичком феномену, прилажући и превод одговарајућег одељка о њему у поменутом спису. Аутори су користили текст о партиципу који се налази у српкословенском Гилфердинговом рукопису, као и у каснијим руским рукописима које је објавио В. Јагић. Партиципима као врстом речи у историјском књижевнојезичком развоју српског језика посвећен је и рад Марине Курешевић, који носи наслов „Активни партиципи у средњем стилу српске средњовековне писмености: могућ правац развоја српског књижевног језика“ (173–188). Употреба активних партиципа описивана је са морфосинтаксичког, комуникативног и стилског аспекта. Одступања од нормe српкословенског језика сагледана су у светлу процеса који су се дешавали у вернакуларној бази (адвербијализација партиципа и њихово претварање у сентенцијалне форме), а део су општег типолошког преображаја језика од номиналног ка вербалном типу.

Из области синтаксе у зборнику су представљени радови који језичком проблему приступају са синхроним и са дијахроним становишта. У раду Миливоја Алановића под насловом „Утицај лексичке селекције на значењску структуру конструкције“ (37–48) указано је на два феномена у изградњи реченице и њене семантике: а) функционалну употребу речи – како финитног глагола тако и лексичких јединица на позицији глаголских аргумената (*ући* у разговор, *месито* сусрета слависта) и б) појављивање пропозиционог предиката и његових аргумената на зависним синтагматским позицијама (тема *разговора учесника*). Аутор, поред осталог, закључује да полисемија и метафоризација граматичких израза доказују у којој је мери адекватна лексичка селекција одговорна за значењску интерпретацију реченице, као и њених појединачних делова. О модалном глаголу *бити* бави се рад Милоша Ковачевића „Глагол бити као модални глагол у саставу сложеног глаголског предиката“ (141–157). У раду су издвојени и са структурног (граматичког) и семан-

тичког становишта описани сви и персонални и имперсонални модели реченица са сложеним глаголским предикатом састављеним од модалног глагола бити и допунског инфинитива (не)заменењивог конструкцијом да + презент. Анализа је показала да су „само дјелимично тачне оцјене да су конструкције овога типа ријетке и нетипичне у савременом српском књижевном језику. Што је лексичка слобода употребе глагола у инфинитиву или конструкцији да + презент уз модални глагол *бити* већа, то је и честоћа и типичност те конструкције у савременом српском језику већа, и обрнуто“ (154). Такође, „све конструкције са овим типом сложеног глаголског предиката изразито су афективне, па није ни чудо да се сусрећу готово искључиво у књижевноумјетничком, разговорном и публицистичком стилу књижевног језика“ (155). У раду Јасмине Московљевић Поповић „Корелативне конструкције у савременом српском језику“ (229–244) анализирана су структурна својства корелативних конструкција у савременом српском језику с циљем да се издвоје параметри од значаја за њихов опис и теоријско одређење. На основу изложене грађе, њеног описа и анализе, у раду је указано на посебно место подсистема реченица с корелативном конструкцијом у систему зависносложених реченичних структура. Ауторка примећује „да је могуће говорити о једном паралелном систему реализације хипотактичких структура који се у неким тачкама приближава и изједначаје са системом зависних реченица без корелације (Ако не слушаш, онда не вреди да ти причам : Ако не слушаш, не вреди да ти причам), у неким је знатно удаљен од њега и функционише као паралелна структурна варијанта (Што стално касниш, због тога се љутим // Љутим се због тога што стално касниш : Љутим се јер стално касниш), а у неким се стапа с њим (у свим оним реченичним типовима у којима је употреба корелативне речи или израза облигаторна)“ (241). Рад Људмиле Поповић „О пассиве плусквамперфекта в сербском и других славјанских језицима“ (285–302) бави се анализом плусквамперфекта у савременим словенским језицима, анализирају се темпоралне и друге функције тог облика. Ауторка примећује појаву конкурентних помоћних глагола у саставу плусквамперфекта пасивне дијатезе и формулише хипотезу о првобитној њиховој специјализацији, која је подразумевала коришћење имперфекта копуле уз резултативни плусквамперфекат, а аориста уз акционални. У раду Срета Танасића „Безличне партиципске реченице у српском језику“ (407–423) представљен је један тип безличних реченица у српском језику, који у српској научној литератури досад није посебно обрађиван. У питању су једночлане реченице, без субјекта, код којих се предикат образује помоћу трпног придева, и то у безличном облику (нпр. На њега је *љубовано* са прозора, Давно је *речено* да слободу није довољно стећи). Поред осталог, аутор у раду закључује да се безличне партиципске реченице разликују по битним својствима од пасивних партиципских

реченица, иако се њихов предикат образује такође с трпним придевом. Безличне партиципске реченице имају обезличен предикат, блокирана им је позиција субјекта, а образују се од непрелазних и прелазних глагола. У раду Исидоре Бјелаковић „Лексичка спојивост у књижевном језику Срба прве половине 19. века“ (49–60) анализирана је лексичка спојивост појединих лексема (нпр. Сунце, војна итд.) у језику српских аутора прве половине 19. века, као што су именичко-глаголске и придевско-именичке везе (Сунце Земљу осветљава, жестоко Сунце; беснила војна, страшна војна итд.) с циљем да се утврди у којој мери лексичка семантика посматраних лексема и жанр утичу на природу структуре везе у коју анализирани форми ступају. У раду Јасмине Грковић Мејџор, који носи наслов „Развој клаузалне допуне когнитивних предиката у српском језику“ (89–106), истраживан је развој клаузалне допуне когнитивних предиката у српском језику на материјалу из историје српског језика (повеље, писма, летописи, законици и др.) па све до савремених дијалеката. У циљу представљања прасловенског наслеђа, у раду је најпре дат преглед стратегија комплементације у старословенском језику, а потом је анализирана еволуција старосрпског система, који је из изворне партаксе градио допуне уведене везницима *jep(e)*, *da* и др. Испитивани су узроци и механизми развоја допунске клаузе, однос инхерентних и ареалних фактора у овом процесу, утицај семантике предиката на његово темпо, однос когнитивних према неким другим семантичким класама предиката, те типолошка и дијатопијска варијација типова допунске клаузе у дијахроној и синхроној перспективи. У раду Владимира Поломца „Слагање негација у српскословенском језику са аспекта функционалног раслојавања“ (269–283) на корпусу споменика српскословенског језика различитих жанрова истражује се дистрибуција конкурентних конструкција за исказивање слагања негација наслеђених из старословенског канона. Истраживање спроведено у овом раду потврдило је полазну хипотезу по којој конструкција NegQ + NegV представља књишку категорију (највероватније грецизам) карактеристичну за српскословенски језик вишег стила.

Анализа односа народне и књижевне лексике предмет је рада Виктора Савића „Однос између народне и књижевне лексике у типичу архиепископа Никодима“ (357–372). У раду се посебно истиче место грецизама, чија фонетска разноликост сведочи о живом контакту преводиоца и његове средине с грчким језиком, а не само с непосредним предлошком. Поред типично књижевних лексичких јединица, неологизама и калкова, анализом се уочава наслеђена старија лексика, заједничка за црквенословенски и народни језик (од старословенског до млађег редакцијског слоја), те народна лексика, уз посрбе, углавном везане за књижевни контекст. Анализа је указала на произвољност у избору лексичких средстава

између књижевних или некњижевних форми. Ово је, сматра аутор, битна одлика језичког израза карактеристичног за српске типике, још од првог међу њима, Савина Хиландарског типика.

Српска дијалектологија заступљена је у двама радовима. Слободан Реметић у раду „Српски дијалекатски комплекс у светлу миграционих струјања (лингвистички и социолингвистички аспект)“ (327–344) говори о упливу сеоба у формирању данашњег српског дијалекатског мозаика. Исељавање српског живља у крајеве далеко од матичне, завичајне области на својствен начин чува старије језичко стање из времена сеоба, златни грумен података значајан за историјску дијалектологију и историју српског језика уопште. Поред осталог, у раду је закључено да миграције носе одговорност и за појаву нових дијалекатских и говорних типова, као што је западносрбијанска икавштина, настала на бази погрешне перцепције једног вокала у говору стариначког живља (дошљаци су незамењен глас *jaīī* заменили гласом *u*). Дијалекатској синтакси припада рад Софије Милорадовић, који носи наслов „Ареална граматикализација предлога *od* у српским народним говорима (на примерима из призренско-тимочких и косовско-ресавских говора)“ (213–228). У њему је осветљен статус предлога ОД, који је у призренско-тимочким и косовско-ресавским говорима подвргнут процесу граматикализације (*/десемантизације*), што је потврђено бројним примерима из ових српских народних говора, при чему је његов статус сагледан у ширем општебалканском језичком контексту и на фону конвергентних процеса запажених у оквирима балканског језичког савеза.

Теме из семантике и лексикологије обрађене су у трима радовима у којима се запажа различитост у приступу и употреби метода у тим истраживањима. Примена метода и појмовно-терминолошког рада концептуалне лингвистике присутни су у раду Драгане Вељковић Станковић „О (само)поимању и именовању човека као неживог ентитета у српском књижевном језику“ (75–88), у којем је разматран „развој антроподирективних фигуративних значења адјективних реилексема којима се именују својства неживих ентитета“: човека-објекта, као што су мек човек, тврд човек, чврст човек, крут човек, оштар човек, туп човек, широк човек, тесан човек, дубок човек, плитак човек итд. У раду су употребљени новији и још увек нераспрострањени термини у домаћој лексикологији, као што су реилексема, зоолексема, фитолексема, реификација, реификат, реификацијска метафора, колективни селф итд. Семантичким когнитивистичким истраживањима припада рад Душке Кликовац „О систему заменичких прилога за место у српском језику: прилог *īамо*“ (125–140). У раду се анализира егзофоричка и анафоричка употреба прилога *īамо* и његова употреба као корелатива месних клауза. У раду су анализирани и односи прилога *īамо* према прилозима *онде* и *онамо*, и према при-

логу *иу* с којим типично улази у опозицију, али с којим је у одређеним контекстима и еквивалентан. У раду Радоја Симића „Једнина општинских (заједничких) именица са значењем мноштва у српском језику“ (373–380) аутор анализира случајеве када се метонимијом мноштво приказује једнинским облицима општинских или заједничких именица (нпр. Ето их [Италијана] из вароши пљева и *мрав!*, Ишле су две жене *са марамом на глави*), сматрајући да тај поступак по правилу има улогу стилског активирања и потенцирања израза.

Лексикографској проблематици посвећен је коауторски рад Снежане Петровић и Марије Вучковић, који носи наслов „Етимолошки речници српског језика – од концепције ка методологији“ (245–258). У раду су на основу поређења двају етимолошких речника српског језика – вишестомног Етимолошког речника српског језика и Приручног етимолошког речника српског језика, који се израђују на Етимолошком одсеку у Институту за српски језик САНУ – уочене и издвојене разлике у методолошкој обради речи, проистекле из њихових различитих концепција, као и обима и намене. Ауторке у закључку кажу да би продубљеном научном компонентом Приручни етимолошки речник српског језика „могао допринети томе да се у наредним свескама ЕРСЈ, које ће у њему имати добар ослонац, већа пажња усмери на сагледавање и тумачење других проблема везаних за обиман дијалекатски материјал“ (255).

Анализи српских личних имена из угла односа феминистичких погледа према овој класи речи бави се рад Јованке Радић „Српска лична имена и феминистички погледи на језик“ (303–315). У раду ауторка закључује да у језику не може постојати ни ‘женско’ ни ‘мушко’ те да се „вештачки пројекат ‘родно диференцираног језика’ понајпре може разумети као експеримент чији би успех за последицу имао разарање језика као система који нам омогућава појмовно (продуктивно) мишљење и вољно одлучивање“ (313).

Лингвистичкој стилистици посвећен је рад Јелене Јовановић Симић, који носи наслов „Структура и функција временских облика у народној причи“ (107–116). Полазећи од резултата добијених у ранијим истраживањима који говоре о томе да су за упознавање природе глаголских времена од значаја не само реченица, у којој лични глаголски облик чини језгро, већ и шири текстовни облици: жанрови и начини излагања (као и функционалностилски облици), ауторка анализира извештај број народних приповедака пратећи, између осталог, њихову улогу у изградњи текстовних облика и стилских особености. У раду ауторка истиче то да „глаголски облици уоквирују временску ситуацију, пре свега у почетним пасажима приче – управо крњи перфекат као облик за неодређену прошлост, који дозвољава скретање пажње на оно што следи по догађају (мање или више као његова последица)“ (115).

У теоријском раду Милорада Радовановића посвећеном проучавању језика у светлу фази логике „Где у језику налазимо доказе његовој фазичности? (Проучавање језика у светлу фази логике)“ (317–325) расправља се о појмовима фазичности (укључујући градуелност, скалираност, степеновање, рангирање, континуалност, постепеност), затим о појмовима „нејасности“, „неодређености“, „прелазности“ у испољавању и тумачењу језичког феномена, „с циљем да се представи инвентар темељних питања с њима у вези“ (317). У закључку рада аутор каже да „ваља бити у тумачењу човека и његовога језика агенс нијансирања пре него агенс просуђивања. Са још увек отвореним питањем – „Да ли је то свет сâм фазичан, па су / или су такви наше опажање и тумачење света, мишљење о њему, те и сâм говор о њима?“ Иако бисмо волели, сматра аутор, да живимо у свету *јасно разграничених* категорија, „укупан живот нас учи да то по правилу није баш често могућан случај стварности“ (324).

Правописној проблематици у зборнику посвећен је рад Вељка Брборића „Интерпункцијска терминологија код Срба од Вука до данас“ (61–73), у којем је дат преглед интерпункцијске терминологије у датом раздобљу. Посебна пажња у раду усмерена је на термине који су се мењали (знак почивке и црта, зарез и запета, знак усклика и узвичник итд.), дублетна решења и нове термине (којих раније није било, као што су крстић †, интернет знак @, ознака за женски пол ♀, ознака за мушки пол ♂ итд.).

Питања везана за транскрипцију и адаптацију страних имена у савременом српском књижевном језику заузимају важно место у области нормирања и стандардизације српског књижевног језика. Допринос овој проблематици пружа нам рад Љиљане Марковић под насловом „Транскрипција и адаптација имена из јапанског у српски и руски језик“ (189–211), у којем је дат транскрипцијски образац који би водио правилности и једнозначности у области јапанске ономастике и њене такозване широке транскрипције (и у масовним медијима, на пример).

Питањима усвајања творбених модела код деце и код одраслих страних говорника бави се рад двеју ауторки – Весне Крајишник и Весне Ломпар, који носи наслов „Усвајање творбених модела у српском језику код одраслих страних говорника и деце матерњих говорника (на примеру *nomina agentis*)“ (159–172). Анализом погрешних одговора који се преклапају код обеју група испитаника, ауторке су закључиле да су за именице мушког рода најчешће коришћени суфикси *-ац* и *-ар*, а за именице женског рода суфикси *-ица* и *-ка*, док се веће разлике уочавају кад се посматрају различите варијанте творбених основа.

Лингвистици текста посвећен је рад Весне Половине „Појам *функције* у лингвистици текста/дискурса у јужнословенској лингви-

стици“ (259–267), у којем се анализира употреба вишезначног појма ’функција’ у лингвистичким радовима који се баве лингвистиком текста / анализом дискурса на јужнословенском језичком подручју пре свега. Ауторка поред осталог закључује да се у текстлингвистици указују „правци развоја, у основи функционалног приступа језику: од оквира реченице до текста и, враћајући се појединим појавама у тексту, кроз неминовно преплитање са другим дисциплинама, прагматиком, стилистиком, корпусном лингвистиком. Текстлингвистика / анализа дискурса се стално мења и модернизује и на нашим просторима, везујући се вертикално, пре свега, за ‘центре’ науке у својој научној средини, као и у англосаксонској, немачкој и руској, и понешто чешкој, пољској, француској средини, али не довољно и за друге лингвистичке традиције, на пример, за јужнословенски простор“ (266).

Етнолингвистици у науци о српском језику посвећен је коауторски рад Стане Ристић и Иване Лазић Коњик „Развојне тенденције етнолингвистике у савременој српској лингвистици“ (345–356). У раду је на ширем плану двеју независних, комплементарних етнолингвистичких школа: руске и пољске, који се може пратити од последње деценије 20. века до данас, представљен развој етнолингвистике у Србији, уочене су фазе и тенденције њиховог развоја који би водио заснивању јединствене српске етнолингвистичке школе.

Облашћу планирања језика (у мањинском положају) и његове стандардизације бави се рад Далибора Соколовића „У потрази за новом парадигмом језичке политике и планирања мањинских словенских језика“ (381–396). Полазећи од изнете чињенице да су истраживања посвећена овој проблематици ретка на пољу славистике, аутор је ово истраживање представио као „допринос подстицању дискусије о приступима процесу језичке политике и планирања у контексту словенских језика који се налазе у позицији мањинског језика“ (381).

Науци о писму посвећен је рад Вање Станишића „Парадигматика и синтагматика несамосталних графема и два типа ортографских система у европским писменостима“ (397–406). По овом аутору двострану природу писма, чију унутрашњу структуру условљавају језичке појаве, а спољашњу форму културна историја, илуструје и структуралистичка подела на парадигматику и синтагматику писма. Парадигматика писма означава инвентар писмених знакова или уређен списак графема, док синтагматика подразумева правила по којима се уређују те везе. Аутор закључује да „парадигматски и синтагматски план несамосталних графема може бити значајан за боље разумевање односа између језичке основе и графичке форме писмених система, у датом случају да баци ново светло на знатне разлике које у свом смислу постоје међу писменостима европског простора“ (404).

Друга књига колективне монографије *Српска слависти́ка* садржи радове посвећене књижевности, култури, фолклору, питањима славистике, као и посебној теми XVI међународног конгреса – Вуковом Српском рјечнику (1818) у свом времену и данас. Уредници друге књиге су проф. др Бошко Сувајџић, проф. др Петар Буњак и проф. др Душан Иванић.

Другу књигу зборника отвара рад академика Наде Милошевић Ђорђевић „Српска народна књижевност у светлости Вуковог Српског рјечника (1818)“, у којем се ауторка бави Вуковим побудама за објављивањем речника српског народног језика и сарадњом са Копитаром. Радови у оквиру секције *Књижевности, култура, фолклор* захватају врло широке и разноврсне области књижевности и културе: поетику жанрова (Д. Иванић, Т. Јовановић), питања типологије словенских књижевности, развоја културних парадигми и тематских оквира (Ј. Делић, Б. Јовић, М. Клеут и Д. Перић, Н. Радуловић, О. Радуловић, М. Стефановић, Д. Хамовић), интердисциплинарна истраживања словенских књижевности и култура (Д. Ајдачић, Љ. Бајић, Н. Николић), књижевну рецепцију (А. Корда Петровић), народне књижевности (В. Питулић, С. Самарџија), српску књижевност у оквирима компаративних изучавања (М. Ђурић, А. Петров, П. Петровић), књижевну библиографију (А. Вранеш), родно искуство у савременој српској прози (В. Гордић Петковић), разматрање односа словенских књижевности и средњовековља (З. Бојовић, З. Витић, Б. Вранеш, Љ. Јухас-Георгиевска). Сходно концепцији часописа *Јужнословенски филолог*, у приказу друге књиге овог зборника пажњу ћемо посветити радовима из области лингвистике, имајући у виду то да ће радови из књижевности бити засебно представљени у неком од домаћих књижевних часописа.

Језичко-стилском анализом српскословенске варијанте апокрифа *Житије Асенете* бави се рад ауторке Маје Анђелковић „Житије и исповест Асенете у српскословенској рукописној традицији“ (29–41). На основу текстолошке анализе двају сачуваних рукописа из 15. века ауторка је закључила да се два преписа мало разликују, и то на морфолошком и лексичком нивоу, као и да су заступљена минимална одступања у погледу редукције и проширивања текста.

Питањима методике наставе српског језика у дијаспори бави се рад Марине Јањић под насловом „Темељна методолошка питања наставе српског језика у дијаспори“ (147–159). Рад представља прилог изучавању методике наставе српског језика у дијаспори, која према броју данас чини готово половину укупне српске популације. Рад у овом пољу, како истиче ауторка, изнедрио је нову лингвометодичку грану, с обзиром на специфичности њених циљева и задатака. С обзиром на то да је њен примарни наставни принцип – принцип завичајности и да је утемељена на завичајној педагогији, један од најконструктивнијих предлога за именовање ове

нове лингвометодичке дисциплине јесте методика наставе српског као завичајног језика. Ауторка сматра да је изабрани термин „завичајни“ право решење, будући да „национална идентификација са завичајем представља најважнији критеријум за избор овог термина“ (151).

Следећи рад из области лингвистичке славистике носи наслов „Александар Белић и чешка славистика“ (223–236) аутора Јаромира Линде. Рад се бави односом између Александра Белића и чешких слависта Бохуслава Хавранека, Јулијуса Хајденрејха, Вилема Матезијуса, Јиржија Хорака, као и слависта који су у то доба живели у Чехословачкој, као што су Матија Мурко и Јевгениј Александрович Љацки. Посебна пажња у раду посвећена је боравку Александра Белића Прагу 1936. године, где је одржао неколико предавања у Словенском институту и на Карловом универзитету, као и његовом односу према Прашком лингвистичком кружоку, према којем је показивао извесну суздржаност, што је имало утицаја на Белићеве радове, пре свега на његову „Општу лингвистику“. У прилогу овог рада налази се текст Резолуције Комисије за функционално-структурално истраживање словенских језика из 1929. године, као и синопсис предавања о Вуку Карацићу из 1936. године.

Лингвистици и поетици текста посвећен је рад Радмила Маројевића „Лингвистика и поетика ‘тамних мјеста’ као текстолошки метод (На материјалу *Слова о њолку Игореве* и *Горског вијенца*)“ (237–251). Аутор је у раду образложио значење и функцију термина *џоеџика џамних мјестџа* на следећи начин: „Разрјешење односно (про)тумачење конкретног „тамног мјеста“, тј. нејасног или недовољно јасног мјеста, које се тумачило на више начина [...] у принципу је мултидисциплинарно: поред лингвистике, оно обухвата филологију, текстологију и културну историју. Ако је ријеч о пјесничком дјелу у стиху, „тамно мјесто“ мора бити освијетљено и са аспекта версификације. Ми смо увели терминолошку иновацију поетика ‘тамних мјеста’ сматрајући да се аргумент пјесничке структуре текста мора узети као посебни (и завршни) ниво анализе“ (237). У раду су на примерима староруског спева *Слово о њолку Игореве* (после 1185. године), оствареног у једној врсти слободног стиха, и спева *Горски вијенац* (1847. године) Петра II Петровића Његоша, оствареног у српском епском десетерцу, разматрана тамна места у песничком тексту из угла лингвистике и поетике као комплементарног интердисциплинарног метода и специфичности њихове текстолошке интерпретације.

Радови у оквиру секције *Вуков Српски рјечник (1818) у свом времену и данас* обрађују тему Вуковог рјечника из различитих углова језика и књижевности. Коауторски рад Марте Бјелетић и Јасне Влајић-Поповић „*Lurus in etymologia. Вуково дело на страницама Приручног еџимолошког речника срџског језика*“ (375–387) истиче допринос Вуковог Српског рјечника (у свим својим издањима), као и целокупног Ву-

ковог дела, *Приручном етимолошком речнику српског језика*. Тај допринос се огледа у сва три „сегмента одреднице новог речника“, а пре свега у првом, документационом, и у трећем, аргументативном, јер за многе речи из основног лексичког фонда српског језика обрађене у ПЕРСЈ у *Српском рјечнику* и другим Вуковим списима налазимо прве потврде и(ли) примере употребе илустративне за њихово изворно значење и културноисторијски контекст у којем су настале. У закључку ауторке кажу да овај прилог „у основним цртама приказује на које све начине Вукова грађа доприноси изради (и квалитету) ПЕРСЈ. Она служи првенствено за илустровање употребе анализираних речи и документовање њихових застарелих облика и значења, а неретко и као инспирација за проналажење етимолошких решења“ (385). У раду Зоје Карановић „Обредна лексика и обреди у *Рјечнику* (1818) Вука Стефановића Караџића“ (403–414) ауторка спроводи анализу обредне лексике с циљем да на основу ње утврди обим и природу лексема које припадају обредној тематској скупуни (веровања, празници), „што би био један од индикатора релевантности обредно-обичајне праксе у духовној култури Срба, али и шире, у другим словенским језицима, у којима је евидентирана аналогна обредно-обичајна пракса“ (403). Ауторка поред осталог увиђа да се богатство обредне лексике очитује посебно у примарној лексици *Рјечника*, „у описима благодана и светковина из годишњег циклуса, односно календарских прекретница за које се они везују, те послова и обредних радњи који се обављају у утврђене дане и њиховим ... христијанизованим празницима“ (Лазарева субота, Ђурђев дан, Ивањдан, Јовањдан, Петровдан итд.) (407). У раду Александра Милановића „Вукова улога у стварању риболовне терминологије у *Српском рјечнику* (1818)“ (433–445) аутор анализира присуство назива риба и њихових делова тела у *Рјечнику*. А. Милановић је утврдио да је Вук у *Српски рјечник* (1818) унео многа, али не и сва (*смуђ, *бандар), познатија именована слатководних рибљих врста, редукован назив делова рибљег тела (*крљушт, *мјехур, *шкрге), као и само део термина везаних за риболовну технику (*апаслук, *рибарење, *бубањ, *бућкало, *пловак). Милановић констатује да Вуков боравак у Подунављу није оставио дубљи траг у првом издању (*јесетра, *кавијар), на основу чега закључује да овај речник заиста јесте речник тршићког говора. Скоро сва именована риба забележена у речницима касније су устаљена у савременој риболовној терминологији, уз ретке изузетке (липен, ноствица, пастрма, црвемперка), а исто важи и за друге риболовне термине. У раду Првослава Радића „Вук Караџић у британској филолошкој визури (На примеру Џ. Бауринга и Д. Вилсона)“ (459–468) разматра се однос према Вуку Караџићу и његовом филолошком раду исказан у британској јавности у ширем вредносном луку од прихватања и величања Караџићева дела до мање-више отвореног

оспоровања његовог приступа појединим питањима. Аутор закључује да су на оцену британске јавности о Вуковом делу током 19. и 20. века утицали британски политички интереси у односу према српском језичком и националном питању, што је у раду показано на примерима филолошке делатности двојице Британаца – Џ. Бауринга и Д. Вилсона.

Међу радовима посвећеним доприносу Вуковог Српског рјечника изучавању српске књижевности налазе се следећи радови: Бранко Златковић, „Вуков *Српски рјечник* као литерарна тема“ (389–401), Миодраг Матицки „Вукове приче о речима“ (415–432), Зона Мркаљ „Вуков Српски рјечник у наставном контексту“ (447–458), Наташа Станковић Шошо „Српски рјечник (1818) као методичка тема“ (469–476) и Бошко Сувајџић „*Српски рјечник* (1818) у Вуковој *Прејисци*“ (477–489).

Лингвистички радови српских учесника који су изложени у секцијама на XVI међународном конгресу слависта и објављени у колективној монографији *Српска славистика* обухватили су језичка питања из многих области и дисциплина науке о српском језику. Посматрано према броју радова, највећи број њих припада области синтаксе. Језички материјал обрађиван је и на синхроном и на дијахроном плану. Примећујемо, ипак, да избором радова у овом зборнику нису обухваћене све главне области у којима се развија савремена српска лингвистика. У зборнику, на пример, нема ниједног рада из савремене синхроне морфологије српског језика, а такође нема рада ни из фонетике са фонологијом нити из акцентологије савременог српског језика. У зборнику нема ни рада из области описне (дескриптивне) лексикографије упркос чињеници да је ова област лингвистике за последње 2–3 деценије, посебно у њеном теоријском домену, дала запажене резултате. Ипак, у целини узев, са сигурношћу се може рећи да двокњижје колективне монографије под насловом *Српска славистика* представља вредан допринос српској славистичкој науци, која се овом књигом достојно представила на XVI међународном конгресу слависта одржаном у Београду 2019. године. Ова књига, захваљујући квалитету научних радова, одржала је висок ниво научне мисли у области славистике као што је то раније учињено у издањима материјала са III међународног конгреса, чији је председник Извршног одбора био Александар Белић. Приређујући ново издање материјала са III међународног конгреса слависта 2008. године (III међународни конгрес слависта (Београд, 18–25. IX 1939), репринт – издање материјала неодржаног конгреса, Богољуб Станковић (прир.), Београд: Славистичко друштво Србије, 2008), тадашњи председник Славистичког друштва Србије проф. др Богољуб Станковић размишљао је о томе колико би за нас значајно било, а и правде ради, да се у што скорије време одржи славистички конгрес у Београду. Он је у предговору тог издања оставио и писани траг о томе, надајући се да ће се то и догодити.

Тамо је, поред осталог, у закључку написано: „Београду је било поверено одржавање једног конгреса, који је био у потпуности припремљен, али из познатих разлога није одржан. Та чињеница се потискује у заборав не само стране, већ и наше славистике и шире друштвене јавности. Надајмо се да ће објављивање конгресних материјала неодржаног Трећег међународног славистичког конгреса све њих и подсетити, и шире обавестити. А српске слависте још и обавезати не само на размишљање, већ и на залагање да се XVI конгрес (2018) одржи у Београду. У објављеним материјалима требало би да имају надахнуће, а свакако им они могу послужити и као приручник и поучник како се ти послови раде“ (XXVII). Нажалост, овај вредни научни прегалац и родољуб није доживео да отвори XVI међународни конгрес слависта у Београду, којем се искрено надао и који је прижељкивао. Уверени смо пак да је његовим личним залагањем, као и залагањем Савеза славистичких друштава Србије, сврха издавања материјала са III међународног конгреса изнета у предговору тога издања постигла свој прокламовани циљ који се огледа у успешно организованом XVI међународном конгресу слависта и објављивању зборника радова насталих из секцијских реферата домаћих учесника са овог конгреса.

*Владан З. Јовановић**
Институт за српски језик САНУ**
Београд

* vladan.jovanovic@isj.sanu.ac.rs

** Прилог је настао у оквиру пројекта Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ (бр. 148009), који у целости финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Александар Белић – српски лингвиста века. Књ. 1–3. 1) *О Александру Белићу на Научном сасијанку славистија у Вукове дане (1971–2016)*. Драгана Мршевић-Радовић, Бошко Сувајцић, Александар Милановић (ур.). Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, Међународни славистички центар, 2016, 382 стр.; 2) *Александар Белић и сѝрани славистији. Под кровом Срѝске академије наука и уметности*. Драгана Мршевић-Радовић, Бошко Сувајцић, Срето Танасић (ур.). Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, Међународни славистички центар, 2017, 382 стр.; 3) *Александар Белић и „београдски сѝил“*. Драгана Мршевић-Радовић, Бошко Сувајцић, Александар Милановић (ур.). Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, Међународни славистички центар, 2018, 340 стр.

Трокњижје у виду зборника које је током три године сукцесивно излазило из штампе, почев од 2016. године, посвећено научном раду, лингвистичким и друштвено-културним постигнућима Александра Белића, представља по много чему специфичан и јединствен омаж делу и лику српског лингвисте ХХ века. Међународни славистички центар и Филолошки факултет Универзитета у Београду уз предани рад сарадника успели су да припреме и издају зборнике, као и прву књигу у оквиру едиције *Биобиблиографије: славистији који се ѝамѝе* под насловом *Александар Белић (1876–1960)*,¹ пред одржавање ХVI међународног славистичког конгреса у Београду (2018).²

¹ Новопокренута едиција *Биобиблиографије: славистији који се ѝамѝе* засад има објављену прву књигу под насловом *Александар Белић (1876–1960)*, Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, Међународни славистички центар, 2018, 220 стр. Књигу су приредиле Драгана Мршевић Радовић, Милица Радовић Тешић, Снежана Кутрички и Катарина Тодоровић. У њој се налазе кратка аутобиографија, сећања Белићевих унука Марине Косанић и Мирјане Лукачевић, текст Михаила Стевановића о Белићевом животу, делу и стваралаштву, сећања Исидоре Секулић, Бранислава Милановића и Рашка Јовановића, као и обимна библиографија Александра Белића, коју је израдила Марија Вучковић, а допунила Ана Голубовић.

² На Конгресу је одржан округли сто „Александар Белић у историји славистике“, на којем су представљена и промовисана поменута издања, те се уз поједина сећања присутних потомака и студената А. Белића још једном указало на оригиналност и постигнућа великог научника.

Прва књига зборника под насловом *О Александру Белићу на Научном сасијанку славистија у Вукове дане* (1971–2016) објављена је 2016. године, поводом сто четрдесет година од рођења Александра Белића. Уредници прве књиге су проф. др Драгана Мршевић Радовић, проф. др Бошко Сувајцић и проф. др Александар Милановић, а рецензенти су проф. др Срето Танасић и проф. др Владимир Осолник. Редакција првог дела зборника укључила је следеће чланове: проф. др Јелицу Јокановић Михајлов, проф. др Ану Кречмер, проф. др Александра Милановића, проф. др Драгану Мршевић Радовић, проф. др Живојина Станојчића, проф. др Љиљану Суботић и проф. др Галину Тјапко, док су Уређивачки одбор чинили проф. др Александра Вранеш, проф. др Драгана Мршевић Радовић, проф. др Бошко Сувајцић, проф. др Љиљана Бајић, проф. др Петар Буњак, академик Милосав Тешић, академик Предраг Пипер, проф. др Срето Танасић, проф. др Вељко Брборић, проф. др Јован Делић и проф. др Весна Половина.

Предговор Уредништва под насловом *Александар Белић – српски лингвиста века* и опсежан рад Живојина Станојчића: *Александар Белић и наш књижевни језик – грамаићко мишљење Александра Белића* (19–41), у коме се с различитих аспеката сагледава генеза Белићевог рада на кодификацији и формирању књижевнојезичке норме српског књижевног језика, отвара прву књигу. Двадесет три рада савремених лингвиста у првој књизи тематски су обједињена (*Реферати са Научног сасијанка славистија у Вукове дане* (1971–2016)) и посвећена разматрању лингвистичко-методолошке улоге Белићевих достигнућа у оквиру његових студија из науке о језику.

У првих неколико радова аутори су критички и опсежно сагледавали Белићеве оригиналне доприносе развоју језичке теорије и методолошке поступке у науци о језику, посебно у односу на младограматичаре (Хилмар Валтер: *Студије и промоција Александра Белића на Лајпцишком универзитету у оквиру развоја србокроаићистике* (45–53)), његове погледе на општелингвистичке феномене (Весна Половина: *Ејистемолошке основе Белићеве ојиће лингвистике* (55–75)), Белићева разматрања проблема језичке филогенезе (Јасмина Московљевић Поповић: *О јореклу и еволуцији језика – јоређење Белићевих и савремених лингвистичких схваићања* (77–98)), његове термине „унутрашње значење / унутрашња форма“ (Радоје Симић: *О унутрашњој форми језика* (99–113)), те Белићево поимање језичког осећања као методе лингвистичке анализе (Љубомир Михаиловић: *Белићеви јогледи на јиророду и улогу језичког осећања* (115–122)). У радовима Радоја Симића: *О Белићеву јојмовнојтерминолошком сиситему са гледишја науке о сјићу* (123–139) и Весне Половине: *Стилистичка лингвистичких ијексјова* (141–149) анализирају се Белићеве погледи на стил и стилистичку активност језика. Белићева

разматрања доприноса Вука Караџића за дијалектолошко-акцентолошка истраживања предмет су рада Миодрага Јовановића: *Белићеве мисли о Вуку као дијалектологу* (151–168). Наредне три студије баве се Белићевим дијакроничким истраживањима, његовим историјскограматичарским радовима (Слободан Павловић: *Белићев историјско-методолошки приступ историјској граматици (џрилог историји србисџике)* (169–180)), погледима на историју језичког система (Александар Милановић: *Теоријско-методолошки оквир Белићеве џериодизације развоја срџскохрватског језика* (181–193)), као и његовим називима за две правописне традиције којима се одликују најстарији сачувани српски ћирилски споменици (Бранкица Чигоја: *Неколико најомена о џтерминима зетско-хумски и рашки правопис* (195–202)). Синтаксичким проучавањима, тј. приступима А. Белића у синтаксичкој анализи посвећен је рад Владиславе Ружић: *Акџуелност Белићевог џогледа на глаголске дојуне* (203–214), затим два рада Миливоја Алановића: *Еволуција начела стџрукџурне организације реченице у срџској лингвистџици* (215–226) и *Концеџџи 'везе' и 'зависностџи' у Белићевом моделу устројства реченице* (227–239), као и рад Славка Станојчића: *Однос лексеме и њеног окружења – на џпримерима из два различџџа дискурса* (241–250). Питања из области морфологије у оквиру Белићевог опуса разматрају се из угла његове класификације врста речи (Сања Ђуровић: *Значај Белићевих џогледа на врстџе речи* (251–259)), затим разраде проблема глаголског вида и њеног утицаја на српску граматичку традицију (Марина Спасојевић: *Белићево схваџтање глаголског вида и његов уџицај на развој асџекџолошких џогледа у србисџици* (261–273)), те Белићевих дефиниција бројева и њиховог места у језичком систему (Александар Стефановић: *„Substantivum adverbiale“ или џосебан џоглед Александра Белића на бројеве као џрилошке речи* (275–286)). Улози Александра Белића (и Ј. Цвијића) у остварењу српског југословенског програма посвећен је рад Милоша Ковачевића: *Срџски језик и ћирилица у џоку Првога свјеџског раџа* (287–300), док се Вељко Брборић у раду *О џравописном раду Александра Белића* (301–317) бави доприносом А. Белића успостављању правописних норми. Белићевим теоријским и методолошким новинама у области лексикографије баве се радови Ненада Ивановића: *Лексикографска мисао Александра Белића* (1926–1955) (319–343) и Неђа Јошића: *Белићева лексикографска гледишџа и Речник САНУ* (345–355). Радове у првој књизи затвара прилог Марине Спасојевић: *Александар Белић као џокреџач лингвистџичке џериодике на џочџџу XX века* (357–368), у коме се А. Белић сагледава као оснивач и покретач научних часописа у српској лингвистици, који је „поставио темеље модерне лингвистичке периодике у Србији“. После биографија аутора (369–375) и библиографских напомена о радовима (377–382) доноси се као прилог (непагинирано 24 стр.): *Извештај о Међународном славистџичком са-*

стајанку одржаном у Београду од 15. до 21. септембра 1955. Овај прилог је с релевантним разлогом нашао своје место у Зборнику, јер је одлуком донетом на том састанку остварена Белићева идеја о успостављању константне научне сарадње, размене идеја, публикација и др. у оквирима славистике, такође и о организовању конгреса и конференција, коју је Белић изложио још двадесет шест година пре тог састанка (1929. године) на Првом конгресу словенских филолога у Прагу.

Друга књига трокњижја носи наслов *Александар Белић и сѣирани славистиѣи. Под кровом Срѣиске академије наука и умеѣиностиѣи*. Уредници су проф. др Драгана Мршевић Радовић, проф. др Бошко Сувајѣић и проф. др Срето Танасић, а рецензенти проф. др Петар Буњак и проф. др Владимир Осолник, док је редакѣија у истом саставу као у првој књизи. Књигу отвара текст Драгане Мршевић Радовић: *Александар Белић и сѣирани славистиѣи. Под кровом Срѣиске академије наука и умеѣиностиѣи* (13–18), којим се истичу суштина и самосвојност Белићевог лингвистичког метода. Посебно се наглашава Белићева друштвена ангажованост у удружењима у Паризу. Наиме, после Првог светског рата у Паризу су универзитетски професори основали организацију „La Ligue des Universitaires Serbo-Croato-Slovenes“, која је издавала публикацију *Revue Yougoslave*. С намером да се француски народ боље упозна са историјом, културом и духовном традицијом словенских народа основан је и „Институт за проучавање словенства“ („L’Institut d’Etudes Slaves“). Међутим, требало је да прође десет година од завршетка рата, па да се реализује велика словенска идеја – одржавање Првог конгреса словенских филолога у Прагу 1929. године, у чијем је одржавању велику улогу имао управо А. Белић. После штампане фотографије учесника међународне Фонолошке конференције (на којој је и А. Белић), доноси се досад необјављен текст А. Белића о Институту словенских студија у Паризу у оригиналу, на француском језику, а у преводу Небојше Маринковића на српски језик – Alexandre Belitch: *Institut d’Etudes Slaves a Paris* / Александар Белић: *Инстиѣиѣиѣиѣи словенских сѣиѣудија у Паризу* (19–37). Овако специфично представљен материјал означава својеврстан увод у једанаест радова, тематски подељених у две групе, у којима се баца светлост на Белићеву сарадњу са страним славистима, тј. на позицију коју он заузима на пољу светске лингвистике.

Под насловом *Александар Белић и сѣирани славистиѣи* (29–191) обједињено је девет радова. Нарочито је занимљив увид на основу архивске грађе у Белићево предано и посвећено праћење рада страних слависта, као и у његову упућеност у све токове тадашње филологије, затим препоруке Српској академији наука и уметности, што је изложено у прилогу Бојана Ђорђевића: *Александар Белић и сѣирани славистиѣи у Срѣиској академији наука и умеѣиностиѣи* (31–40). Допринос и важност научног

деловања Ст. Куљбакина и његове присне везе са Белићем описане су у тексту Радојице Јовићевића: *Дојринос Сѣјейана Куљбакина срѣској ѿалеославистѣици* (41–47). О научном значају српске лингвистичке периодике, чији је утемељивач био А. Белић, а нарочито о његовој улози у издавању часописа *Јужнословенски филолог* (1913), као и о развојној линији овог часописа и његовом утицају на развој србистике и славистике читамо у научном прилогу Срета Танасића: *Александар Белић и Јужнословенски филолог* (49–65). Преглед обима и састава зборника који су објављени 1921, 1937. и 1976. године у част А. Белићу сведоче о изузетном научном угледу Белића у светској лингвистици (А. Меје, А. Вајан, Б. де Куртене, М. Бартоли, Р. Јакобсон, С. Шобер, Н. Трубецки, М. Фасмер итд.), о чему се детаљно образлаже у раду Марине Спасојевић: *Сѣирани славистѣи у зборницима објављеним у часѣи Александра Белића* (67–77). Научни прилог Неђа Јошића: *Александар Белић у усѣоменама сѣираних славистѣа* (79–90) доноси сублимиране податке о угледу и контактима А. Белића у круговима страних слависта, на основу успомена објављених 1976. године у зборнику посвећеном Белићу. О контактима и сарадњи А. Белића са лингвистима у оквиру тадашње југословенске лингвистичке научне јавности ван Београда (Фр. Рамовш, П. Скок, Стј. Ившић и други) говори се у раду Радоја Симића: *Сарадња научних радника филолошке сѣируке из југословенских ценѣира ван Београда у Белићевим и 'белићевским' едицијама* (91–122). У наставку је објављен занимљив прилог двојице руских лингвиста, који су, на основу сачуваних стенограмских бележака, приредили и објавили Белићев реферат „О врстама речи“, изложен на пленарном заседању Лењинградског славистичког научног састанка 1. јула 1946. г. (П. А. Дмитриев и Г. И. Сафронов: *Рефератѣи Александра Белића на Лењинградском славистѣичком научном сасѣјанку 1946. г.* (123–133)). Преписку са руским славистом П. Симонијем на крају XIX и почетком XX века објавио је Н. И. Толстој: *Из епистолярногo наследия академика А. Белича (Письма А. Белича к П. К. Симони, 1898–1904 гг.)* (135–145). Прву групу радова завршава прилог Јаромира Линде: *Преѣиска Александра Белића са научницима у Чехословачкој* (147–191), где се први пут објављује преписка А. Белића са научницима у Прагу (Б. Хавранек, Ј. Хораком, М. Мурком и другима).

Наслов другог дела књиге *Под кровом Срѣске академије наука и умѣјносѣи* (193–317) односи се на два рада чији су аутори сарадници Института за српски језик САНУ. У опсежном коауторском прилогу Стане Ристић и Ненада Ивановића: *О лексикографији Александра Белића – из необјављених рукописа* (195–260) реч је о четири необјављена архивска документа: 1. Писмо Александра Белића Председништву Краљ. Академије /поводом организације рада у Лексикографском одсеку и оцени понуђене збирке речи/ (10. 1. 1921); 2. Писмо Александра Белића

Академији филолошких наука /извештај о раду Лексикографског одсека од 1901. до 1920. године/ (23. 1. 1921); 3. Александар Белић, *Српски речник књижевнога и народнога језика* (1926); 4. Александар Белић, *Увод* (у први том Речника САНУ), нацрт (1955). У њима се детаљно и хронолошки образлажу процеси формирања Белићевих лексикографских студија, континуитет и развој концепције и методологије израде Речника САНУ. Веома занимљива разматрања и критичка гледишта аутора концизно су изнета у фуснотама. Рад Милице Радовић Тешић: *О лингвистичким састанцима у Институту за српски језик САНУ (од 24. 10. 1952. до 12. 5. 1958. године)* (261–272), са прилогом *Зависник лингвистичких састанака при Институту за српски језик Српске академије наука* (273–317), подразумева детаљну транскрипцију и анализу 13 записника са *Лингвистичких састанака* које је Белић водио у Институту за српски језик у периоду од 1952. до 1958. године. Увидом у транскрипте сазнаје се о темама које су излагане и које су иницирале дискусије на састанцима, размену мишљења и нове предлоге. На крају друге књиге дате су *Биографије аутора* (319–323) и *Библиографска најомена* (325–328).

Последња, трећа књига овде разматране едиције носи наслов *Александар Белић и „београдски стил“*. Уредници су проф. др Драгана Мршевић Радовић, проф. др Бошко Сувајџић и проф. др Александар Милановић, док су рецензенти проф. др Петар Буњак и проф. др Владимир Осолник. Редакцију су сачињавали проф. др Драгана Мршевић Радовић, проф. др Бошко Сувајџић, проф. др Душан Иванић, проф. др Ана Кречмер и проф. др Роберт Ходел. Трећу књигу отвара обимна, веома информативна критичка студија Александра Милановића: *Александар Белић и „београдски стил“* (13–30), у којој се хронолошки посматрано најпре износе запажања Ј. Скерлића (као творца термина) и И. Секулић о еволуцији књижевног језика. Затим се доносе Белићеве погледи на појаву и развој термина „београдски стил“, за који каже да се односи на београдски књижевни језик као уједначени језик београдских интелектуалних кругова. На крају рада читамо о употребној вредности и схватању тог термина у савременој србистици. У наставку су дати Белићеве текстови (31–49): *„Београдски стил“* (31–37); *Насиље над језиком* (37–42); *Београд и књижевни језик* (42–47); *Од Вука до Андрића; Поводом Ракићева језика* (47–49).

У наредном делу књиге *Александар Белић и „београдски стил“* (51–325) уочавају се три тематско-синкретички диференциране, али ипак кохерентне целине са укупно 19 прилога. Најпре се доносе лингвистички радови научника друге половине 20. и почетка 21. века. Рад Павла Ивића: *Ејоха кристјализације стандардног језика* (1878–1918) (53–59) бави се развојем српског стандардног језика, док се у раду Живојина

праве на седници ПЕН-клуба у којој су учествовали врхунски научници и ствараоци тог времена. Студија Леона Којена: *Уз Антологију српске лирике 1900–1914 (235–265)* посвећена је песничком језику с почетка 20. века, а књижевно-језичком анализом песништва М. Настасијевића бави се студиозно заокружена анализа у раду Милосава Тешића: *Певање као сурова и врла мера ћушања (267–299)*. Прилог Весне Матовић: *Писци као творци српског књижевног језика (301–311)* доноси преглед научног скупа и зборника о српским писцима као творцима језика, док је студија Бошка Сувајџића: *Иво Андрић о Вуку као писцу (313–325)* посвећена анализи Андрићевих есеја о Вуку Караџићу, откривајући несумњиву духовну присност двојице великана. И трећу књигу затварају *Биографије аутора (327–333)* и *Библиографска најомена (335–340)*.

Тротомним зборником *Александар Белић – српски лингвиста века* не само да се осветљава многострана делатност и оригиналност приступа овог научника светског гласа у сагледавању језичке архитектонике већ се и одаје посебно поштовање великану науке и друштвено-културне јавности. То је постигнуто разноликим, али ипак кохерентним уобличавањем тематике на више смислотворних нивоа, као и представљањем нових, досад необјављених материјала и оригиналних докумената везаних за научника о којем С. Борисович Бернштајн пише да одлично фиксира „все тонкости народной речи“, а Бошковић да „од Белића и с Белићем наша славистика, наша лингвистика ... иде у корак с европском лингвистиком“. Апартност Белићеве личности огледа се и у чињеници да је 1939. године, у знак солидарности с пољским народом, одложио Трећи међународни славистички конгрес који је требало да се одржи у Београду, али у данашњем тренутку она јесте у томе да његова лингвистичка мисао представља иманентну нит и у светској лингвистици 21. века.³

Наташа С. Вуловић*

Институт за српски језик САНУ**

Београд

³ Исп. нпр. *Большой энциклопедический словарь (БЭС)*, ред. А. М. Прохоров и др., Норинт, Санкт-Петербург 2000; К. Н. Ehlers, *Strukturalismus in der deutschen Sprachwissenschaft*, *Studia linguistica. Germanica*, Walter de Gruyter, Berlin – New York 2005; V. A. Friedman, B. D. Joseph, *Reassessing sprachbunds: A view from the Balkans*, *The Cambridge Handbook of Areal Linguistics*, Cambridge University Press 2015, 61–89.

* natasa.vulovic@isj.sanu.ac.rs

** Овај текст је настао у оквиру пројекта *Лингвистичка исцртавања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ (18009)*, који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Слов'янське термінознанство кінця ХХ – початку ХХІ століть (Slavic Terminology of the End of the 20th and the Beginning of the 21st Centuries). Виктория Иващенко (ред.). Київ: Видавництво „Жнець“, 2018, 652 с.

Колективна монографія „Словенська терминологија на крају ХХ и почетку ХХІ века“, објављена 2018. године у Кијеву, под редакцијом Викторије Иващенко, представља научну публикацију од изузетног значаја за развој теоријске терминологије и терминографије као самосталних лингвистичких дисциплина у целом словенском свету. Дело је настало као резултат удруженог напора и преданог рада чланова Терминолошке комисије при Међународном комитету слависта, који су, спознавши недостатак монографског издања овога типа у славистичкој литератури, били подстакнути да учествују у његовом писању. Колективним истраживањем уједињен је креативни потенцијал проучавалаца терминологије међу лингвистима из девет словенских земаља, чланица Комисије ТС ICSS – Украјине, Русије, Белорусије, Пољске, Чешке, Словачке, Словеније, Хрватске и Србије. Њима се у овом замашном истраживачком подухвату придружују и неколики лингвисти из несловенских земаља – две ауторке из Литваније и један аутор из Кине, који су својим радовима омогућили читаоцу да се упозна са неким терминолошким организацијама и међународним пројектима, те изузетним прегалаштвом проучавалаца словенске терминологије у несловенским срединама. Ауторски тим монографије коју представљамо чини чак 34 истраживача, а њихове радове (поглавља) рецензирала су тројица истакнутих стручњака у домену науке о језику међу славистима: 1) проф. др О. Тараненко, дописни члан Националне украјинске академије наука и руководиоца Одељења за општу, компаративну и историјску лингвистику Института за језик О. О. Потребња у Кијеву; 2) проф. др Срето Танасић, научни саветник Института за српски језик САНУ и председник Одбора за стандардизацију српског језика и 3) проф. др хаб. Т. Левашкијевич, из Института за пољску филологију Универзитета А. Мицкијевича у Познању.

Монографія се састоји из двеју тематски оделитих целина већег обима, у оквиру којих су поглавља груписана према земљама-чланицама Терминолошке комисије при Међународном комитету слависта, из којих долазе аутори; трећа целина је мања по обиму и посвећена је проучавањима словенске терминологије у несловенским земљама.

I. Прва целина носи наслов „Теорија, историја и пракса терминолошке науке у националним традицијама словенских култура“ (стр. 31–326), а ауторка првог поглавља у овом сегменту књиге јесте управо председница Комисије, Викторија Ивашченко, чијем ћемо раду подрбно посветити пажњу. Ауторка на самом почетку констатује да се украјинска терминологија развијала у специфичним идеолошко-политичким околностима, будући да је земља прелазила тежак државотворни пут, те да су научна истраживања и публикације неретко наилазили на разне видове цензуре и забране. Затим пружа читаоцима увид у периодизацију украјинске терминолошке школе и наводи пет епоха кроз које је процес формирања терминолошке науке прошао – од IX века и првих писаних споменика до савременог доба и почетка ХХI столећа. Даље у раду, В. Ивашченко наводи релевантне проучаваоце који су допринели утемељивању ове научне дисциплине, при чему истиче значај лингвиста (терминологâ и терминографâ, педагогâ, лексикографâ, те посвећеникâ у разним језичким дисциплинама), али и украјинских политичких, културних, црквених и других јавних делатника, чији су важни радови трасирали развој терминологије у овој словенској земљи.

У намери да читаоце подрбно информише о токовима и правцима развоја украјинске терминологије као научне дисциплине, ауторка наводи низ студија и теоријских чланака посвећених овој проблематици, који почивају на богатим корпусима односно заснивају се на грађи из бројних терминолошких речника и приручника. Најпре износи важна запажања о епохи 60-их година XIX века, а затим говори о периоду 20-их и 30-их година XX века, који истраживачи сматрају и с правом називају „златним добом“ украјинског научног лингвистичког развика. Ивашченко даље констатује да се потпуно установљење украјинске теоријске терминологије, у периоду од 40-их до 80-их година прошлог века, одвијало кроз неколико праваца и научних поддисциплина, који су имали јасно формулисане циљеве и програм. Она их затим редом наводи, дајући подрбно за сваки од периода податке о времену развоја, а притом објашњава и главне карактеристике сваког од праваца, као и најзначајније радове, монографије и истраживаче који су се бавили датим терминолошким питањима. Други део овог уводног поглавља В. Ивашченко посвећује савременим токовима украјинске теоријске терминологије, односно, терминолошким активностима у Украјини од 90-их година XX века наовамо. Осим низа научних радова и књига, који су производ делат-

ности посвећеника у овој области лингвистике и без којих би развој термилошке науке био незамислив, ауторка истиче као нарочито значајно за ову сферу и организовање термилошких друштава и истраживачких центара, као и организовање термилошких научних конференција, те делатности на пољу термилошких истраживања у украјинским научним институтима, универзитетима и другим институцијама у земљи. Као изузетан допринос напретку термилошке науке у Украјини и ширењу сазнања у овој дисциплини, ауторка види и бројне докторске дисертације посвећене лингвистичким питањима која се тичу терминологије у ужем или ширем смислу. Интересантан је и импозантан податак да је од 1990. до 2017. године написано близу 500 монографија, студија и дисертација које се на неки начин дотичу теоријске терминологије, а В. Ивашченко у раду даје и њихов преглед, тематску класификацију и најзначајније појединости за сваку подскупину истраживања.

Конечно, ауторка закључује ово поглавље тачком која говори о перспективама термилошких проучавања у Украјини и истиче да у циљу даљег развоја и напретка теоријске терминологије треба превасходно разрадити и систематизовати резултате досадашњих истраживања. Посебно наглашава потребу за неком врстом лингво-технолошког концепирања будућих термилошких активности и истиче неопходност примене информационо-комуникационих технологија у термилошким истраживањима. В. Ивашченко такође сматра и да би ваљало узети у обзир резултате сличних истраживања из ове области која су спроведена у иностранству. Она сугерише организовање термилошких пројеката практичног усмерења, проучавање специјалне лексике и терминосистема, модернизацију, систематизацију и разраду, те стандардизацију и кодификацију појединачних термина као јединица лексичког фонда. На крају, неопходно је, упоредо са теоријском терминологијом, радити на развоју практичне терминографије, посебно компјутерске, електронске терминографије.

Украјинска школа теоријске терминологије представљена је и у следећем поглављу ове монографије, које носи наслов „Дидактични принципи украјинске термилошке науке на крају XX и почетком XXI века“ (стр. 75–99), а његова ауторка је И. Кочан, руководилац Катедре за примењену лингвистику на Националном универзитету у Лавову. Читалац се у тексту упознаје са најзначајнијим научним публикацијама, те са катедрама, центрима, пројектима, циљевима и резултатима истраживања, као и са радовима најутицајнијих украјинских лингвиста у сфери терминологије и терминографије, чија је делатност нарочито допринела развоју ових двеју научних дисциплина у Украјини.

Савремена чешка термилошка школа и основни принципи теоријске терминологије у овој словенској земљи представљени су у по-

глављу двају аутора – И. Боздохове и Р. Коцоурека (стр. 100–115). Аутори говоре о почецима развоја теоријске терминологије у оквиру Прашког лингвистичког кружока 20-их година ХХ века, школе која је у то време, уз бечку (Вустер), московску (Винокур) и квебечку (Рондо) терминолошку школу, утемељила терминолошку науку у Европи и свету. Посебно се истиче значај истраживања Б. Хавранека, захваљујући чијем раду је омогућен развој и осамостаљење терминологије као засебне научне дисциплине. Такође, аутори овог поглавља доносе податке о постанку и раду терминолошких комисија, у оквиру институционализоване бригае о чешком језику, чије се оснивање и рад везују за крај 50-их, те 60-те и 70-те године прошлог века, односно раздобље чешког и словачког државног и научног заједништва. У посебним потпоглављима говори се о предмету и циљевима, методолошким принципима и достигнућима савремене чешке терминологије. Аутори објашњавају појмове „термин“, „терминологија“, „терминолошка дисциплина“ и др., а указују и на двојаку природу термина, тј. његово традиционално посматрање као стручног појма, с једне стране, односно, као језичког знака, с друге стране. Посебно се осврћу и на многогодишњу традицију терминолошке анализе у оквиру структуралистичког приступа и указују на најзначајније карактеристике термина као језичког знака, а то су његова устаљеност, системска интегритетаност, међународни статус, транспарентност, јасноћа, деривативност, једнозначност, нормативност, функционалност. Коначно, И. Боздохова и Р. Коцоурек констатују да се развој и научна достигнућа чешке теоријске терминологије у великој мери заснивају на напретку и експанзији дигиталних ресурса, информационих технологија и корпусне лингвистике.

Ј. Левицка (стр. 116–131) извештава о донетима словачког терминолошког истраживања, у раду који носи наслов „Терминолошке активности у Словачкој на прелазу миленијума“. На самом почетку ауторка констатује да је слику савремене словачке терминолошке теорије и праксе, тј. периода на крају ХХ и у првим двома деценијама ХХІ века – немогуће на одговарајући начин представити без кратког осврта на раније периоде, од краја Другог светског рата 1945. до почетка 90-их година ХХ века. У првим двома потпоглављима ауторка говори најпре о успону терминолошког рада, тј. теоријских и практичних активности у овој сфери 60-их година ХХ века, а затим о стабилизацији терминологије као теоријске дисциплине у Словачкој 70-их година прошлог века. Такође се осврће на рад комисија и институција у оквиру којих се спровode терминолошка истраживања 70-их и 80-их година, а извештава и о терминолошким базама података, о учешћима словачких научника на међународним симпозијумима чија је тематика везана за терминологију. Циљ словачких научника био је деловање једне моћне централизоване институције у оквиру које ће се плански и организовано спроводити терминолошка

истраживања, и то је до средине 80-их година прошлог века био Институт за лингвистику Људевита Штура при Словачкој академији наука (JUL'Š). Последњих неколико потпоглавља ауторка посвећује савременом раду на пољу термилошких истраживања, као и термилошким базама, информационо-технолошким и дигиталним ресурсима примењеним у циљу унапређења термилошких активности у Словачкој. Посебно је важна улога Словачке термилошке датабазе (STD), затим обнављање термилошке комисије при Министарству културе 1997. године, а као важна иницијатива JUL'Š-а истиче се формирање Термилошког портала при Институту. На крају чланка читалац се информише и о међународним контактима Института за лингвистику Људевита Штура и заједничким активностима словенских лингвиста из разних земаља на пољу термилошких изучавања. С овим је у вези посебно значајан пројекат израде Словачке термилошке мреже (STS), покренут 2007. године на захтев и иницијативу одбора Генералне дирекције Европске комисије. Такође, не мање важно, јесте чланство Словачке у Европској термилошкој асоцијацији (EAFТ), основаној 1996. у Дањску.

Принципи формирања терминосистема појединих научних или стручних области, те класификација, творба, стандардизација и нормирање термина, али и модернизација научноистраживачког рада, тј. примена информационо-технолошких технологија, имплементација дигиталних (електронских) извора у проучавању термина, формирање термилошких база – само су неке од тема којима се баве руски лингвисти у четири поглавља којима је у склопу монографије представљена руска термилошка школа. В. Љејчик и С. Шелов коаутори су поглавља које носи назив „Историја и савремено стање термилошке науке у Русији (1992–2002): друштвене потребе и актуелне теме“ (стр. 132–158). Аутори запажају да, упркос томе што су научне активности у области термилошких истраживања биле у опадању због дубоке кризе друштвеног живота СССР-а на прелазу из XX у XXI век (од касних 90-их до 2010. године), руска терминологија је постепено напредовала, у прилог чему говори велики број научних публикација објављених у овом периоду и њихова тематско-методолошка разноликост. Када су руски термилози ојачали научне везе са колегама лингвистима из централне и северне Европе, догодила се експанзија интердисциплинарних научних истраживања у традиционалним и модерним областима изучавања језика, што се одразило и на термилошко проучавање. Љејчик и Шелов истичу да је у актуелном тренутку, тј. у ери информационо-технолошких технологија – од изузетне важности усмерити и организовати примењена термилошка истраживања тако да лингвисти у што већој мери експлоатишу електронске ресурсе – термилошке речнике и базе података. Коаутори закључују ово поглавље констатацијом да се модерна руска терминологија као научна

дисципліна мора трансформисати из домена прикупљања и пописивања термина на поље њиховог описа, стандардизације, те формулисања општих принципа творбе и употребе термина и оправдавања те употребе у друштвеној пракси.

С. Шелов написао је још једно поглавље ове колективне монографије, а предмет ауторовог интересовања представљају „Неки нови резултати термилошких истраживања“ (стр. 159–176). Руску термилошку школу у књизи коју приказујемо представља и рад који носи наслов „Руска терминологија – резултати и перспективе“ (стр. 177–203), а потписује га С. Грињов, професор Катедре за англистику и интеркултуралну комуникацију Московског педагошког универзитета. Аутор већ на почетку констатује да је много нерешених питања и проблема у савременој руској терминологији, али према његовом мишљењу посебну пажњу ваља посветити следећим питањима: лексикографском опису термина различитих научних и стручних области према јединственим критеријумима и примењујући универзалну методологију; даљој класификацији термина и специјалне лексике; детаљном проучавању стручних назива и термина, као и правилима њихове творбе. С. Грињов запажа да у руској лингвистици до сада нису спроведена истраживања која се баве интеграцијом логичких и психолошких аспеката терминологије, као ни асоцијативним односима између термина. Према ауторовом мишљењу, потребно је подробије се позабавити и вишезначношћу специјалних лексема, синонимским и паронимским односима између термина, као и продуктивно-сти одређених творбених модела у деривацији стручних термина у различитим научним областима.

Л. Худечек и М. Михаљевић, научне саветнице Института за хрватски језик и језикословље, ауторке су поглавља „Хрватско називље и називословље на крају ХХ и почетку ХХІ века“ (стр. 230–252), у коме се даје преглед развоја хрватске терминологије у том периоду. На самом почетку рада оне нуде конструктивно термилошко разграничење, тј. тумаче термине „називље“ и „називословље“ и разлог имплементације ових двају термина. Наиме, решење којем су прибегли хрватски лингвисти веома је подстицајно и може бити примењено међу српским лингвистима и термилозима, будући да се у овим двама језицима сусрећемо са истим проблемом вишезначности термина „терминологија“. Стога се термин *називље* у хрватској средини употребљава за „терминосистем“, тј. скуп термина одређене научне области, док се под *називословљем* подразумева „наука о која се бави проучавањем појмова, назива и називља“. Ауторке затим дају кратак приказ одабраних речника који су имали значајан утицај на формирање терминосистема појединих струка, као и на развој теоријске термилошке науке у Хрватској. Као и у већини словенских земаља, теоријска питања везана за термилошке проблеме

хрватског називословља немогуће је решавати без увида у термилошке речнике и базе података. Посебно значајан и, за читаоца који се бави термилошком проблематиком, инспиративан део чланка представљају термилошка начела, која су настала на поставкама аустријске термилошке школе Еугена Вустера. Нека од њих су у складу са савременим тенденцијама хрватске лингвистике – нпр. пуристичком (домаћи термини имају предност над страним, грчки и латински називи препоручљивији су него термини на енглеском, немачком, италијанском) или са правилима језичке економије (краћи назив има предност над дужим, једночлани над вишезначним и сл.); такође, назив мора бити усклађен са фонетским, морфолошким, творбеним, синтаксичким правилима хрватског стандардног језика; називе не треба мењати осим уколико за то не постоје одговарајући, смислени разлози; предност имају широко распрострањени термини. У засебним потпоглављима ауторке доносе информације о термилошким радовима објављеним у Хрватској у последњој деценији XX и током прве деценије XXI века, о значајним термилошким скуповима од 80-их година XX века наовамо, као и о активностима, предавањима и колегијумима у организацији и реализацији хрватских лингвиста који се баве терминологијом. Рад се завршава закључним напоменама о стању у хрватској терминологији на крају 2. деценије XXI века.

Следеће поглавље у колективној монографији коју приказујемо носи наслов „Теоријски приступи у словеначкој терминологији на почетку XXI века“ (стр. 253–265), а написала га је Т. Фајфар, сарадница Института за словеначки језик Франа Рамовша. У посебном потпоглављу ауторка се бави теоријским принципима савремене словеначке терминологије. Овде се читалац најпре информише о словеначким институцијама које су основане у циљу решавања проблема у области ове лингвистичке дисциплине, од којих је најзначајнија и најутицајнија управо Институт за словеначки језик Франа Рамовша, и то Одсек за термилошке речнике. Такође, у оквиру Универзитета у Љубљани делује Центар за термилошко и публицистичко проучавање на Факултету за друштвене науке, као и Катедра за лексикологију, терминологију и језичке технологије на Филозофском факултету. Ауторка у посебним пасусима разматра два теоријска приступа проучавању терминологије у Словенији. То су 1) појмовни приступ, у оквиру којег је полазна тачка термилошке анализе – сâм појам, коме се затим, према договору, приписује одређени термин (назив). Други је лексичко-семантички приступ, који подразумева да је темељ термилошког истраживања – термин као језички знак, тј. његов садржај, исказан лексичком јединицом. Ауторка закључује да су термилошки речници засновани на појмовном принципу углавном намењени стручњацима, у чијем је фокусу информативност речника. Насупрот стручњацима, који теже прецизним термилошким описима, тј.

обиљу података о одређеном појмовном садржају, преводиоцима је потребан речник заснован на лексичко-семантичком принципу. Такође, Т. Фајфар се у овом поглављу дотиче и корпусне терминологије и говори о улози великих електронских корпуса и база података у изради терминолошких речника.

Теоријске основе словеначке терминологије представљене су у још једном поглављу ове колективне монографије. Његова је ауторка М. Јемец Томазин, а рад носи назив „Употреба термина у словеначкој научној периодици на почетку ХХІ века“ (стр. 266–286). Ауторка објашњава да се научни термини, под упливом електронских медија, шире на све сфере писане комуникације и нису више резервисани искључиво за научну (стручну) литературу. Отуда сматра важним да подробније упозна читаоце са још једним појмом теоријске терминологије, а то је процес детерминологизације, будући да научне и стручне изразе налазимо у многим сферама – од медијских објава до научних публикација. Ауторка у овом поглављу настоји да представи употребу термина различитих научних области у Словенији у ХХІ веку и с тим у вези напомиње да су језици струка све више специјализовани. Ступањ специјализованости текста, те његова херметичност и апстрактност, које су производ бројних употребљених термина, зависе од тога коме је дати текст намењен – стручњацима у тој области или нестручњацима (лингвистима, преводиоцима). Ауторка даје преглед научних публикација у сфери периодике и анализира употребу стручних назива и термина у њима, а рад је употпуњен прегледним табелама и класификацијама научне периодике на основу језика којим су радови писани. Највећи је број часописа који су публиковани искључиво на словеначком језику или су радови у њему писани двојезично – словеначким и енглеским, али изузетно велики проценат публикација чине оне које се објављују само на енглеском. Ауторка то проблематизује, будући да одлука о објављивању искључиво на енглеском или неком другом страном језику омогућава ширу доступност научних резултата међународној јавности, али поставља се питање колико је такав приступ оправдан са становишта развоја и напретка науке у некој земљи. Ауторка указује и на чињеницу да доступност научних публикација на интернету, у електронској форми, може много унапредити науку у једној земљи, учинити истраживаче видљивијим, њихове радове доступнијим и на тај се начин несумњиво развија и унапређује словеначка наука.

В. Јовановић, виши научни сарадник Института за српски језик САНУ, аутор је поглавља „Српска терминологија крајем ХХ и почетком ХХІ века (теоријски и практични домени истраживања)“ (стр. 287–305). У уводном делу текста аутор се осврће на почетак организоване делатности на пољу терминологије, везане за средину 19. века и рад Друштва српске

словесности, које је у то време покренуло идеју да се предузму први кораци ка стварању српске терминологије у разним областима научног и друштвеног живота. В. Јовановић примећује да су у српској лингвистици до данас биле недовољно заступљена теоријске студије и радови у области стручне терминологије. Углавном је фокус истраживача био на практичном раду, тј. на изради термилошких речника, док је терминологија као засебна теоријска дисциплина – још увек у повоју. Отуда се, како аутор објашњава, теоријско изучавање термина у србистици одвија у склопу других лингвистичких дисциплина. Истраживачи се у оквиру теорије језичке норме и језичке културе баве нормативним питањима термина (махом као речи страног порекла, мање или више адаптираних у српском лексикону); у склопу лексикологије терминима се приступа као лексичко-семантичким јединицама речничког фонда; у оквиру дериватологије изучава се творбени састав термина, начин њиховог грађења, продуктивност појединих творбених модела. У засебном потпоглављу, В. Јовановић бави се називима „термин“, „терминологија“ и сродним појмовима. Овде је посебно важно ауторово тумачење најзначајнијих карактеристика термина, и то из перспективе чињенице да он функционише на двама плановима, тј. у двама сферама, пошто је истовремено посредник: 1) специјални појам (са становишта науке и струке из које потиче) и 2) језички знак – лексема, са становишта језика тј. лексике и лексичког система. Важан део поглавља које потписује В. Јовановић чини осврт на однос терминологије и лексикографије, будући да су термини, као јединице термилошког, али и општег лексичког система – инспиративан материјал за представљање у речницима. Аутор отуда констатује да се термини презентују и у дескриптивним речницима, у складу са обимом и концепцијом речника, али и у засебним термилошким, стручним речницима. Термилошки речници се, уз разне енциклопедије и лексиконе, убрајају у специјалне речнике, а њихова је израда у србистици, углавном, остављена појединцима – ентузијастима међу стручњацима за одређене стручне области. С друге стране, напомиње В. Јовановић, терминима се посвећује пажња и у описном речнику српског језика, какав је Речник САНУ, чији се лексикографски тим свакодневно сусреће, између осталих, и са проблемима у дефинисању овог типа лексема. Коначно, уместо закључка, аутор се у завршној тачки чланка бави перспективама изучавања терминологије у српском језику и, на основу увида у литературу, запажа да се крајем XX и на почетку XXI века истраживања термилошке проблематике одвијају у двама правцима – теоријском и практичном. Теоријски план истраживања терминосистема спроводи се у оквиру лексикологије, а као најзначајнији сегмент практичног термилошког деловања аутор издваја израду термилошких речника, тј. развијање термилошке лексикографије – терминографије.

Како извештава К. Љубецка у завршном поглављу првог дела књи-ге, „Проблеми белоруске терминологије крајем ХХ и на почетку ХХІ века“ (стр. 306–326), белоруска термилошка проучавања у овом пе-риоду одликују се мултидимензионалношћу. Наиме, термилошке теоријске студије обрађују широк распон тема и настоје да одговоре на најразнороднија питања – од одређивања општих теоријских принци-па за усвајање терминосистема неке струке, преко формулисања мето-да и циљева термилошких учења, па до решавања практичних про-блема у савременој терминографији и описној лексикографији. И у белоруској лингвистици, израда специјалних речника и теоријски опис специјалних лексема, термина – остаје на нивоу напора појединаца – лингвиста или стручњака у појединачним гранама. Ауторка наводи, ана-лизира и представља најзначајније научне и лексикографске публикације које су се последњих трију деценија појавиле у Белорусији, а указује и на релевантна истраживања овога типа која су спроведена од 90-их година прошлог века наомамо и у којима су описани терминосистеми појединих струка. Посреди су лексикографски описи политичке лексике, ботаничке терминологије, лексике из сфере анатомије, права, пољопривреде, аутомо-билског саобраћаја итд. Ауторка се такође осврће и на различите присту-пе које лингвисти примењују у анализи овог типа лесема: нпр. лексичко-семантички, нормативни, морфолошки, морфо-синтаксички и др. Према њеним речима, неопходно је дефинисати јасне циљеве, методологију и правце проучавања термина у белоруској лингвистици, а несумњива је и потреба за лексикографским описом и сабирањем специјалних лексема у терминосистемима разних научних и стручних области.

II. Други део колективне монографије чији су аутори члано-ви Термилошке комисије при Међународном комитету слависта – у целости је посвећен терминографији у словенским земљама. У фокусу пажње истраживача јесте проблем стандардизације терминологије кроз праксу израде речника и лексикона појединих струка и научних сфера, али и компјутеризација односно дигитализација и примена информа-ционих технологија у термилошким активностима уопште. Овај део публикације броји 11 радова, и то по два која потписују лингвисти из Русије, Пољске, Белорусије и Хрватске, и по један чији су аутори терми-нолози из Србије, Украјине и Словеније.

Прва два поглавља у делу монографије који се бави токовима и ре-зультатима термилошке лексикографије у словенском свету посвећена су руској терминографској теорији и продукцији. Први чланак, чији је аутор професорка Универзитета у Екатаринбургу З. Камарова, носи наслов „Савремена руска терминографија: проблеми и тенденције у развоју“ (стр. 327–374). Као основни циљ свог истраживања ауторка поставља разјашњавање разлога због којих се терминографија као на-

учна дисциплина формира и развија тек од последњих двеју деценија XX века наовамо. Такође, занима је и какви су били предуслови за развој терминологије у Русији и словенском свету уопште, какве су карактеристике, природа и садржај, те доступност извора грађе, разних корпуса и база података на којима почивају термилошки речници. На крају, она се осврће на савремено стање теоријско-методолошких поставки, као и на проблеме савремене руске терминографије на ширем научно-цивилизацијском нивоу. Обимно, информативно и врло темељно анализирано поглавље 3. Камарове обухвата неколико засебних потпоглавља, а свако од њих тачке у оквиру којих се разматрају проблеми актуелне руске терминографије. Прво потпоглавље носи наслов: „Када је и зашто поникла терминографија као наука: предуслови и извори за њен развој“. Као основни подстицај за развој термилошке лексикографије, који је омогућио и доступност разних извора речничке грађе, Камарова наводи научно-технолошку револуцију, те интензиван уплив информационо-комуникационих процеса и технологија у све сфере науке. У другој тачки Камарова посвећује пажњу речнику као извору грађе, дакле – као темељу на коме почива терминографија, али и њеном основном циљу. Ауторка говори о почецима писања речника уопште, као и о зачецима националне руске терминографије. Даје се периодизација текстова руске рукописне традиције, од 11. века наовамо, уз истицање најзначајнијих дела која су омогућила развој пректичне лексикографије и терминографије у Русији. У тачки 3. овог поглавља, 3. Камарова констатује да трећи предуслов за развој савремене терминографије треба тражити и у узјамном деловању, тј. прожимању и међусобном утицају теоријске опште лексикографије и терминографије. Ауторка констатује да се основни теоријски принципи и лексикографска начела, како у Русији тако и иностранству, кристалишу и утврђују у самим речницима, у њиховим предговорима и концепцијским објашњењима, у структури, лексикографским критеријумима и упутствима за израду и правилима на којима почива речничка пракса. Даље у раду Камарова описује етапе у развоју термилошке теорије, а пре тога прецизно дефинише и објашњава њене кључне теоријске појмове, као што су „термин“, „терминологија“, „терминсистем“ и др. У засебном потпоглављу ауторка се бави проблемима савремене терминографије, и то кроз анализу принципа најзначајнијих термилошких школа. Даље у раду описују се циљеви, задаци и методологија терминографије као самосталне научно-лексикографске дисциплине. Камарову интересују и питања макро- и микроструктуре речника, а наводи и да посебно значајну улогу за проучавање лексикографског метајезика и принципа теоријске лексикологије и лексикографије – има једнојезични описни речник. Настојећи у наредних неколико пасуса да представи типове термилошких речника, ауторка још једном подвлачи управо значај

описног једнојезичног тезаурусног речника (нпр. РСАНУ), на чијим се основама и грађи могу израдити други речници – нпр. термилошки, етимолошки, речници синонимâ, колокацијâ, абривијатурâ и др. Уз дескриптивни тезаурусни речник, Камарова као значајне издваја и комбиноване, описно-преводне речнике, као и енциклопедијске речнике термилошког типа. Коначно, ауторка констатује да се савремена руска терминографија формирала као самостална дисциплина, те да има свој јасно омеђен предмет, циљеве и методологију. Имајући то у виду, она дефинише терминографију као интегративну научно-примењену дисциплину, и то: 1) чији су предмет историја, теоријске основе и пракса израде термилошких речника; 2) која се интензивно развија захваљујући напретку технологије и информатичких могућности, а њихова примена убрзава рад на изради речника, али и омогућава ефикасније коришћење постојећих лексикографских дела у настајању нових. Коначно, у завршној тачки, ауторка даје неку врсту „терминографске прогнозе“, односно – указује на перспективе и правце усмерења руске терминологије и практичне термилошке лексикографије, а као посебно значајну сферу истиче компјутерску терминографију.

Руску терминографску школу у овој колективној монографији представља и поглавље московског лингвисте Ј. Марчука, под називом „Вишејезична терминологија и термилошко превођење у Русији на крају ХХ и почетку ХХІ века“ (стр. 375–399). Аутор у раду разматра лексикографске проблеме који се тичу речника публикованих у Русији. С тим у вези, интересују га и термилошки речници који имају међународни карактер, тј. објављени су у сарадњи руских стручњака са колегама из других земаља. Као занимљив пример таквог удруженог подухвата, Марчук наводи материјале (радове и зборник) са међународне научно-практичне конференције „Актуелна питања теорије и праксе лингвистичких студија у сфери лексикографије“. Зборник је настао у сарадњи институција и стручњака из Ирана, Русије и Пољске. Такође, аутор набраја и друге вишејезичне термилошке речнике из разних научних области – нпр. приручнике који су настали као резултати вишемесечног истраживања лексикографске праксе у Камбоџи: „Географски речник“ и „Лингвистички речник“ (француско-енглеско-руско-кмерски). У сваком од њих је обрађено преко 1000 основних термина из области лингвистике и географије. Марчук констатује да вишејезични термилошки речници најчешће настају за потребе превођења у одређеној струци или области науке и отуда не испуњавају неке друге лексикографско-терминографске задатке (нпр. не доносе шири семантички опис термина, не одређују место термина у синонимском низу, не указују на дијахронијски развој значења речи итд.). У њима се искључиво може наћи преводни еквивалент – термин који је за исти појам у употреби у другом језику. Управо у

таквој уобичајеној концепцији преводног вишејезичног термилошког речника Ј. Марчук види проблеме вишејезичне терминологије којима се бави у овом поглављу. Први је проблем свеобухватности појмова одређене струке, који се представљају, тј. преводе (аутор се пита који ниво општости треба да се задовољи, колико треба залазити у појединости струке, колики је пожељан обим речника итд.). Други проблем тиче се избора језика који је основни, тј. полазни у вишејезичном термилошком речнику, а с тиме је у вези и питање извора одакле ће се црпсти преводни термини у другим језицима. Трећи проблем тиче се одабира одговарајућег преводног еквивалента уколико у језику постоји неколико синонима. У раду се нуде изузетно корисна и креативна решења ових проблема, која се могу применити међу термилозима у разним научним срединама, па и српској. У засебном потпоглављу читалац монографије информисе се о истраживањима и радовима које су руски лингвисти спровели у области термилошког превођења, а аутор даје и занимљиве примере добре структуре и организације речничког чланка у одређеним лексикографским делима. Коначно, Ј. Марчук закључује своју исцрпну анализу неколиким пасусима у којима се осврће на теоријски аспект термилошких проблема – дефинише појмове „термин“, „терминоведение“, „терминсистема“ и друге, а проблематизује и појаву масовног преузимања страних термина из других језика (углавном енглеског), због чега је творбено-морфолошки потенцијал руског језика у сфери терминологије умногоме неискоришћен. Имајући у виду чињеницу да се наука и техника изразито брзо развијају у савремено време, те да је потребно именовати све нове појмове, аутор закључује да су проблеми термилошке деривације важни углавном само лингвистима, док међу стручњацима постоји реална потреба за тим називима и њиховом употребом.

О актуелним проблемима пољске терминологије читамо у коауторском поглављу В. Змарзер и Ј. Лукшина, под насловом „Стандардизација терминологије у Пољској на крају XX и почетку XXI века“ (стр. 400–410). Пољски лингвисти у тексту објашњавају да термилошки речници представљају један од показатеља нивоа културно-цивилизацијског развоја модерне државе. Када се има у виду пракса израде специјалних термилошких речника, може се, сматрају аутори, с правом тврдити да Пољска улаже велике напоре у овој научној сфери, те да се у достигнућима терминологије налази међу првим земљама у Европи. О томе сведочи број једнојезичних, двојезичних и вишејезичних термилошких речника објављених у овој земљи од 1990. до 2006. године. Аутори износе импозантне податке који су потврда изузетне посвећености и прегалаштва пољских лингвиста (лексикографа), али и термилога из разних струка и научних сфера изван оквира лингвистике. Наиме, у периоду од 16 година – у последњој деценији XX и првој деценији XXI века у овој словенској

земљи објављено је чак 577 термилошких речника, пољско-енглеских и енглеско-пољских. Даље у раду, аутори говоре о пракси израде речника у Пољској у актуелном тренутку, те указују на могућност примене једног од двају фундаменталних принципа, тј. процеса, а то су: 1) израда термилошке компјутерске (дигиталне) базе, на основу речника као извора грађе; и обрнуто: 2) израда термилошких речника различитог обима и намене, који почивају на подацима доступним у електронским термилошким базама. С тим у вези, како напомињу коаутори, неопходно је спровести систематично и исцрпно истраживање о томе које су реалне потребе говорника и стручњака у појединим областима науке, те на основу тога трасирати и усмеравати практичну лексикографију. Према томе, закључују Змарзер и Лукшин, дескриптивна терминологија и теоријска знања у овој лингвистичкој сфери заправо почивају на резултатима и достигнућима лексикографске термилошке праксе. Аутори наглашавају и важност израде термилошких речника – како штампаних, тако и њихових електронских верзија, а као пример доброг електронског термилошког речника наводе Енглеско-пољски тезаурус термина из области астрономије, астрологије и космологије“.

Пољску термилошку школу и достигнућа савремене пољске терминографије у колективној монографији коју приказујемо представља још једно поглавље, које носи наслов „Стандардизација терминологије у Пољској на крају ХХ и почетку ХХІ века“ (стр. 410–422), а аутори су Е. Волњич-Павловска и М. Горнич. Одмах на почетку аутори истичу да се све активности на пољу стандардизације и нормирања терминологије у овој словенској земљи морају спроводити тимски, удруженим деловањем и сарадњом стручњака у појединим научним областима и лингвиста. У уводној тачки аутори посвећују нарочиту пажњу историји развоја пољске терминологије, те сазнајемо да се савремена пољска традиција стандардизовања језика везује за делатност институција и државних органа формираних након стицања независности 1918. године. Пре свега се истиче значај устројства Пољског одбора за стандардизацију, 1924. године, који је био активан и утицајан у свим фазама рада, осим током паузе проузроковане Другим светским ратом. Даље у раду, аутори објашњавају термине „стандардизација“ и „норма“ у домену језика, а затим указују и на најзначајније делатнике на пољу стандардизације термина у Пољској. Занимљива је и вредна нарочите пажње, али и поштовања савремених проучавалаца језика – чињеница да су најсвеобухватнија термилошка начела, тј. принципи на којима треба да почива творба, усвајање и имплементација одговарајућих термина – потекла од научника који уопште није лингвиста. Реч је о пољском научнику Маријану Мазуру, једном од највећих стручњака на пољу кибернетике, који је у књизи „Техничка терминологија“ 1961. изнео чак 14 начела која технички термин треба

да испуњава да би био ваљан. Нека од њих су послужила потоњим терминологијама, лингвистима, нормативистима и представљају неизоставно полазиште у проучавању пољске термилошке науке: нпр. принципи универзалности, логичности, систематичности, репродуктивности, једнозначности, транспарентности итд. Коначно, Е. Волњич-Павловска и М. Горнич говоре у овом поглављу и о термилошким активностима која се у Пољској одвијају под руководством лингвиста и лексикографа. Дају се подаци о значајним пројектима, институцијама и катедрама у оквиру којих су у деценији за нама били организовани предмети, семинари, конференције, пројекти, научни часописи и сл. из области терминологије. Коначно, важан закључак који Е. Волњич-Павловска и М. Горнич износе у раду тиче се императивних начела у области науке о терминима, чије су комбиновање и примена неопходни не само у теоријској терминологији, већ и у практичној терминографији. Аутори сматрају да су то унификација, усклађивање са нормом и стандардизација термина, те они уједно представљају и основне принципе у раду и организацији Техничког комитета бр. 256 у оквиру пољског Одбора за стандардизацију.

Двама врло информативним и инспиративним поглављима, чији су аутори В. Шчербин и А. Зубов – представљена је белоруска термилошка школа у колективној монографији посвећеној словенској терминологији крајем XX и почетком XXI века. На самом почетку рада „Специјална белоруска лексикографија на прелазу миленијума“ (стр. 423–467), В. Шчербин указује на то да се у савременој белоруској лексикографији примењују два јасно оделита правца, и то: 1) филолошка лексикографија (описни, дијалекатски и етимолошки речници, те речници социолеката, застареле лексике, нестандартних идиома и др.) и 2) тзв. „специјална“ лексикографија (термилошки речници, опште и посебне енциклопедије, енциклопедијски речници, појмовници и лексикони, номенклатуре календарског типа и др.). И овај аутор подвлачи да је за развој и сврсисходне резултате термилошких проучавања неопходна сарадња између белоруских лингвиста и стручњака у појединачним предметним областима. Даље у раду, В. Шчербин класификује специјалне (термилошке) речнике према неколиким критеријумима: 1) према приступу обради научних термина и етапама у њиховој кодификацији; 2) према лексикографским параметрима који се узимају у обзир у обради термина; ова подела је са лингвистичког аспекта најзанимљивија и аутор указује на различите типове специјалних термилошких речника (нпр. преводни – двојезични и вишејезични, етимолошки, корпусни, деривациони, школски и др.); 3) према научним дисциплинама које обрађују. У наставку рада Шчербин посвећује посебне одељке достигнућима белоруске термилошке лексикографије (терминографије), енциклопедијске лексикографије, експерименталне лексикографије итд. На крају, посебно

се осврће и на научне радове у којима се обрађују металексикографске теме, те питања из области теоријске терминологије. Аутор закључује своје поглавље сублимирајући нека значајна запажања о преко 2000 анализираних и класификованих специјалних речника. Такви закључци имају циљ да укажу на евентуалне недоследности у лексикографском раду и помогну у будућем усаглашавању теоријске терминологије и терминографије. Шчербин сматра да ће лингвисти управо кроз изучавање формалних карактеристика и грађе већ публикованих речника моћи да допринесу побољшању лексикографске праксе, али и продубљивању теоријских терминолошких знања.

А. Зубов аутор је поглавља које носи наслов „Анализа приступа коришћењу информационих технологија у белоруском и словенском терминолошком проучавању“ (стр. 468–485). Одмах на почетку он констатује да је научно-технолошка револуција у последњој деценији ХХ и на почетку ХХІ века довела до интензивног развоја информационих технологија и њиховог уплива у различите сфере науке. То се одразило и на структуру лексичког фонда, који је обогачен мноштвом термина-неологизама. Будући да су такви процеси природни и да се у језику по правилу одвијају неконтролисано, аутор сматра да је потребно деловати плански и системски у сфери терминолошке стандардизације. С тим у вези, он указује на: 1) неопходност стварања нових термина којима ће се именовати нове појаве и појмови; 2) појаву вишезначних, неодређених, нетранспарентних термина нејасног значења у постојећим изворима (речницима, базама података, електронским корпусима); 3) појачану потребу за новим терминолошким речницима који ће омогућити превођење текстова, а самим тим и доступност информација садржаних у њима, те усавршавање специјалиста у разним областима; 4) неопходност формирања терминолошких база података, које ће унапредити информационе системе и њихову експлоатацију у овој друштвеној делатности. У уводном делу рада А. Зубов нас информише о почецима систематског рада на стварању различитих терминолошких речника у Белорусији, као и о оснивању првог тела које је било задужено за бригу о терминолошким активностима у овој земљи, а то је Научно-терминолошка комисија при Научно-књижевном одсеку Народног комесеријата за образовање (1921. година). Аутор истиче да се проблемима терминологије у свету поклања све већа пажња. Тако је и у Белорусији, где је, према подацима које Зубов износи, у периоду 1918–1998. публиковано чак 263 терминолошка речника. Аутор затим дефинише шта је „термин“, те напомиње да још увек нису заокружени и јасно дефинисани сви критеријуми за издвајање термина из научног текста. Ипак, неки од њих се јасно уочавају још 70-их година прошлог века и Зубов их наводи, будући да су махом и даље актуелни: нпр. способност термина за дефинисање, концептуална целовитост,

информативност, семантичко-синтаксички критеријум, транспарентност, једнозначност и др. Међу најзначајнијим питањима везаним за модерне информационе технологије Зубов наводи проблем аутоматског издвајања термина из научног текста, а осим њега за белоруске терминологе показало се као врло инспиративно питање аутоматског превођења термина и терминолошких фраза, као и креирање терминолошких речника за превођење текста. На основу детаљног увида у терминолошка истраживања и научне публикације из ове области, те анализе постојећих терминолошких речника у Белорусији, аутор закључује да су белоруски преводни речници термина и специјалне лексике одиграли значајну улогу у процесу систематизације и стандардизације белоруске научне терминологије. Отуда Зубов као главни будући задатак примењене лингвистике види управо неке терминографске активности, а то су креирање аутоматског двојезичног англо-белоруског терминолошког речника и решавање проблема превођења стручних/научних текстова на белоруски језик.

Хрватски лингвиста К. Луис посвећује своје поглавље хрватским терминолошким речницима и базама на крају XX и почетку XXI века (стр. 486–508), при чему се осврће на речнике у ширем смислу, тј. на лексикографске публикације различитог типа (попут енциклопедија, лексикона, глосара и сл.), које представљају богат извор терминолошке грађе. Аутор најпре информисе читаоце о једнојезичним, двојезичним или вишејезичним речницима у којима се представљају термини одређене струке, те који, према начину обраде, могу бити преводни или описни („објаснидбени“), а с аспекта норме – нормативни или дескриптивни. Даље се у тексту упознајемо са почецима развоја савремене хрватске терминологије, који се везују за другу половину XIX века и деловање хрватског филолога Б. Шулека, чије се дело „Рјечник знанственога називља“ сматра првим хрватским терминолошким речником. На наредних 10-ак страница овог поглавља аутор даје садржајну периодизацију значајних терминолошких активности и лексикографских дела објављених у Хрватској од 1990. године до данас (обухваћени су периоди 1990–2000, 2001–2010, 2011–2016 и за сваки су наведене најзначајније карактеристике и примери публикација). Други део овог поглавља обухвата представљање хрватских терминолошких база у ширем смислу, а у оквиру њега наводе се и подаци о другим мрежно доступним терминолошким ресурсима у овој земљи, као и о међународним базама, махом вишејезичним, у којима је заступљен хрватски језик. Аутор сматра да би посебну пажњу требало посветити освешћивању потребе за интензивнијим терминолошким активностима и деловањем на мрежним базама у Хрватској, а ваљало би инсистирати и на тешњој сарадњи лингвиста са стручњацима у појединим научним областима. С тим је у

вези, сматра аутор, управо рад и развој Хрватске термилошке комисије при МКС.

Подробније се о хрватским базама научних назива информишемо у следећем поглављу монографије, које носи наслов „Изградња хрватске термилошке базе СТРУНА – изазови и перспективе“ (стр. 509–528), трију коауторки са Института за хрватски језик и језикословље у Загребу – М. Братанић, А. Острошки Анић и И. Брач. У уводном делу поглавља читалац се информише о иницијативи за изградњу термилошке базе, коју је Вијеће за норму покренуло 2008. године. Активности на формирању базе овог типа условиле су и као императив поставиле организовану сарадњу лингвиста и стручњака у појединим научним областима у Хрватској. У засебним тачкама ауторке најпре износе основне методолошке поставке термилошког и терминографског рада у СТРУНИ; затим приказују развој концепције базе, прилагођавање њене структуре и устројства потребама корисника, те разне модификације и промене у начину функционисања СТРУНЕ, које су током деценије постојања довеле до њеног унапређења. Читалац се у овом поглављу информише и о садржају СТРУНЕ, кроз представљање и опис научних области које база садржи, те кроз прецизне податке о броју обрађених препоручених назива у току досадашњег рада. Такође, ауторке указују и на нормативну оријентацију целокупног овог термилошког подухвата, на његов значај за бригу о хрватском стандардном језику, те на неопходност перципирања важности терминологије, која има изузетан утицај на комуникацијску функцију и идентитетски статус хрватског језика међу другим службеним језицима ЕУ.

Коауторско поглавље Р. Левушкине и В. Јовановића носи назив „Термилошки речници на српском језику и у српској лингвистици крајем ХХ и почетком ХХІ века“, али интересовање аутора у овом раду надиласи оквира термилошке лексикографије и протеже се на суштинска питања која се тичу статуса терминологије као лингвистичке дисциплине и термина као појма односно речи у двама системима – систему језика (лексичком систему) и систему специјалних појмова одређене струке. Имајући у виду управо ту дуалистичку природу термина, аутори констатују да су за терминологију заинтересоване како лингвистика (нпр. лексиколози и лексикографи, дериватолози, теоретичари који се баве питањима језичке културе и нормативистике) – тако и конкретна струка којој термилошка лексема припада. Аутори истичу да се термилошка теорија у српској лингвистици почела развијати средином ХХ века, уз практичан развој термилошке лексикографије, радом међународних тела на стандардизацији терминологија, напретком и развојем појединачних наука и струка и превођењем у оквиру сваке од њих. У првом делу рада говоре о статусу термина и терминологије у науци о српском језику, о

употреби и односу појмова *термин*, с једне и *специјална лексика*, с друге стране, као и о збирном појму *номенклаиџура*, који се каткад среће као синоним за *терминологију*. Важно је запажање аутора да је терминологија као засебна дисциплина у српском језику и србистици и даље у повоју, те да се теоријски план истраживања одвија у оквиру лексикологије, а отуда се и у анализама термилошких подсистема, као делова општег лексичког фонда, примењује појмовно-термилошки апарат савремене лексикологије. Други део поглавља Р. Левушкине и В. Јовановића посвећен је србистичкој термилошкој литератури, у оквиру чега аутори, на основу увида у многобројне публикације, примењују да је међу њима далеко више дела лексикографског типа него монографија које се баве термилошким питањима. Посреди су речници, појмовници, енциклопедије, лексикони и сл. Полазећи од типологије речника према намени, корпусу, исцрпности термилошких описа, организацији речничког чланка и других критеријума из релевантних термилошких научних студија, аутори дају исцрпну класификацију српских речника у овој области и за сваки тип наводе одговарајуће примере.

Аутори даље констатују да монографске студије посвећене терминологији и појединачним терминосистемама српског језика махом долазе из пера лингвиста, а термини се у њима посматрају из угла теорије језичког знака. Термилошки материјал, тј. корпуси који истраживачима обично служи као полазиште за научни рад – црпе се управо из термилошких речника. У овом делу поглавља Левушкина и Јовановић указују на приступе који се најчешће примењују у проучавању термина у србистици и констатују доминацију радова синхронизског карактера, заснованих на термилошкој анализи одређене области знања (нпр. монографије о војној лексици и терминологији, вођарској лексици и терминологији, географској терминологији, лексици из сфере православне духовности и др.). Осим овог најубичајенијег научног приступа, помињу се испитивања компаративног карактера, посвећена језичко-стилској термилошкој анализи одређене области знања страног језика у односу на српски. Затим се разматра методичко-дидактички аспект, примењен у уџбеницима страних језика намењених стручњацима одређене професије, а споменути су и радови посвећени анализи граматичке и лингвистичке терминологије једног или више језика. На крају овог дела, пажња аутора усмерена је на истраживања која се баве специјалном лексиком одређеног дијалекатског ареала у оквиру дијалектолошких, етнолингвистичких и разних интердисциплинарних истраживања.

Р. Левушкина и В. Јовановић указују да је за формирање творбено-лексички релевантних терминосистема, као и за значајније помаке у развоју теоријске терминологије важна сарадња стручњака из конкретних струка и научних области и лингвиста. Аутори истичу и важност

організовања и редовног одржавања терминологічних научних скупов, чији би учесници такође били и лингвісти и спеціалісти різних областей. Формирању терминологіје као самосталне дисципліне би умногоме помогло и превођење на српски језик неког од постојећих уџбеника терминологіје, што би могло водити и ка увођењу посебног предмета на филолошким факултетима. Коначно, аутори овог поглавља напомињу да би било корисно разрешити терминологіску непрецизност која настаје услед полисемичног коришћења термина *їтерминологіја* – и као назива дисципліне и уместо назива *їтерминосистем*, у случајевима када се мисли на лексику неке стручне сфере. Као могуће решење они предлажу или доследно коришћење термина *їтерминосистем* или пак употребу лексеме *їтерминословље/називословље* како би се означио назив дисципліне.

О токовима савремене украјинске терминологіске лексикографіје информишемо се у следећем поглављу, које је насловљено „Принципи савремене украјинске терминографіје“ (стр. 544–556), а потписује га В. Дубичински, руководилац Катедре за украјински и руски језик и примењену лингвістику на Националном техничком универзитету у Харкиву. И овај аутор најпре нас упознаје са појмовним садржајем и значењем термина „терминографіја“ („терминологіска лексикографіја“), који је у употреби последњих деценија. Истом домену припада и типолошка ознака „терминологіски речник“, а за овај тип лексикографског дела Дубичински напомиње да се може сматрати како лингвістичким тако и енциклопедијским приручником, у зависности од тога да ли се његов садржај – терминосистем – посматра као лексички слој, скуп спеціалних речи или пак као скуп појмова који припадају одређеној науочној или стручној сфери. Даље у тексту сазнајемо да се почеци савремене украјинске терминографіје везују за 90-е године ХХ века, те да је постепено расло интересовање за ову грану лексикографіје и резултат тога су, како наводи аутор, чак 624 терминографске публикације објављене у Украјини од 1990. до 2015. Аутор затим класифікује терминографска дела, према различитим критеријумима и карактеристикама. Након детаљног увида у библиографске јединице украјинске терминографіје и анализе садржаја тих публикација, Дубичински закључује да основни вид терминографске делатности у овој словенској земљи представљају преводни (двојезични и вишејезични речници) – чак 432 од 624 (око 70%). Коначно, аутор се у овом поглављу дотиче и актуелног проблема стандардизације украјинске терминологіје, у контексту унификације и кодификације термина. С тим је у вези и израда спеціалних нормативних речника одређених научних/стручних сфера (различитих по обиму, намени, начину лексикографске обраде термина), као и рад научних институција, терминологіских друштава, центара и комисија које се баве изучавањем спеціалне лексике појединачних струка.

Последње поглавље у овом делу монографије посвећено је словеначкој термилошкој лексикографији на почетку XXI века (стр. 557–566). Његова ауторка М. Жагар Карер, научни истраживач Института за словеначки језик Франа Рамовша ЗРЦ САЗУ и руководиоца пројекта израде термилошких речника, констатује да су термилошке активности у Словенији данас изузетно развијене, а највећи број термилошких речника у овој земљи јесу дела стручне оријентације. Осим Института чији је сарадник, ауторка наводи и друге установе које се баве актуелним питањима словеначке терминографије – то су Словеначки институт за стандардизацију, затим Центар за друштвене науке, терминологију и публицистику на Факултету за друштвене науке, као и Катедра за лексикологију, терминологију и језичке технологије на Филозофском факултету (обе установе на Универзитету у Љубљани), а такође постоје и два значајна интернет-сервиса: Евротерм и Еврокорпус. Ауторка нас затим информише о двама савременим видовима праксе у словеначкој термилошкој лексикографији – штампаним и електронским (мрежним) речницима, истичући да су пожељни и корисни и једни и други, те да је најважније да буду у што широј употреби и да су лако доступни корисницима који имају потребу за њима. Даље се у раду, уз основне карактеристике и примере, набрајају разни термилошки речници на интернету, а дају се и информације о структури, садржају, организацији и устројству лексикографског портала *Фран*. У засебној тачки овог поглавља, М. Жагар Карер настоји да укаже на процес настајања словеначких термилошких речника, те на принципе обраде јединица у њима. При томе се као главно одређење у избору лексикографске концепције издваја то коме је речник намењен (стручњацима у одређеној сфери или лингвистима). Коначно, ауторка завршава ово поглавље покушајем да одговори на питање како (у ком правцу) треба даље развијати и унапређивати словеначку терминографију. Будући да интернет омогућава широку доступност извора, она сматра да ће у наредном периоду посебан изазов за термилоге представљати усклађивање језичко-информатичке технологије са појмовно-научним потребама струке. Отуда ће, претпоставља ауторка, задатак лингвиста међу термилозима бити да помогну различитим корисницима термилошких речника и база података који су стручни у одређеној научној сфери, али не поседују језичку компетенцију.

III. Трећа целина колективне монографије о стању и перспективама словенске терминологије на прелазу двају миленијума посвећена је терминографији у несловенским земљама, тачније термилошкој сарадњи и удруженим напорима словенских и несловенских лингвиста у изради термилошких речника. Овај сегмент књиге по обиму је најмањи и садржи свега три поглавља. У првом поглављу (стр. 567–604) читаоца се информише: 1) о зачецима и развоју литванске терминографије

и њеној интеракцији са руском школом термилошке лексикографије; о најзначајнијим речницима и другим лексикографским приручницима објављеним у Литванији од самих почетака лексикографске делатности до 2014. године; о четири фазе у развоју литванске терминографије и резултатима на пољу термилошких истраживања у сваком од уочених периода. Друго поглавље (стр. 605–619) има као предмет пољско-немачку термилошку сарадњу у сфери стандардизације и нормирања термина, а његова ауторка А. Штук у тексту настоји да прикаже најутицајније лексикографске публикације из ове области, затим институције и појединце који својим активностима доприносе пољско-немачкој сарадњи у сфери лингвистике, али и да укаже на неке проблеме пољске теоријске терминологије и практичне терминографије. Она запажа да пољско-немачка сарадња у овој области, упркос напорима обеју земаља, још увек није остварена у пуном потенцијалу и указује на могућности њеног побољшања. С тим у вези посебно се промовише рад на формирању термилошких база за сваки од двају језика, у оквиру којих би постојала и могућност стручног, прецизног и изнад свега тачног пољско-немачког термилошког превођења. Последње поглавље ове целине уједно је и завршно поглавље колективне монографије коју приказујемо, а његов је аутор Е. Цисун, сарадник Института за проучавање терминологије при Универзитету у Хејлунгџангу. Аутор у тексту извештава о руско-кinesкој сарадњи у области терминологије, која је интензивна и плодна од средине 90-их година ХХ века и оснивања Кinesког комитета за научно-техничку терминологију (ККНТТ). Посебан допринос научној сарадњи Русије и Кине у термилошком истраживању дало је партнерство ККНТТ и Термилошког центра при Институту за руски језик В. Виноградова Руске академије наука, чији је руководилац др С. Шелов, један од чланова Термилошке комисије и уједно један од аутора ове колективне монографије. Е. Цисун у кратком, али врло садржајном и информативном поглављу извештава не само о руско-кinesкој термилошкој сарадњи, већ и основним задацима ККНТТ у области терминологије уопште. Аутор напредак и развој ове лингвистичке дисциплине види у стандардизацији и нормирању стручне терминологије у разним научним сферама; у теоријским истраживањима ове области међу кinesким лингвистима; у исправној селекцији, оцени и имплементацији термина-неологизама; у доступности и распрострањености препоручених стручних термина на интернету, у електронским медијима и средствима јавног информисања.

У оквиру сваког поглавља колективне монографије „Словенска терминологија на крају ХХ и почетку ХХІ века“ читалац проналази исцрпан списак литературе и извора на којима су истраживања утемељена, што му омогућава да се додатно информише о појединим темама и про-

блемима у домену теоријске терминологије и практичне терминологије у словенским земљама. Посебан квалитет овој монографској публикацији дају и двојезични садржај, те предговор редактора и завршна реч у виду резимеа на украјинском и енглеском језику, захваљујући чему се лингвисти широм Европе и света, заинтересовани за терминолошка питања и терминологију, могу упознати са славистичким истраживањима и резултатима у овим областима науке о језику. Аутори ове монографије, окупљени око сличних недоумица и дилема, око јединственог општег предмета интересовања, а мотивисани тежњом да одговоре на бројна питања заједничка терминологијом у различитим словенским срединама, испуњавају један од примарних задатака и суштинских циљева рада међународног тела чији су чланови – Комисије за терминологију при Међународном комитету слависта. Тај циљ се, према речима редактора ове књиге, огледа у потреби за успостављањем блиске сарадње стручњака у области терминологије – сарадње која је међу славистима предуго изостајала, а која доприноси развоју ове научне дисциплине и омогућава нова истраживачка достигнућа. Отуда се надамо да ће контакти, сарадња и посвећена делатност слависта у оквиру ове институције, али и других међународних организација чији је задатак брига о језику – у скорој будућности резултирати новим публикацијама од изузетног научног значаја, попут ове.

Јована Јовановић*
Институт за српски језик САНУ
Београд

* jovana.jovanovic@isj.sanu.ac.rs

Јасмина Московљевић Поповић. *Корелативне конструкције – теоријске основе анализе*. Београд: Филолошки факултет, 2018, 204 стр.

Монографије које су у целости посвећене синтакси зависносложене реченице нису честе на јужнословенском лингвистичком простору. Посебно су ретке оне које у себи обједињују исцрпан преглед претходних приступа разматраном синтаксичком проблему и аналитичко-истраживачки део. Монографија Ј. Московљевић Поповић посвећена анализи зависнослужених реченица са корелативном конструкцијом управо је једна таква, прегледно-истраживачка монографија. Сачињава је шест поглавља, од којих су прва четири посвећена сагледавању проблема корелације, корелативних везника и корелативних конструкција из угла различитих лингвистичких школа и праваца, док су у преостала два представљени резултати до којих је после темељне анализе обимне и разноврсне грађе дошла сама ауторка.

У првом, уводном поглављу, проблем корелације у хипотаксичким реченичним структурама представљен је у најширим цртама. Уз навођење и разматрање бројних дефиниција које су понуђене у референтној литератури, ауторка указује на широку распрострањеност овог типа реченичних конструкција у језицима различите структуре и порекла, наводећи неколико десетина изумрлих и живих језика у којима су оне документоване и описане. Као разлоге за бављење баш овом темом она истиче да су: „Како због заступљености међу генетски неповезаним језицима, тако и због значајног присуства у хипотакси српског језика, а понајвише због својих специфичних обележја, сложене реченице с корелативном конструкцијом [...] изузетно интересантно и изазовно поље истраживања“ (9).

Наредна три поглавља посвећена су прегледу и критичкој анализи различитих система категоризације зависнослужених реченица, посебно оних са корелативном конструкцијом, у страним и домаћим граматикама. У другом поглављу приказани су ставови изнети у англосаксонској, француској и словенској лингвистици. У потпоглављу 2.1.1. представљена су гледишта заступљена у две највеће дескриптивне граматике енглеског

језика (Кверк и др. 1985, Хадлстон и Пулум 2002), док је потпоглавље 2.1.2. посвећено анализи система описа зависнослужених реченица у граматички француског језика М. Гревиса и А. Госа (2008). Како уочава Московљевић Поповић, у граматикама енглеског језика се у први план стављају „функционална својства клауза које се реализују у склопу корелативне конструкције, односно њихова синтаксичка служба у сложеној реченици, док су структурне разлике [...] између реченица са корелативом и оних без њих потиснуте у други план“ (19). Насупрот томе, у референтној граматички француског језика инсистира се на примени примарно формалних критеријума, што као последицу има да се исти функционално-значењски тип клауза истовремено јавља као члан чак три различите категорије зависнослужених реченица (24). Потпоглавље 2.2. у целости је посвећено сагледавању система описа корелативних конструкција у граматикама словенских језика. Највећи део ове тематске целине бави се граматикама руског језика и њиховим приступом како хипотакси уопште, тако и корелативним конструкцијама, а посебно су детаљно представљене анализе В. А. Белошаркове и сар. (1989). У овом сегменту текста изложене су и анализа корелације и корелативних конструкција заступљене у граматички пољског језика С. Шобера, као и у граматички чешког језика Ф. Данеша и др.

У трећем поглављу се врло детаљно излажу погледи на корелацију, корелативне везнике и корелативне конструкције који су присутни у јужнословенској лингвистици у периоду од 19. века до данас. У потпоглављу 3.1. представљене су граматике и језичке студије В. Бабукића, А. Вебера Ткалчевића, А. Мусића, Т. Маретића и С. Новаковића, а у потпоглављу 3.2. ставови М. Лалевића и А. Белића, затим они изнети у граматички Брабеца, Храстеа и Живковића, као и гледишта М. Стевановића, Л. Минове-Ђуркове, Барић и др. и Р. Катичића. Ауторка ово поглавље закључује увидом: „Већина питања која се односе на проблем корелативних реченичних структура која су у имплицитној форми формулисана током деветнаестог века остају актуелна и током већег дела двадесетог, али бивају постављена у много експлицитнијем облику. [...] Када је о типологији реченица с корелативном конструкцијом реч и критеријумима на основу којих се она врши, постепено се јасно издвајају два међусобно супротстављена става – онај по коме се уз примену формално-структурних критеријума све реченице овог типа сврставају међу релативне, и онај по коме се уз примену примарно функционалних и семантичких критеријума издвајају аутономне, функционално и значењски устројене категорије зависнослужених реченица“ (70). Потпоглавље 3.3. посвећено је анализи схватања о хипотакси и корелативним конструкцијама у савременој јужнословенској синтакси. Размотрене су граматике, синтаксичке студије и радови Љ. Поповића, Ј.

Силића и И. Прањковића, П. Мразовић и З. Вукадиновић, С. Кордић, И. Антонић, В. Ружић, П. Пипера, Д. Кликовац и М. Алановића. Пажљивим ишчитавањем и компарацијом различитих теоријско-методолошких приступа и анализа изнетих у радовима побројаних аутора, Ј. Московљевић Поповић даје детаљан пресек савремених погледа на проблем којим се монографија бави и омогућава да и читалац стекне поуздан и темељан увид у њих.

Анализе зависносложених реченица с корелативном конструкцијом у савременој лингвистичкој теорији представљене су у четвртом поглављу. Први део овог поглавља посвећен је резултатима анализе хипотаксичких корелативних реченица до којих се дошло у радовима језичких типолога, док је други усмерен на моделе синтаксичке корелације развијене у оквирима теорије управљања и везивања и минималистичког приступа.

Са становишта опште теорије синтаксе, изложени преглед класификација зависносложених реченичних структура у граматицима и студијама посвећеним различитим језицима интересантан је јер показује, како констатује Московљевић Поповић, да јединственог система класификације, као ни јединственог скупа параметара на основу којег би се она вршила – нема (177). Предложени системи граматичког описа у великој мери почивају на сопственим параметрима анализе и дескрипције, па се и издвојени типови хипотаксичких реченица врло често разликују и варирају не само од граматике једног језика до другог већ и између граматика које се баве истим језиком. Овакав резултат анализе потенцијално је посебно занимљив за општелингвистичку теорију и моделе синтаксичког описа који се развијају у њеним оквирима.

Из исте, општесинтаксичке перспективе, али и за синтаксу српског језика, свакако је најинтересантније наредно, пето поглавље, које представља централни, истраживачки део ове монографије. У њему Московљевић Поповић на основу минуциозне анализе богате грађе успоставља теоријско-методолошку основу за целовиту и интегралну анализу реченица са корелативном конструкцијом. Усвојивши најширу могућу дефиницију корелације и корелативних конструкција „ради што свеобухватнијег приступа предмету анализе, његовог јасног профилисања и разграничења са сродним језичким појавама“ (119), ауторка издваја скуп од седам заједничких, општих параметара који су од непосредног значаја за анализу корелативних конструкција у различитим језицима, укључујући и српски: 1) разуђеност система, односно заступљеност корелативних конструкција у хипотакси једног језика, 2) бројност и разноврсност корелативних везничких средстава, 3) врста односа која се успоставља између корелативне речи и зависне клаузе, 4) облигаторност *vs.* факултативност *vs.* немогућност употребе корелатива у појединим типовима реченица, 5) обрасци линеаризације конституена-

та у реченицама с корелативном конструкцијом, 6) могућност удвајања корелатива и 7) могућност реализације реченица с вишеструким корелативним структурама (вишеструком корелацијом) (122). У наставку поглавља се сваки од издвојених параметара детаљно разматра, износе се и поткрепљују (одговарајућим синтаксичким тестовима) бројне и разноврсне синтаксичке анализе издвојених типова и подтипова корелативних реченичних структура. Наредна тематска целина, потпоглавље 5.2, посвећена је разматрању места реченица с корелативном конструкцијом у систему сложених реченица. Пошто је размотрила њихов типолошки статус и изнела низ језичких чињеница које га детерминишу, Московљевић Поповић закључује: „Велика разуђеност реченица с корелативном конструкцијом, њихове дистрибуционе карактеристике, степен њихове заступљености у значењски и функционално различитим типовима зависнослужених реченица, различити обрасци линеаризације конституената у реченицама с корелацијом и реченицама без корелације, могућност реализације реченица са удвојеним корелативима и реченица са вишеструком корелацијом – све су то синтаксички индикатори који указују на посебан статус реченица с корелативном конструкцијом и оправдавају издвајање реченица овог типа у посебан реченични подсистем у оквиру система зависнослужених реченичних структура. [...] Овај подсистем се, бар кад је о савременом српском језику реч, реализује као делимично паралелан, а делимично укрштен са подсистемом зависних реченица без корелације...” (183–184).

У последњем, шестом поглављу, ауторка даје сумарни преглед резултата свог истраживања: 1. издвајање параметара од значаја за одређење синтаксичко-семантичких својстава зависнослужених реченица с корелативном конструкцијом; 2. формулисање хипотезе о продуктивности процеса формирања нових везничких средстава по заменичко-корелативном моделу; 3. изношење аргумената у прилог тези о постојању различитих нивоа субординираности клаузе; 4. формулисање хипотезе о постојању два структурна континуума (првог, који се успоставља између сложених реченица са корелативном клаузом адвербијалног значења и сложених реченица са значењски кореспондентном адвербијалном клаузом, и другог, који се протеже од сложених реченица с корелативном клаузом адвербијалног значења, преко реченица са псеудокорелативом у функцији антецедента (ко)релативне клаузе, до сложених реченица са именичком фразом у функцији антецедента релативне клаузе; 5. формулисање хипотезе о могућности разликовања три различита облика (и дубине) субординације у граматичком систему српског језика: субординација анафоризацијом, субординација прикључивањем и субординација уклапањем (190).

Монографија „Корелативне конструкције – теоријске основе анализе“ написана је изузетно јасно, прецизним и концизним језиком и без непотребних и оптерећујућих дигресија. Примери и грађа којом су илустроване анализиране језичке појаве одабрани су пажљиво, зналачки, тако да на убедљив и аргументован начин поткрепљују и потврђују закључке до којих је ауторка дошла. Сами закључци изложени су јасно и недвосмислено, у складу са природом и опсегом извршеног испитивања и доступним језичким чињеницама.

Овом књигом Јасмина Московљевић Поповић даје значајан допринос изучавању синтаксе зависносложене реченице како на општелингвистичком, тако и на плану синтаксе савременог српског језика, а постулати о конституисању и устројству система хипотаксичних реченичних структура са корелативном конструкцијом које је формулисала и детаљно поткрепила несумњиво ће имати великог одјека и бити полазиште у свим будућим истраживањима ове комплексне синтаксичке појаве.

*Борко Ковачевић**
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за општу лингвистику

* borko.kovacevic@fil.bg.ac.rs

Драгана Вељковић Станковић. *Како мислимо речи*. Београд: Јасен, 2018, 274 стр.

Крајем 2018. године, у издању Јасена, објављена је књига занимљивог наслова – *Како мислимо речи*, ауторке Драгане Вељковић Станковић, професорке на Катедри за српски језик са јужнословенским језицима Филолошког факултета Универзитета у Београду. Когнитивистички усмерена, књига која је пред нама представља веома значајан допринос савременом изучавању лексике српског језика. Како је у уводном поглављу – *О књизи Како мислимо речи (7–9)* – наглашено, „књига окупља кохерентан круг објављених, а за ову прилику уређених, методолошки и термилолошки уређених радова, као и оних који се први пут објављују“ (стр. 7). Поред тога, ауторка истиче да је читава књига посвећена облицима самопоимања и разумевања колективног селфа говорника српског језика и когнитивном обликовању семантичког и културно специфичног инскрипта у нашем заједничком лексикону, па отуда и наслов *Како мислимо речи*. Радови су у самој књизи груписани у три поглавља: *Неки аспекти интензификације у српском језику (11–76)*, *Деминуција и интензификација (77–136)* и *Антиројоцентрично усмерена семантичка деривација (137–258)*.

У првом поглављу ауторка се бавила адјективним интензификаторима страног порекла, као што су *ајсолујно*, *иојално*, *комјлејно*, *уљимативно*, особеностима концептуализације појединих интензификатора као лексичким и/или семантичко-прагматичким иновацијама у српском језику, као и занимљивом појавом тзв. негативних интензификатора, који, посебно у жаргону, добијају афирмативну аксиолошку и афективну вредност (нпр. *ужасно*, *сипрашно*, *језиво* и сл.). Ово поглавље отвара рад *О ширењу круга адјективних и адвербијалних интензификатора у српском језику (под утицајем глобализације)* (11–26), у којем ауторка скреће пажњу на чињеницу да услед глобализације долази до некритичког ширења интернационализама и пораста броја и фреквенције интензификатора страног порекла попут *ајсолујно*, *иојално* и *комјлејно*, који шире домен своје употребе на штету домаћих прилога као што су *веома*,

врло, изузетно, посебно и сл. Овај податак нимало не изненађује када се зна да живимо у времену сензационализма и потребе да се често и потпуно неважне ствари што више нагласе и истакну у први план. Ауторка у раду преко појмовних метафора показује како концептуализујемо семантичке садржаје наведених интензификатора, у којим се колокацијским спојевима они најчешће јављају и како се, услед жеље за што снажнијим истицањем или некритичким преузимањем конструкција из језика даваоца, греши при њиховој употреби (нпр. *попoлнo сiорiиcтiа* ум. *кoм-пoлeтaн сiорiиcтiа* и сл.). Један од занимљивијих закључака овог рада јесте да се интензификатор *попoлнo* готово редовно јавља у споју са лексемама негативног значења, што указује на тенденцију наглашавања свега онога што је лоше. О узмицању домаћих интензификатора пред „модернијим“ лексемама страног порекла говори и рад *О значењу и употреби интензификатора ултимајиван* (26–40). У њему се најпре разјашњава хомонимски однос лексема *ултимајиван*¹ (који је у вези са *ултимајивом*) и *ултимајиван*² (од енгл. *ultimate*), а затим се, поново преко појмовних метафора, анализира семантички садржај датог интензификатора и објашњавају правци развоја његове семантике у српском језику, односно трага се за одговором на питање како је оно што је *крајње, финално, постоје* постало оно што је *ванредно, врхунско, без иремица*. У раду је показано да се овај маркер супериорности често неадекватно употребљава у текстовима, да он у српском језику још увек није потпуно обликовао своје значење и да се веома учестало користи само ради пуког истицања, науштрб јасноће, лепоте исказа и прецизности информације. У трећем раду првог поглавља – *Интензификација и афирмативна квалификација лексемама са значењем негативне експресије* (41–76) – Д. Вељковић Станковић говори о интензификаторима чија денотативна значења имају негативни афективни предзнак, али се – у омладинском жаргону пре свега – користе да истакну нешто позитивно. Реч је о лексемама попут *сипрашно, језиво, мрак, брука, зло, поцејати, развалили* и сл. Из рада се може закључити да одговор на питање откуда то да се лексема са примарно негативним значењем употребљавају у циљу позитивног истицања треба тражити у чињеници да генерално снажнији учинак на човека имају негативи доживљаји, одн. негативне емоције, због чега је перцептивни и когнитивни фокус слушаоца на исказ израженији. Поред тога, у раду се даје важна подела ове врсте интензификатора на *резултативне интензификаторе, интензификаторе сипраха, иернициозне* и *вехементне* интензификаторе, као и објашњење њихове енантосемичности.

Друго поглавље књиге *Како мислимо речи* чине два рада – *Когнитивни аспекти деминуције глагола у српском језику* (77–102) и *Деминутивно-ијерархивни глаголи изведени суфиксима -ака, -ара и -ати* (103–136). Ово поглавље контрастно је постављено у односу на прво,

будући да је у његовом фокусу дезинтензификација, тачније испитивање деминуције глагола „као творбено-семантичке модификације ослоњене на концепте фрагментације и лимитације, утемељене на метафорички опојмљеном сценарију радње“ (стр. 80). На самом почетку првог чланка Д. Вељковић Станковић констатује бројност глаголских деминутива и разуђеност палете глаголске деминуције у српском језику и закључује да глаголске деминутиве треба посматрати као изразито фазичну групу твореница. Овакав приступ девербалним деминутивним твореницама веома је занимљив и актуелан, будући да фази лингвистика привлачи све већу пажњу истраживача у новије време. Поредеш, затим, особености именичке и глаголске деминуције, ауторка долази до закључка да „девербалне умањенице имају широк, али знатно сфуматиранији семантички опсег од именичких“ (стр. 80). У наставку чланка представљена је анкета која је за циљ имала да се испита (а) који суфикси доминирају у творби глаголских деминутива, (б) који се суфикси поимају као индуктори највећег степена умањености, (в) какви су обим и садржај адвербијалног спектра инхерентног глаголским умањеницама и (г) како изворни говорници српског језика разумеју глаголску деминуцију. Резултати добијени спроведеном анкетом показују да је суфикс *-уца* најфреквентнији при грађењу деминутивних глагола, а да се као најзначајнија обележја глаголске деминуције издвајају (а) *снижена динамика* и (б) *шемјорална сегментација*. У другом чланку ауторка се бави везом деминуције и пејоративности код деварбатива, пре свега оних изведених суфиксима *-ака*, *-ара* и *-аџа*, будући да се за деминуцију обично везује хипокористичност, док је пејоративност пре свега својствена аугментативима. Када је у питању суфикс *-ака*, позивајући се на И. Грицкат, Д. Вељковић Станковић констатује и на примерима (нпр. *љубакаџи*, *шужакаџи*, *мољакаџи* и сл.) показује да ова група глаголских деминутива развија значење немарног, неспретног вршења радње или радње која изазива презир. Пејоративност ове групе изведеница ауторка, између осталог, објашњава и преко појмовне метафоре НЕОРГАНИЗОВАНА / АСИМЕТРИЧНА / ХАОТИЧНА АКЦИЈА ЈЕ НЕПРОДУКТИВНА / ЛОША / НЕПОЖЕЉНА (исп. *бацакаџи* (се), *сељакаџи* (се), *возакаџи* (се) и сл.). Семантика немарности, безначајности радње или њеног нетипичног вршења присутна је и код деминутивних глагола изведених суфиксом *-ара*: *бунцараџи*, *ландараџи*, *млајцараџи*, *вуцараџи* (се) итд. Што се глагола деривираних суфиксом *-аџа* тиче, Д. Вељковић Станковић констатује да овај тип има најубедљивију пејорацију, али је и најмалобројнији (нпр. *йеваџаџи*, *ломаџаџи* (се), *климаџаџи* (се), *глумаџаџи*). Свим ексцерпираним деминутивно-пејоративним глаголима ауторка у раду посвећује посебну пажњу и сваки појединачно анализира, вешто улазећи у њихову семантику из угла когнитивистике и наводећи велики број потврда њихове употребе

из Електронског корпуса српског језика. У овом чланку ауторка је дошла до бројних занимљивих запажања у вези са овом класом глаголских изведеница, а само један од њих јесте да се начин вршења радње означене овим девербативима претежно доживљава као карикатуралан, и то првенствено услед неорганизованости и неправилности њеног вршења и њима узрокованим девијацијама. Још један од закључака до којих ауторка долази јесте да велики део деминутивно-пејоративне групе глаголских твореница чине глаголи кретања, али да важно место заузимају и глаголи перцепције и говорења. Интересантно је, међутим, то да, иако је познато да српски језик има изразито развијену глаголску деминуцију, стање у колоквијалном језику, као и оно које је запажено у Електронском корпусу, не потврђују такву слику и не одговарају ономе што се може наћи у описним речницима српског језика. Што се начина представљања ових глагола у описним речницима тиче, оно је, према запажањима ауторке, веома разнолико: у неким случајевима квалификатора уопште нема, понегде се значења мотивног глагола и деривата изједначавају, неки глаголи су означени само квалификатором *дем.*, док се код неких може наћи и ознака пејоративности. Због тога ауторка, на самом крају овог рада, предлаже да се, ради уједначавања лексикографског представљања семантике ових глагола и прецизности, уз квалификатор *дем.* назначи и домен употребе („у експресивном говору“), али уз експлицитније означавање пејоративности или пејоративног потенцијала (нпр. „дем. (обично у експресивном говору најчешће са пејоративним значењем)“ или „дем. често са пеј. значењем“).

Треће, и уједно последње, поглавље сачињава пет радова: 1) *О развоју фигуративних значења зоолексема у српском језику* (137–181), 2) *О фигуративним значењима фитолексема у српском језику* (181–204), 3) *О (само)поимању и именовању човека као неживог ентитета у српском књижевном језику – на примерима адјективне реификације* (204–225), 4) *Реификација човека у српском жаргону* (225–242) и 5) *Човек у великом кругу постојања – когнитивни присуи у раду лингвистичке секције* (242–258). Као што се из наслова одељака овог поглавља може видети, оно је на првом месту посвећено проучавању фигуративних значења зоолексема, фитолексема и реилексема усмерених на карактеризацију човека. Оно што све чланке овог поглавља повезује у једну кохерентну целину јесте велики ланац постојања (Лејкоф и Џонсон 2003). Ауторка у овом делу књиге представља своје виђење когнитивне потке семантичке деривације у оквиру опште метафоре великог ланца постојања, а реверзибилне метафоре и њихову координацију у оквиру њега показује на примерима из књижевног језика и жаргона. Прва четири рада овог поглавља посвећена су теоријским разматрањима антроподирективних фигуративних значења зоолексема, фитолексема и реилексема, док је фи-

нални чланак методички оријентисан. На самом почетку првог рада Д. Вељковић Станковић говори о важности животињског света за човека и о томе да о амбивалентности човековог односа према животињама сведочи „богат реквизитаријум зоосемних пејоратива, ређе лаудатива“ (стр. 137). Ауторка даље наводи да су фигуративна значења лексема с примарно зоолошким денотатом претворена у излиставање различитих човекових карактеристика – и физичких одлика и карактерних особина. У овом раду се на семантичку анализу зоолексема примењују когнитивнолингвистички приступ и теорија појмовне интеграције, а у саму анализу се креће од пејорације хиперонима, односно пејорације лексема попут *животиња*, *звер*, *скоп*, *марва*, *живинче* и сл. Из дефиниција ових лексема јасно се види човеков супериоран однос према животињама и стварање отклона према њиховом свету, који је немилосрдан, бездушан, нечовечан. Што се самог развоја фигуративних значења тиче, ауторка констатује да су сви проучаваоци ове тематике сложни у тврдњи да механизам зоосемије одражава начин размишљања једне језичке заједнице, а такође и културне и друштвене вредности одређене друштвене групе, као и да ове вредности нису код свих народа идентичне, мада подударности у начинима концептуализације има доста (стр. 144). Д. Вељковић Станковић наводи податак да од 160 зоолошких лексема ексцерпираних из РСАНУ, РМС и РСЈ чак 84 има бар по једно фигуративно значење које се односи на карактеризацију човека, а да кључну улогу у развоју ових значења има метафтонимија подржана културолошким и перцептивним искуствима на која се ослањају стереотипи о животињама. Сматрамо да је овај закључак јако важан јер нам указује на то да бисмо проучавањем фигуративних значења зоолексема у српском језику могли да откријемо део слике света припадника српске лингвокултуролошке заједнице. Важан део овог рада припада *великом ланцу њосиојања*, односно *великом кругу њосиојећег*, у коме се човек концептуализује као животиња (Он је *слон*), као ствар (Он је *оширач*) и биљка (Он је *ладолеж*), али се и ствар концептуализује као човек (Та књига добро *говори* о далеким догађајима) или животиња (Аутомобилска сирена *завија*), као што се и животиња доживљава, на пример, као биљка (Сваки пас луталица *процвети* кад га неко усвоји) и сл. Последњи део првог чланка посвећен је начину обраде зоолексема у великим описним речницима српског језика. Ауторка у овом сегменту представља полисемантичке структуре многих зоолексема (*вук*, *ваш*, *кукавица*, *мајмун*, *криљ*, *гњида*, *комарац*, *њијавица*, *лејшир*, *чавка*, *јасиреб*, *ћурка*, *ован*, *шеле* и још многе друге) и кроз њихову анализу долази до бројних занимљивих запажања, као што су појава енантосемије у значењским структурама неких од њих, различит начин обраде лексема за мужјаке и женке исте врсте, неуједначеност употребе квалификатора *фиг.* уз значења која карактеришу човека и сл. Као гене-

рални закључак овог рада може се издвојити онај да се најбројнија група негативно конотираних зоолексема односи на човекове интелектуалне способности, док се оне позитивне пре свега везују за храброст и неустрашивост. Након анализе фигуративних значења зоолексема, ауторка у другом чланку прелази на фитолексема и процесе антропоморфизације флоре и фитоморфизације човека. На самом почетку, Д. Вељковић Станковић истиче да биљке отварају битно различиту перспективу од оне која карактерише животиње, па ове чињенице имају утицаја и на фигуративна значења фитолексема, јер за разлику од зоолексема, које своју фигуративност добрим делом дугују начину „понашања“ животиња, биљке су лишене ове динамике, па су нека друга њихова својства изворишта фигуративних значења (нпр. боја, величина, отпорност и сл.). Кроз анализу концептуализације човека као биљке, али и биљке као човека, ауторка долази и до ужих појмовних метафора, као што су ПОНАШАЊЕ/СВОЈСТВО ЧОВЕКА ЈЕСТЕ ПОНАШАЊЕ/СВОЈСТВО БИЉКЕ, ВИТАЛНОСТ ЈЕ ОТПОРНОСТ, ВИТАЛНОСТ ЈЕ УСПРАВАН СТАВ, ФАЗЕ ЧОВЕКОВОГ ЖИВОТА ЈЕСУ ФАЗЕ ЖИВОТНОГ ЦИКЛУСА БИЉКЕ, УБИРАЊЕ ПЛОДОВА ЈЕ СТИЦАЊЕ КОРИСТИ, ПЛОД ЈЕ МАТЕРИЈАЛНО/ДУХОВНО ДОБРО, ПЛОД (ДОБАР ИЛИ ЛОШ) ЈЕСТЕ РЕЗУЛТАТ ДЕЛАЊА и сл. и поткрепљује их великим бројем примера ексцерпираних из електронског корпуса. Такође, истраживање је, између осталог, показало да код биљака највише ценимо лепоту, отпорност и могућност да дају плодове, о чему сведочи и велики број личних имена, посебно женских (нпр. *Невен, Љиљана, Јасмина, Вишња, Дуња* итд.). На самом крају рада ауторка закључује да је фигуративност флоралне лексике више окренута проницању у егзистенцијалне сфере човековог живота него што, попут зоолексема, открива његов карактерни профил. У трећем раду Д. Вељковић Станковић анализира концептуализовање човека као неживог ентитета, односно начине на које човек опредмеђује самог себе, па чак и саму своју егзистенцију (*шежак/лак животи*). У фокусу анализе налазе се придевске реилексема, а за потребе истраживања спроведена је анкета у којој је од испитаника (студентна Групе за српски језик Филолошког факултета у Београду) тражено да 1) речју или синтагмом и 2) описном дефиницијом објасне синтагме *мек човек, тврђ човек, чврст човек, крути човек, оштар човек, туп човек, широк човек, тесан човек, дубок човек и плитак човек*. Анализа резултата је показала да су придевске реилексема значајне првенствено у сфери карактеризације човекових интелектуалних и духовних особина, као и да је улога реификације у томе да човекове (апстрактне) особине – позајмљујући појмове из света предметности – представи као чулно доступне. Четврти рад такође је посвећен реификацији човека, само овога пута у жаргонском дискурсу. Анализа је показала да лексема које

денотирају ствари, а употребљавају се и за именовање човека и његових особина, развијају различита фигуративна, иронична, пејоративна, шаљива, али и похвална значења, као и да је појмовна метафора ЧОВЕК ЈЕ СТВАР један од стожерних елемената архитектонице људског самопоимања (стр. 227). Поред тога, ауторка закључује да се код лексема које примарно означавају неживе ентитете приликом развоја секундарних значења везаних за човека у први план истиче доминантно својство и/или функција предмета или објекта (нпр. *дирек*, *стџуб*), а значајан удео има и представа о типичној ситуацији у којој се употребљава (околности, узрок/последиче, корист/штета и сл.; исп. *џриколица*, *џрилејак* итд.). Такође, као важно својство процеса реификације човека у српском жаргону јавља се и симплификација, односно сагледавање човека као знатно једноставније структуре, што омогућава да се његове појединачне особине (нпр. мршавост, умна ограниченост, висина, наметљивост и сл.) истакну у први план. Међу појмовним метафорама којима се човек концептуализује као предмет издвајају се, између осталих, ЧОВЕК ЈЕ МАШИНА (нпр. *Марковић није косџур џима, већ само шраф у машинерији*), ЧОВЕК ЈЕ АУТОМОБИЛ (исп. *фарови*, *аблендуша*, *акумулајџор*, *џрешалиџовајџи се*, *сџоро џалијџи* итд.) и ЧОВЕК ЈЕ КОМПЈУТЕР (нпр. *забаговајџи*). Најзад, веома је важан и закључак да је код овог типа жаргонских експресива најбројнија она подгрупа која служи за именовање особа по глупости, ограничености. Последње поглавље, али и читаву књигу, затвара рад у којем се сумира човеково место у великом кругу постојања, и то кроз модел истраживања намењен лингвистичкој секцији. На самом почетку, Д. Вељковић Станковић констатује осеку у лексикону говорника различитих узраста, посебно ученика, изазвану бројним факторима, између осталих – непопуларношћу књиге, популистичким ставом према језичкој култури и сл. Ученици веома често нису мотивисани за усвајање градива јер се од њих обично тражи сувопарно репродуковање научног, при чему се занемарује значај развоја њихових метакогнитивних способности. Ауторка сматра да буђење живљег интереса за ослушкивање властитог језика завређује сваки напор, посебно у раду лингвистичке секције, „за коју у методичкој литератури не постоје богати материјали и извори, а ни развијенији, тематски обједињени модели погодни за реализацију у пракси“ (стр. 244). Због тога ауторка сматра да би приступ који би у себе инкорпорирао лингвокултуролошке и когнитивистичке постулате могао да буде не само добра основа за проширивање знања из лексикологије већ и за грађење корелативних методичких модела којима се спајају знања из различитих предмета. У овом чланку дат је стога наставни приступ у раду лингвистичке секције утемељен на методологији примењене когнитивне лингвистике, као и на истраживањима семантичке деривације представљеним у претходна четири одељка ове

књиге. Ученицима се на тај начин нуди могућност да кроз анализу фигуративних значења зоолексема, фитолексема и лексема које примарно денотирају неживе ентитете открију начин на који човек доживљава свет око себе и виде како се читави комплекси наших искустава укрштају и испољавају у језику. Реч је, дакле, о трагању за фрагментима језичке слике света сачуваним у језику и упознавању са идентитетом властите језичке заједнице. Да закључимо речима саме ауторке, која истиче да се на овај начин „ствара импозантна етнолингвистичка фреска на којој су приказане видљиве и наизглед скривене, позитивне и негативне особине и навике, представе о човековом хабитусу, (не)чињењу, па и начину промишљања света изворних говорника, који у свом матерњем (српском) језику остављају отисак упознавања властитих моћи и ограничења, али и разумевања свих бића и ентитета са којима деле простор и живот“.

На самом крају књиге налазе се богата *Литература* (259–267) и *Извори* (268–270), као и *Индекс цитираних аутора* (271–272). Ближи поглед на списак литературе омогућава читаоцу да се упозна са неким рецентнијим домаћим и страним радовима из области, пре свега, когнитивне лингвистике (нпр. *Metaphorical expressions and culture: An indirect link* A. Deignan; *Metakognicija – nova kognitivna paradigma* M. Kankaraš; *The theory of the Great Chain of Being (GCB) revisited: The case of GCB-level-conditioned animal terms* R. Kiełtyka; *Cognition and Culture: The Role of Metaphor and Metonymy* S. Kleinke et al.; *Figurative Meaning Construction: From Cognitive Operations to Thought and Culture* G. Reda; *Грамајички и когнитивни аспекти лексичког значења* С. Ристић; *Prilog (re)konceptualizaciji i geneza globalizacije* Т. Tadić; *Језичка слика свећа у српском 'биљном' именованом* Г. Штасни итд.). Библиографске јединице које су се нашле на овом списку омогућиће српској лингвистичкој јавности да се информише о савременим тенденцијама и научним достигнућима у другим словенским и несловенским срединама, што такође представља један од доприноса монографије која је пред нама.

Књига *Како мислимо речи* Драгане Вељковић Станковић представља важан допринос српској когнитивистици, пре свега когнитивнолингвистички усмереној лексикологији. На богатом корпусу примера из књижевног и разговорног језика ауторка је показала како је наше мишљење утиснуто у значења лексема које свакодневно користимо, а да тога најчешће нисмо ни свесни. Веома детаљна и стручна анализа семантичког садржаја лексема показала је да се у њима чувају фрагменти слике света говорника српског језика, као и да истраживањем лексике матерњег језика упознајемо властити народ и односе у свету који нас окружује. Од адјективних и адвербијалних интензификатора у првом поглављу, преко деминутивних глагола о којима је било речи у другом делу, на самом крају књиге долазимо до зоолексема, фитолексема и реилексема и места

човека у великом кругу постојања, откривајући читавим путем како суштински *мислимо речи*. Свет лексике је, како сама ауторка на крају књиге истиче, мисаони и језички свет у коме се крећемо, свет нашег духа и културе, па га треба добро и упознати „јер бисмо без довољног знања о њему остали странци у свом језику, без ослонаца у традицији коју делимо, па тиме и без будућности“ (стр. 258). Чини нам се да је наведени цитат довољан и снажан позив да се са овом врстом истраживања лексике српског језика настави и у будућности.

Весна Николић*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за српски језик са јужнословенским језицима

* vesnanikolic88@gmail.com

РЕГИСТАР КЉУЧНИХ РЕЧИ LXXV КЊИГЕ

Јужнословенског филолога, св. 2

- афиксална морфема 33
- близкородственое двузязычие 43
- емотивни разговор 59
емоције 59
етимологија 9
- Закон о рудницима 9
замена јата 9
- коренна морфема 33
- лексика 9
лексическая вариативность 43
- морфема 33
морфемен анализ 33
- национальный язык 43
- производна дума 33
- производност 33
психологија 59
- разговор о емоцијама 59
- систем оцене 59
словообразователен анализ 33
старосрпски језик 9
- функционално-когнитивна лингвистика 59
- членимост 33
- языковой пуризм 43
- Etymology 19
- Glottalic Theory 19
- Proto-Indo-European 19

РЕГИСТАР ИМЕНА LXXV КЊИГЕ

Јужнословенског филолога, св. 2

Тирилица

- Аврамова, Цветанка 133
Адамовић, Мирјана 97
Адамс, Д. 118
Ајдачић, Д. 149
Акај, О. М. 93
Алановић, Миливој 97, 100, 101,
142, 156, 187
Алба-Јуез в. Alba-Juez, Laura
Амири, Л. П. 92
Анањева, Наталија Ј. 122
Андрић, Иво 83, 86, 88, 159, 160,
161
Анђелковић, Маја 149
Антонић, Ивана 97, 104, 187
Апресјан Ј. в. Апресян, Юрий Д.
Апресян, Юрий Д. 68, 77
Афанасева, О. М. 93
- Бабукић, В. 186
Баженова, Е. А. 89
Бајбер в. Biber, Douglas
Бајби в. Вубее, Joan
Бајић, Љиљана 139, 149, 155
Бали, Шарл в. Балли, Шарль
Балли, Шарль 60, 77
Балтова, Јулија М. в. Балтова,
Юлия М.
Балтова, Юлия М. 33–42, 133
- Барић, Е. 186
Бартмињски, Жежи 130
Бартоли, М. 158
Бауринг, Џ. 151, 152
Бахтин, Михаил М. 72, 77
Беднарек, М. в. Bednarek, Monika
Бејтсон, Шо в. Batson, С. Daniel
Белдичану в. Beldiceanu, Nicoara
Белић, Александар 141, 150, 152,
154–161, 186
Белич, А. в. Белић, Александар
Белашапкива, В. А. 186
Березович, Јелена Ј. 118
Бернштајн, С. Борисович 161
Бикова, Е. В. 91
Бјелаковић, Исидора 144
Бјелетић, Марга 150
Благоева, Д. 40
Богданович, Г. Ј. 92
Боздехова, И. 165
Бојовић, З. 149
Бондарко, Александр В. 61, 77
Борисовна, Е. Г. 87
Бошковић, Р. 160, 161
Брабец, Иван 186
Братанић, М. 179
Брач, И. 179
Брборић, Вељко 140, 147, 155, 156
Бринтон в. Brinton
Буњак, Петар 149, 155, 157, 159

- Бурова, Ани 137
 Бусигина, М. В. 92
 Буторина, Е. П. 94
 Буш, Бригита 129
- Вајан, А.** 158
 Вајт, Питер в. White, Peter R. R.
 Валенцова, Марина М. 124
 Валтер, Хилмар 155
 Ван Беркум, Ј. А. в. Van Berkum, Jos A.
 Ван Ланкер Сидис в. Vann Lancker Sidtis
 Вањакова, Јадвига 130
 Варбот, Жана Ж. 117
 Василченко, М. А. 93
 Васиљев, Валериј Ј. 118
 Вашченко, Дарја 123
 Вебер Ткалчевић, А. 186
 Векслер, П. в. Wexler, P. N.
 Вељковић Станковић, Драгана 145, 190, 191, 192, 194–197
 Вендина, Татјана И. 117
 Ветерел в. Wetherell
 Виденов, Михаил 135
 Вилсон, Д. 152
 Винавер, С. 160
 Витић, З. 149
 Вјежбицка в. Wierzbicka
 Влајић Поповић, Јасна 150
 Војводић, Дојчил 97, 108, 109, 110
 Војтекова, М. 90
 Волњич-Павловска, Е. 175, 176
 Вољска, Н. Н. 93
 Вранеш, Александра 149, 155
 Вранеш, Б. 149
 Вукадиновић, З. 187
 Вукелић, Мирослав 142
 Вуловић, Наташа С. 154–161
 Вучковић, Марија 146, 154
- Гаврилова, Ј. А. 92
- Гавриш, А. Д. 91
 Гагова, Нина 138
 Гадомски, А. К. 90
 Гајда, С. 91, 92, 90
 Гањенкова, Татјана С. 118
 Гекина, Е. Н. 92
 Георгиева, Цветелина 38, 40
 Георгијевна Тјапко, Галина 160
 Гешев, Валентин 132
 Гик, А. В. 93
 Глушковски, Михал 128
 Гнездилова, Е. В. 91
 Голаховска, Ева 129
 Голубовић, Ана 154
 Гордић Петковић, В. 149
 Горнич, М. 175, 176
 Гос, А. 186
 Гревис, М. 186
 Грењ, Збигњев 130
 Григорева, Н. 91
 Грињов, С. 167
 Грицкат, И. 192
 Грковић-Мејџор, Јасмина 97, 144
 Гроховски, Мађеј 128
 Гурњич, Маријуш 128
- Давидова, О. А. 93
 Давитков, Ивана 132–138
 Дамазио в. Damasio, Antonio
 Данеш, Ф. 65, 186
 Даничић, Ђуро 15, 16, 141
 Дараданова, Елена 137
 Дарвин, Чарлс 64
 де Куртене, Б. 158
 Девале в. Dewaele, J. M.
 Делић, Јован 149, 155, 160
 Димарски, Михаило Ј. 121
 Димитрова, Славеја 138
 Дмитриев, П. А. 158
 Дмитривић, Петар 15
 Добровски, Јозеф 140
 Добросклонска, Т. Г. 87, 88

- Дојчиновић, Данијел 94
Драгићевић, Рајна 65, 140
Дубичински, В. 181
Дучић, Јован 160
- Ђесинг, Ванг 89, 90
Ђорђевић, Бојан 157
Ђукановић, Владо 160
Ђурић, М. 149
Ђуровић, Сања 156
- Ербен, К. Ј. 138
Ерзикова, Е. В. 92
Ејсјевић, Н. П. 56
Ефремов, В. А. 92
- Жагар Карер, М. 182
Желтухина, М. Р. 91
Живковић, Сретен 186
Жолобов, Олег Ф. 120
- Запрудски, С. М. 45, 56
Земская, Елена Андреевна 35, 40
Зјелињска, Ана 129
Златковић, Бранко 152
Змарзер, В. 174, 175
Золотова, Галина А. 62, 77
Зубакина, О. Н. 94
Зубов, А. 176, 177, 178
- Иванић, Душан 149, 159
Иванова, Диана 136
Иванова, Јелена Ј. 120
Иванова, М. В. 87, 88
Иванова, Најда 136
Иванова, С. В. 89, 90, 92
Ивановић, Ненад 156, 158
Ивашченко, Викторија в. Ивашен-
ко, Виктория
Ивашченко, Виктория 162, 163, 164
Ивић, Милка 141
- Ивић, Павле 10, 12, 13, 19, 86, 141,
159
Ивченко, В. И. 89
Ившић, Стј. 158
Илиева, Татјана 134
Исса, Катја 135
Ицкович, Т. В. 90
- Јагић, В. 142
Јакобсон, Роман в. Jakobson,
Roman
Јаковљева, Ј. В. 91
Јакубович, Мариола 128
Јанковјак, Мирослав 129
Јањић, Марина 149
Јасинска, Марија В. 125
Јемец Томазин, М. 169
Јовановић Симић, Јелена 90, 146,
160
Јовановић, Владан 139–153, 169,
170, 179, 180
Јовановић, Гордана 142
Јовановић, Јована 162–184
Јовановић, Миодраг 156, 160
Јовановић, Рашко 154
Јовановић, Слободан 160
Јовановић, Т. 149
Јовић, Б. 149
Јовић, Душан 10, 12, 13, 14, 16
Јовићевић, Радојица 158
Јокановић Михајлов, Јелица 155
Јошић, Неђо 156, 158
Јуђинг, Ђенг 91
Јухас-Георгиевска, Ј. 159
- Камарова, З. 171, 172, 173
Каминска, Т. Ј. 92
Каневска, Ј. Е. 93
Каплан, Д. в. Caplan, David
Карановић, Зоја 151
Карасик, В. И. 89
Касперова, Ј. Т. 92, 94

- Катичић, Р. 186
 Кверк, Р. 186
 Киклевич, Александар 128
 Кисјел, Ана 128
 Клан Делиус в. Klan-Delius
 Клеут, М. 149
 Кликовац, Душка 90, 145, 187
 Клименко, К. В. 92
 Клушина, Н. И. 87, 88
 Ковалева, В. С. 90
 Ковачевић, М. 90
 Ковачевић, Борко 185–189
 Ковачевић, Милош 142, 156
 Ковшова, М. Ј. 92
 Кожина, М. Н. 90
 Коздра, Михало 130
 Козловска, Ана 131
 Козлуджов, Запрјан 137
 Којен, Леон 161
 Колковска, С. 40
 Конрад в. Conrad, Susan
 Коњков, В. И. 89
 Копитар, Јернеј 149
 Корда Петровић, А. 149
 Кордић, С. 187
 Коритковска, Малгожата 128
 Корјковцева, Е. И. 92, 93
 Кормилицина, М. А. 89
 Косанић, Марина 154
 Костомаров, В. Г. 90
 Коцоурек, Р. 165
 Кочан, И. 164
 Крајишник, Весна 147
 Кречмер, Ана 155, 159
 Крцић, Ненад 87–96
 Куљбакин, Стјепан 158
 Куприна, Т. В. 92, 94
 Курек, Халина 130
 Курешевић, Марина 142
 Кутрички, Снежана 154
 Куцаров, Иван 134
 Лазаревић, Лаза К. 86, 160
 Лазић Коњик, Ивана 148
 Лалевић, М. 186
 Ларина, Т. В. 89
 Ласковски, Роман в. Laskowski, Roman
 Лебедев, П. П. 92
 Левашкјевич, Тадеуш 129, 162
 Леве, Ивона 130
 Левицка, Ј. 165
 Левушкина, Р. 179, 180
 Лејкоф, Џ. 91, 136, 193
 Лесневскаја, Димитрина 135
 Лигорио, Орсат Ј. 19–31
 Линда, Јаромир 150, 158
 Лифанов, Константин В. 123
 Лич в. Leech, Geoffrey
 Лишкова, М. 40
 Ломпар, Весна 147
 Лопатин, Владимир Владимирович 33, 35, 39, 40
 Лубоха Круглик, Јоланта 130
 Луис, К. 178
 Лукачевић, Мирјана 154
 Лукашанец, Александар А в. Лукашанец, Александр А.
 Лукашанец, Александр А. 43–57
 Лукашанец, Аляксандр в. Лукашанец, Александр А.
 Лукшин, Ј. 174, 175
 Љацки, Јевгениј Александрович 150
 Љејчик, В. 166
 Љенг, Ма 90, 91
 Љубецка, К. 171
 Љуликова, А. В. 93
 Мазур, Маријан 175
 Мајерс в. Myers, David G.
 Мајид в. Majid, Asifa
 Макарова, С. А. 93

- Макарцев, Максим М. 120
Макуховска, М. 90
Малиса, Оксана 130
Малишева, Е. В. 92
Малори, Џ. 118
Манић, Кристина 132–138
Маретић, Тома 15, 186
Маринковић, Небојша 157
Марић, Биљана 97, 113, 114
Марковић, Биљана 11, 12, 14, 16
Марковић, Љиљана 147
Марковић, Слободан Ж. 84
Маровска, Вера 134, 135
Маројевић, Радмило 150
Мартин, Џим в. Martin, James R.
Марчук, Ј. 173, 174
Матезијус, Вилем 150
Матицки, Миодраг 152
Матовић, Весна 161
Маха, К. Х. 138
Меје, А. 158
Мекензи в. Mackenzie, J. Lachlan
Мељник, Н. В. 92
Мизњиков, Сергеј А. 122
Миклошич, Ф. 15
Милановић, Александар 90, 151,
155, 156, 159, 160
Милановић, Бранислав 154
Милорадовић, Софија 145
Милошевић, Стефан Д. 116–126
Милошевић-Ђорђевић, Нада 149
Миндак Завацка, Јоланта 129
Минова-Ђуркова, Ј. 186
Мирзојева, Ј. Ј. 92
Михаиловић, Љубомир 155
Михайловна Толстая, Светлана
116, 117
Михаљевић, М. 167
Мицкјевич, А. 138
Младенова, Маргарита 132, 133,
134
Молодиченко, Е. Н. 92
Москвин, В. П. 89
Московљевић Поповић, Јасмина
97–115, 143, 155, 185–189
Мразовић, П. 187
Мркаљ, Зона 152
Мршевић Радовић, Драгана 154,
155, 157, 159
Мур, Ј. 66
Мурдаров, Владко 36, 37, 40, 41
Мурко, Магија 150, 158
Мусић, А. 186
- На, Ма 90**
Настасијевић, М. 160, 161
Нещименко, Г. П. 40
Николајев, Сергеј Ј. 122
Николајева, А. В. 92
Николић, Берислав 160
Николић, Весна 190–198
Николић, Марина 97, 106, 107
Николић, Н. 149
Николова, Светлина 132
Новаковић, С. 186
Новоженова, З. Ј. 93
Ноцоњ, Ј. 94
- Њевјара, Александра 130**
Његош, Петар II Петровић 15, 16
Њувланд, М. 66
- Олесон 67**
Ортони в. Ortony, Andrew
Осипова, Ксенија В. 125
Осовски, Блажеј 127
Осолник, Владимир 155, 157, 159
Остапчук, Оксана А. 123
Остојић, Бранислав 85
Острошки Анић, А. 179
Отен, М. 66
- Павловић, Миливој 160**

- Павловић, Слободан 97, 102, 103, 156
 Палмер в. Palmer, Frank R.
 Панова, М. Н. 89
 Панченко, Н. Н. 89
 Пашко Конечњак, Дорота 128
 Пенежек, Марек 89
 Пенчев, Владимир 132
 Пенчев, Ђ. 40, 41
 Пењкова, Јана А. 121
 Перић, Д. 149
 Петковић, Новица 160
 Петрикова, Ана 90
 Петров, А. 149
 Петровић, Михаило 160
 Петровић, П. 149
 Петровић, Снежана 156
 Пецо, Асим 86, 95
 Пипер, Предраг 97, 99, 100, 105, 106, 140, 142, 155, 187
 Питулић, В. 149
 Платонов, Андреј 136
 Плотњикова, Ана А. 124
 Половина, Весна 147, 155
 Поломац, Владимир 144
 Поповић, Богдан 160
 Поповић, Љубомир 86, 186
 Поповић, Људмила 97, 110, 111, 112, 143
 Прањковић, И. 187
 Прохоров, А. М. 161
 Птенцова, Ана В. 122
 Пулум, Ц. 186
- Радева, Василка 36, 37, 41, 133
 Радић, Јованка 146
 Радић, Првослав 151
 Радовановић, Милорад 91, 97, 147
 Радовић Тешић, Милица 154, 159
 Радојчић, Никола 9, 11, 14, 16
 Радуловић, Н. 149
 Радуловић, О. 149
- Ракић, Милан 159, 160
 Рамовш, Фр. 158
 Рацибурска, Ј. В. 89
 Рашић, Александар 94
 Рембишевска, Дорота Кристина 128
 Реметић, Слободан 145
 Ристић, Стана 148, 158, 197
 Ружић, Владислава 97, 156, 187
 Русак, В. П. 56
 Рускова-Ђермановић, Светла 134, 135
- Савањевска Мохова, Зофија 129
 Савић, Виктор 144
 Савицка, Ирена 129
 Сајенко, Михаил Н. 117
 Самарџија, С. 149
 Сафронов, Г. И. 158
 Сводеш, М. 118
 Седакова, Ирина А. 124
 Секулић, Исидора 154, 159, 160
 Силић, Ј. 187
 Симић, Радоје 90, 146, 155, 158
 Симоније, П. 158
 Синклер в. Sinclair, John
 Сичинава, Дмитриј В. 121
 Сјатковски, Јануш 128
 Сјероћук, Жежиј 127
 Скерлић, Јован 159, 160
 Скипски, Кшиштоф 131
 Скок, П. 158
 Скорвид, Сергеј С. 122
 Слишкин, Г. Г. 92
 Слобода, Агњешка 127
 Словацки, Ј. 138
 Сobotка, Пјотр 127
 Собчикова, Јоана 128
 Соколовић, Далибор 127–131, 148
 Соколовски, Јан 128
 Солганик, Г. Ј. 90
 Спасојевић, Марина 156, 158

- Спахо, Фехим в. Spaho, Fehim
Стабс, М. в. Stubbs, Michael
Станишић, Вања 148
Станковић Шошо, Наташа 152
Станковић, Богољуб 152
Станојчић, Живојин 83–86, 155,
159, 160
Станојчић, Славко 156
Стевановић, Михаило 83, 154, 160,
186
Степанов, В. Н. 90
Степанов, Страхуња 94
Стефановић Караџић, Вук 89, 141,
147, 149–152, 154, 155, 156,
159, 160, 161
Стефановић, Александар 156
Стефановић, М. 149
Стефановић, Светилсав 15
Стијовић, Светозар 15, 16
Стојиљковић, Вукашин 97
Столац, Диана 95
Суботић, Љиљана 155
Сувајџић, Бошко 149, 152, 155,
157, 159, 161
- Танасић, Срето 97, 112, 143, 155,
157, 158, 162
Тантуровска, Лидија 95
Тараненко, О. 162
Тарнер в. Turner, Terence J.
Тешић, Милосав 155, 161
Тихонов, Александр Николаевич
35, 41
Тјапко, Галина 155
Тјепин, У. 91
Тодоровић, Катарина 154
Толстој, Никита И. 124, 158
Толстая, Светлана Михайловна
124
Толстој, Светлана М. в. Толстая,
Светлана Михайловна
Томкинс в. Tomkins, Silvan S.
- Томпсон в. Thompson, Geoff
Тончева, Христина 137
Тошовић, Б. 87, 88, 90
Травињска, Марија 130
Трбојевић-Милошевић, Ивана 61
Трнавац, Радослава М. 59–81
Трубецки, Н. 158
- Ћирковић, Сима 10, 11, 12, 14, 15,
17
Ћорић, Божо 83–86
Ћоха, Оксана В. 125
- Узењова, Јелена С. 125
Улуханов, Игорь Степанович 33,
35, 39, 40
Ухова, Ј. В. 90
- Фајфар, Т. 172, 169
Фаловски, Адам 128
Фасмер, М. 158
Флајшман в. Fleishman
Фријда в. Frijda, Nico H.
Фулен в. Foolen, Ad
- Хавранек, Бохуслав 150, 158, 165
Хадлстон, Р. 186
Хазагеров, Г. Г. 89
Хајденрејх, Јулијус 150
Халидеј в. Halliday, Michael A. К.
Хамовић, Д. 149
Ходел, Роберт 159
Холеман, Б. 66
Хорак, Јиржиј 150, 158
Хофманова, А. 90
Хофстед, Херт 130
Храковски, Виктор 110
Храсте, Мате 186
Худечек, Ј. 167
- Џвијић, Ј. 156
Џибранска-Костова, Маријана 136

- Цисун, Е. 183
 Цихнерска, Ана 127
Чакарова, Јулиана 139
 Чакарова, Красимира 135
 Чернишова, Т. В. 92
 Черњавска, В. Е. 87
 Чигоја, Бранкица 156
 Чолакова, Жоржета 138
- Џонсон**, М. 136, 195
- Шаховски**, Виктор Иванович 65
 Шварц-Фризел М. в. Schwarz-
 Friesel M.
 Шелов, С. 166, 167, 183
 Шеникова, Е. В. 93
 Шеховић, Амела 92, 94
 Шилихина, К. М. 92
 Шиц, Јозеф в. Schutz, Joseph
 Шмељов, Д. Н. 91
 Шнебелен в. Schnoebelen
 Шобер, С. 158, 186
 Штасни, Г. 197
 Штук, А. 183
 Шулек, Б. 178
 Шумилина, С. А. 92
 Шчербин, В. 176, 177
- Лајтиница*
- Alba-Juez, Laura 65, 66, 75, 77
- Baltova**, Yuliya M. в. Балтова,
 Юлија М.
 Bartholomae, Christian 26, 27, 29
 Watson, C. Daniel 71, 77
Baxtin, Mikhail M. в. Бахтин, Ми-
 хаил М.
 Bednarek, Monika 64, 69, 70, 78
 Bekoff, Marc 64, 78
 Beldiceanu, Nicoara 10, 17
- Belitch, Alexandre в. Белић, Алек-
 сандар
 Besnier, Niko 60, 78
 Biber, Douglas 60, 62, 78
 Blagoeva, D. в. Благоева, Д.
 Bondarko, Aleksandr V. в.
 Бондарко, Александр В.
 Brinton 65
 Bybee, Joan 62, 78
- Caplan, David 64, 65, 78
 Carter, Ronald 62, 63, 78
 Clark, M. S. 77
 Cole, J. K. 78
 Conrad, Susan 62, 78
 Cooper, Adam I. 29
 Cruise, David Alan 60, 78
- Ćirković, Sima в. Ћирковић, Сима
- Damasio**, Antonio 64, 67, 68, 78
 Daničić, Đuro в. Даничић, Ђуро
 de Vaan, Michiel 22, 27, 29
 Deignan, A. 197
 Derksen, Rick 22, 27, 29
 Dewaele, J. M. 65
 Dingemanse 67
 Dixon, Beth 64, 78
 Domentijan 16
 Dunkel, George E. 29
- Đurdev, Branislav 10, 17
- Ehlers, K. H. 164
 Ekman, Paul 68, 78
 Evans, Nicholas 67, 78
- Fleishman**, Susan 62, 78
 Foolen, Ad 65, 66, 69, 78, 79
 Friedman, V. A. 164
 Frijda, Nico H. 66, 79

- Grassmann, Hermann 20, 29
Gren, Zbigniew 127
- Halliday, Michael A. K. 60, 61, 62, 70, 79
Hill, J. H. 78
Hoey, Michael P. 62, 79
Holleman, Bregje 80
Hunston, Susan 69, 78, 79, 80
- Irslinger, Britta 29
Irvine, J. T. 78
Ivić, Pavle, в. Ивић, Павле
Izard, Carroll E. 68, 79
- Jakobson, Roman 65, 79, 158
Joseph, B. D. 161
Jović, Dušan в. Јовић, Душан
Joyce, Richard 79
- Kankaraš, M. 197
Kellens, Jean 20, 29
Kiełtyka, R. 197
Klan-Delius 65
Kleinke, S. 197
Klingenschmitt, Gert 22, 29
Kloekhorst, Alwin 20, 21, 22, 24, 26, 29
Kolkovska S. в. Колковска, С.
Koriakowcewa, Elena 56
Kortlandt, Frederik 19, 22, 29
Kroonen, Guus 21, 22, 27, 29
Kümmel, Martin 29
- Labov, William 62, 79
Laskowski, Roman 34, 35, 41
Le Doux, Joseph E. 64, 79
Leech, Geoffrey 60, 79
Lewaszkiwicz, T. 129
Lipp, Reiner 29
Lishkova, M. в. Лишкова, М.
Loma, Aleksandar B. 9–18
- Lopatin, Vladimir Vladimirovich в.
Лопатин, Владимир Влади-
мирович
Lubotsky, Alexander 22, 23, 29
Lüdtke, Ulrike M. 79, 80
Lukashanets, Alexander A. в. Лука-
шанец, Александр А.
Łukaszaniec, Aleksander в. Лукаша-
нец, Александр А.
Lyons, John 60, 79
- Mackenzie, J. Lachlan 66, 75, 77
Majid, Asifa 66, 79
Marković, Biljana в. Марковић,
Биљана
Martin, James R. 59–62, 65, 70, 71,
72, 74, 79–81
Matasović, Ranko 21, 27, 29
Matthiessen, C. 70, 79
Mayrhofer, Manfred 26, 27, 39
Melchert, H. Craig 22, 29
Meyer, G. 29
Miklosich, Fr. 17
Murdarov, Vladko в. Мурдаров,
Владко
Murre, Jaap 80
Myers, David G. 66, 79
- Nash, Walter 63, 78
Nekvapil, J. 129
Neshchimenko G. P. в. Нещименко,
Г. П.
Nieuwland, Mante 80
- Njogoš в. Његош, Петар Петровић
Nussbaum, Alan J. 29
- Ohnheiser, Ingeborg 55, 57
Oleson, Kathryn C. 77
Ortony, Andrew 68, 79
Otten, Marte 80

- Palmer, Frank R. 61, 79
 Parr, Lisa A. 64, 79
 Peter, R. R. 79
 Pirart, Eric 20, 29
 Pishwa, H. 78
 Pokorny, Julius 29
 Price, Michael 75, 79
- R**
 Racine, Timothy P. 79
 Radeva, Vasilka в. Радева, Василка
 Radojčić, Nikola в. Радојчић, Никола
 Rau, Jeremy 29
 Reda, G. 197
 Rieken, Elisabeth 20, 22, 30
 Riemer, Nick 79
 Rix, Helmut 29
 Rizaj, Skender 10, 17
 Rusak, V. P. в. Русак, В. П.
- S**
 Scarlata, Salvatore 29
 Scherer, Klaus R. 68, 79
 Schirmer, Brigitte 29
 Schneider, Carolin 29
 Schnoebelen, Tyler 66, 79
 Schrijver, Peter 22, 27, 30
 Schutz, Joseph 11, 12, 14, 17
 Seidel, Christian 29
 Shaw, Laura L. 77
 Sinclair, John 63, 80
 Spaho, Fehim 10, 15, 17
 Stijović, Svetozar в. Стијовић, Светозар
 Stubbs, Michael 62, 80
 Schwartz-Friesel, Monika 65, 66, 39, 80
 Szemerényi, Oswald 22, 30
- T**
 Tadić, T. 197
 Tench, Paul 60, 80
 Thompson, Geoff 62, 65, 69, 70, 72, 78, 79, 80
 Tichonov, Aleksandr Nikolaevich в. Тихонов, Александр Николаевич
 Tomkins, Silvan S. 67, 68, 80
 Trbojević-Milošević, Ivana 80
 Trnavač, Radoslava M. в. Трнавац, Радослава М.
 Trübner, Karl J. 29
 Turner, Terence J. 68, 79
- U**
 Ulukhanov, Igor Stepanovich в. Улукханов, Игорь Степанович
- V**
 Van Berkum, Jos A. 66, 80
 Van Lanker Sidis в. Vann Lancker Sidtis
 Vann Lancker Sidtis 65
- W**
 Weiss, Michael 29
 Wetherell, M. 65
 Wexler, P. N. 45, 57
 White, Peter R. R. 59, 60, 61, 65, 70, 71, 72, 74, 80, 81
 Wierzbicka, A. 65
 Wodtko, Dagmar 29
- Z**
 Zaprudski, S. M. в. Запрудски, С. М.
 Zehnder, Thomas 29
 Zlatev, Jordan 79
 Zolotova, Galina A. в. Золотова, Галина А.
 Zucha, Ivo 21, 30

Регистре урадила:
Дивна Продановић

УРЕЂИВАЧКА ПОЛИТИКА

Часопис *Јужнословенски филолог* објављује радове из области лингвистичке теорије, словенске филологије, историје и дијалектологије јужнословенских и других словенских језика, историје лингвистике и сродних научних области. Часопис излази од 1913. године, данас као заједничко издање Српске академије наука и уметности и Института за српски језик САНУ.

Часопис *Јужнословенски филолог* објављује оригиналне, претходно необјављене радове: оригиналне научне радове, критичке прегледне радове, приказе књига, хронике итд. Часопис *Јужнословенски филолог* је доступан у режиму отвореног приступа.

Радови морају бити написани на српском или неком другом словенском језику, а по договору са Уредништвом рад може бити објављен на енглеском, немачком или француском језику. Уколико је рад написан на српском језику, аутор је дужан да достави резиме на руском и енглеском језику. Уколико је рад написан на другом језику, један резиме рада мора бити на српском језику.

Часопис излази двапут годишње.

Часопис се индексира у следећим базама података: DOAJ, EBSCO и ERIN PLUS. Дигиталне копије свезака часописа архивирају се у Дигиталном репозиторијуму Народне библиотеке Србије.

ОБАВЕЗЕ УРЕДНИКА И РЕДАКЦИЈЕ

Главни уредник часописа *Јужнословенски филолог* доноси коначну одлуку о томе који ће се рукописи објавити. Приликом доношења одлуке главни уредник се руководи уређивачком политиком водећи рачуна о законским прописима који се односе на клевету, кршења ауторских права и плагирање.

Главни уредник задржава дискреционо право да неке од примљених рукописа не објави уколико утврди да не одговарају прописаним садржинским и формалним критеријумима. У пракси главни уредник обавештава редакцију о сваком примљеном раду и образлаже сваку своју одлуку. У редовним околностима главни уредник у року од 90 дана од датума пријема рукописа обавештава аутора о томе да ли је текст прихваћен за објављивање. Главни уредник, као и остали чланови Уредништва односно рецензенти не смеју бити у сукобу интереса у вези са рукописима које Редакција разматра. Главни уредник односно чланови Редакције и рецензенти дужни су да благовремено пријаве постојање сукоба интереса. Ако сукоб интереса постоји код једног или више чланова Редакције, ти чланови се искључују из поступка избора рецензента и одлучивања о судбини рукописа.

Главни уредник је дужан да суд о рукопису донесе на основу његовог садржаја, без расних, полних/родних, верских, етничких или политичких предрасуда.

Главни уредник односно Уредништво не сме користити необјављен материјал из предатих рукописа за своја истраживања без изричите дозволе аутора, а информације и идеје изнесене у предатим рукописима морају се чувати као поверљиве и не смеју се користити за стицање личне користи.

Уредници и чланови Редакције дужни су да предузму све разумне мере како би идентитет рецензента остао непознат ауторима пре, током и након поступка рецензије и како би идентитет аутора остао непознат рецензентима до окончања поступка рецензије.

ОБАВЕЗЕ АУТОРА

Аутори гарантују да рукопис представља њихов оригиналан допринос, да није објављен раније и да се не разматра за објављивање на другом месту. Истовремено предавање истог рукописа у више часописа представља кршење етичких стандарда. Такав рукопис се моментално искључује из даљег разматрања.

У случају да је послати рукопис резултат научноистраживачког пројекта или да је, у претходној верзији, био изложен на скупу у виду усменог саопштења (под истим или сличним насловом), детаљнији подаци о реферату, као и о пројекту који је финансирао излагање, наводе се

у посебној напомени на почетку текста. Рад који је већ објављен у неком часопису не може бити прештампан у *Јужнословенском филологу*.

Аутори су дужни да се придржавају етичких стандарда који се одnose на научноистраживачки рад. Аутори гарантују и да рукопис не садржи неосноване или незаконите тврдње и не крши права других. Издавач неће сносити никакву одговорност у случају испостављања икаквих захтева за накнаду штете.

Садржај рада

Рад треба да садржи довољно детаља и референци како би се рецензентима, а потом и читаоцима омогућило да провере тврдње које су у њему изнесене. Намерно изношење нетачних тврдњи представља кршење етичких стандарда. Прикази, хронике и други прилози морају бити прецизни и објективни.

Аутори сnose сву одговорност за садржај предатих рукописа и дужни су да, ако је то потребно, пре њиховог објављивања прибаве сагласност свих лица или институција које су непосредно учествовале у истраживању које је у рукопису представљено.

Аутори који желе да у рад укључе илустрације, табеле или друге материјале који су већ негде објављени дужни су да дају тачан податак о извору из којег су материјали преузети. Уколико тих података нема, достављени материјал сматраће се оригиналним делом аутора. Ако касније дође до било каквог спора (нпр. приговора носилаца ауторских права да је неки материјал објављен без њихове сагласности), часопис објављује исправку или се у посебној белешци сасвим ограђује од рада и јасно наводи да је до грешке дошло кривицом аутора.

Ауторство

Аутори су дужни да као ауторе наведу само она лица која су значајно допринела садржају рукописа. Ако су у битним аспектима истраживачког пројекта и припреме рукописа учествовала и друга лица која нису аутори, њихов допринос треба поменути у напомени или захвалници.

Навођење извора

Аутори су дужни да исправно цитирају изворе који су битно утицали на садржај истраживања и рукописа. Информације које су добили у приватном разговору или кореспонденцији са трећим лицима, приликом рецензирања, пријаве пројеката или рукописа и слично не смеју се користити без изричите писане дозволе извора.

Плагирање

Плагирање, односно преузимање туђих идеја, речи или других облика креативног израза и њихово представљање као својих представља грубо кршење научне и издавачке етике. Под плагијатом се подразумева и аутоплагијат, тј. случај када аутор преузима у целини или у деловима текст који је претходно негде већ објавио не наводећи референцу из које се ти подаци преузимају. Плагирање може да укључује и кршење ауторских права, што је законом кажњиво.

Плагијат обухвата следеће:

- дословно или готово дословно преузимање или смишљено парафразирање (у циљу прикривања плагијата) делова текстова других аутора без јасног указивања на извор или обележавање копираних фрагмената (на пример, коришћењем наводника);

- копирање слика или табела из туђих радова без правилног навођења извора и/или без дозволе аутора или носилаца ауторских права;

- објављивање рада истоветног или прилагођеног садржаја са већ објављеним радом на другом језику истог аутора без одобрења Уредништва и навођења податка о томе да је у питању превод већ објављеног рада.

Упозоравамо ауторе да се за сваки рукопис проверава да ли је плагијат.

Рукописи код којих постоје јасне индикације да се ради о плагијату биће моментално одбијени, а ауторима ће бити трајно забрањено да објављују радове у часопису *Јужнословенски филолог*. Ако се установи да је рад који је објављен у часопису плагијат, рад ће бити означен као плагијат у складу са процедуром описаном под *Ойозивање већ објављеног рада*, а ауторима ће бити трајно забрањено да објављују у часопису *Јужнословенски филолог*.

Сукоб интереса

Аутори су дужни да у раду укажу на финансијске или било које друге сукобе интереса који би могли да утичу на изнесене резултате и интерпретације.

Грешке у објављеним радовима

У случају да аутори открију важну грешку у свом раду након његовог објављивања, дужни су да моментално о томе обавесте уредника или издавача и да са њима сарађују како би се рад опозвао или исправио.

Предавањем рукописа редакцији *Јужнословенског филолога* аутори се обавезују на поштовање наведених обавеза.

ОБАВЕЗЕ РЕЦЕНЗЕНАТА

Рецензенти су дужни да стручно, аргументовано, непристрасно и у задатим роковима доставе уреднику оцену научне вредности рукописа.

Рецензенти вреднују радове у односу на усклађеност теме рада са профилем часописа, релевантност истраживане области и примењених метода, оригиналност и научну релевантност података изнесених у рукопису, стил научног излагања и опремљеност текста научним апаратом.

Рецензент који има основане сумње или сазнања о кршењу етичких стандарда од стране аутора дужан је да о томе обавести уредника. Рецензент треба да утврди да ли је релевантна литература о проблему који је предмет рада у потпуности исцрпена. Он треба да упозори уредника и на битне сличности и подударности између рукописа који се разматра и било којег другог објављеног рада или рукописа који је у поступку рецензије у неком другом часопису, ако о томе има лична сазнања. Ако има сазнања да се исти рукопис разматра и у неком другом часопису, рецензент је дужан да о томе обавести уредника.

Рецензент не сме да буде у сукобу интереса са ауторима или финансијером истраживања. Уколико постоји сукоб интереса, рецензент је дужан да о томе моментално обавести главног уредника.

Рецензент који себе сматра некомпетентним за тему или област којом се рукопис бави дужан је да о томе обавести главног уредника.

Рецензија мора бити објективна. Коментари који се тичу личности аутора сматрају се непримереним. Суд рецензента мора бити јасан и поткрепљен аргументима.

Рукописи који су послати рецензенту сматрају се поверљивим документима. Рецензенти не смеју да користе необјављен материјал из предатих рукописа за своја истраживања без изричите дозволе аутора, а информације и идеје изнесене у предатим рукописима морају се чувати као поверљиве и не смеју се користити за стицање личне користи.

ПОСТУПАК РЕЦЕНЗИЈЕ

Примљени радови подлежу рецензији. Циљ рецензије је да уреднику помогне у доношењу одлуке о томе да ли рад треба прихватити или одбити и да потом посредством уредника у комуникацији са ауторима побољша квалитет рукописа.

Рецензија у часопису *Јужнословенски филолог* је анонимног типа, што значи да је идентитет аутора непознат рецензентима и обрнуто.

Радове у часопису *Јужнословенски филолог* рецензирају по два компетентна рецензанта. У случајевима када је то неопходно, главни уредник може затражити да рад рецензира и трећи рецензент. Главни уредник даје рецензенту рок од месец дана да напише рецензију. За тај посао рецензент не добија новчану накнаду (хонорар).

Избор рецензената спада у дискрециона права уредника. Рецензенти морају да располажу релевантним знањима о области којом се рукопис бави и не препоручује се да буду из исте установе у којој је аутор рада запослен. Међу рецензентима датог рада не сме бити ни лице које је у скорије време у коауторству са датим аутором објавило рад. Главни уредник гарантује да ће пре слања рукописа на рецензију из њега бити уклоњени лични подаци аутора (пре свега, име и афилијација) и да ће се предузети све разумне мере како би идентитет аутора остао непознат рецензентима до окончања поступка рецензије.

Главни уредник доставља одабраном рецензенту образац који садржи низ питања на која треба одговорити, а која рецензенту указују на то који су то аспекти које треба обухватити како би се донела одлука о објављивању односно одбијању рукописа. У завршном делу обрасца од рецензента се очекује да напише општу оцену о раду. Ако се рад одбија или ако рецензент захтева измене у раду, онда ту своју одлуку мора детаљније да образложи. Ако се већ похвално изјаснио о раду одговарајући на претходно постављена питања у обрасцу, рецензент није обавезан да све то понови у закључној оцени.

Током читавог процеса рецензенти делују независно један од другог. Рецензентима није познат идентитет других рецензената. Ако одлуке рецензената нису исте (прихватити/одбити), главни уредник може да тражи мишљење других рецензената.

Током поступка рецензије уредник може да захтева од аутора да достави додатне информације (укључујући и примарне податке) ако су оне потребне за доношење суда о научном доприносу рукописа. Уредник и рецензенти морају да чувају такве информације као поверљиве и не смеју их користити за стицање личне користи.

Редакција може обезбедити контролу квалитета рецензије у случају да аутор достави озбиљну замерку на оцену рецензије.

РАЗРЕШАВАЊЕ СПОРНИХ СИТУАЦИЈА

Сваки појединац или институција могу у било ком тренутку уреднику и/или редакцији да пријаве сазнања о кршењу етичких стандарда и другим неправилностима и да о томе доставе неопходне информације/ доказе.

Провера изнесених навода и доказа

Главни уредник ће у договору са уредништвом одлучити о покретању поступка за проверу изнесених навода и доказа.

Током тог поступка сви изнесени докази сматраће се поверљивим материјалом и биће предочени само оним лицима која су директно укључена у поступак.

Лицима за која се сумња да су прекршила етичке стандарде биће дата могућност да одговоре на оптужбе изнесене против њих.

Ако се установи да је заиста дошло до неправилности, процениће се да ли их треба окарактерисати као мањи прекршај или грубо кршење етичких стандарда.

Мањи прекршај

Ситуације окарактерисане као мањи прекршај решаваће се у директној комуникацији са лицима која су прекршај учинила, без укључивања трећих лица, нпр.:

- обавештавањем аутора/рецензента да је дошло до мањег прекршаја који је проистекао из неразумевања или погрешне примене академских стандарда;
- писмо упозорења аутору/рецензенту који је учинио мањи прекршај.

Грубо кршење етичких стандарда

Одлуке у вези са грубим кршењем етичких стандарда доноси главни уредник у сарадњи са Уредништвом и, ако је то потребно, ужом групом стручњака. Мере које ће предузети могу бити следеће (и могу се примењивати појединачно или истовремено):

- објављивање саопштења или уводника у ком се описује случај кршења етичких стандарда;
- слање службеног обавештења руководиоцу или послодавцу аутора/рецензента;
- опозивање објављеног рада у складу са процедуром описаном под *Опозивање већ објављеног рада*;

- ауторима ће бити забрањено да током одређеног периода шаљу радове у часопис;
- упознавање релевантних стручних организација или надлежних органа са случајем како би могли да предузму одговарајуће мере.

Приликом разрешавања спорних ситуација Редакција се руководи смерницама и препорукама Одбора за етику у издаваштву (Committee on Publication Ethics – COPE): <http://publicationethics.org/resources/>.

ОПОЗИВАЊЕ ВЕЋ ОБЈАВЉЕНОГ РАДА

У случају кршења права издавача, носилаца ауторских права или аутора, повреде професионалних етичких кодекса, тј. у случају слања истог рукописа у више часописа у исто време, лажне тврдње о ауторству, плагијата, манипулације подацима у циљу преваре, као и у свим другим случајевима грубог кршења етичких стандарда, редакција се мора огласити тим поводом. У неким случајевима Уредништво може опозвати већ објављен рад како би се указало на неке накнадно уочене грешке.

Стандарди за разрешавање ситуација када мора доћи до опозивања рада дефинисани су од стране библиотека и научних тела, а иста пракса је усвојена и од стране часописа *Јужнословенски филолог*: у електронској верзији изворног чланка (оног који се опозива) успоставља се веза (HTML линк) са обавештењем о опозивању. Опозвани чланак се чува у изворној форми, али са воденим жигом на PDF документу, на свакој страници, којим се указује да је чланак повучен (RETRACTED).

ОТВОРЕНИ ПРИСТУП

Часопис *Јужнословенски филолог* је доступан у режиму отвореног приступа посредством *doiserbia*, на адреси <http://www.doiserbia.nb.rs/journal.aspx?issn=0350-185X>, а архивира се и у дигиталном репозиторијуму ДАИС-у (<http://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/968>). Електронска верзија часописа објављује се у исто време када и штампана. Сви чланци су доступни у отвореном приступу и заштићени су лиценцом Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 International (CC BY-NC-ND) (ауторство – некомерцијално – без прерада).

Поступак предавања рукописа, рецензија и објављивање радова су бесплатни.

САМОАРХИВИРАЊЕ

Часопис омогућава ауторима да финалну, објављену верзију рукописа у PDF формату депонују у институционални репозиторијум и/или некомерцијалне базе података или да га објаве на личним веб-страницама (укључујући и профиле на друштвеним мрежема за научнике, као што су ResearchGate, Academia.edu итд.) и/или на сајту институције у којој су запослени, у било које време после објављивања у часопису. При томе се морају навести основни библиографски подаци о чланку објављеном у часопису (аутор, наслов рада, наслов часописа, волумен, свеска, пагинцаија), а мора се навести и идентификатор дигиталног објекта – DOI објављеног чланка у форми HTML линка.

АУТОРСКА ПРАВА

Аутори задржавају ауторска права над објављеним чланцима, а издавачу дају право да чланак објави, а да у случају даљег коришћења чланка он буде наведен као његов први издавач, као и да дистрибуира чланак у свим облицима и медијима. Чланак ће се дистрибуирати у складу са лиценцом Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 International (CC BY-NC-ND). При томе се морају навести основни библиографски подаци изворног чланка објављеног у часопису (аутори, наслов рада, наслов часописа, волумен, свеска, пагинцаија), а мора се навести и идентификатор дигиталног објекта – DOI објављеног чланка у форми HTML линка.

Аутори могу да ступају у засебне уговорне аранжмане за неексклузивну дистрибуцију рада објављеног у часопису (нпр. постављање у институционални репозиторијум или објављивање у књизи), уз навођење да је рад првобитно објављен у овом часопису.

Издавачу се дају следећа неексклузивна права:

- право да репродукује и дистрибуира рукопис у штампаном облику, укључујући и штампање на захтев;
- право на штампање пробних примерака, репринт и специјалних издања рукописа;
- право да рукопис преведе на друге језике;
- право да рукопис репродукује користећи фотомеханичка или слична средства, укључујући и фотокопирање, као и право да дистрибуира ове копије;
- право да рукопис репродукује и дистрибуира електронски или оптички користећи све носиоце података или медија за похрањивање,

а нарочито у машински читљивој/дигитализованој форми на носачима података као што су хард-диск, CD-ROM, DVD, Blu-ray Disc (BD), мини-диск, траке са подацима, као и право да репродукује и дистрибуира рукопис са тих преносника података;

- право да сачува рукопис у базама података, укључујући и онлајн базе података, као и право преноса рукописа у свим техничким системима и режимима;

- право да рукопис учини доступним јавности или затвореним групама корисника на основу појединачних захтева за употребу на монитору или другим читачима (укључујући и читаче електонских књига), као и у штампаној форми за кориснике, било путем интернета, онлајн сервиса, било путем интерних или екстерних мрежа.

Трећа лица могу да користе чланак на начин који није утврђен Уређивачком политиком и условима лиценце Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 International само ако за то добију писану сагласност носиоца ауторских права.

Одабрана лиценца под називом Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 International (CC BY-NC-ND) омогућава корисницима бесплатно преузимање чланака, али уз забрану њихове измене, као и коришћења у комерцијалне сврхе.

ОДРИЦАЊЕ ОД ОДГОВОРНОСТИ

Изнесени ставови у објављеним радовима не изражавају ставове уредника и чланова редакције часописа. Аутори преузимају правну и моралну одговорност за идеје изнесене у својим радовима. Издавач неће сносити никакву одговорност у случају испостављања било којих захтева за накнаду штете.

EDITORIAL POLICY

The journal *Južnoslovenski filolog* publishes papers on linguistic theory, Slavic philology, history, and dialectology of Southern and other Slavic languages, history of linguistics and related fields. The journal was started in 1913 and is now jointly published by the Serbian Academy of Sciences and Arts and the Institute for the Serbian Language of SASA.

The journal *Južnoslovenski filolog* publishes original papers that have not been published previously: original research articles, critical reviews, book and event reviews, etc. The journal *Južnoslovenski filolog* is an Open Access journal.

Contributions to the journal shall be submitted in Serbian or any other Slavic language. A paper may be published in English, German, or French with the consent of the Editorial Board. If the submitted manuscript is in Serbian, the author shall provide a summary in Russian and English. If the submitted manuscript is written in any other language, one of the summaries must be in Serbian.

The journal *Južnoslovenski filolog* is issued twice a year.

The journal is indexed in DOAJ, EBSCO and ERIH Plus. Digital copies of the journal are archived in the Digital Repository of the National Library of Serbia.

RESPONSIBILITIES OF THE EDITOR AND THE EDITORIAL BOARD

The final decision regarding the publication of submitted papers lies entirely with the Editor-in-Chief of *Južnoslovenski filolog*. The Editor-in-Chief is guided by the Editorial Policy and is constrained by legal requirements in force regarding libel, copyright infringement, and plagiarism.

The Editor-in-Chief reserves the right to reject some of the submitted manuscripts in case they do not meet the required standards concerning the content and formal aspects. In practice, the Editor-in-Chief informs the Ed-

itorial Board of each manuscript submitted to the journal and explains the decision regarding acceptance/rejection. Normally, the Editor-in-Chief will inform the authors of submitted manuscripts on the final decision no later than 90 days since submission. The Editor-in-Chief, the members of the Editorial Board and reviewers must hold no conflict of interest with regard to the articles considered for publication. The Editor-in-Chief, the members of the Editorial Board and reviewers must duly disclose any conflict of interest. The members of the Editorial Board who have a conflict of interest will be excluded from the process of selecting reviewers and deciding the fate of the manuscript.

The Editor-in-Chief shall evaluate manuscripts for their intellectual content free from any racial, sexual or gender, religious, ethnic, or political bias.

The Editor-in-Chief must not use unpublished materials disclosed in submitted manuscripts for his/her own research without the express written consent of the authors. The information and ideas presented in submitted manuscripts shall be kept confidential and must not be used for personal gain.

The editors and the members of the Editorial Board shall take all reasonable measures to ensure that the reviewers remain anonymous to the authors before, during and after the evaluation process and the authors remain anonymous to reviewers until the end of the review procedure.

AUTHORS' RESPONSIBILITIES

Authors warrant that the manuscript is their original work, that it has not been published before and is not under consideration for publication elsewhere. Parallel submission of the same manuscript to multiple journals constitutes misconduct. Such a manuscript will be automatically eliminated from the review process.

In case a submitted manuscript is a result of a research project, or its previous version has been presented at a conference in the form of an oral presentation (under the same or similar title), detailed information about the presentation and the project that provided funding for the presentation shall be given in a footnote at the beginning of the paper. A paper that has already been published in another journal cannot be reprinted in *Južnoslovenski filolog*.

It is the responsibility of each author to abide by ethical standards governing research. Authors warrant that the manuscript contains no unfounded or unlawful statements and does not violate the rights of third parties. The Publisher will not be held legally responsible should there be any claims for compensation.

Content of the manuscript

A submitted manuscript should contain sufficient detail and references to permit reviewers and, subsequently, readers to verify the claims presented in it. The deliberate presentation of false claims is a violation of ethical standards. Reviews, event reviews and other contributions must be accurate and unbiased.

Authors are exclusively responsible for the contents of their submissions. Before publication, they must make sure that they have permission, if required, from all individuals and institutions involved in the research presented in the manuscript to make the data public.

The authors wishing to include figures, tables, or other materials that have already been published elsewhere are required to cite the source accurately. Any material received without such evidence will be assumed to originate from the authors. In case of dispute (e.g. complaint by a copyright holder), the journal will publish a corrigendum or an official note expressing reservation regarding the paper and clearly stating that the error is the sole responsibility of the authors.

Authorship

Authors must make sure that only persons who have significantly contributed to the results presented in the manuscript are listed as authors. If persons other than authors were involved in important aspects of the research project and the preparation of the manuscript, their contribution should be acknowledged in a footnote or the Acknowledgments section.

Acknowledgment of sources

Authors are required to properly cite the sources that have significantly influenced their research and their manuscript. Information received in a private conversation or correspondence with third parties, in reviewing project applications, manuscripts and similar materials must not be used without the express written consent of the information source.

Plagiarism

Plagiarism, where someone assumes another's ideas, words, or other creative expressions as one's own, is a clear violation of research and publication ethics. Plagiarism also includes self-plagiarism, where the authors copy fully or in part the text they have already published without properly citing the source. Plagiarism may involve a violation of copyright law, punishable by legal action.

Plagiarism includes the following:

- Word for word, or almost word for word copying, or purposely paraphrasing (with the aim of concealing plagiarism) portions of other authors'

work without clearly indicating the source or marking the copied fragment (e.g. using quotation marks);

- Copying figures or tables from someone else's paper without properly citing the source and/or without permission from the original authors or copyright holders;

- Publishing a paper that is identical or similar in terms of content to another paper already published by the same author in another language without the consent of the Editorial Board and a note explaining that the contribution is a translation of an already published paper.

Please note that all submissions are thoroughly checked for plagiarism.

Any paper showing obvious signs of plagiarism will be automatically rejected and the authors will be permanently banned from publishing in *Južnoslovenski filolog*. In case plagiarism is discovered in a paper that has already been published by the journal, it will be clearly marked as plagiarized and retracted in accordance with the procedure described below under *Retraction policy*; the authors will be permanently banned from publishing in *Južnoslovenski filolog*.

Conflict of interest

Authors should disclose in their manuscript any financial or other substantive conflict of interest that might have influenced the presented results and their interpretation.

Errors in published works

When authors discover a significant error in their own published work, it is their obligation to promptly notify the journal editor or publisher and cooperate with them to retract or correct the paper.

By submitting a manuscript, the authors agree to abide by the journal's policies.

REVIEWERS' RESPONSIBILITIES

Reviewers are required to provide competent, well-reasoned, and unbiased feedback in a timely manner on the scholarly merits and the scholarly value of the manuscript.

Reviewers assess the manuscript for the compliance with the profile of the journal, the relevance of the studied topic and applied methods, the originality and scholarly relevance of information presented in the manuscript, the presentation style, and scholarly apparatus.

Reviewers should alert the editor to any well-founded suspicions or the knowledge of possible violations of ethical standards by the authors. Reviewers should check whether all published works relevant for the research reported in the manuscript have been cited by the authors. Reviewers should alert the editor to substantial similarities between the reviewed manuscript and any paper published or manuscript under consideration for publication elsewhere, in the event they are aware of such. Reviewers should also alert the editor to a parallel submission of the same paper to another journal, in the event they are aware of such.

Reviewers must not have conflict of interest with respect to the research reported in the manuscript, the authors of the manuscript and/or the funding sources for the research. If such conflicts exist, the reviewers must report them to the editor without delay.

Any selected reviewer who feels unqualified to review the research reported in a manuscript should notify the editor without delay.

Reviews must be conducted objectively. Personal criticism of the author is inappropriate. Reviewers should express their views clearly with supporting arguments.

The manuscripts received for review must be treated as confidential documents. Reviewers must not use unpublished materials disclosed in submitted manuscripts without the express written consent of the authors, whereas the information and ideas presented in submitted manuscripts shall be kept confidential and must not be used for personal gain.

PEER REVIEW

The submitted manuscripts are subject to a peer review process. The purpose of peer review is to assist the editor in making the decision regarding acceptance/rejection of a manuscript and to assist the authors in improving the manuscript through editorial communication.

Južnoslovenski filolog applies double-blind peer review, which means that authors remain anonymous to reviewers and *vice versa*.

Each paper submitted to *Južnoslovenski filolog* is reviewed by two competent reviewers. If necessary, the Editor-in-Chief may assign a third reviewer. Reviewers are expected to provide their reports within a month. Reviewers are not paid an honorarium for peer review.

The choice of reviewers is at the editors' discretion. The reviewers must be knowledgeable about the subject area of the manuscript and preferably they should not be affiliated with the same institution as the authors. Persons who have recent joint publications with the authors are not eligible as reviewers. The Editor-in-Chief shall ensure that the author's personal data (especially the name and affiliation) will be removed from the manuscript before sending it to reviewers and shall take all reasonable measures to ensure that the authors remain anonymous to the reviewers until the end of the peer review procedure.

Each selected reviewer is provided with a form that contains a series of questions indicating which aspects should be covered in order to make the decision to publish or to reject the manuscript. In the final section of the form, the reviewers are expected to provide a general evaluation of the manuscript. If the reviewer suggests that the paper should be rejected or requests a revision, then the recommendation should be explained in detail. If the reviewer has already assessed the manuscript positively in the answers to the questions in the form, it is not necessary to repeat the assessment in the final evaluation.

Throughout the review process, the reviewers of a paper act independently and they are not aware of each other's identities. If the decisions of the two reviewers are not the same (accept/reject), the editor may assign additional reviewers.

During the review process, the editor may require authors to provide additional information (including raw data), if necessary for the evaluation of the manuscript's scholarly merit. These materials shall be kept confidential and must not be used for personal gain.

The Editorial Board may conduct an additional quality control for the reviews in case an author convincingly questions a review report.

RESOLVING DISPUTES

Any individual or institution may inform the editors and/or the Editorial Board at any time of suspected unethical behaviour or any type of misconduct by providing the information/evidence necessary to start an investigation.

Investigation

The Editor-in-Chief will consult with the Editorial Board regarding the initiation of an investigation.

During the investigation, any evidence should be treated as strictly confidential and made available only to those directly involved in the investigation.

The parties accused of misconduct will be given a chance to respond to any charges made against them.

If it is confirmed that misconduct has occurred, it will be classified as either minor or serious misconduct.

Minor misconduct

Minor misconduct will be resolved through direct communication with the individuals involved, without involving any other parties, e.g.:

- communicating to authors/reviewers whenever a minor issue involving misunderstanding or misapplication of academic standards has occurred;
- sending a warning letter to an author or reviewer regarding minor misconduct.

Major misconduct

Decisions regarding major misconduct shall be made by the Editor-in-Chief in consultation with the Editorial Board, and, when appropriate, with a small group of experts. Possible measures include (these can be used separately or jointly):

- publication of a formal notice or editorial describing the misconduct;
- informing the author's (or reviewer's) head of department or employer of any misconduct by means of a formal letter;
- a formal retraction of publications from the journal in accordance with the *Retraction Policy*;
- a ban on submissions from an individual for a defined period;
- referring a case to a professional organization or legal authority for further investigation and action.

When dealing with unethical behaviour, the Editorial Board will rely on the guidelines and recommendations provided by the Committee on Publication Ethics (COPE): <http://publicationethics.org/resources/>.

RETRACTION POLICY

The infringement of the legal limitations imposed by the publisher, copyright holder or author(s), as well as the infringements of professional ethical codes, such as multiple submissions, bogus claims of authorship, plagiarism, fraudulent use of data or any major misconduct, require retraction of an article. Occasionally an already published paper may be retracted due to errors discovered after publication.

Standards for dealing with retractions have been developed by a number of library and scholarly bodies, and this practice has been adopted for article retraction by *Južnoslovenski filolog*: in the electronic version of the original article (which is retracted), an HTML link is made to the retraction notice. The original article is retained unchanged, save for a watermark on the PDF indicating on each page that it is “retracted.”

OPEN ACCESS POLICY

Južnoslovenski filolog is an Open Access journal available through doiSerbia: <http://www.doiserbia.nb.rs/journal.aspx?issn=0350-185X>. It is also archived in the DAIS digital repository (<http://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/968>). The online version of the journal is published simultaneously with the print version. All articles are Open Access under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 International license (CC BY-NC-ND).

The journal does not charge any fees at submission, reviewing, and production stages.

SELF-ARCHIVING POLICY

The journal allows authors to deposit publisher’s version/PDF (version of record), in an institutional repository and/or non-commercial subject-based repositories, or to publish it on author’s personal website (including social networking sites, such as ResearchGate, Academia.edu, etc.) and/or departmental website, at any time after publication. Full bibliographic information (authors, article title, journal title, volume, issue, pages) about the original publication must be provided and a link must be made to the article’s DOI.

COPYRIGHT

Authors retain copyright of the published papers and grant to the publisher the right to publish the article, to be cited as its original publisher in case of re-use, and to distribute it in all forms and media. The published articles will be distributed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 International license (CC BY-NC-ND). Users are required to provide full bibliographic description of the original publication (authors, article title, journal title, volume, issue, pages), as well as its DOI as an interactive link.

Authors are able to enter into separate contractual arrangements for the non-exclusive distribution of the published version of the work (e.g. posting to an institutional repository or publishing in a book), with an acknowledgement of its initial publication in this journal.

Authors grant to the Publisher the following non-exclusive rights to the manuscript:

- the right to reproduce and distribute the manuscript in printed form, including print-on-demand;
- the right to produce prepublications, reprints, and special editions of the manuscript;
- the right to translate the manuscript into other languages;
- the right to reproduce the manuscript using photomechanical or similar means including but not limited to photocopy, and the right to distribute these reproductions;
- the right to reproduce and distribute the manuscript electronically or optically on any data carrier or storage medium, especially in machine readable/digitalized form on data carriers such as hard drive, CD-Rom, DVD, Blu-ray Disc (BD), Mini-Disk, data tape, as well as the right to reproduce and distribute the manuscript via these data carriers;
- the right to store the manuscript in databases, including online databases, and the right of transmission of the manuscript in all technical systems and modes;
- the right to make the manuscript available to the public or to closed user groups on individual demand, for use on monitors or other readers (including e-books), and in printable form for the user, either via the internet, other online services, or via internal or external networks.

The third parties who wish use the article in a way not covered by the Editorial Policy and beyond the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 International license (CC BY-NC-ND) must obtain a written consent of the copyright holder.

The Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 International (CC BY-NC-ND) allows users to download works free of charge and share them with others without changing them in any way or using them commercially.

DISCLAIMER

The views expressed in the published works do not express the views of the editors and Editorial Board members. The authors take legal and moral responsibility for the ideas expressed in the articles. Publisher shall have no liability in the event of issuance of any claims for damages.

РЕДАКЦИОННАЯ ПОЛИТИКА

Журнал «Южнославянский филолог» публикует оригинальные научные работы из области лингвистической теории, славянской филологии, истории и диалектологии южнославянских и других славянских языков, истории лингвистики и родственных научных областей. Журнал выходит с 1913 года, и сегодня он представляет собой совместное издание Сербской академии наук и искусств и Института сербского языка Сербской академии наук и искусств.

Журнал «Южнославянский филолог» публикует оригинальные, ранее не публиковавшиеся работы: оригинальные научные статьи, критические обзорные статьи, рецензии книг, хроники, и т.д. Журнал «Южнославянский филолог» является журналом открытого доступа.

Работы должны быть написаны на сербском или любом другом славянском языке, а по договоренности с редакцией работа может быть опубликована на английском, немецком или французском языке. Если работа написана на сербском языке, автор должен предоставить резюме на русском и английском языках. Если работа написана на другом языке, одно резюме должно быть на сербском языке.

Журнал выходит два раза в год.

Журнал индексируется в следующих базах данных: DOAJ, EBSCO и ERIN PLUS. Цифровые копии журнала архивируются в Цифровом репозитории Национальной библиотеки Сербии.

ОБЯЗАННОСТИ РЕДАКТОРА И РЕДАКЦИИ

Главный редактор журнала принимает окончательное решение о том, какие рукописи будут опубликованы. При принятии решения редактор руководствуется редакционной политикой с учетом юридических предписаний, касающихся клеветы, нарушения авторских прав и плагиата.

Главный редактор обладает дискреционным правом отказа в публикации поступивших рукописей, если он утвердит, что они не соответствуют требуемым содержательным и формальным критериям. На практике главный редактор информирует редакцию о каждой поступившей работе

и обосновывает свое решение. Обычно главный редактор информирует автора о том, принят ли текст к публикации, сроком не позднее 90 дней с даты предоставления рукописи. У главного редактора, а также у остальных членов редакционной коллегии не должно быть никакого конфликта интересов относительно рассматриваемых редакционной коллегией рукописей. Главный редактор и члены редакции должны своевременно сообщить о существовании конфликта интересов. Если конфликт интересов существует у одного или несколько членов редакции, эти члены отстраняются от процесса выбора рецензентов и принятия решения о судьбе рукописи.

Главный редактор должен вынести суждение о рукописи на основе ее содержания, без расовых, половых, религиозных, этнических или политических предубеждений.

Главный редактор и редакционная коллегия не должны использовать неопубликованный материал из поступивших рукописей для своих исследований без исключительного разрешения автора, а изложенные в поступивших рукописях информация и идеи должны храниться в качестве конфиденциальных и не должны использоваться для получения личной выгоды.

Редакторы и члены редакции должны предпринять все разумные меры для того, чтобы личность рецензентов осталась неизвестной до, в течение и после процесса рецензирования, а также чтобы личность авторов осталась неизвестной рецензентам до окончания процесса рецензирования.

ОБЯЗАННОСТИ АВТОРА

Авторы гарантируют, что рукопись является их подлинным научным вкладом, который не был опубликован раньше и не рассматривается для публикации в другом месте. Одновременное предоставление одной и той же рукописи в несколько журналов является нарушением этических стандартов. Такая рукопись автоматически отстраняется от дальнейшего рассматривания.

В случае, если предоставленная рукопись представляет собой результат научно-исследовательского проекта или если она в предварительной версии была представлена на конференции в виде устного доклада (под таким же или похожим заглавием), подробные данные о докладе, а также о проекте, профинансировавшем доклад, приводятся в отдельном примечании в начале текста. Работа, опубликованная ранее в другом журнале, не может быть перепечатана в «Южнославянском филологе».

Авторы должны придерживаться научно-исследовательских стандартов, касающихся научно-исследовательской работы. Авторы гаран-

тируют, что рукопись не содержит необоснованные или незаконные утверждения и не нарушает права других. Издатель не будет нести никакую ответственность в случае предъявления каких-либо претензий по возмещению ущерба.

Содержание работы

Работа должна содержать достаточно сведений и ссылок на литературу, чтобы у рецензентов, а потом и у читателей была возможность проверить представленные в ней утверждения. Преднамеренное представление неточных утверждений является нарушением этических стандартов. Рецензии, хроники и другие материалы должны быть точными и непредвзятыми.

Всю ответственность за содержание отправленных рукописей несут авторы. Если это необходимо, они должны до публикации рукописи получить разрешение всех лиц или учреждений, непосредственно принимающих участие в исследовании, которое представлено в рукописи.

Авторы, желающие включить в работу ранее опубликованные материалы, в том числе иллюстрации или таблицы, должны привести точные данные об источнике, из которого данные материалы были взяты. Если этих данных нет, предоставленный материал будет считаться оригинальной работой автора. В случае возникновения спора (например, возражение носителей авторских прав, по причине того что определенный материал был опубликован без их разрешения), журнал опубликует исправление или отдельное примечание, снимающее полностью ответственность с редакции за работу и обосновывающее вину автора в том, что была допущена подобная ошибка.

Авторство

В качестве авторов должны быть приведены только те лица, которые внесли значимый вклад в содержание работы. Если в важных аспектах исследовательского процесса и подготовки рукописи участвовали и другие лица, не являющиеся авторами, об их вкладе надо упомянуть в примечании или выразить им благодарность в отдельной части работы.

Ссылки на источники

Авторы должны правильно цитировать источники, которые во многом повлияли на содержание исследования и рукописи. Информация, полученная в ходе частной беседы или переписки с третьими лицами, в процессе рецензирования, подачи заявки на проект или предоставления рукописи не может быть использована без исключительного письменного разрешения автора.

Плагиат

Плагиат, или присвоение чужих идей, слов или других форм творческого выражения и представление их как своих собственных, является грубым нарушением научной и издательской этики. Под плагиатом подразумевается и самоплагиат, т.е. случай, когда автор присваивает в целом или частично текст, опубликованный им раньше без ссылок на литературу, откуда эти данные были взяты. Плагиат может включать и нарушение авторских прав, что является наказуемым по закону.

Плагиат охватывает следующие случаи:

- дословное или почти дословное присвоение или умышленное перефразирование (в целях скрыть плагиат) частей текста других авторов без отчетливой ссылки на источник или обозначения скопированных фрагментов (например, использованием кавычек);
- копирование рисунков или таблиц из чужих работ без правильной ссылки на источник и/или разрешения автора или носителя авторских прав;
- публикация работы с одинаковым или приспособленным содержанием, как в другой, ранее опубликованной работе того же автора на другом языке, без согласия редакционной коллегии и указания на данные, что речь идет о переводе уже опубликованной работы;

Авторы предупреждаются, что все рукописи проверяются на плагиат.

Рукописи с явными признаками, указывающими на плагиат, будут моментально отклонены, а авторам будет навсегда запрещено публиковать работы в журнале «Южнославянский филолог». Если будет установлено, что опубликованная в журнале работа является плагиатом, она будет обозначена как плагиат в соответствии с процедурой, описанной в разделе *Отзыв опубликованной работы*, а авторам будет навсегда запрещено публиковать работы в журнале «Южнославянский филолог».

Конфликт интересов

Авторы должны указать в работе на финансовые или любые другие конфликты интересов, которые могут повлиять на представленные результаты и их толкование.

Ошибки в опубликованных работах

В случае обнаружения авторами важной ошибки в своей работе после ее публикации, они должны незамедлительно проинформировать об этом редактора или издателя и сотрудничать с ними, для того чтобы отозвать или исправить работу.

Предоставляя рукопись редакции журнала «Южнославянский филолог», авторы обязуются исполнять приведенные положения.

ОБЯЗАННОСТИ РЕЦЕНЗЕНТОВ

Рецензенты должны в заданные сроки предоставить редактору компетентную, аргументированную и непредвзятую оценку научной ценности рукописи.

Рецензенты оценивают работы по критериям соотнесенности темы работы с профилем журнала, значимости исследуемой области и использованных методов, оригинальности и научной значимости представленных в рукописи данных, стиля научного изложения и наличия в тексте научного аппарата исследования.

Рецензент, обоснованно подозревающий или имеющий сведения о нарушении автором этических стандартов, должен проинформировать об этом редактора. Рецензент должен установить, была ли использована вся значимая литература о проблеме, которая является предметом исследования. Он должен предупредить редактора о важных сходствах между рассматриваемой рукописью и любой другой опубликованной работой или рукописью, находящейся в процессе рецензирования в другом журнале, если у него имеются такие сведения. Если у рецензента имеются сведения, что одинаковая рукопись рассматривается в другом журнале, он должен проинформировать об этом редактора.

Рецензент не должен быть в конфликте интересов с авторами или источником финансирования исследования. Если конфликт интересов существует, рецензент должен немедленно сообщить об этом редактору.

Рецензент, считающий себя некомпетентным в теме или области исследования, должен сообщить об этом редактору.

Рецензия должна быть объективной. Комментарии, касающиеся личности автора, считаются неуместными. Суждения рецензента должны быть ясными и аргументированными.

Отправленные рецензенту рукописи считаются конфиденциальными документами. Рецензенты не должны использовать неопубликованный материал из поступивших рукописей для своих исследований без исключительного разрешения автора, а представленные в поступивших рукописях информация и идеи должны храниться в качестве конфиденциальных и не могут быть использованы с целью получения личной выгоды.

ПРОЦЕСС РЕЦЕНЗИРОВАНИЯ

Поступившие работы подлежат рецензированию. Цель рецензирования – помочь редактору принять решение о том, может ли работа быть опубликована, или необходимо отказаться от ее публикации и по-

том улучшить качество рукописи посредством общения редактора с авторами.

В журнале «Южнославянский филолог» применяется двойное слепое рецензирование, а это значит, что идентичность авторов остается неизвестна рецензентам и наоборот.

Работы в журнале «Южнославянский филолог» рецензируются двумя компетентными рецензентами. В случае необходимости главный редактор может потребовать рецензию третьего рецензента. Главный редактор дает рецензенту срок в месяц на написание рецензии. За это рецензент не получает денежное вознаграждение (гонорар).

Выбор рецензента подпадает под дискреционное право редактора. У рецензентов должны быть хорошие знания в области, рассматриваемой в рукописи. Не рекомендуется, чтобы рецензенты были из учреждения, в котором работает автор работы. Рецензентом работы также не может быть лицо, которое в недавнем времени опубликовало совместную работу с данным автором. Главный редактор гарантирует, что до отправления рукописи на рецензию из нее будут удалены личные данные автора (прежде всего имя и аффилиация) и что будут приняты все разумные меры, чтобы идентичность автора осталось неизвестной рецензентам до окончания процесса рецензирования.

Главный редактор предоставляет рецензенту образец, содержащий ряд вопросов, на которые он должен дать ответы. Вопросы указывают рецензенту на аспекты, на которые он должен обратить внимание, чтобы можно было принять решение опубликовать работу или отказаться от ее публикации. В заключительной части образца рецензент должен дать общую оценку работе. Если рецензент предлагает отказаться от публикации работы или требует внести изменения, он должен подробно обосновать свое решение. Если рецензент высказался положительно о работе, отвечая на вопросы в образце, он не должен повторять все это в заключительной оценке.

В течение всего процесса рецензенты действуют независимо друг от друга. Рецензент не знает идентичность других рецензентов. Если решения рецензентов неодинаковые (принять к публикации/отказаться от публикации), главный редактор может требовать мнение других рецензентов.

В ходе процесса рецензирования главный редактор может требовать, чтобы автор предоставил дополнительную информацию (включая и первичные данные), если они необходимы для того, чтобы вынести суждение о научном вкладе рукописи. Редактор и рецензенты должны хранить такую информацию в качестве конфиденциальной и не могут использовать ее для получения личной выгоды.

Редакция может обеспечить контроль качества рецензии, в случае если автор выразит серьезное замечание об оценке рецензии.

РАЗРЕШЕНИЕ СПОРОВ

Каждый индивид или учреждение может в любой момент сообщить главному редактору и/или редакции о нарушении этических стандартов и о других нарушениях и предоставить об этом необходимую информацию/доказательство.

Проверка предоставленной информации и доказательств

- Главный редактор по договоренности с редакционной коллегией принимает решение о начале поступка проверки предоставленной информации и доказательств.

- В ходе данного процесса все предоставленные доказательства будут считаться конфиденциальным материалом, с ними будут ознакомлены только непосредственно участвующие в проверке лица.

- Подозреваемым в нарушении этических стандартов лицам будет предоставлена возможность ответить на вынесенные против них обвинения.

- Если будет установлено, что проступок имел место, будет решаться, охарактеризовать ли его как мелкий проступок или грубое нарушение этических стандартов.

Мелкий проступок

Ситуации, охарактеризованные как мелкий проступок, будут решаться в прямом общении с допустившими проступок лицами без включения третьих лиц, например:

- информированием автора/рецензентов о том, что имел место мелкий проступок, случившийся по непониманию или неправильному использованию академических стандартов;

- предупредительное письмо автору/рецензенту, допустившему мелкий проступок.

Грубое нарушение этических стандартов

Решения в связи с грубым нарушением этических стандартов принимает главный редактор совместно с редакционной коллегией и, если это необходимо, с более узкой группой специалистов. Предпринятые меры могут быть следующими (могут применяться отдельно или одновременно):

- публикация уведомления или вступительного слова, в котором описывается случай нарушения этических стандартов;
- отправление служебного уведомления руководителям или работодателям автора/рецензента;
- отзыв опубликованной работы в соответствии с процедурой, описанной в разделе *Отзыв опубликованной работы*;
- авторам будет запрещено отправлять работы для публикации в журнале на определенный период времени;
- ознакомление с случаем соответствующих специальных организаций или уполномоченных органов, чтобы те могли предпринять соответствующие меры;

При разрешении споров редакция руководствуется инструкциями и рекомендациями Комитета по публикационной этике (Committee on Publication Ethics – COPE): <http://publicationethics.org/resources/>.

ОТЗЫВ ОПУБЛИКОВАННОЙ РАБОТЫ

В случае нарушения прав издателя, носителя авторских прав или автора, нарушения профессиональных этических кодексов, т.е. в случае отправления одной и той же рукописи в редакцию нескольких журналов одновременно, ложных претензий на авторство, плагиата, манипуляции данными в целях обмана, а также во всех других случаях грубого нарушения этических стандартов, редакция должна проинформировать общественность по этому поводу. В некоторых случаях редакционная коллегия может отозвать опубликованную работу, чтобы указать на некоторые ошибки, обнаруженные после публикации.

Стандарты разрешения ситуаций, в которых работа должна быть отозвана, определяются библиотеками и научными органами, а такую практику принял и журнал «Южнославянский филолог»: в электронной версии оригинальной статьи (которая отзывается) ставится ссылка (HTML) с сообщением об отзыве. Отозванная статья хранится в неизменной форме с водяным знаком на каждой странице PDF файла, указывающим, что статья отозвана (RETRACTED).

ОТКРЫТЫЙ ДОСТУП

Журнал «Южнославянский филолог» доступен в режиме открытого доступа посредством doiSerbia, по адресу: <http://www.doiserbia.nb.rs/journal.aspx?issn=0350-185X>, и архивируется в цифровой репозитории DAIS (<http://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/968>). Электронная версия журнала публикуется одновременно с печатной. Все статьи доступны в открытом доступе и защищены лицензией Creative Commons Attribution-

NonCommercial-NoDerivs 4.0 International (CC BY-NC-ND) (авторство – некоммерческое – без переработок).

Процесс передачи рукописи, рецензирования и публикации работы является бесплатным.

САМОАРХИВИРОВАНИЕ

Журнал позволяет авторам в любое время после публикации выложить финальную, опубликованную версию рукописи в формате PDF в институциональный репозиторий и/или некоммерческие базы данных, а также опубликовать ее на личных страницах (включая и профили в таких социальных сетях для ученых, как ResearchGate, Academia.edu, и т.п.), и/или на сайте учреждения, в котором автор работает. При этом надо указать основные библиографические данные об опубликованной в журнале статье (авторы, заглавие работы, название журнала, выпуск, номер, пагинация). Следует указать также идентификатор цифрового объекта – DOI опубликованной статьи в форме HTML связи.

АВТОРСКИЕ ПРАВА

Авторы обладают авторскими правами на опубликованные статьи, а издателю предоставляется право опубликовать статью, а в случае дальнейшего использования статьи, он приводится как ее первый издатель, а также получает право распространять ее во всех формах и медиа. Статья будет распространяться в соответствии с лицензией Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 International (CC BY-NC-ND). При этом указываются основные библиографические данные об опубликованной в журнале статье (авторы, заглавие работы, название журнала, выпуск, номер, пагинация). Надо указать также идентификатор цифрового объекта – DOI опубликованной статьи в форме HTML связи.

Авторы могут заключать отдельные договорные соглашения для неэсклюзивного распространения опубликованной в журнале статьи (например, внесение в институциональный репозиторий или публикация в книге), с указанием, что работа первоначально была опубликована в этом журнале.

Издателю предоставляются следующие неэсклюзивные права:

- право репродуцировать и распространять рукопись в печатной форме, включая и печать по требованию;
- право печатать пробный образец, репринтное и специальное издания рукописи;
- право перевести рукопись на другие языки;
- право репродуцировать рукопись с использованием фотомеханических и схожих средств, а также право распространять эти ксерокопии;

- право репродуцировать и распространять рукопись электронным или оптическим путем с использованием всех носителей данных или медиа для хранения, а особенно в машиночитаемой/цифровой форме на таких носителях данных, как жесткий диск, CD-ROM, DVD, Blu-ray Disc (BD), мини-диск, накопитель на магнитной ленте, а также право репродуцировать и распространять рукопись на данных носителях информации;
- право сохранить рукопись в базах данных, включая и базы данных, доступные онлайн, а также право передачи рукописи во всех технических системах и режимах;
- право сделать рукопись доступной общественности или закрытым группам пользователей на основе отдельных запросов для использования на экране или других устройствах для чтения (включая и устройства для чтения электронных книг), а также в печатной форме для пользователей, либо путем интернета или онлайн-сервисов, либо путем внутренних и внешних сетей.

Третьи лица могут использовать статью способом, непредусмотренным Редакционной политикой и условиями лицензии Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 International, только при получении письменного согласия носителя авторских прав.

Выбранная лицензия под названием Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 International (CC BY-NC-ND) позволяет пользователям бесплатную загрузку статей, но с запретом их изменения и использования в коммерческих целях.

ОТКАЗ ОТ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

Мнения, высказанные в опубликованных работах не выражают мнение редактора и членов редакции журнала. Авторы несут юридическую и нравственную ответственность в отношении высказываемых в своих работах идей. Издатель не будет нести никакую ответственность в случае предъявления каких-либо претензий по возмещению ущерба.

УПУТСТВО АУТОРИМА ЗА ПРИПРЕМУ РУКОПИСА ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ

1. Часопис *Јужнословенски филолог* објављује оригиналне радове из области лингвистичке теорије, словенске филологије, историје и дијалектологије јужнословенских и других словенских језика, историје лингвистике и сродних научних области, научну критику, хронику и библиографију. Радови који су већ објављени или понуђени за објављивање у некој другој публикацији не могу бити прихваћени за објављивање у *Јужнословенском филологу*. Ако је рад био изложен на научном скупу у виду усменог саопштења (под истим или сличним насловом), податак о томе треба да буде наведен у посебној напомени, по правилу при дну прве странице чланка.

2. Радови се објављују на српском језику, екавским или ијекавским књижевним изговором, ћирилицом, као и на другим словенским језицима. Уколико аутор жели да му рад на српском језику буде штампан латиницом, треба то посебно да нагласи и образложи. По договору са Уредништвом, рад може бити објављен на енглеском, немачком или француском језику.

Рукопис треба да буде исправан у погледу правописа, граматике и стила. У *Јужнословенском филологу* за радове на српском језику примењује се *Правоиис српскога језика* Митра Пешикана, Јована Јерковића и Мата Пижурице (Матица српска: Нови Сад, 2010). Поред правописних норми утврђених тим правописом аутори треба да се у припреми рукописа за штампу придржавају и следећег:

- а) наслови посебних публикација (монографија, зборника, часописа, речника и сл.) који се помињу у раду штампају се курзивом на језику и писму на којем је публикација која се цитира објављена, било да је реч о оригиналу или о преводу;
- б) пожељно је цитирање према изворном тексту (оригиналу) и писму, а уколико се цитира преведени рад, у одговарајућој напомени треба навести библиографске податке о оригиналу;

- в) страна имена у српском тексту пишу се транскрибовано (прилагођено српском језику) према правилима *Правойиса српскога језика*, а када се страном име први пут наведе, у загради се даје изворно писање, осим ако је име широко познато (нпр.: Ноам Чомски), или се изворно пише исто као у српском (нпр.: Филип Ф. Фортунатов);
- г) у уметнутим библиографским скраћеницама (парентезама) презиме аутора наводи се у изворном облику и писму, нпр.: (Белић 1941), (KAROLAK 2004);
- д) цитати из дела на страном језику, у зависности од функције коју имају, могу се наводити на изворном језику или у преводу, али је потребно доследно се придржавати једног од наведених начина цитирања; уколико су наводи дати у изворном језику, аутор у фусноти може дати њихов превод.

3. Рукопис расправе или студије треба да има следеће елементе: а) наслов рада, б) име, средње слово, презиме, назив установе у којој је аутор запослен, в) сажетак, г) кључне речи, д) текст рада, ђ) литературу и изворе, е) резиме и кључне речи на руском и енглеском језику, ж) прилоге. Редослед елемената мора се поштовати. Радови који представљају краће прилоге, грађу, приказе и сл. поред основног дела текста садрже име аутора, афилијацију, електронску адресу аутора и наслов.

4. Наслов рада треба да што верније и концизније одражава садржај рада. У интересу је аутора да се користе речи прикладне за индексирање и претраживање. Ако таквих речи нема у наслову, пожељно је да се наслову дода поднаслов. Наслов (и поднаслов) наводе се на средини странице, верзалним словима.

5. Име, средње слово и презиме аутора у студијама и чланцима наводе се изнад наслова уз леву маргину, а у приказима испод текста уз десну маргину, курзивом. Имена и презимена домаћих аутора увек се наводе у оригиналном облику, независно од језика рада. Назив и седиште установе у којој је аутор запослен наводе се испод имена, средњег слова и презимена аутора. Називи сложених организација треба да одражавају хијерархију њихове структуре (нпр.: Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику). Ако је аутора више, мора се назначити из које установе потиче сваки од наведених аутора. Функција и звање аутора се не наводе. Службена адреса и/или електронска адреса аутора даје се у подбелешци, која је звездицом везана за презиме аутора. Назив и број пројекта, односно назив програма у оквиру кога је чланак настао, као и назив установе која је финансирала пројекат или програм наводе се у посебној подбелешци (подножној напомени, фусноти), која је двема звездицама везана за наслов рада. Код хронике, приказа и критике име аутора и афилијација дају се после текста хрони-

ке, приказа или критике. Назив пројекта у оквиру којег је настао приказ, хроника или критика наводи се у посебној подбелешци која је двема звездицама везана за назив и седиште установе у којој је аутор запослен.

6. У сажетку, који треба да буде на језику на коме је написан и рад, треба језгровито представити проблем, циљ, методологију и резултате научног истраживања. Препоручује се да сажетак има од 100 до 250 речи (може бити и краћи, ако то одговара обиму и природи рада). Сажетак треба да се налази испод наслова рада, без ознаке *Сажеџак*, и то тако да му је лева маргина увучена 1 cm у односу на основни текст (тј. једнако увучена као први пасус основног текста).

7. Кључне речи су термини или изрази којима се указује на целокупну проблематику истраживања, а не може их бити више од десет. Препоручљиво их је одређивати са ослонцем на стручне термилошке речнике, а у интересу је аутора да учесталост кључних речи (с обзиром на могућност лакшег претраживања) буде што већа. Кључне речи дају се на језику на којем је написан сажетак. Наводе се испод сажетка, са ознаком *Кључне речи*, и то тако да им је лева маргина уравната с левом маргином сажетка.

8. Библиографска парентеза, као уметнута скраћеница у тексту која упућује на потпуни библиографски податак о делу које се цитира, дат на крају рада, састоји се од отворене заграде, презимена аутора (малим верзалом), године објављивања рада који се цитира, те ознаке странице с које је цитат преузет и затворене заграде, на пример:

(Ивић 1986: 128) за библиографску Ивић, Павле. *Српски народ и његов језик*. 2. изд. Београд: Српска књижевна задруга, 1986.

Ако се цитира више суседних страница истог рада, дају се цифре које се односе на прву и последњу страницу која се цитира, а између њих ставља се црта, на пример:

(Ивић 1986: 128–130) за библиографску Ивић, Павле. *Српски народ и његов језик*. 2. изд. Београд: Српска књижевна задруга, 1986.

Ако се цитира више несуседних страница истог рада, цифре које се односе на странице у цитираном раду одвајају се запетом, на пример:

(Ивић 1986: 128, 130) за библиографску Ивић, Павле. *Српски народ и његов језик*. 2. изд. Београд: Српска књижевна задруга, 1986.

Уколико је реч о страном аутору, презиме је изван парентезе пожељно транскрибовати на језик на коме је написан основни текст рада, на пример Џ. Марфи за James J. Murphy, али у парентези презиме треба давати према изворном облику и писму, нпр.:

(MURPHY 1974: 95) за библиографску јединицу: MURPHY, James J. *Rhetoric in the Middle Ages: A History of Rhetorical Theory from Saint Augustine to the Renaissance*. Berkeley: University of California Press, 1974.

Када се у раду помиње више студија које је један аутор публиковао исте године, у текстуалној библиографској напомени потребно је одговарајућим азбучним словом прецизирати о којој се библиографској одредници из коначног списка литературе ради, на пример (MURPHY 1974a: 12).

Уколико библиографски извор има два аутора, у уметнутој библиографској напомени наводе се презимена оба аутора, с тим што се презиме првог аутора даје малим верзалом, а презиме другог нормалним слогом, нпр.:

(ПИПЕР, Клајн 2013) за библиографску јединицу: ПИПЕР, Предраг, Иван Клајн. *Нормативна грамаџика српског језика*. Нови Сад : Матица српска, 2013.

Уколико библиографски извор има више од два аутора, у уметнутој библиографској напомени наводи се презиме првог аутора, док се презимена осталих аутора замењују скраћеницом *и др.*, нпр.:

(ИВИЋ и др. 2007) за библиографску јединицу: ИВИЋ, Павле, Иван Клајн, Митар Пешикан и Бранислав Брборић. *Српски језички њриручник*. 4. изд. Београд: Београдска књига, 2007.

Ако је из контекста јасно који је аутор цитиран или парафразирани, у текстуалној библиографској напомени није потребно наводити презиме аутора, нпр.:

Према Марфијевом истраживању (1974: 207), први сачувани трактат из те области сачио је бенедиктинац Алберик из Монте Касина у другој половини XI века.

Ако се у парентези упућује на радове двају или више аутора, податке о сваком следећем раду треба одвојити тачком и запетом, нпр.: (БЕЛИЋ 1958; СТЕВАНОВИЋ 1968).

9. Подбелешке обележене арапским цифрама (иза правописног знака, без тачке или заграде) дају се при дну странице у којој се налази део текста на који се подбелешка односи. Могу садржати мање важне детаље,

допунска објашњења и сл. Подбелешке се не користе за навођење библиографских извора цитата или парафраза датих у основном тексту, будући да за то служе библиографске парентезе, које – будући повезане с пописом литературе и изворима датим на крају рада – олакшавају праћење цитираности у научним часописима.

10. Прилози којима је илустровано научно излагање (табеларни и графички прикази, факсимили, слике и сл.) прилажу се на крају текста рукописа, а њихово место у тексту се означава одговарајућом цифром. Уколико се унутар текста налази табела, она мора бити постављена унутар прописаних маргина.

11. Цитирана литература даје се у засебном одељку насловљеном *Цитирана литература*. У том одељку разрешавају се библиографске парентезе скраћено наведене у тексту. Библиографске јединице (референце) наводе се по азбучном односно абecedном реду презимена првог или јединог аутора како је оно наведено у парентези у тексту. Прво се описују азбучним редом презимена првог или јединог аутора радови објављени ћирилицом, а затим се описују абecedним редом презимена првог или јединог аутора радови објављени латиницом. Уколико је рад писан на страном језику латиничким писмом, прво се абecedним редом описују издања објављена на латиници, а потом азбучним редом издања објављена на ћирилици. Аутори су дужни да уз ћириличке референце у литератури дају и њихову латиничку транслитерацију ради што прецизнијег електронског утврђивања цитатности (аутоматска транслитерација текста доступна је на адреси <https://www.transliteration.com/transliteration/en/russian/ala-lc/>). Ако опис библиографске јединице обухвата неколико редова, сви редови осим првог увучени су удесно за два словна места (висећи параграф) (одабере се Paragraf у менију Format, опција Hanging, увлачење 0,32).

Свака библиографска јединица представља засебан пасус који је организован на различите начине у зависности од врсте цитираног извора.

У *Јужнословенском филологу* у библиографском опису цитиране литературе примењује се MLA начин библиографског цитирања (*Modern Language Association's Style – Works cited*) с том модификацијом што се презиме аутора наводи малим верзалом (откуцају се прво велико слово, остала мала, осветли се и изабере Small caps у менију Format, опција Font), а наслов посебне публикације наводи се курзивом.

Примери таквог начина библиографског цитирања су:

Монографска издања:

ПРЕЗИМЕ, име аутора и име и презиме другог аутора (уколико књига има више аутора, наводе се и остали према редоследу какав је у књизи). *Наслов књиге*. Податак о имену преводио-

ца, приређивача, или некој другој врсти ауторства. Податак о издању или броју томова. Место издавања: издавач, година издавања.

Пример:

БЕЛИЋ, Александар. *О језичкој природи и језичком развоју: лингвистичка истраживања*. Књ. 1. 2. изд. Београд: Нолит, 1958.

ПИПЕР, Предраг, Миливој Алановић, Слободан Павловић, Ивана Антонић, Марина Николић, Дојчил Војводић, Људмила Поповић, Срето Танасић, Биљана Марић. *Синтакса сложене реченице у савременом српском језику* (редактор Предраг Пипер). Нови Сад: Матица српска – Београд: Институт за српски језик САНУ, 2018.

Фототипско издање:

ПРЕЗИМЕ, име аутора. *Наслов књиге*. Место првог издања, година првог издања. Место поновљеног, фототипског издања: издавач, година репринт издања.

Пример:

СОЛАРИЋ, Павле. *Поминак књижевски*. Венеција, 1810. Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“, 2003.

Секундарно ауторство:

У *Јужнословенском филологу* зборници научних радова се описују према имену уредника или приређивача.

ПРЕЗИМЕ, име уредника (или приређивача). *Наслов дела*. Место издавања: издавач, година издавања.

Пример:

РАДОВАНОВИЋ, Милорад (ур.). *Српски језик на крају века*. Београд: Институт за српски језик САНУ – Службени гласник, 1996.

Рукопис:

ПРЕЗИМЕ, име. *Наслов рукописа* (ако постоји или ако је у науци добио општеприхваћено име). Место настанка: Институција у којој се налази, сигнатура, година настанка.

Пример:

НИКОЛИЋ, Јован. *Песмарица*. Темишвар: Архив САНУ у Београду, сигн. 8552/264/5, 1780–1783.

Рукописи се цитирају према фолијацији (нпр.: 2а–3б), а не према пагинацији, изузев у случајевима кад је рукопис пагиниран.

Прилог у серијској публикацији:**Прилог у часопису:**

ПРЕЗИМЕ, име аутора. „Наслов текста у публикацији“. Наслов часописа, број свеске или тома (година, или потпун датум): стране на којима се текст налази.

Пример:

ПИПЕР, Предраг. „О граматичким особеностима бројева у српском и другим словенским језицима“. *Глас САНУ* бр. СССХСIV/19 (2002): стр. 99–114.

Прилог у тематском зборнику, поглавље у монографији и сл.:

ПРЕЗИМЕ, име аутора. „Наслов текста у публикацији“. Име уредника или приређивача. *Назив зборника*. Место издавања: издавач, година издавања, прва и последња страна рада.

Пример:

ГОРТАН ПРЕМК, Даринка. „Још о обради предлога у дескриптивним речницима савременог српског језика“. У: Људмила Поповић, Дојчил Војводић и Мотоки Нوماћи (ур.). *У њросџору лингвистичке славистичке (зборник научних радова њоводом 65 година животиа академика Предрага Пийера)*. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2015: стр. 287–292.

Прилог у новинама:

ПРЕЗИМЕ, име аутора. „Наслов текста“. *Наслов новина* датум: број стране.

Пример:

СТИЛОВИЋ, Рада. „Босанчица је српски брзопис“. *Полиџика* 21. 1. 2010: стр. 16.

Монографска публикација доступна онлајн:

ПРЕЗИМЕ, име аутора. *Наслов књиге*. <адреса са интернета>. Датум преузимања.

Пример:

VELTMAN, K. H. *Augmented Books, knowledge and culture*. <<http://www.isoc.org/inet2000/cdproceedings/6d/6d.>> 2. 2. 2002.

Прилог у серијској публикацији доступан онлајн:

ПРЕЗИМЕ, име аутора. „Наслов текста“. *Наслов њериодичне њубликације*. Датум периодичне публикације. Име базе података. <адреса са интернета>. Датум преузимања.

Пример:

ТОП, А. “Teaching Info-preneurship: students’ perspective”. *ASLIB Proceedings*. February 2000. Proquest. <...>. 21. 2. 2000.

Прилог у лексикографској публикацији (енциклопедији, речнику, појмовнику и сл.) доступан онлајн:

СКРАЋЕНИЦА ПУБЛИКАЦИЈЕ. *Наслов њубликације*. <адреса са интернета>. Датум преузимања.

Пример:

ENC. AM. *Encyclopedia Americana*. <...> 15. 12. 2008.

12. Извори се дају под насловом *Извори* у засебном одељку после одељка *Цитирана лиџерајџура* на истим принципима библиографског описа који се примењује у одељку *Цитирана лиџерајџура*.

13. Резиме, који не би требало да прелази 10% дужине текста, треба да буде на руском и енглеском језику. У резимеу треба превести наслов рада и кључне речи, а уз име и презиме аутора треба навести и афилијацију. Уколико је рад написан на страном језику, резиме мора бити написан и на српском и на енглеском језику. Уколико аутор није у могућности да обезбеди резиме на српском језику, треба да напише резиме на језику на којем је написан рад, а уредништво ће обезбедити превод резимеа на српски језик. После резимеа треба на језику резимеа навести кључне речи за дати рад.

14. Текст рада за *Јужнословенски филолог* пише се електронски на страници А4 формата (21 × 29,5 cm), с маргинама од 2,5 cm, увлачењем новог пасуса 1,5 cm, и размаком међу редовима 1,5. Текст треба писати у фонту *Times New Roman*, словима величине 12 pt (односи се и на текст унутар табела), а сажетак, кључне речи, резиме, цитирану литературу и подножне напомене словима величине 10 pt.

15. Штампане рукописе треба слати до 15. јануара за прву свеску или до 15. маја за другу свеску на адресу: Уређивачки одбор *Јужнословенског филолога*, Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, 11000 Београд. Поред штампане верзије рукописа, треба послати и електронску верзију рукописа, идентичну штампаној, у Word формату на компакт-диску или на електронску адресу rajna.dragicevic@fil.bg.ac.rs или vladan.jovanovic@isj.sanu.ac.rs, с напоменом да се ради о рукопи-

су за *Јужнословенски филолог*. Штампана верзија рукописа може бити замењена електронском верзијом у PDF формату.

Уређивачки одбор *Јужнословенског филолога*

MANUSCRIPT FORMATTING GUIDELINES FOR THE AUTHORS

1. The *South Slavic Philologist* journal (*Јужнословенски филолог*) publishes original papers in the fields of linguistic theory, Slavic philology, history and dialectology of the South Slavic and other Slavic languages, history of linguistics and similar scientific disciplines, academic criticism, chronicle and bibliography. The papers already published or submitted for appearance in another publication cannot be accepted for publication in the *South Slavic Philologist*. If the paper was presented in an academic conference in the form of oral presentation (under the same or similar title), the information on that should be included in a separate note, as a rule on the bottom of the paper's first page.

2. The papers are published in Serbian, in the ekavian or ijekavian standard, in Cyrillic, as well as in other Slavic languages. If the author wishes to have their paper printed in Latin script, they should bring it to editorial attention and present reasons for that. In agreement with the Editorial Board, the paper may be published in English, German or French.

The manuscript should be correct regarding orthography, grammar, and style. With respect to papers in Serbian, the *South Slavic Philologist* follows the *Serbian Language Manual* (*Правопис српскога језика*) by Mitar Pešikan, Jovan Jerković and Mato Pižurica (Matica srpska: Novi Sad, 2010). Besides the established orthographic norms according to that manual, the authors also need to mind the following guidelines in the manuscript preparation process:

- a) titles of separate publications (monographs, proceedings, journals, dictionaries, etc.) mentioned in the paper are italicized in the language and script in which the cited publication was published, whether it is the original or translation;
- b) it is desirable to quote according to the original text and script, and if the citation comes from a translated work, bibliographic information on the original should be supplied in a corresponding note;

- c) foreign names in the Serbian text are written in transcribed form (adapted to the Serbian language) according to the rules from the *Serbian Language Manual*, and when the foreign name is first cited, the original spelling is given in parentheses, unless it is widely known (e.g. Ноам Чомски), or is originally spelled the same as in Serbian (e.g. Филип Ф. Фортунатов);
- d) in interpolated bibliographic parentheses, the author's surname is spelled in the original form and script, e.g. (БЕЛИЋ 1941), (КАРОЛАК 2004);
- e) citations from works in a foreign language, depending on the function they perform, may be written in the original language or in translation, but it is necessary to be consistent in one of the above-mentioned forms of citing; if the quotations are given in the original language, the author may supply their translation in a footnote.

3. The manuscript of a discussion or study requires the following elements: a) the paper title, b) name, middle initial, surname, name of the author's employing institution, c) abstract, d) keywords, e) the body of the paper, f) works cited and sources, g) summary and keywords in Russian and English, h) appendices. The sequence of the elements must be observed. The papers which fall into the category of shorter contributions, materials, reviews, etc. have to contain the author's name, affiliation, e-mail and text title, besides the body of the text.

4. The paper title should reflect the contents of the paper as closely and accurately as possible. It is in the author's interest to use words suitable for indexing and searching. If such words are lacking in the title, it is advisable to add a subheading to the title. The title (and the subheading) is placed in the centre of the page, in capital letters.

5. The author's name, middle initial, and surname in studies and papers are placed above the title aligned left, and in reviews below the text aligned right and italicised. The names and surnames of domestic authors are always written in the original form, independently of the language of the paper. The name and location of the author's employing institution are written below the author's name, middle initial and surname. The names of complex organisations should reflect the hierarchy of their structure (e.g. University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Department of Serbian Language and Linguistics). If there is more than one author, the headings must indicate which institution each of the listed authors derives from. The author's function and title are not included. The author's official address and/or e-mail are supplied in the footnote, which is linked to the author's surname with an asterisk. The project title and number, i.e. the title of the programme within which the paper originated, as well as the title of the institution which financed the project or programme, are supplied in a separate footnote, which is linked to the paper title with two asterisks. In chronicles, reviews and critiques, the author's name

and affiliation are written after the body of the chronicle, review, or critique. The title of the project within which the review, chronicle or critique was written is mentioned in a separate footnote which is linked with two asterisks to the title and headquarters of the author's employing institution.

6. The abstract, which should be written in the language of the paper, must concisely present the matter, aim, methodology, and results of the research. It is recommended that the abstract should range between 100 and 250 words (it may also be shorter, if that suits the scope and nature of the paper). The abstract should be placed below the paper title, without the designation *Сажеѿѿак (Abstract)*, in such a way that its left margin is indented by 1 cm with respect to the body of the text (i.e. the same indent as the first paragraph of the body of the text).

7. The keywords are the terms or phrases which point to the overall subject matter of the research, and they can number a maximum of ten. It is recommended to determine them with the aid of professional terminological dictionaries, and it is in the author's interest to achieve as great a keyword frequency as possible (in view of an easier search). The keywords are supplied in the language of the abstract. They are listed below the abstract, with the designation *Кључне речи (Keywords)*, in such a way that their left margin is aligned with that of the abstract.

8. The bibliographic parentheses, as interpolated abbreviations in the text referring to complete bibliographic information on the quoted work, given at the end of the paper, consist of an open bracket, author's surname (in small capitals), the year of publication of the quoted work, and the number of the page from which the quotation was taken, and of the closed bracket, for example:

(Ивић 1986: 128)	for the bibliographic item:	Ивић, Павле. <i>Српски народ и његов језик</i> . 2. изд. Београд: Српска књижевна задруга, 1986.
------------------	-----------------------------	--

If several consecutive pages of the same work are quoted, the page numbers are supplied that refer to the first and last pages cited, and they are separated by a dash, for example:

(Ивић 1986: 128–130)	for the bibliographic item:	Ивић, Павле. <i>Српски народ и његов језик</i> . 2. изд. Београд: Српска књижевна задруга, 1986.
----------------------	-----------------------------	--

If more non-consecutive pages of the same work are cited, the numbers, which refer to the pages in the work cited, are separated by a comma, for example:

(ИВИЋ 1986: 128, 130) for the bibliographic item: ИВИЋ, Павле. *Српски народ и његов језик*. 2. изд. Београд: Српска књижевна задруга, 1986.

If a foreign author is quoted, the surname outside the parentheses should be transcribed into the language in which the body of the text was written, for example, Џ. Марфи for James J. Murphy, but within the parentheses, the surname must be given according to the original form and script, e.g.:

(MURPHY 1974: 95) for the bibliographic item: MURPHY, James J. *Rhetoric in the Middle Ages: A History of Rhetorical Theory from Saint Augustine to the Renaissance*. Berkeley: University of California Press, 1974.

When the paper mentions several studies by an author published in the same year, the in-text bibliographic reference has to specify with an appropriate letter of alphabet which bibliographic item from the integral reference list it is about, for example (MURPHY 1974a: 12).

If the bibliographic source has two authors, the in-text bibliographic reference lists the surnames of both authors, the difference being in the first author's surname written in small capitals, and the second author's surname written in regular font, for example:

(ПИПЕР, Клајн 2013) for the bibliographic item: ПИПЕР, Предраг, Иван Клајн. *Нор-мајивна грамајџика српског језика*. Нови Сад: Матица српска, 2013.

If the bibliographic source has more than two authors, the in-text bibliographic reference features the surname of the first author, whereas the other authors' surnames are replaced with an abbreviation *и др.* (*et al.*), for example:

(ИВИЋ и др. 2007) for the bibliographic item: ИВИЋ, Павле, Иван Клајн, Митар Пешикан и Бранислав Брборић. *Српски језички љриручник*. 4. изд. Београд: Београдска књига, 2007.

If it is evident from the context which author is cited or paraphrased, it is not necessary to supply the author's surname in the in-text reference, for example:

According to Murphy's research (1974: 207), the first extant treatise in that field was written by the Benedictine Alberic from Monte Cassino in the second half of the 9th century.

If the parentheses refer to the works by two or more authors, the information on every next work should be divided by a semicolon, for example: (БЕЛИЋ 1958; СТЕВАНОВИЋ 1968).

9. Footnotes marked with Arabic numerals (after a punctuation mark, without a dot or bracket) are supplied on the bottom of the page that features the text section to which the footnote refers. They may contain less relevant details, additional clarifications, etc. Footnotes are not used to list the bibliographic sources of quotes or paraphrases given in the body of the text, since it is bibliographic parentheses that are used for the purpose, which – as they are related to the reference list and sources supplied at the end of the paper – facilitate the monitoring of citation frequency in academic journals.

10. The appendices illustrating an academic exposition (tables and figures, facsimiles, images, etc.) are included at the end of the manuscript, and their place in the text is marked with a corresponding numeral. If a table is placed within the text, it must be positioned within the set margins.

11. The works cited are listed in a separate section under the title *Цитирана литература (Works Cited)*. This section is intended for deciphering the bibliographic parentheses quoted in the text in abbreviated form. Bibliographic items (references) are listed in Cyrillic or Latin alphabetical order of the surnames of the first or only authors in the way in which they were mentioned in the in-text parentheses. The first to be described in alphabetical order of the surnames of the first or only authors are works published in Cyrillic, and then bibliographic items are listed in alphabetical order of the surnames of the first or only authors published in Latin script. If the paper was written in a foreign language and in Latin script, the first to be described are works published in Latin script, and then, in Cyrillic alphabetical order, works published in Cyrillic script. If the description of a bibliographic item extends to several lines, all the lines except the first are indented right by two characters (hanging paragraph) – the author selects Paragraph in the Format menu, Hanging option, by 0.32 inches.

Every bibliographic item is a separate paragraph organised in different ways depending on the type of work cited.

The *South Slavic Philologist* applies the MLA style of bibliographic description in the works cited section, except that the author's surname is given in small capitals (first a capital letter is typed, all others are in lowercase, that text is shaded, and the Small Caps is selected in the Format menu, Font option), and the title of the separate publication is italicised.

Examples of such bibliographic style include:

Monographic publications:

SURNAME, name of the author and name and surname of the other author (if the book has several authors, the others are also listed in the same order of appearance as in the book). *Book title*. Information on the name of the translator, the editor, or another type of authorship. Information on the edition or number of volumes. Place of publication: publisher, year of publication.

Example:

БЕЛИЋ, Александар. *О језичкој њрироди и језичком развиију: лингвистичка исиѡиивања*. Књ. 1. 2. изд. Београд: Нолит, 1958.

ПИПЕР, Предраг, Миливој Алановић, Слободан Павловић, Ивана Антонић, Марина Николић, Дојчил Војводић, Људмила Поповић, Срето Танасић, Биљана Марић. *Синѡакса сложене реченице у савременом срѡском језику* (редактор Предраг Пипер). Нови Сад: Матица српска – Београд: Институт за српски језик САНУ, 2018.

Phototypic edition:

SURNAME, name of the author. *Book title*. Place of first publication, year of first publication. Place of reprinted, phototypic edition: publisher, year of reprinted edition.

Example:

СОЛАРИЋ, Павле. *Поминак књижески*. Венеција, 1810. Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“, 2003.

Secondary authorship:

The *South Slavic Philologist* describes proceedings by editor's or compiler's name.

SURNAME, name of the editor (or compiler). *Work title*. Place of publication: publisher, year of publication.

Example:

РАДОВАНОВИЋ, Милорад (ур.). *Срѡски језик на крају века*. Београд: Институт за српски језик САНУ – Службени гласник, 1996.

Manuscript:

SURNAME, name. *Manuscript title* (if it exists or if it has been given a generally accepted name in scholarship). Place of origin: institution where it is kept, call number, year of origin.

Example:

НИКОЛИЋ, Јован. *Песмарица*. Темишвар: Архив САНУ у Београду, сигн. 8552/264/5, 1780–1783.

Manuscripts are cited by foliation (e.g. 2a–3b), not by pagination, except in the cases when the manuscript is paginated.

Contribution to a serial publication:

Contribution to a journal:

SURNAME, name of the author. “Text title in the publication”. *Journal title*, number of volume or issue (year or complete date): pages on which the text is printed.

Example:

ПИПЕР, Предраг. „О граматичким особеностима бројева у српском и другим словенским језицима“. *Глас САНУ* бр. СССХСIV/19 (2002): стр. 99–114.

Contribution to a thematic volume of proceedings, chapter in a monograph, etc.:

SURNAME, name of the author. “Text title in the publication”. Name of the editor or compiler. *Proceedings title*. Place of publication: publisher, year of publication, the first and last pages of the paper.

Example:

ГОРТАН ПРЕМК, Даринка. „Још о обради предлога у дескриптивним речницима савременог српског језика“. У: Људмила Поповић, Дојчил Војводић, Мотоки Номаћи (ур.). *У њросијору лингвистичке славистике (зборник научних радова њоводом 65 година животиа академика Предрага Пийера)*. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2015: стр. 287–292.

Contribution to a newspaper:

SURNAME, name of the author. “Text title”. *Newspaper title* date: page number.

Example:

СТИЛОВИЋ, Рада. „Босанчица је српски брзопис“. *Политика* 21. 1. 2010: стр. 16.

Monographic publication accessible online:

SURNAME, name of the author. *Book title*. <internet address>. Retrieval date.

Example:

VELTMAN, K. H. *Augmented Books, Knowledge and Culture*. <<http://www.isoc.org/inet2000/cdproceedings/6d/6d.>> 2. 2. 2002.

Contribution to a serial publication accessible online:

SURNAME, name of the author. "Text title". *Title of the periodical publication*. Date of the periodical publication. Name of the database. <internet address>. Retrieval date.

Example:

ТОИТ. А. "Teaching infopreneurship: students' perspectives". *ASLIB Proceedings*. February 2000. Proquest <...> 21. 2. 2000.

Contribution to a lexicographic publication (encyclopedia, dictionary, lexicon, etc.) accessible online:

PUBLICATION ABBREVIATED. *Publication title*. <Internet address>. Retrieval date.

Example:

ENC. AM. *Encyclopedia Americana*. <...> 15. 12. 2008.

12. The sources are given under the heading *Извори (Sources)* in a separate section after the *Циџирана лиџераџура* section based on the same principles of bibliographic description applied in the *Циџирана лиџераџура* section.

13. The summary, which should not exceed 10% of the paper length, must be in Russian and English. The paper title should also be translated into Russian and English. If the paper was written in a foreign language, the summary must be written both in Serbian and in English. If the author is not able to provide a summary in Serbian, they should write a summary in the language of the paper, and the editorial board will provide the translation of the summary into Serbian. After the summary, the keywords to the paper in question should be supplied in the language of the summary.

14. The text of a paper for the *South Slavic Philologist* is written in electronic form on an A4 page (21 × 29,5 cm), with 2,5 cm margins, new paragraph indented by 1,5 cm, and a 1,5 line spacing. The text must be written in Times New Roman font of 12 point size (this refers also to the text in the tables), and the abstract, keywords, summary, works cited and footnotes must be written in 10 point font.

15. Hard copy manuscripts should be submitted by January 15 for the first issue or by May 15 for the second issue to the address: Уређивачки одбор *Јужнословенског филолога*, Институт за српски језик САНУ, Кнез

Михаилова 36, 11 000 Београд. In addition to the hard copy of the manuscript, the authors should also submit an electronic version of the manuscript, identical to the hard copy, in Word format on CD or to the e-mail address rajna.dragicevic@fil.bg.ac.rs or vladan.jovanovic@isj.sanu.ac.rs, specifying that it is a manuscript for the *South Slavic Philologist*. The hard copy of the manuscript may be replaced with an electronic version in PDF format.

The *South Slavic Philologist* Editorial Board

ИНСТРУКЦИЯ АВТОРАМ ПО ПОДГОТОВКЕ РУКОПИСЕЙ К ПЕЧАТИ

1. Журнал «Южнославянский филолог» публикует оригинальные научные работы из области лингвистической теории, славянской филологии, истории и диалектологии южнославянских и других славянских языков, истории лингвистики и родственных научных областей, научную критику, хронику и библиографию. Уже опубликованные или предложенные к публикации в каком-либо другом издании работы не могут быть приняты к публикации в «Южнославянском филологе». Если работа была прочитана на научной конференции в виде устного доклада (под таким же или похожим заглавием), данные об этом нужно указать в отдельном примечании, как правило в сноске в конце первой страницы статьи.

2. Работы публикуются на сербском языке, на екавском и иекавском литературном наречии, кириллицей, а также на других славянских языках. Если автор желает опубликовать работу на сербском языке латиницей, то он должен это подчеркнуть и обосновать. По договоренности с редакционной коллегией работа может быть опубликована на английском, немецком или французском языке.

Рукопись должна быть правильной с точки зрения правописания, грамматики и стилистики. Для работ на сербском языке в «Южнославянском филологе» применяется *Правонис српскога језика* Митра Пешикана, Йована Ерковича и Мато Пижурницы (Матица српска: Нови Сад, 2010). Кроме орфографических норм, установленных данным справочником, в подготовке рукописи к печати авторы должны соблюдать и следующие положения:

- а) названия отдельных публикаций (монографий, сборников, журналов, словарей и т.п.), упоминаемые в работе, печатаются курсивом на том языке и тем алфавитом, на которых опубликована цитируемая публикация, независимо от того, идет ли речь об оригинале или переводе;
- б) желательно цитировать согласно оригинальному тексту и алфавиту, а если цитируется переводная работа, в соответствующей сноске надо дать библиографические данные об оригинале;

- в) иностранные имена в сербском тексте пишутся в транскрипции (приспособлено к сербскому языку) согласно правилам справочника *Правовис српскога језика*, а при первом упоминании иностранного имени в тексте в скобках указывается оригинальное написание, за исключением случаев, когда имя широко известно (например Ноам Чомски) или когда оригинальное имя пишется так же, как в сербском языке (например Филип Ф. Фортунатов);
- г) фамилия автора в скобках приводится в оригинальной форме и письмом, например, (Белић 1941), (KAROLAK 2004);
- д) Цитаты из произведений на иностранных языках, в зависимости от выполняемой ими функции, могут приводиться на оригинальном языке или в переводе, однако необходимо последовательно придерживаться одного из указанных способов цитирования; если цитаты приведены на языке оригинала, автор в сноске может дать их перевод;

3. Рукопись работы или исследования должна содержать следующие элементы: а) заглавие работы, б) имя и фамилию автора, аффилиацию, в) аннотацию, г) ключевые слова, д) текст работы, е) список литературы и источников, ё) резюме и ключевые слова на русском и английском языках. Порядок элементов должен соблюдаться. Работы, представляющие краткие сообщения, материалы, рецензии и т. п., кроме основного текста содержат имя автора, аффилиацию, электронный адрес автора и название работы.

4. Заглавие статьи должно как можно вернее и точнее отражать содержание работы. В интересах автора использовать подходящие слова для индексации и поиска. Если в заглавии нет таких слов, желательно прибавить к нему подзаголовок. Заглавие (и подзаголовок) пишутся на середине страницы прописными буквами.

5. Имя и фамилия автора в исследованиях и статьях указываются над заглавием, выровненные по левому краю, а в рецензиях в конце текста, выровненные по правому краю, курсивом. Имена и фамилии отечественных авторов всегда приводятся в оригинальной форме независимо от языка, на котором работа написана. Название и место работы (аффилиация) указываются под именем и фамилией автора. Названия сложных организаций должны отражать иерархию их структуры (например: Университет в Нови-Саде, философский факультет, отделение сербского языка и лингвистики). Если есть более, чем один автор, должно быть указано из какого учреждения каждый из указанных авторов. Должность и звание автора не указываются. Служебный адрес и/или адрес электронной почты автора даются в сноске, связанной с фамилией автора звездочкой. Название и номер проекта, т.е. название программы, в рамках

которой выполнена работа, а также название учреждения, профинансировавшего проект или программу приводятся в отдельной сноске, связанной двумя звездочками с заглавием статьи. В хрониках, рецензиях и критике имя автора, аффилиация приводятся после текста хроники, рецензии или критики. Название проекта, в рамках которого возникла хроника или критика, приводится в отдельной сноске, связанной двумя звездочками с аффилиацией.

6. В аннотации, которая должна быть написана на языке работы, надо сжато представить проблему, цель, методологию и результаты научного исследования. Рекомендуемый объем аннотации от 100 до 250 слов (она может быть и короче, если это соответствует объему и природе работы). Аннотация должна находиться под заглавием работы, без обозначения *Сажетак (Аннотация)*, таким образом, чтобы левое поле имело отступ 1 см по отношению к основному тексту (т.е. одинаковый отступ как у первого абзаца основного текста).

7. Ключевые слова – термины или выражения, которые указывают на совокупную проблематику исследования, их число не должно превышать 10. Рекомендуется определять их при помощи специальных терминологических словарей, а учитывая возможность более легкого поиска, в интересах автора, чтобы частотность ключевых слов была как можно более высокой. Ключевые слова приводятся на языке, на котором написана аннотация. Они приводятся под аннотацией с обозначением *Кључне речи (Ключевые слова)* таким образом, чтобы левое поле было выровнено с левым полем аннотации.

8. Библиографическая парентеза, как вставленное сокращение в тексте, отсылающее к полным библиографическим данным о цитируемом произведении, приведенном в конце работы, состоит из открывающей скобки, фамилии автора (малыми заглавными буквами), года публикации цитируемой работы и обозначения страницы, откуда цитата была взята и закрывающей скобки, например:

(Ивић 1986: 128)	для	Ивић, Павле. <i>Српски народ и његов језик</i> . 2. изд. Београд: Српска књижевна задруга, 1986.
	библиографической	
	единицы:	

Если цитируется несколько соседних страниц одной и той же работы, приводятся цифры, отсылающие к первой и последней цитируемой странице, а между ними ставится тире, например:

(Ивић 1986: 128–130)	для	Ивић, Павле. <i>Српски народ и његов језик</i> . 2. изд. Београд: Српска књижевна задруга, 1986.
	библиографической	
	единицы:	

Если цитируется несколько несоседних страниц одной и той же работы, цифры, указывающие на страницы цитируемой работы, разделяются запятой, например:

(Ивић 1986: 128, 130)	для библиографической единицы:	Ивић, Павле. <i>Српски народ и његов језик</i> . 2. изд. Београд: Српска књижевна задруга, 1986.
--------------------------	--------------------------------------	--

Если речь идет об иностранном авторе, вне скобок желательно транскрибировать имя на язык, на котором работа написана, например Джеймс Мерфи (Џејмс Марфи) для James J. Murphy, однако в скобке фамилия должна приводиться в оригинальной форме и письмом, например:

(Мурну 1974: 95)	для библиографической единицы:	MURPHY, James J. <i>Rhetoric in the Middle Ages: A History of Rhetorical Theory from Saint Augustine to the Renaissance</i> . Berkeley: University of California Press, 1974.
---------------------	--------------------------------------	---

Когда в работе упоминается несколько исследований, опубликованных одним и тем же автором в одном году, в библиографической ссылке в тексте надо соответствующей буквой алфавита уточнить, о какой библиографической единице из окончательного списка литературы идет речь, например (Мурну 1974а: 12).

Если у библиографического источника два автора, в вставленной библиографической ссылке указываются фамилии обоих авторов, с тем что фамилия первого автора пишется малыми заглавными буквами, а фамилия другого обычным шрифтом, например:

(Пипер, Клајн 2013)	для библиографической единицы:	Пипер, Предраг, Иван Клајн. <i>Нормативна граматика српског језика</i> . Нови Сад: Матица српска, 2013.
---------------------	--------------------------------------	---

Если у библиографического источника больше, чем два автора, в вставленной библиографической ссылке указывается фамилия первого автора, в то время как фамилии остальных авторов заменяются сокращением и др., например:

(Ивић и др. 2007)	для библиографической единицы:	Ивић, Павле, Иван Клајн, Митар Пешикан и Бранислав Брборић. <i>Српски језички приручник</i> . 4. изд. Београд: Београдска књига, 2007.
-------------------	--------------------------------------	--

Если из контекста очевидно, какой автор цитируется или перефразируется, в библиографической ссылке в тексте не нужно указывать его фамилию, например:

Согласно исследованию Мерфи (1974: 207), первый сохранившийся трактат из этой области составил бенедиктинец Алберик из Монте Кассино во второй половине XI века.

Если в парентезе указывается на работы двух или больше авторов, данные о каждой последующей работе должны быть разделены точкой с запятой, например: (Белиць 1958; Стевановић 1968).

9. Сноски, обозначенные арабскими цифрами (за орфографическим знаком, без точки или скобки) даются в конце страницы, на которой находится часть текста, к которому она относится. Они могут содержать менее важные детали, дополнительные объяснения и т.п. Сноски не используются для того, чтобы приводить библиографические источники цитат, так как для этого служат библиографические парентезы, связанные с списком литературы и источников в конце работы, и тем самым облегчают анализ цитируемости в научных журналах.

10. Иллюстрирующие научное изложение приложения (таблицы и графики, факсимиле, рисунки и т.п.) прилагаются в конце текста рукописи, а их место в тексте обозначается соответствующей цифрой. Если внутри текста находится таблица, то она должна быть помещена внутри назначенных полей.

11. Цитируемая литература приводится в отдельном разделе под заглавием *Цитированная литература (Цитирана литература)*. В этом разделе расшифровываются приведенные в тексте в сокращенном виде библиографические парентезы. Библиографические единицы приводятся в кириллическом, т.е. латиническом алфавитном списке по фамилии первого или единственного автора в той форме, в которой она приводится в парентезе в тексте. Сначала в алфавитном порядке фамилии первого или единственного автора описываются работы, опубликованные на кириллице, а потом в алфавитном порядке латиницы фамилии первого или единственного автора описываются работы, опубликованные на латинице. Если работа написана на иностранном языке латиницей, сначала в алфавитном порядке латиницы приводятся опубликованные на латинице работы, а потом в алфавитном порядке кириллицы опубликованные кириллицей издания. Если описание библиографической единицы занимает несколько строк, все строки, помимо первой отступаются двумя буквенными местами (висячая строка) (надо выбрать Абзац, меню форматирования, опция Висячая строка, отступ 0,32).

Каждая библиографическая единица представляет собой отдельный абзац, который организуется различными способами в зависимости от вида цитируемого источника.

В «Южнославянском филологе» для библиографического описания цитированной литературы применяется способ библиографического ци-

тирования MLA (*Modern Language Association's Style – Works cited*), с той разницей, что фамилия автора приводится малыми прописными буквами (сначала печатается прописная буква в начале, остальные малые, фамилия выделяется и потом выбираются Малые прописные в меню Формат, опция Шрифт), а заглавие отдельной публикации приводится курсивом.

Примеры такого вида библиографического цитирования включают:

Монографическое издание:

ФАМИЛИЯ, имя автора, и имя и фамилия другого автора (если у книги несколько авторов, приводятся и остальные в той последовательности, в какой они приведены в книге). *Заглавие книги*. Данные о переводчике, редакторе или о каком-либо другом виде авторства. Данные об издании или числе томов. Место издания: издатель, год издания.

Пример:

БЕЛИЋ, Александар. *О језичкој њрироди и језичком развнѡку: лингвистичка исѡиѡивања*. Књ. 1. 2. изд. Београд: Нолит, 1958.

ПИПЕР, Предраг, Миливој Алановић, Слободан Павловић, Ивана Антонић, Марина Николић, Дојчил Војводић, Људмила Поповић, Срето Танасић, Биљана Марић. *Синѡакса сложене реченице у савременом срѡском језику* (редактор Предраг Пипер). Нови Сад: Матица српска – Београд: Институт за српски језик САНУ, 2018.

Фототипическое издание:

ФАМИЛИЯ, имя автора. *Заглавие книги*. Место первого издания, год первого издания. Место репринтного, фототипического издания: издатель, год репринтного издания.

Пример:

СОЛАРИЋ, Павле. *Поминак књижески*. Венеѡија, 1810. Инѡија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“, 2003.

Вторичное авторство:

В «Южнославянском филологе» сборники научных трудов описываются по имени редактора или составителя.

ФАМИЛИЯ, имя редактора (или составителя). *Заглавие сборника*. Место издания: издатель, год издания.

Пример:

РАДОВАНОВИЋ, Милорад (ур.). *Српски језик на крају века*. Београд: Институт за српски језик САНУ – Службени гласник, 1996.

Рукопись:

ФАМИЛИЈА, ИМЈА. *Заглавие рукописи* (если оно существует или если в науке она получила общепринятое название). Место создания: Учреждение, в котором она хранится, сигнатура и год создания.

Пример:

НИКОЛИЋ, Јован. *Песмарица*. Темишвар: Архив САНУ у Београду, сигн. 8552/264/5, 1780–1783.

Рукописи цитируются по нумерации (например 2а–3б), а не по пагинации, за исключением тех случаев, если у рукописи есть пагинация.

Работы в серийных изданиях:

Работа в журнале:

ФАМИЛИЈА, ИМЈА АВТОРА. «Заглавие текста в публикации». *Название журнала*, номер выпуска или тома (год или полная дата): страницы, на которых находится текст.

Пример:

ПИПЕР, Предраг. „О граматичким особеностима бројева у српском и другим словенским језицима“. *Глас САНУ* бр. СССХСIV/19 (2002): стр. 99–114.

Работа в тематическом сборнике, глава монографии, и т.п.:

ФАМИЛИЈА, ИМЈА АВТОРА. «Заглавие текста в публикации». Имя редактора или составителя. *Название сборника*. Место издания: издатель, год издания, первая и последняя страница работы.

Пример:

ГОРТАН ПРЕМК, Даринка. „Још о обради предлога у дескриптивним речницима савременог српског језика“. У: Људмила Поповић, Дојчил Војводић и Мотоки Номаћи (ур.). *У њросћору лингвистичке славистике (зборник научних радова њоводом 65 година живоџа академика Предрага Пийера)*. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2015: стр. 287–292.

Газетная статья:

ФАМИЛИЯ, имя автора. «Заглавие текста». *Название газеты* дата: номер страницы.

Пример:

СТИЛОВИЋ, Рада. „Босанчица је српски брзопис“. *Полиџика* 21. 1. 2010: стр. 16.

Монографическое издание доступное онлайн:

ФАМИЛИЯ, имя автора. *Заглавие книги*. <интернет адрес>. Дата загрузки.

Пример:

VELTMAN, K. H. *Augmented Books, Knowledge and Culture*. <<http://www.isoc.org/inet2000/cdproceedings/6d/6d.>> 2. 2. 2002.

Работа в серийном издании доступном онлайн:

ФАМИЛИЯ, имя автора. «Заглавие текста». *Название периодического издания*. Дата периодического издания. Название базы данных. <Интернет адрес>. Дата загрузки.

Пример:

ТОТ, А. “Teaching Info-preneurship: students’ perspective”. *ASLIB Proceedings*. February 2000. Proquest. <...>. 21. 2. 2000.

Материалы в лексикографической публикации (энциклопедии, словаре, лексиконе, и т.п.), доступной онлайн:

СОКРАЩЕНИЕ ПУБЛИКАЦИИ. *Название публикации*. <интернет адрес>. Дата загрузки.

Пример:

ЕНС. АМ. *Encyclopedia Americana*. <...> 15. 12. 2008.

12. Источники приводятся под заглавием *Источники (Извори)* в отдельном разделе после раздела *Цитированная литература* по тем же принципам библиографического описания, применяемым в разделе *Цитированная литература*.

13. Резюме, не превышающее 10% длины всей работы, должно быть написано на русском и английском языках. И заглавие работы также следует перевести на русский и английский языки. Если работа напи-

сана на иностранном языке, резюме должно быть написано на сербском и английском языках. Если автор не может обеспечить перевод резюме на сербский язык, он должен написать его на том языке, на котором написана работа, а редакция обеспечит перевод резюме на сербский язык. После резюме надо привести ключевые слова для данной работы.

14. Текст работы для «Южнославянского филолога» пишется в электронной форме на странице формата А4 (21 × 29,5 см) с полями 2,5 см, отступом нового абзаца 1,5 см и межстрочным интервалом 1,5. При написании текста надо пользоваться шрифтом *Times New Roman*, кегль 12 (это касается и текста внутри таблиц), а для аннотации, ключевых слов, цитированной литературы и сносок кегль 10.

15. Напечатанные рукописи следует отправлять до 15 января для первого номера или до 15 мая для второго номера по следующему адресу: Уређивачки одбор *Јужнословенског филолога*, Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, 11000 Београд. Помимо печатной версии рукописи, необходимо отправить и тождественную печатной электронную версию рукописи в формате Word на компакт-диске или по электронной почте rajna.dragicevic@fil.bg.ac.rs или vladan.jovanovic@isj.sanu.ac.rs, с отметкой, что речь идет о рукописи для журнала «Южнославянский филолог». Печатная версия рукописи может быть заменена электронной версией в формате PDF.

Редакционная коллегия «Южнославянского филолога»

